DE FEM VERDENSDELE

*

TREDIE BIND

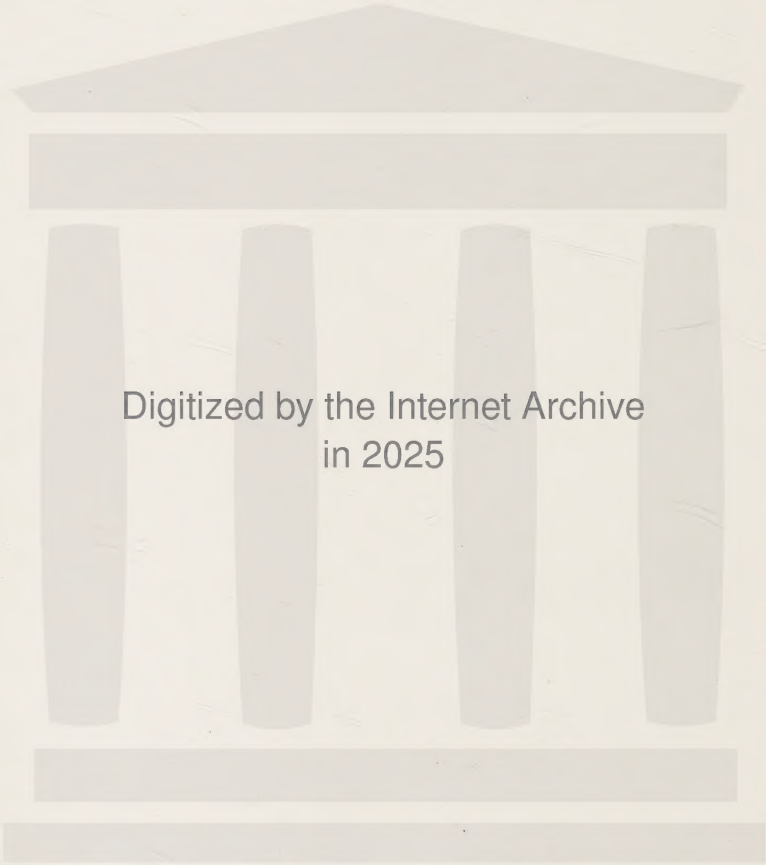
Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/defemverdensdele0000vari

DR. WILLI ULE
PROFESSOR VED ROSTOCKS UNIVERSITET

DE FEM VERDENSDELE

JORDEN OG DENS FOLK

⋆

UNDER REDAKTION AF
MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN
OG
PROFESSOR, DR. J. ØSTRUP

AFSNITTET OM NORDEUROPA
OMARBEJDET AF
MAGISTER EINAR STORGAARD

⋆

TREDIE BIND
AFRIKA OG AUSTRALIEN

BALTISK FORLAG ⋆ KØBENHAVN
MALMØ ⋆ BERLIN ⋆ AMSTERDAM

AUTORISERET OVERSÆTTELSE 1928
VED
MAGISTER C. SCHRAM-NIELSEN

KROHNS BOGTRYKKERI

AFRIKA

Hinsides Middelhavet ligger den dunkle eller sorte Verdensdel Afrika: den dunkle, fordi den lige indtil Slutningen af forrige Aarhundrede har budt Forskningen Trods, den sorte paa Grund af sin fremherskende Negerbefolkning. Skønt nøje knyttet til Jordens ældste Kulturlande, Forasien og Sydeuropa, forblev den dog for Størstedelen uberørt af deres historiske Udvikling, forblev et fremmed Land med sin egen Kultur og sin egen Udvikling. Men allerede i Oldtiden var den kendt som en tredje Verdensdel, for Grækerne som Libyen, for Romerne som Provinsen Afrika, hvorfra Navnet blev overført paa hele Kontinentet.

Afrika er en Halvø paa den gamle Verdens faste Land, ganske vist kun forbundet dermed ved den smalle, nu af Menneskehaand gennembrudte Landtange ved Suez. Fra Europa adskilles Afrika ved Middelhavet, fra Asien ved det røde Hav; mod Vest ombruser Atlanterhavets Bølger det, mod Øst — Syd for Bab el Mandebstrædet — det indiske Oceans.

I sin Form og sit Omrids afviger Afrika betydelig fra de øvrige Lande i den gamle Verden og har i den Henseende mere samme Præg som Landene paa den sydlige Halvkugle; det danner ligesom Sydamerika og Australien en ensartet Landmasse med yderst ringe Kystudvikling. Intet Sted griber Havet dybere ind i Landet, og intet Sted springer Halvøer frem fra den samlede Landmasse. Det er ogsaa fattigt paa Øer; og de fleste Øer, som man lader høre til denne Verdensdel, ligger langt fra den ude i Havet. Afrikas afsluttede Form kommer meget tydelig til Udtryk i Forholdet mellem Øernes Areal og Fastlandets. Den ringe horisontale Sønderdeling betinger tillige en svag Kystudvikling. Det Indre af Verdensdelen faar derfor i Gennemsnit en meget stor Afstand fra Havet; den største Havafstand beløber sig til 1600 Kilometer, den gennemsnitlige til 672 Kilometer og staar kun 104 Kilometer tilbage for

Asiens, skont denne Verdensdel med sine 44,3 Millioner Kvadratkilometer næsten er en halv Gang større end Afrika, der med sine Øer kun omfatter 29,8 Millioner Kvadratkilometer.

Den eneste større Indskæring i denne Verdensdel er Guineabugten, der stærkt indsnører den sydlige Landmasse og giver Kontinentet den for den sydlige Halvkugle saa karakteristiske Form. Afrika deles derved i en bred nordlig og en smal sydlig Halvdel, som man stiller op mod hinanden som Nord- og Sydafrika.

Ensartet som Omridset er ogsaa Afrikas Terrænforhold. Det er væsentligst et eneste stort Højland, der intet Sted bliver afbrudt af større Lavlande og kun sjældent gennemskaaret af høje Bjerge. Den eneste egentlige Bjergkæde er Atlas mod Nordvest, der imidlertid, som vi skal faa at se, er føjet til denne Verdensdel som et fremmed Stykke. De øvrige Bjerge er kun højere Trin i Højlandet eller, som Abessiniens Bjerge, Hævninger af vulkansk Oprindelse. Til de sidste hører Landets højeste Punkt, det 5890 Meter høje Kilima Ndjaro (Fig. 1) og Kenia, der er 5520 Meter højt, samt Kamerunbjergene, hvis Top naar op til 4070 Meter. Det egentlige Højland kommer selv i sine højeste Trin sjældent op over 2500 Meter og naar kun i Sydafrikas Dragebjerge 3650 Meter.

Højlandets Overvægt giver Verdensdelen en betydelig Gennemsnitshøjde; den beløber sig til 670 Meter og overgaas kun af Asiens og Nordamerikas. Mægtigst rager Sydafrika op, idet det har en Gennemsnitshøjde paa 1200—1500 Meter. Derfra sænker Højlandet sig mod Nord, dog ikke jævnt, men gentagne Gange afbrudt af indsænkede Bækkener, hvis Højde ligeledes tager af mod Nord. Sydafrikas Højland er opfyldt af Kalaharibækkenet, der selv i sine dybeste Partier er 800 Meter højt. Saa følger Kongobækkenet, hvis Bund allerede synker ned under 400 Meter, og som mod Nord begrænses af en ca. 800—1000 Meter høj Højderyg. Derfra naar vi til Tsadsø-Bodelebækkenet, der sænker sig til 210 Meter, og hvortil mod Vest Nigerbækkenet slutter sig med 240 Meters Højde, mod Øst den øvre Nils Bækken med 380 Meters Højde. Den brede nordlige Part af denne Verdensdel optages af Saharas Højslette, der har en Gennemsnitshøjde paa 500 Meter, og som har Fald baade mod Nord og Vest og i sine dybeste Sænkninger naar ned under Havspejlet. Faldet mod Vest behersker ogsaa det øvrige Afrika. I Egnene omkring Ækvator har vi mod Øst det høje østafrikanske Højland, der i Gennemsnit er mere end 1200 Meter højt, og i Sydafrika ligger ligeledes de højeste Randbjerge paa den østlige Side.

Det almindelige Fald, de store Bækkener og Manglen paa store ensartede høje Bjergkæder har virket bestemmende paa Afvandingsforholdene, som imidlertid ogsaa er blevet stærkt paavirket af Klimaet, der paa store Strækninger karakteriseres ved Regnfattigdom. Derfor har enkelte Bækkener, som Kalaharibækkenet og Tsadsobækkenet, og desuden en stor Del af Nordafrika intet Afløb; næsten en Tredjedel af denne Verdensdel (8,9 Millioner Kvadratkilometer) maa undvære Afløb til

Fig. 1. Kilima-Ndjaro, i Forgrunden en Negerlandsby.

Havet. Af det øvrige Afrika sender i Overensstemmelse med Faldet mod Vest og Nord næsten tre Fjerdedele (14,85 Millioner Kvadratkilometer) deres Vande til Atlanterhavet; Resten (5,4 Millioner Kvadratkilometer) har Afløb til det indiske Ocean.

Floderne er for en stor Del Kæmpefloder. Det gælder navnlig Kongo, hvis Løb har en Længde af 4200 Kilometer, men hvis Tilløbsområde er 3,7 Millioner Kvadratkilometer, og Nilen, hvis Løb til den fjerneste Kilde er 5940 Kilometer langt, men hvis Tilløbsområde kun er 2,8 Millioner Kvadratkilometer. Ogsaa Nigers Løb er langt, 4160 Kilometer, men den afvander kun 1,3 Millioner Kvadratkilometer. En meget stor

Flod er ogsaa Sambesi, der har en lignende Længde som Donau. De store Floder opstaar ved, at deres Kilder som oftest ligger i Højlandets Randhævninger; men Kildefloderne løber ikke til den nærmeste Kyst; de flyder ned i de indre Bækkener, hvor de da opsamler alle de andre Vande, der strømmer til Bækkenet og til sidst som vandrige Strømme bryder igennem Bækkenets Randtærskel. I deres Løb viser de sig som rigtige Fladlandsfloder, hvis Retning ikke bestemmes af Bjergenes Retning, men tilsyneladende vilkaarligt følger Fladlandets Fald. Deres Kilder ligger heller ikke altid inden for de største Hævningers Omraade; mange af Floderne har deres Udspring i en Sø, som Nilen, eller faar betydelige Tilløb fra Søer, som Kongo og Sambesi.

Ensformigheden i Afrikas Terrænforhold beror væsentligst paa Ensartetheden i dets geologiske Bygning. Afrika er næsten i hele sin Udstrækning en ældgammel Landflage, et af de ældste Stykker af Jorden, opbygget af opretstaaende arkaiske Sten, hvorover der diskordant er aflejret palæozoiske Lag. Siden Stenkulstiden er Landet aldrig mere blevet overskyllet af Havet; kun mod Nordost, i det ægyptiske Omraade, er der aflejret yngre Sedimenter fra Kridttiden oven paa Grundfjældet, og længere mod Nord oven paa disse Sedimenter nye fra Tertiærtiden. Paa samme Maade dannes Grunden i Atlasbjergenes Omraade ogsaa af Lag, der stammer fra den mesozoiske til den tertiære Tid. Bjergarter, der skylder Havet deres Oprindelse, fra Jura-, Kridt- og Tertiærtiden, optræder ellers kun ved Sydafrikas Rand, Bjergarter fra Kridttiden ogsaa paa Somalihalvøen, ved Niger og Benue. Ganske ejendommelig er Opbygningen af Sydafrika. I vid Udstrækning er her aflejret Lag af Karrooformationen, der naar fra Perm- ind i Juratiden, overvejende Fastlandsdannelser med en Flora, der tydelig viser Forbindelse med Forindien, og med Sammenhobninger, hvori der findes Morænedannelser, hvilket kunde tyde paa Gletsjerdannelse i Permtiden.

I den lange Tid, da Afrika ikke mere var dækket af Havet, var Grunden stadig udsat for Erosion og Denudation, hvorved den fuldstændig blevet planeret. Nedbrydningen er saa vidt fremskreden, at det arkaiske Grundfjæld paa store Strækninger ligger frit; men op over den planerede Flade rager overalt enkelte Bjerge eller endog Bjerggrupper frem, som hæver sig stejlt mod deres Omgivelser og undertiden naar en betydelig Højde. Det er Stykker af haardere Stenarter, der har formaaet at trodse Nedbrydningen og derfor er blevet staaende. Som Øer hæver de sig op over den planerede Flade, og man har derfor træffende kaldt dem

for Øbjerge. De findes ogsaa i Højlandet, hvor de staar som Vidner om et tidligere, endnu højere Plateau. For Landskabsbilledet er de af afgørende Betydning, idet de skaber det for Afrika saa karakteristiske Øbjerglandskab.

Den lange Nedbrydningsperiode er heller ikke blevet forstyrret af bjergdannende Fænomener; kun Atlaskæderne skyldes en yngre Foldning. Men de er et fremmed Stykke paa Kontinentets Stamme; de tilhører det store europæisk-asiatiske Foldesystem og er først blevet skilt derfra ved Slutningen af Tertiærtiden, da Strædet ved Gibraltar og Havet Syd for Sicilien dannedes. Det øvrige Afrika har ikke siden den palæozoiske Tid været udsat for nogen Foldning. Den sidste Foldning møder vi i Kaplandet; den naar ind i Permtiden.

Dog er det afrikanske Land ingenlunde forblevet uforstyrret; det er gennemfuret af talrige Brud af forskellig Alder. Ved saadanne Brud er for en stor Del Kontinentets Omrids blevet bestemt, Øen Madagaskar skilt fra Fastlandet og de stejle Fald mod Havet skabt. Sønderdelingen af Landet i enkelte Flager strækker sig lige ned til den geologiske Udviklings yngste Tider, og de derved fremkaldte Forstyrrelser er endnu tydelig bevaret i Landets Former; de kendetegnes mest ved Fremtræden af vulkanske Masser, som ofte danner denne Verdensdels højeste Hævninger. Det vældigste, yngre Brudområde møder vi i Østafrika, hvor Bruddene kan forfølges fra Sambesi til det abessinske Højland og videre gennem det først ved Pliocæntidens Slutning nedsænkede røde Hav til den asiatiske Jordanspalte. I det ostafrikanske Højland er der opstaaet langstrakte Sænkninger og dybe, af Søer fyldte Fordybninger, der omgives af høje Brudrande og vulkanske Dannelser. Forstyrrelserne er her af yngre Alder og falder til Dels i Kvartærtiden. Talrige, endnu virksomme Vulkaner og hyppige Jordskælv tyder paa, at de underjordiske Kræfter er virksomme endnu.

Større vulkanske Områder møder vi endvidere i det inderste Hjørne af Guineabugten, hvis Øer er af vulkansk Oprindelse, og ved hvis Kyst det mægtige Kamerunbjerg hæver sig, og desuden i det Indre af Sahara i Landskaberne Darfur, Tibesti, Ahaggar og Air. Disse staar ogsaa i Forbindelse med yngre Brud.

Forekomsten af de store Bækkener i det ostafrikanske Højland kan ogsaa føres tilbage til Forstyrrelser ved Brud. I dem er Flagerne sunket ned, medens de omgivende Rande er blevet staaende eller har hævet sig. De enkelte Bækkener gennemskæres ofte af Højdedrag, som de-

ler dem i flere mindre Bækkener. I Stromhvirvler og Vandfald ned i dybe Slugter lober Floderne gennem dem, og de er derfor ikke til at besejle.

Ligesom Bruddannelserne i det Indre ofte hindrer Samfærdsel, saaledes virker ogsaa det afrikanske Plateaus stejle Fald mod Kysten hæmmende for Trafiken. Det gennemskæres kun sjældent af Floddale, og de faa Floder haster i stejlt Fald fra Højlandet ud til Havet. Foran den stejle Rand ligger der i Almindelighed kun en flad Stribe af sandet, opskyllet Land eller i den tropiske Del af Koralrev, undertiden ogsaa en Strækning med sumpede, usunde Lavninger. Da desuden den stærke Brænding, der her kaldes Calema, især paa Vestkysten besværliggor enhver Landgang, kan man forstaa, hvorfor netop Afrika saa længe har været lukket for Adgang fra Søsiden.

Andre Hindringer er traadt i Vejen for Indtrængen i det Indre, fremfor alt Klimaet, som ved Kysterne omkring Ækvator er varmt og fugtigt og derfor usundt og ofte meget udmattende for Europæerne. Afrika er efter sin geografiske Beliggenhed den mest ækvatoriale Verdensdel; thi den breder sig næsten lige langt til begge Sider af Ækvator og naar hverken mod Nord eller mod Syd ud over Subtropernes Bælte; og dog hersker der ikke her det typiske Tropeklima, der er karakteristisk ved sin ensartede hoje Temperatur og store Fugtighed. Dette findes kun i de smalle Lavninger ved Kysten og i de dybere Bækkener i det Indre; paa Højlandet ændres Klimaet væsentligt ved Højden. Kun den ensartede aarlige Gang er uforandret, men Temperaturen formindskes stærkt, 5 Gr. ved 1000 Meter, og samtidig tager Fugtigheden betydelig af. Paa Højlandet faar Solbestraalingen i den tynde, vanddampfattige Luft sin højeste Virkning og bevirker en anselig Temperatursvingning i Døgnet: stærk Hede om Dagen og Afkoling, undertiden endog Frost og Rim, om Natten. Et saadant Højlandsklima træffer vi ogsaa i Subtropernes Omraade, overalt afstemt efter Landets Højde. For Afrika, der næsten udelukkende er et Højland, giver derfor Isotermekortene, hvor Temperaturen altid er reduceret til Havets Overflade, ikke noget paalideligt Billede af den virkelige Temperaturfordeling, men de er alligevel lærerige, fordi de viser os, at foruden Højder indvirker ogsaa andre Faktorer paa Varmeforholdene.

Lad os først betragte Aarsisotermerne. De viser, at det varmeste Omraade ligger i Nordafrika, hvor Aarets Gennemsnitstemperatur til Dels overstiger 30 Gr. Derfra tager Temperaturen jævnt af mod Syd, men

i det Indre langsommere end langs Kysterne. Mod Syd følger Isotermerne stadig mere og mere Kysternes Retning, hvilket tyder paa Havets afkolende Indflydelse, der virker saa meget desto kraftigere, som Afrika, navnlig paa Vestsiden, berøres af kolde Havstrømme. Det er de Strømme, der af Vestdriften i de mellemste Breddegrader føres tilbage til Ækvator, mod Nord den kanariske Strøm, mod Syd Benguellastrømmen, der er særlig kold paa Grund af Opdriftvandet, det kolde Bundvand, der stiger op til Overfladen. I Virkeligheden har den nordvestlige Del af Afrika og Vestkysten af Sydafrika de laveste Aarstemperaturer, nemlig henholdsvis 18 og 14 Gr. En Smule afkolende virker ogsaa det indiske Ocean, skønt Kysten her beskylles af varme Strømme.

De kolige Havstrømmes Indflydelse træder tydeligst frem om Sommeren, altsaa i Nordafrika i Juli, i Sydafrika i Januar. I Juli ligger den termiske Overvægt i Nordafrika, hvor det Indre af Sahara med mere end 34 Gr. er det varmeste Omraade paa Jorden; men ved Kysten af Marokko synker Julitemperaturen dog ned til 24 Gr. Egnene ved Ækvator har 25–26 Gr. Paa dette Tidspunkt hersker der Vinter i Sydafrika. Vestkysten er koligere end Østkysten, hvor vi Syd for Vendekresen endnu finder 20 Grader, medens vi mod Vest allerede ved 10° sydlig Bredde støder paa 20 Gr.-Isotermen. I Januar er naturligvis Nordafrika det Omraade, der har den største Kolighed, og den kanariske Strøms Indflydelse er ikke mere følelig. I Sydafrika derimod, hvis Indre kan opvise en Temperatur paa over 30 Gr., bliver Vestkysten stærkt afkølet af den kolde Benguellastrøm, ved 20° sydlig Bredde helt ned til 20 Gr.

Som Tallene for Januar og Juli viser, er den aarlige Temperatursvingning i Almindelighed ringe, selv i Sahara og Sydafrika uden for Troperne stiger den næppe over 20 Gr. Her naar imidlertid Yderpunkterne en betydelig Højde, i Sahara indtil 50 og i Sydafrika mere end 40 Gr. Over for disse høje Sommertemperaturer staar samtidig lave Vintertemperaturer. I Sahara synker Termometret til 12 Grader, i Sydafrika til 5 Gr. under Nul. Dette er en Følge af den stærke Bestraaling i den tynde, vanddamp- og derfor skyfattige Luft. I Sydafrika kommer der hertil den Kendsgerning, at Sommeren her falder sammen med den ringere Afstand fra Solen, hvorved Solbestraalingens Styrke tager til paa denne Aarstid, medens om Vinteren den større Afstand fra Solen gør sig gældende.

I de tropiske Omraader, især i de mere regnrige, mildner det yppige Skydække i høj Grad Straalevarmen. Da Regntiden og den stær-

kere Skydannelse i Ækvatorbæltet falder om Sommeren, er denne ikke sjældent den koligste Aarstid. Temperaturens aarlige Gang følger derfor her ingenlunde altid Solens Stilling, er tværtimod undertiden ganske uregelmæssig, alt efter Regntidens Indtræden eller den større Skydannelse. Nær ved Ækvator bliver Temperaturens Gang endnu mere indviklet, fordi Solen to Gange om Aaret naar et højeste Punkt, hvortil der under normale Forhold svarer to Temperaturmaksima.

Varmefordelingen og den geografiske Beliggenhed er i Afrika ogsaa af Betydning for Luftens Bevægelse, for Vinden. Kontinentet ligger overvejende i Passatzonen; men dog kommer Passatvinden kun til fuld Udvikling i Østafrika, som Sydøstpassat om Sommeren og som Nordøstpassat om Vinteren. I det øvrige Afrika bortledes Luftstrømmene ofte ved den forskellige Opvarmning. I Juli betinger den stærke Opvarmning i Nordafrika et Lavtryk; Grænsen for det laveste Lufttryk ligger ved den sydlige Rand af Sahara, saaledes at der over denne blæser nordlige Vinde, der svarer til Passaten. Fra Syd strømmer derimod Luften monsunagtigt hen mod denne Grænse, navnlig mod Vest ved Guineakysten fra Syd og Sydvest, mod Øst fra Syd og Sydøst. Over det sydafrikanske Højland fremkalder Afkølingen om Vinteren et højt Lufttryk, som kun fremkalder en svag, udad rettet Luftbevægelse. Den yderste sydlige Spids ligger inden for de fremherskende Vestenvindes Omraade.

I Januar paavirkes Nordafrika af vinterlig Afkøling, hvorunder der samler sig et højt Lufttryk over Sahara; dette betinger ligeledes kun en svag Luftstrøm udad. Sydafrika derimod bliver paa samme Tid ved den sommerlige Opvarmning et Lavtryksomraade, hvor Luften strømmer ind, navnlig fra Øst, som en afledet Sydøstpassat eller en fortsat Nordøstmonsun. De højeste Lufttryk over Havet forskydes mod Polerne, og Sydspidsen af Verdensdelen ligger derfor ikke længere inden for de fremherskende Vestenvindes Omraade.

Lufttryks- og Vindforholdene er atter afgørende for Nedborens Fordeling og Mængde. I Nordafrika bevirker det høje Lufttryk om Vinteren en næsten fuldstændig Mangel paa Regn; om Sommeren blæser der vel nordlige Vinde fra Middelhavet, men de blæser ind over et overophedet Land og stryger hen over Sahara i horisontal Retning; de kommer derfor ikke til at stige til Vejrs, hvorved de kunde blive regnbringende. Deraf kan man forklare sig, at den store Ørken er opstaaet, som strækker sig fra Atlanterhavet til Kysten af det røde Hav. Yderst mod Syd er

der foruden Sommerregnen ogsaa Nedbor om Vinteren. Den leder os over til et Vinteromraade i det vestlige Kapland, som paa denne Aarstid naar ind i de Vestenvindes Zone, som fremkalder Regn.

Det fremherskende Højland er ogsaa — selv i Afrikas ækvatoriale Del — Skyld i en vis Regnfattigdom. Tropisk Nedborsmængde finder vi kun i Kystegnene og i de Bjerge nær Kysterne, der rager op over det egentlige Højland. Rigeligst Regn falder paa Kystlandet i den inderste Krog af Guineabugten, hvor Regnmængden paa Kamerunbjergets Skraaninger overstiger 10 000 Millimeter. Her støder de Luftstromme, der fra det høje Lufttryk over den sydlige Del af Atlanterhavet stryger hen over det varme ækvatoriale Hav, mod Landet, og idet de nu, opfyldt af Vanddampe tvinges til hurtigt at stige til Vejrs, maa det komme til en Udskillelse af vældige Regnmængder. I det Hele taget faar den vestlige Del af Ækvatoregnene mest Regn. I Kongobækkenet naar Regnmængden op over 1600 Millimeter, derimod synker den paa det ostafrikanske Højland under 600 Millimeter og holder sig her, selv ved Kysten, under 1000 Millimeter. Først paa Østsiden af Madagaskar træffer vi igen en tropisk Nedbor paa mere end 2000, ja op til 3000 Millimeter.

Regntiderne er i det ækvatoriale Afrika de normale tropiske, og den største Regnmængde falder paa den Tid, hvor Solen staar højest. Under Ækvator har vi derfor en dobbelt Regntid, om Forsommeren og om Efteraaret; men Nord og Syd derfor kun een Regnperiode, nemlig i Eftersommeren. Ækvator danner omtrent Grænsen mellem Regntiderne paa den nordlige og den sydlige Halvkugle. I det enkelte indtræder mange Afvigelser, og paa samme Maade er de aarlige Regnmængder netop i den tropiske Del underkastet store Svingninger. Udeblivelsen af tilstrækkelig Nedbor har undertiden haft forfærdelig Hungersnod til Følge.

Nedboren falder næsten udelukkende som Regn. Regelmæssigt Snefald hver Vinter har vi kun i Atlas; men Grænsen for Snefald overhovedet naar dog ind i Sahara og gaar gennem det sydlige Afrika. Paa de højeste Bjerge naar den dog lige til Ækvator, ja Toppen af Kilima Ndjaro bærer evig Sne, hvorfra der kommer smaa Gletsjere.

Klimaets Ejendommelighed afspejler sig atter i Afrikas Plantevækst. Tropisk Yppighed og Rigdom i Planteverdenen finder vi kun i de Egne, som faar en større Nedbor. I Almindelighed er Vegetationen mere tilpasset efter den høje Varme og især efter Torken. Dette gælder navnlig de tørre Egne mod Nord og Syd. I Sahara gør Regnfattigdommen Plan-

tevækst umulig paa store Strækninger; her hersker den næsten vegetationsløse Ørken. Kun hvor Grundvandet kommer frem eller i det mindste nærmer sig Overfladen, findes en sparsom Plantebeklædning af lave Urter eller tornede Buske med forkroblede Blade. Noget rigere er Vegetationen paa Kyststrækningen ved Middelhavet, hvor der falder Regn om Vinteren. Der har vi de typiske, stedsegrønne Vækster, som ogsaa karakteriserer det europæiske Middelhavsområde. Paa samme Maade

Fig. 2. Skovsavanne.

bliver Plantebeklædningen tættere mod Syd under Indflydelse af den tropiske Sommerregn; Ørkenen gaar her over i Steppe.

Paa Højlandet i den ækvatoriale Del af Afrika er Savannen den karakteristiske Vegetationsform: den bestaar væsentlig af en Steppe med Græsarter, der er højere end et Menneske, og hvorimellem undertiden Krat eller enkelte Træer og Trægrupper hæver sig, hvilket giver Landskabet et parkagtigt Præg. Man taler derfor om Græs-, Busk-, Træ- eller Skovsavanner (Fig. 2). Det ses tydeligt paa Træerne, at de er tilpasset til det tørre Klima: det er overvejende fint bladede Akacier og Mimoser, kaktuslignende Vækster uden Blade, og det ejendommelige Abebrødtræ,

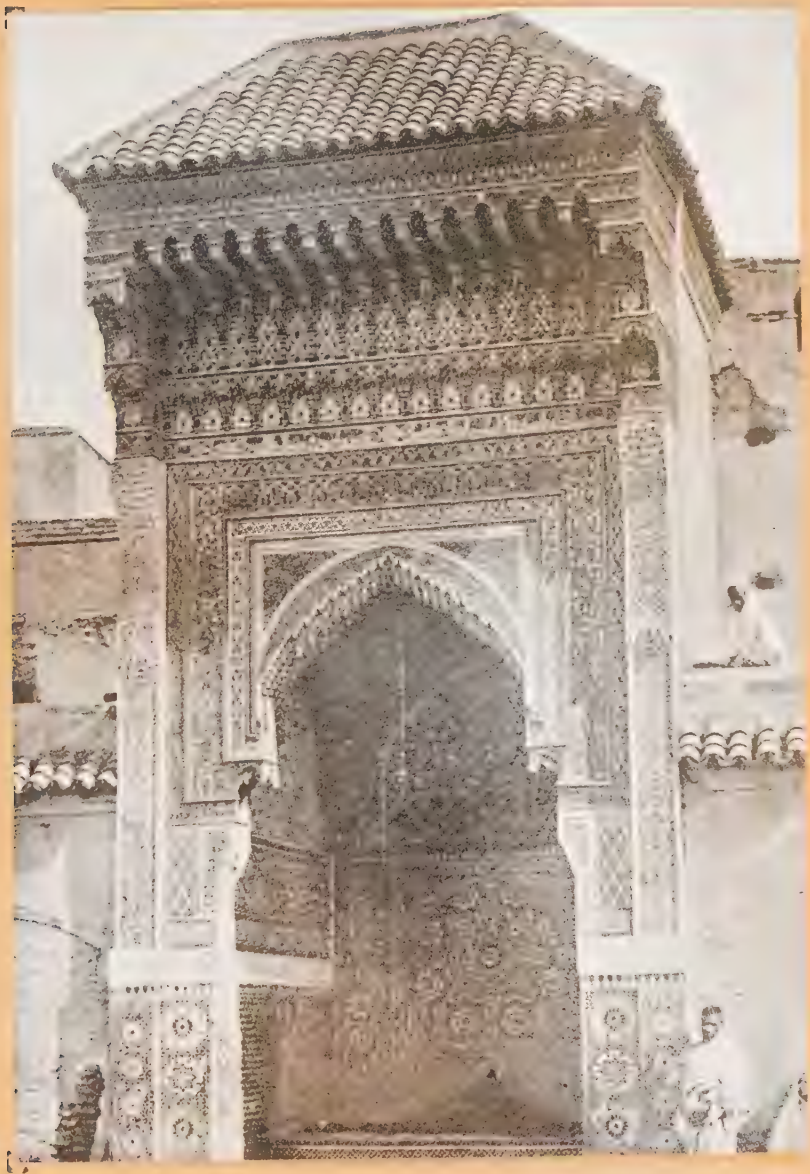

BRØND I MARRAKECH

Baobab (Fig. 3). Tætte Skove er sjældne paa Højlandet ved Ækvator; de findes kun ved Floderne, der medfører den tilstrækkelige Fugtighed, og staar langs disse i smalle Bræmmer, hvorfor de træffende betegnes som Galleriskove. Skovbestanden tager i Almindelighed til mod Vest med den større Fugtighed. Overalt hvor den aarlige Regnmængde overstiger 1500 Millimeter, dækker udstrakte tropiske Skove Jorden, dannet af 40—60 Meter høje Lovtræer og Palmer, hvis Stammer er omslynget

Fig. 3. Abebrødtræ (Baobab).

af Lianer og bevokset med Snylteplanter. Saadanne Urskove smykker især de tropiske Lavninger paa Vestkysten, men findes ogsaa i stor Mængde i Kongobækkenet. Tropiske Urskove følger ogsaa Østkysten til langt mod Syd. Undertiden trænger den tropiske Vegetation frem i Havet i Mangroveskovene, der ved Flodtid ligesom svømmer paa Vandet og ved Ebbe hæver sig ligesom paa Stylter op af den dyndede Havbund.

Savannen naar lige til Sydafrika, men paa Grund af den tiltagende Tørke gaar den her snart over i Steppe eller endog i Ørken. Store Arealer opfyldes af lave, tornede Buskvækster; her hersker Busksteppen. Først

i Kaplandet afloses denne mod Øst af Skov, mod Vest af den ejendommelige, stedsegrønne Kaplandsvegetation, der ligner den, man finder i Kystegnene ved Middelhavet. Kystlandet ved den tørre Vestkyst har atter Præg af den vegetationsfattige Ørken.

Kaplandet indtager ogsaa en Særstilling ved sine Plantearters særlige Karakter; det har sin egen Flora, der er karakteristisk ved sin store Mængde af Arter, af hvilke mange kun forekommer her, men synes at have visse Træk fælles med den vestaustralske Flora. Man antager, at denne Kaplandets Flora er en Rest af en tidligere vidt udbredt Planteverden, der i det øvrige Afrika er blevet fortrængt ved Indvandringen af andre Planter og kun har holdt sig længst mod Syd i denne Verdensdel.

Det tropiske Afrikas Flora har meget tilfælles med Sydasiens, men er noget fattigere paa Arter. Karakteristisk er foruden de mange Figenarter navnlig de talrige Palmer. Disse er i Almindelighed indskrænket til de tropiske Egne, kun Daddelpalmen trænger frem til det nordlige subtropiske Omraade; den er det Træ, der præger Ørkenens Oaser. I Egnene omkring Ækvator er Floraen ligesom Klimaet forskellig mod Øst og mod Vest; de vestlige Egne, Oliepalmens Omraade, har flere ejendommelige Planter og viser en vis Forbindelse med Amerika, de østlige Egne har mange Planter, der er indvandret fra Nord og Syd. Paa de højeste Toppe finder vi i hele Afrika en næsten ensartet Planteverden, der afviger stærkt fra de lavere liggende Omgivelsers og er beslægtet med højere Breddegraders Planteverden.

Det subtropiske Nordafrika har en Flora som Middelhavsegnene med Oliventræer, stedsegrønne Stenege og andre stedsegrønne Vækster, som vi kender fra Sydeuropa, sammen med typiske fremmede som Eukalyptus, Agaver og Opuntier.

I Nordafrika lever ogsaa en fuldstændig mediterran Dyreverden, der dog er rigere end i Sydeuropa, hvor mange af de karakteristiske Dyr er uddøde, som Aber og Løver. Desuden trænger Dyr fra Ækvatoregnene gennem Sahara ind i Nordafrika. I Oldtiden levede der endog Elefanter her. Den egentlige afrikanske Dyreverden begynder med det sydlige Sahara; man kan her tydeligt skelne mellem to forskellige Bestanddele, en ældre Fauna, hvortil hører Halvaber og Insektædere, og en yngre, som nu er den herskende og omfatter de nuværende karakteristiske Dyr. Formodentlig er den sidste først indvandret senere (i Tertiærtiden) fra Nord, men blevet beskyttet mod yderligere Tilvækst ved Sahara.

Denne afrikanske Dyreverden viser en tydelig Tilpasning efter Lan-

dets Natur, navnlig Vegetationen; den forandres, efter som det er Savannen eller Skoven, der er den fremherskende. Savannen er det overvejende, og derfor er ogsaa de Dyr, som vi i vor Fantasi tænker os Landet fyldt med, hovedsagelig Savannedyr. De optræder mest i store Flokke paa Hundreder, Tusinder, ja selv Titusinder. De udstrakte Græsmarker yder dem tilstrækkeligt Foder; men Dyrene maa ofte foretage lange Vandringer fra Fodersted til Fodersted og endnu mere fra

Fig. 4. Giraf paa Savannen.

Vandingssted til Vandingssted, og de er paa den aabne Savanne udsat for deres Fjenders Forfølgelse. De maa derfor være i Stand til at bevæge sig hurtigt; det er rapfodede Hovdyr. Først kan nævnes Antilopen, den afrikanske Savannes mest ejendommelige Dyr, som forekommer i talrige Arter. Hertil hører endvidere Gnuen, Zebraen, Giraffen (Fig. 4) og som Lobefugl Strudsen. I disse store Flokke finder mange Rovdyr, Løver, Leoparder, Hyæner og Sjakaler, deres Føde, og de optræder ofte saa talrigt, at de kan blive en Fare for Menneskene. Til de Dyr, der færdes i Flokke, hører ogsaa de store Tykhuder, Elefanter og Næshorn. De hører ogsaa hjemme i de tropiske Regnskove, især i Vestafrika, hvor

derimod de hurtige, græsædende Savannedyr mangler. Her træffer vi Skovdyrene, fremfor alt Aberne, deriblandt de store menneskelignende Gorillaer og Chimpanser. Aberne moder vi dog ogsaa paa Savannen, hvor Bavianerne lever i Bjergenes Klofter og andre Aber i Galleriskovene. For Vandlobenes Dyreverden er Flodheste og Krokodiler samt forskellige Vade- og Svommefugle karakteristiske. Krybdyrene er stærkt repræsenteret ved Slangerne, og af Insekter er der en stor Mængde. Blandt disse er der særlig Grund til at nævne Termiterne, fordi deres 5—7 Meter høje taarnagtige Bygninger giver Landskabsbilledet et ejendommeligt Præg (Fig. 5).

Mellem Afrikas Dyr er der mange gamle Former og tillige saadanne, hvis Forekomst er indskrænket til denne Verdensdel eller enkelte mindre Omraader af den. Det gælder især for den yderste sydlige Del, Kaplandet, der jo ogsaa har en særlig Flora. Ejendommelige Dyr som Jordsvinet, Skældyret, Guldmuldvarpen og Springspidsmusen. En lignende Fauna har mange af de afrikanske Øer, saaledes Madagaskar, hvor vi navnlig finder Halvaber og Insektædere, medens Fastlandets typiske Dyr mangler. Det afrikanske Fastlands nuværende Dyr er vel hovedsagelig kommet over fra Asien, hvad Former, der er fælles for begge Lande, kan tyde paa. Derimod er den afrikanske Faunas Forbindelse med Sydamerika meget mærkelig. Saaledes forekommer der i Senegal en Delfinart (Manatus), som vi kun finder i en beslægtet Form i Amazonas.

Befolkningen i Afrika er ligesaa lidt som Planterne og Dyrene af ensartet Oprindelse, men har i Tidens Løb gennemgaaet mange Forandringer ved Indvandringer og Forskydninger. Mellem de Indfødte kan vi nu skelne mellem to Hovedgrupper, de lyse Nordafrikanere og de morkhudede Negre i de ækvatoriale og sydlige Egne. Dertil kommer endvidere de mærkværdige Dvergfolk, som findes overalt blandt Negerbefolkningen i smaa Flokke, og til hvilke ogsaa de mere lyse Buskmænd i Sydafrika horer. De repræsenterer en protomorf, det vil sige ældre Form for Mennesket og anses for Resten af en ældre Race, der var vidt udbredt over Fastlandet, men blev fortrængt af de senere indvandrede Negre.

Om Negrenes Herkomst hersker der stor Uvished. De horer til den negroide Folkegruppe, der oprindelig vel var udbredt over Sydasien til Nyguinea og Australien. Da der i Afrikas Negres Redskaber, Sagn,

ja, endog Sprog findes meget, der er beslægtet med, hvad vi finder hos de negroide Befolkninger i Asien og Australien, synes den Anskuelse ikke ubegrundet, at disse Folkegrupper har en fælles Oprindelse. Afrika har i historisk Tid ofte oplevet Indvandringer fra Asien, sidst i det 7. Aarhundrede af de semitiske Arabere. Men ogsaa fra Europa var det Folkene muligt at komme til Atlaslandene over det først senere aabnede

Fig. 5. Termitbo i tropisk Afrika.

Gibraltarstræde og ved Sicilien, saaledes at der ganske sikkert foruden de asiatiske Indvandringer ogsaa har været europæiske.

De indvandrede Folk kunde let brede sig i alle Retninger i Afrika; thi det store, i sin Natur ofte ensartede Areal hindrede kun i ringe Grand Vandringen. Der findes ingen høje Bjergkæder, og Ørknerne, de sumpede Lavninger og Urskovene, der er vanskelige at trænge igennem, kan let omgaas. Selv Sahara har aldrig fuldstændig spærret Adgangen til det ækvatoriale Afrika. Vi maa derfor antage, at der i

Tidens Løb ofte er foregaaet store Folkeforskydninger inden for denne Verdensdels Grænser, og de har strakt sig lige til den allersydligste Del af dette ensartede Højland. Derved forklares ogsaa den store Udbredelse af Negrene, som har taget alle let tilgængelige og bedre beboelige Omraader i Besiddelse og fortrængt den ældre, svagere Befolkning, Dvergfolkene, til Urskovene eller til de tørre Stepper og Ørkener. Men disse Negre er nu ikke mere noget ensartet Folk; de er delt i talrige Stammer, der baade i Kultur og Sprog og ofte ogsaa antropologisk er vidt forskellige. Paa dette store Landomraade skaber baade Hindringerne for Samkvemmet og Afvekslingen i Naturen hyppigt Mulighed for, at Stammer kan udskille sig.

Som Race udgør Negrene derimod absolut en Enhed; de udgør den afrikanske Race, der i Tal langt overgaar alle andre Beboere af denne Verdensdel. Legemlig set er de trods mange Afvigelser i det enkelte, der maaske mest skyldes Blodblanding, kendetegnet ved deres mørke, undertiden helt sorte Hudfarve, deres morke, krusede Haar, deres tilbageliggende Pande, brede Næse og tykke Læber, og endelig ved en tyk, elastisk Hud og en ejendommelig Lugt. Deres Legemsstørrelse er meget forskellig; i Almindelighed er de imidlertid høje af Vækst, slanke, med et smalt Bækkenparti og ofte paafaldende tynde Lemmer.

Ogsaa i deres Væsen adskiller Negrene sig fra andre Racer, fra Europæerne saa meget, at det næppe er disse muligt helt at begribe en Negers Tanker og Følelser. Deraf kan man forklare sig de Hvides ofte ganske modsigende Domme om de sorte Afrikanere. Visse Træk er imidlertid utvivlsomt særegne for dem; de har et muntert Sind, er lidenskabelige og barnlige, dertil ofte raa som Børn; i deres Tankegang er de nøgterne, realistiske, og de besidder kun ringe Fantasi; i Almindelighed forstaar de at tilpasse sig efter Forholdene, men er lidet tilgængelige for europæisk Kultur. Den aandelige og materielle Kultur, de selv ejer, er kun ringe; de driver Kvægavl og primitivt Agerbrug, har nogle tekniske Færdigheder som Vævning (Fig. 6), Fletning, Pottemagerarbejde og Smedekunst, og de kender Handel med Penge. Deres Religion bunder i animistiske Anskuelser, og i deres Gudsdyrkelse spiller Troldmænd og Fetischer en stor Rolle. For Kunst har de kun en ringe Forstaaelse; de kender kun Dans og Musik. Undertiden kan man dog hos dem ogsaa finde Tegninger og Digtning.

Sproglig set lader Negrene sig dele i to Grupper, Sudannegrene og Bantunegrene. De første betjener sig af isolerende Sprog, der bestaar

af Rodder med een Stavelse, og som betegner Ordenes grammatiske Forbindelse ved deres Stilling, ligesom de ved forskellig Tonehojde kan give Ordene forskellig Betydning. Bantunegrene betjener sig derimod af de hojere udviklede agglutinerende Sprog, hvor Sprogrodderne faar deres Betydning og grammatiske Forbindelse udtrykt ved Forstavelser (Præfikser). Forstavelsen wa eller ba betegner Indbyggere, Forstavelsen u Land. Saaledes bor Wagogofolkene i Landskabet Ugogo. Paa Landkortet er Bantusprogenes Omraade derfor let at finde ved Hjælp af Landskabsnavnene.

Fig. 6. Afrikansk Væver.

Med Sikkerhed kan man ikke paavise Forskelligheder i de legemlige Ejendommeligheder hos Repræsentanterne for de to Negergrupper. Man anser dog Sudannegrene for den reneste Type og mener, at der hos Bantunegrene findes mere hamitisk Blanding, ligesom man ogsaa i Bantusprogene har fastslaaet hamitisk Indflydelse. Dette har fort til den Anskuelse, at en ældre hamitisk Folkevandring har fundet Sted mod Syd i det ostlige Afrika, og at Bantufolkene er opstaaet ved en Blanding mellem disse saakaldte Protohamiter og Negrene. Bantuerne har derefter bredt sig fra det ostafrikanske Hojland ud over det sydlige, ækvatoriale Omraade og trængt Sudannegrene tilbage til deres nuværende Boplads.

Midt imellem Bantunegrene træffer man paa enkelte Steder endnu smaa Flokke af en Dvergbefolkning. De mest bekendte af dem er

Buskmændene, der hovedsagelig bebor Kalahari og det sydvestafrikanske Kystland. Efter deres legemlige Ejendommeligheder tilhører alle Dvergfolkene een Race; blot har Dvergfolkene i det ækvatoriale Omraade en mork Hudfarve, medens Buskmændene har en bleggul Hud.

Den reneste Type for denne ældgamle Race finder vi maaske i Buskmanden (Fig. 7). Han naar en Legemshojde paa kun 1,40—1,45 Meter, har en lys, bleggul Hud, der tidlig bliver rynket og furet; Haaret sidder i smaa Totter, Kraniet er kort og bredt. Mærkværdige er de store Øremuskler, hvor Ørelapper ganske mangler eller i alt Fald kun er svagt udviklede. Hos Kvinderne findes ikke sjældent en stærk Fedtansamling paa Sædet (Steatopygi). Ogsaa sproglig set indtager de en Særstilling, idet de anvender nogle ejendommelige Smældelyd. Disse findes tillige hos Hottentotterne, der ogsaa antropologisk staar Buskmændene nær, men dog overgaar dem i Legemsstorrelse. Man betragter dem som Blandingsfolk af Buskmænd med et andet indvandret Folk. Kulturelt staar Buskmændene paa et lavt Trin; de er væsentlig Samlere og Jægere, men udvikler paa Jagten en forbavsende Færdighed og Snuhed. Den haarde Kamp for Tilværelsen i deres af Naturen saa sparsomt udstyrede Land har givet dem en stor Modstandskraft over for Sult og Torst. Deres materielle Kultur er ringe; de bor i smaa, primitive Rundhytter og nojes ikke sjældent med en fremspringende Klippe eller et tæt Buskads som Ly.

Negre og Dvergfolk moder vi kun hinsides Sahara. Nordafrika bebos af lyse Folk, der tilhorer den hvide Race. De anses for Storstedelen for Hamiter, men er ligeledes Blandingsfolk, da der ofte er sket Indvandringer fra Europa og Asien, ligesom der sikkert er trængt Negerblod ind fra Syd. Derpaa tyder den morkere Hudfarve hos nogle af de sydlige nordafrikanske Stammer. I det Ydre har de den hvide Races Kendetegn; Haaret er sort og bolget, Ansigtet smalt og fint formet. Til dem regner man ikke blot de libysk-berberiske Stammer i Atlaslandene og det vestlige Sahara samt Ægypterne, men ogsaa Fulberne i det vestlige Sudan og Beboerne af Øvreægypten, Bischariner, Abessinier og Gallaer, samt Massaifolket i Østafrika. Kulturelt er de stærkt paavirkede fra Europa og Asien, er overvejende Muhammedanere, delvis (i Ægypten og Abessinien) ogsaa kristne, og de har ofte organiseret sig i storre Stater. I Sudan er de paa Grund af deres storre Kultur det herskende Folk.

Statslig Organisation finder vi ogsaa hos Negrene; men disse Negerstater er for Storstedelen hurtig forgængelige. De stotter sig til Familien, Horden eller Stammen med et ledende Overhoved; de repræsenterer Magtomraader, der er desto storre, jo mægtigere den forende Stamme eller Hovding er, men hurtigt atter forfalder ved Forerens Dod; disse Magtomraader er uden skarpe Grænser, da den politiske Magt paa de store Strækninger med de ofte slette Samfærdselsveje snart mister sin Betydning udadtil.

I Modsætning til Nordafrika er europæisk Kulturs Indflydelse kun trængt lidet ind i det ækvatoriale Afrika. Negrene er i Almindelighed ikke tilgængelig for den; de har for faa Fornødenheder og derfor ikke noget Blik for Værdien af vore kulturelle Fremskridt. Indforelsen af dem vanskeliggores ogsaa derved, at det kun sjælden lykkes at opdrage Negrene til virkeligt Arbejde, uden hvilket alle Fremskridt er umulige. Den kristne Mission har ogsaa kun haft ringe Held med sig i Afrika, fordi Grundlaget for den kristne Religion ikke behager den realistisk tænkende Neger. Det gor i noget hojere Grad Islam, som derfor her har fundet en bedre Jordbund.

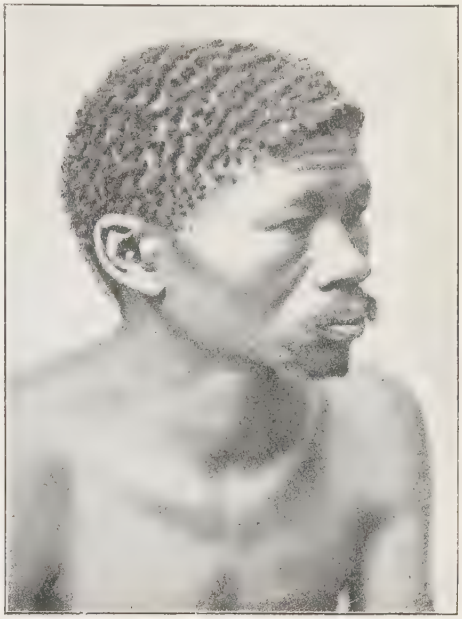

Fig. 7. Buskmand.

Kultur og Erhverv i Afrika hænger noje sammen med Landets Natur. Store Omraader er ligefrem kulturfjendtlige; det gælder de udstrakte Ørkener og i det tropiske Omraade, i det mindste endnu, de store Urskovsarealer. Den gunstigste Jordbund yder Stepperne og Savannerne, men ogsaa her er alt Opdyrkningsarbejde ofte umuligt paa Grund af den umaadelige Tørhed.

Ogsaa mange andre Hindringer staar i Vejen for en Udvikling af Erhvervslivet. Afrika er ikke noget rigt Land, og i sin Plante- og Dyre-

verden og oprindelig ogsaa i sin Jord yder det kun Menneskene faa Produkter. Det ejer nogle hjemlige Nytteplanter som Durra eller Kafferkorn (Fig. 8) og flere Palmer, i den subtropiske nordlige Del Daddelpalmen, paa det tropiske Omraade frem for alt Oliepalmen og Delebpalmen. Det er ogsaa Kaffetræets Hjemland, men alligevel ikke noget Kaffeland. Af de nuværende Kulturplanter er mange først indført af Europæerne. Af de indfødte dyrkes især Bønner, Ærter, Yamrødder, Maniok, Majs, Jordnød, Tobak, Bomuld, Bananer og Kokospalmer, men i Reglen paa en meget primitiv Maade, saa at de kun kan dække deres eget Behov; kun sjældent er Negrene naaet til større Plantedyrkning.

Lige saa sparsomt er Antallet af Nyttedyr. Det vigtigste er Elefanten, hvis Stodtænder leverer det værdifulde Elfenben; dog er Elefanten ikke i Afrika blevet et Husdyr. Endvidere maa nævnes Strudse og Perlehøns; ogsaa Æslet og Huskatten hører vel hjemme her. De andre Nyttedyr, som vi nu træffer i Afrika, er indførte. Hertil hører Svin, Faar, Geder og Høns, samt Heste, Hornkvæg og i Nordafrika Kameler. Avlen af Heste og Hornkvæg besværliggøres meget ved Sygdomme og ved de skadelige Følger af Tsetsefluens Stik, som paa store Omraader gør Hesteavl fuldstændig umulig. Intet af disse Nyttedyr med Undtagelse af Elefanten og maaske ogsaa Strudsen har dog faaet større Betydning for Erhvervslivet.

Mineralerne, som Afrika ingenlunde er fattig paa, udnyttes i Reglen heller ikke af de indfødte; Negrene kender kun til Udvinding af Jern.

En særlig stærk Hindring for enhver Udvikling af Næringsvejene er de yderst slette Samfærdselsforhold. Der mangler naturlige Vandveje, da de forhaandenværende Floder afbrydes af Vandfald og Strømhvirvler; der mangler Landeveje, da der ikke findes Lastdyr og Transportmidler, men Byrder kun befordres paa Hovedet af Mennesker. Til disse Dragerkaravaner behøves der kun smalle Stier, ad hvilke en større Massetransport er umulig. Samkvemmet ad disse Veje er desuden usikkert og farligt paa Grund af krigeriske og roveriske Stammers Tilstedeværelse, hvorved Afsætningen eller Udvekslingen af Produkterne vanskeliggøres. Alligevel bestaar der i Afrika en livlig Handel mellem de indfødte, som faar deres Varer betalt med Penge; men her virker Manglen af en ensartet Værdimaaler forstyrrende, thi de mest forskelligartede Betalingsmidler er i Brug som Rupier, Kobber- og Jernpenge, Kaurimuslinger, Salt, ja endog Bomuldsstrimler.

Disse daarlige Tilstande, der virker saa skadeligt paa Erhvervslivet, er i de sidste Aartier ophævet eller i alt Fald mildnet betydeligt i deres Virkning af Europæerne. Ved Grundlæggelse af Kolonier og ved Udovelse af Protektorat har de skabt fastere og roligere politiske Forhold, har indført en ordnet Styrelse i mange Lande og givet de indfødtes Liv og Samkvem større Sikkerhed. Europæerne har ogsaa paa mange Maader forbedret Agerbrugets og Kvægavlens Metoder, har indført Plantagedyrkning og fremmet Udnyttelsen af Mineralrigdommene ved

Fig. 8. Durramark.

Indforelse af Bjergværksdrift. Mest Betydning har dog Kolonisationen haft for Samkvemmet, hvorved store Omraader af Fastlandet er blevet aabnede for Udnyttelse. Man har anlagt Landeveje og sikret dem mod krigeriske og roveriske Overfald ved at anlægge Stationer, man har bygget Jernbaner til langt ind i det Indre, man har indført nye Trafikmidler og forbedret Vandvejene, saa at de nu kan befejles af Dampere.

Afrikas Stilling i Verdenshusholdningen er blevet væsentlig hævet ved Europæernes Indgriben; men Fremskridtene er kun sket langsomt. Oprindelig ydede denne Verdensdel kun faa Produkter af almen Betydning; de vigtigste Handelsvarer var Elfenben, Palmeolie og Kautsjuk (Fig. 9). Forøgelsen af Landets Produktion ved Indforelse af europæiske Metoder stødte paa nye Vanskeligheder. Den fordrede Arbejds-

kraft, og den manglede. For det første er Indbyggerantallet i sig selv lille; der lever kun 146 Millioner Mennesker i denne Verdensdel, hvilket giver en Befolkningstæthed paa kun 5 pr. Kvadratkilometer, og dernæst er det vanskeligt at opdrage Negrene til Arbejde. Et af de vigtigste Problemer for al kolonisatorisk Virksomhed i Afrika er derfor at bøde paa Manglen paa Arbejdskraft. Den ringe Befolkningstæthed virker ogsaa hæmmende paa den Maade, at Muligheden for at afsætte de indførte europæiske Produkter formindskes, navnlig da Negrene har saa overordentlig faa Fornødenheder.

For Europa vil Afrika imidlertid faa en stigende Betydning som Koloniland. Under bedre erhvervsmæssige Forhold vil Indbyggerantallet stige, fordi Livsmulighederne derved forøges, medens paa den anden Side de hidtidige Aarsager til den stærke Formindskelse af Befolkningen ryddes af Vejen. I de fleste Egne er det nu ikke mere muligt at rove Slaver, og Fortidens ødelæggende Krigstog er indskrænket betydelig; men navnlig har man haft Held i Bestræbelserne for at tilvejebringe bedre Sundhedstilstande. Vi tænker her navnlig paa Forholdsreglerne mod Sovesygen, Formindskelsen af Børnedødeligheden og Kampen mod Sygdomme overhovedet. Erhvervsmæssigt set vil Afrika altid forblive værdifuldt for Europa allerede af den Grund, at det som Tropeland kan levere en Mængde Produkter til det europæiske Marked, som dette aldrig kan frembringe, da det ligger i den tempererede Zone. Hovedproduktionen vil stedse bero paa Plante- og Dyrekultur, altsaa paa Fremstilling af Næringsmidler for europæiske Maver og Raastoffer til den europæiske Industri. Her ligger utvivlsomt Afrikas Fremtid, da store Omraader kan inddrages under Kultur ved Rydning af Skove, ved kunstig Vanding af Savannerne og fremfor alt ved yderligere Indtrængen i det Indre ved Hjælp af forbedrede Samfærdselsveje.

Hvis vi ser bort fra Nordafrika, som i hele den historiske Tid har staaet i den nøjeste Forbindelse med Asien og Europa, er den europæiske Kolonisation først begyndt sent. Efter Vasco da Gamas Rejse bosatte Portugiserne sig først paa enkelte Pladser ved Kysten; derpaa kom i det 17. Aarhundrede Hollænderne, Boerne, til Sydafrika, hvor de i det subtropiske Klima fandt en god Jordbund for Landbruget, især Kvægavlen. Efter dem fulgte Englænderne, der tog Kaplandet i Besiddelse og derved fortrængte Boerne, der nu grundede Boerstaterne. Foruden Englænderne kom endvidere Spanierne, Franskmændene, Tyskerne, Belgierne og Italienerne som Kolonister. Europæerne satte sig oprinde-

lig fast ved Kysterne, og trængte først i den anden Halvdel af det 19. Aarhundrede ogsaa ind i det Indre. Nu er Afrika næsten ganske delt mellem Europas Stormagter; kun Abessinien og Republiken Liberia er forblevet selvstændige Stater. Langt den største Del tilhører Englænderne og Franskmændene. De tidligere tyske Kolonier styres nu efter Versaillestraktaten af England, Frankrig og Belgien som et Mandat fra Folkeforbundet.

Fig. 9. Udvinding af Kautsjuk.

Den politiske Deling af Afrika er i Almindelighed sket ganske uafhængig af den naturlige Deling, som vi dog maa lægge til Grund for den videre geografiske Betragtning.

Først og fremmest staar det brede Nordafrika over for det smalle Sydafrika. Begge deles atter i en tropisk og en subtropisk Del. Det tropiske Omraade sammenfatter man bedst som Ækvatorialafrika og opstiller herimod den nordlige Del, der ligger uden for Troperne, som Nordafrika, den sydlige Del uden for Troperne som Sydafrika. Nordafrika omfatter da Atlaslandene og Sahara med Nillandet, Ækvatorial-

afrika Sudan og den øvrige Guineakyst, Kongobækkenet med sine Randegne og det ostafrikanske Højland, hvortil regnes Abessiniens Højland. Med Kalaharibækkenet begynder Sydafrika, som man paa Grund af dets store gennemsnitlige Højde ogsaa har betegnet som Højafrika.

NORDAFRIKA

ATLASLANDENE

Mod Nordvest er et Stykke fremmed Land svejset til Afrikas Stamme, et Stykke af det store europæisk-asiatiske Foldeland, hvis Bjergkæder fra Italien fortsættes over Sicilien til Atlas' Kæder, som gennem Rif-Bjergene atter forer over til den bætiske Cordillere paa den pyrenæiske Halvø, delvis ogsaa strækker sig til den atlantiske Kyst og formodentlig danner Grundlaget for de canariske Øer. Ligesom Sydeuropas Bjerge skyldes Atlasbjergenes Opstaaen en sen Foldning. Mod Øst skete den forst i Slutningen af Tertiærtiden; mod Vest i Marokko gaar Foldningen tilbage til Kultiden. Sammenpresningen af Stenmasserne skete ved et Tryk fra Nord, saaledes at Foldningens Yderside er rettet mod Sahara, hvorfra den adskilles ved en Sænkning, Wadi Draa og Schottsbækkenet.

Den krystallinske indre Zone af Foldebjergene er for største Delen nedbrudt, og Kysten ligner derfor i sin Form Italiens Vestkyst. Ligesom denne har den en Række runde Bugter, der er skilt ved Forbjerge, til Dels dannet af ældre Bjergarter, og ofte træder vulkanske Masser, Basalt og Trakyt, frem.

De egentlige Atlasbjerge dannes derimod overvejende af yngre, navnlig mesozoiske Bjergarter. De bestaar af flere Kæder, som lader sig forfølge gennem hele Omraadet, men gentagne Gange afbrydes af Sænkninger og forgrener sig; desuden skilles de fra hverandre ved Flager af ufoldede Bjergarter. Dette er især Tilfældet i Algier og Tunis, hvor Atlaslandet hæver sig til et udstrakt Højland, som paa begge Sider ledsages af Bjerge. Langs Middelhavskysten strækker sig Lille eller Tell Atlas med stejlt Fald mod Havet; det naar i sine højeste Toppe over 2000 Meter og gennemskæres undertiden af Tværdale, for største Delen dybe, smalle Kløfter. Hertil slutter sig mod Syd et Højland, der gen-

nemsnitlig er 500 Meter højt, og som i vid Udstrækning er uden Afløb; her findes talrige lave Saltsoer, Schotts. Paa Sydsiden af Højlandet hæver Sahara-Atlas sig, opbygget af Kridt, med stejlt Fald mod Ørkenen; i sine højeste Toppe naar det op over 2000 Meter.

Lille Atlas fortsættes mod Vest som Mellem Atlas, foran hvilket det marokkanske Atlasforland ligger. Sahara-Atlas fører derimod over til Høje Atlas, som strækker sig gennem Marokko til den atlantiske Kyst og med sine mere end 4000 Meter høje Toppe næsten naar ind i den evige Snes Regioner. Det indeholder en Kerne af gammel-krystallinske og palæozoiske Bjergarter, der omgives af en Kappe af yngre mesozoiske Bjergarter, og det er hævet op mod Slutningen af Tertiærtiden ved en ny Foldning paa et Sted, hvor der laa et gammelt Foldebjerg. Syd for Høje Atlas, paa den anden Side af Wadi Sus Dalen ligger Anti-Atlas, der ligeledes i sit Indre bestaar af gammel-krystallinske og palæozoiske Bjergarter, men næppe naar en Højde af 2000 Meter.

Til Lille Atlas slutter sig mod Nord Rif-Bjergene (eller Kyst-Atlas), som strækker sig fra Gibraltarstrædet til Øst for Melilla. Det er vildt sønderrevne Bjerge med snævre Klofter og derfor vanskelig tilgængelige; dets højeste Toppe er over 2500 Meter høje, og Bjergene falder stejlt af mod Middelhavet, hvor de er rige paa dybt indskaarne Bugter med fremspringende Klipper og Øer.

Rif-Bjergene og Lille Atlas viser delvis endnu Spor af en temmelig stærk Vanderosion; thi de modtager ogsaa rigelig Fugtighed fra Middelhavet. Øst for Algier naar den aarlige Regnmængde over 1000 Millimeter, Vest for Bizerte endog 1600 Millimeter. Fra Kysten aftager Nedboren hurtig mod Syd og synker paa Højsletten ned under 400 Millimeter. Ligeledes aftager den mod Vest, og Oran har saaledes kun 400 Millimeter og Marokkeforlandet endnu mindre. Kun Bjergene modtager en stærkere Fugtighed, ved Foden af Høje Atlas falder der mere end 800 Millimeter. Det er næsten udelukkende Vinterregn, selv om Sommerregn heller ikke mangler helt; Hovedregntiden er Vinter og Foraar, hvor Vindene fra Atlanterhavet og Middelhavet tilfører Kystlandet fugtigvarm Luft. Det er dog kun Kysten, der da er relativ varm; det Indre hinsides de yderste Kæder har om Vinteren en kontinental Afkøling, som gaar langt ned under Frysepunktet, saa at Snefald ikke er sjældent. Om Sommeren hersker derimod overalt Ørkenens glødende Hede, og Julitemperaturen overstiger 35 Grader. Kysten er forholdsvis kølig; ved Middelhavet har Juli kun 26 Grader, og ved Marokkos

atlantiske Kyst, under Indflydelse af den kolde Havstrøm, endog kun 22 Gr.; men fra det indre Højland blæser undertiden føhnagtige, hede Vinde derned.

Vegetationen svarer ogsaa til dette sommertørre mediterrane Klima; kun de Omraader, hvor der tilføres mere Fugtighed, de nordlige og nordvestlige Skraaninger i Nærheden af Kysten og Dalene i Bjergene bærer stedsegrønne Skove eller Buskads i Form af Maki. Højlandet Syd for Lille Atlas er næsten træløs Steppe med Urter og Græsser, og de sydlige Bjerge er fattige paa Plantevækst og nøgne som den nærliggende Ørken. Trægrænsen stiger i Almindelighed til 2500 Meter, i Høje Atlas til 2700. I omtrent 1200 Meters Højde begynder en Bjergskovregion med Cedre og Pinjearter (Aleppo Fyr), med Enebærbuske, Taks og mange Planter, der hører hjemme i en nordligere Flora. Ellers er Plantevæksten udpræget mediterran med Oliventræet som typisk Træ og med alle de øvrige stedsegrønne Træer og Buske; ligeledes vokser her de typiske fremmede Planter: Agaver, Opuntier og Eucalyptus, samt de bekendte Kulturplanter som Agrumer, Figen, Mandel og Vin. Paa Højlandssteppen, hvor Trævæksten kun er repræsenteret ved enkelte Pistacier, vokser der foruden de mediterrane mange Sahara-Planter, hvilke bliver de overvejende i den sydlige Atlaskæde, saaledes at Planteverdenen der med sine lave, for det meste stivbladede og tornede Vækster ganske ligner Saharas. Ved Marokkos atlantiske Kyst findes der endnu Skove af Argantræer, der er en Levning fra den Tid, da der her herskede tropisk Klima.

Dyreverdenen er ogsaa overvejende mediterran, men har tillige nogle ætiopiske Former. Ved Kulturens Indflydelse er de oprindelige Dyr ofte udryddet eller fortrængt; Løven findes næppe mere i Algier og Tunis, men vi træffer dog Panter, Sjakal, Hyæne, Gibraltaraben og Hulepindsvin. Paa Steppelandet græsser Antiloper, og her findes Ørkenræven; ogsaa den afrikanske Struds trænger frem hertil. Karakteristisk er de talrige Vadefugle (Storke og Flamingoer) og visse Krybdyr (Firben, Kamæleoner og Slanger) ved Sumpene (Schotts).

Befolkningen er hamitisk i sit Grundlag, men er i Tidens Løb blevet stærkt blandet. De ældste Indbyggere var de hamitiske Libyere. Til dem kom Fønikerne omtrent Aar 1000 f. Kr. og senere hen Romerne. Paa Folkevandringens Tid trængte Germaner (Vandaler) ind i Nordafrika; men størst Indflydelse fik dog Arabernes Erobring af Atlaslandene i Slutningen af det 7. Aarhundrede; de indførte Islam og grund-

EL KANTARA I DET ALGIERSKE ATLAS

lagde arabiske Kalifater. Indbyggerne i Byerne, Maurerne, antog arabisk Kultur og Sprog, som ogsaa bredte sig mere og mere paa Landet, især i Algier og Tunis. Selv Negerblod mangler ikke i denne Folkeblanding; det er indført ved Slaveriet og Handelssamkvemmet med Sudan. I Byerne lever der endelig nu et stort Antal Jøder og Europæere, navnlig Franskmænd, Spaniere og Italienere.

Kernen i Befolkningen er Berberne eller Kabylerne, som de kaldes i Algier; de har holdt sig renest i de afsidesliggende Bjerglande, hvor de som oftest bor i befæstede Landsbyer, da hyppige Stamme- eller Familiestridigheder kræver en saadan Beskyttelse (Fig. 10); her lever de og driver Agerbrug. Disse Berbere er store og kraftige og af smuk Legemsbygning; de har en lys Hudfarve, sort Haar og et ovalt Ansigt. De tager ofte Tjeneste som Landarbejdere hos Araberne, Landets Herrer, og i Byerne optræder de som Handelsfolk og ogsaa som Haandværkere (Fig. 11); sprogligt adskiller de sig ligeledes fra de ovrige Beboere, idet de taler et hamitisk Sprog.

Fig. 10. Kabylerlandsby i Østalgier.

Berberne stod fra gammel Tid paa et langt højere kulturelt Standpunkt end Negrene paa den anden Side af Sahara; allerede de ældste Beboere kendte Agerdyrkning med Plov, og af Fønikerne lærte de kunstig Vanding. Endnu den Dag i Dag er Plantedyrkning deres væsent-

lige Levevej; det viser sig tydeligt i Udforslen, der hovedsagelig bestaar af Vin, Korn, Oliven, Sydfrugter og Grøntsager og i nyere Tid ogsaa Kork. Steppehøjlandet leverer en vigtig Udførselsartikel i Halfa- eller Espartogræsset, og ved Oasenes Rand er der ved Boring af artesiske Brønde skabt kunstige Oaser, hvis Hovedprodukt, Dadler, ligeledes udføres.

I Sammenligning med Plantekulturen staar Kvægavlen tilbage, da der mangler god Græsning; alligevel avles der Muldyr, Æsler, Heste, Kameler, Geder og Faar samt Hornkvæg og Svin. Industrien har endnu kun vundet ringe Indpas, men i Fremtiden vil Udbyttet af de forhaandenværende Mineralskatte faa en større Værdi. Der findes gode Jernmalme i Tunis, Algier og Marokko, i sidstnævnte Land ogsaa Kobbermalme, Zink og Bly, samt Fosfater i Algier og Tunis. Forekomsten af mineralske og varme Kilder, af hvilke enkelte allerede nu anvendes i Helbredelsesøjemed, kan maaske ligeledes senere faa Betydning for Erhvervslivet.

Fig. 11. Kabylere, der spiller Domino.

Indbyggernes Fordeling afhænger af de erhvervsmæssige Forhold; jo bedre Jordbunden egner sig til Dyrkning, des tættere er den befolket. Derfor udmærker Algiers Kystland, Marokkos Atlasforland og Dele af Tunis sig ved en større Befolkningstæthed, medens de tørre Omraader i det Indre kun er meget sparsomt befolket. Den gennemsnitlige Be-

folkningstæthed paa hele dette Omraade er dog under 20; man anslaar Indbyggernes Antal til højst 13 Milioner paa dette Areal, der er ca. 750 000 Kvadratkilometer stort.

Under Araberne opstod her Staterne Marokko, Algier og Tunis, som sammen med Tripolis dannede det saakaldte Berberiet. Algier, Tunis og Tripolis er ogsaa bekendt som Babaresk Staterne, hvis Indbyggere som frygtede Sorovere var Middelhavets Skræk indtil det 19. Aarhundrede. Først Franskmændenes Erobring af Byen Algier i Aaret 1830 gjorde en Ende paa dette Rædselsherredomme. I den følgende Tid erhvervede Franskmændene hele Algier og opnaaede i Aaret 1881 ogsaa Protektorat over Tunis og endelig (1912) ligeledes over Marokko, hvoraf kun en lille Del forblev i Spaniernes Besiddelse.

MAROKKO

Marokko danner den vestlige Del af Atlaslandene. Navnet afledes af nogle af det arabiske Ord maghreb, der betyder »Vestens Land«. Det er den Del af Atlaslandene, der kun i Rif-Bjergene kommer i Berøring med Middelhavet. Det Indre er opfyldt af Bjerge, som i Tværbrud ender ved Atlanterhavet og Gibraltarstrædet. Foran disse Bjerge ligger mod Nordvest et udstrakt Højland, Atlasforlandet.

Mod Middelhavet afsluttes Marokko af Rif-Bjergene, hvis vanskelig tilgængelige Dale endnu er Tilflugtssteder for uafhængige Berbere, som derfra bestandig truer Spanierne og Franskmændene. Fra Mellematlas adskilles de ved en Sænkning, som forbinder Moulouyas Dal med det nedre Sebus Lavlandsbugt og fra gammel Tid danner en vigtig Samfærdselsvej fra Middelhavet til det atlantiske Marokko.

Gennem den sydlige Del strækker Høje Atlas sig med de foran liggende Kæder Mellem-Atlas mod Nord og Anti-Atlas mod Syd. Høje Atlas er en mægtig Bjergmur med høje Passer og derfor vanskelig at overskride. Dets Tinder, der naar op til 4300 Meter, er næsten hele Aaret igennem dækket af Sne, og Snesmeltningen afgiver her, ogsaa i den tørre Sommer, rigeligt Vand til Bække og Floder. Alligevel er Bjergene kun tyndt befolket. Til subtropiske Planter er Klimaet i de højere Regioner for barsk; desuden mangler brede Dalbunde, som egner sig til Opdyrkning, og Manglen paa Enge hindrer Kvægavl. Men Bjer-

gene er Tilflugtssted for uafhængige Berbere, som bor i befæstede Landsbyer, anlagt som Kasteller.

Syd for Høje Atlas ligger Wadi Sus Dalen, der paa den anden Side begrænses af Anti-Atlas, som mere er en plateauagtig Hævning med Skraaninger, der er nogne eller sparsomt bevokset med Urter og Græs, og hvor kun Faar og Geder kan finde tilstrækkelig Næring; men den har Betydning ved sin Rigdom paa Malme. I Modsætning til Bjergene er Wadi Sus Dalbækken godt opdyrket og tæt befolket. Her ligger midt imellem Olivenlunde og Frugthaver Handelspladsen *Tarudant*, der er vigtig for Trafiken over Sahara, og som de fleste Byer i Orienten omgivet af en Mur. En vigtig Havneby er *Agadir*.

Den vigtigste Del af Marokko er Atlasforlandet mod Nordvest. Det er et Højland, dannet af Rødderne af et gammelt Foldebjerg, som forlængst er nedbrudt, og hvorover mesozoiske Lag (Kridt) ligger horisontalt aflejret, men hvorigennem Grundfjeldet undertiden rager op. Mod Nordvest sænker Højlandet sig i to Trin og ender til sidst med et stejlt Fald paa over 100 Meters Højde ude ved Havet i en ensformig, lidet udviklet Randkyst, som kun har faa Havne. Hertil slutter sig det nedre Trin, der hæver sig til omtrent 250 Meter, men er fuldstændig ensformig og øde, navnlig da det paa Grund af de kolde Havstrømmes Virkninger kun faar ringe Nedbør og derfor næsten fuldstændig mangler Trævækst. Desuden siver Nedboren hurtig ned i Jorden, der ogsaa savner Vandløb. Alligevel ligger Marokkos Kornkammer netop her; thi Jordbunden har et Dække af yderst frugtbar Sortjord og faar ved Vinterregnen tilstrækkelig Fugtighed, til at man kan dyrke Hvede og Byg samt Majs, Bønner og Ærter. Indbyggerne paa denne Kystslette er fastboende Agerdyrkere.

Efter en Stigning paa omtrent 200 Meter begynder det overste Trin, der atter er en Slette paa 400 til 700 Meters Højde, hvorfra Bjergrygge paa enkelte Steder rager op, og som ofte gennemskæres af dybe, cañonagtige Dale, hvori Vandene fra Atlas flyder bort. Nedboren falder endnu sparsommere end paa det nedre Trin, og Sommeren er navnlig meget tør. Jordbunden er meget gennemtrængelig for Vand og uden Dække af Sortjord. Her er Steppen derfor fremherskende; men ved Foden af Atlas yder Bjergfloderne tilstrækkelig Vand til kunstig Vanding, som muliggør en Opdyrkning af Jorden. Derved deles Højsletten i to Bælter, det egentlige Steppebælte og det subatlantiske Oasebælte. Steppebæltet dækkes kun i Forsommeren med et farveprægtigt Blom-

stertæppe, men i den hede og tørre Sommer visner alle Urter bort, og Jorden ligger øde og bar; dog er der tilstrækkelig Græs til Kvæg, og Indbyggerne er derfor kvægavlende Nomader.

Naar vi nærmer os Bjergene, forandres Billedet; vi kommer ind i et ved kunstig Vanding skabt Oaselandskab. Den høje Sommervarme bliver her til en Velsignelse for Plantedyrkningen, den svider ikke mere Planterne, men fremmer deres Vækst og foraarsager rigt Udbytte. Vi træffer Oaser med Daddelpalmer, Oliventræer, Figner, Agrumer og

Fig. 12. Gade i Fez.

Granatæbletræer; desuden dyrkes der Korn og mange Grøntsager. Indbyggerne er fastboende Agerdyrkere, som paa Grund af Jordbundens rige Udbytte her har kunnet bosætte sig tættere end andre Steder.

Dette Oaseland er den vigtigste Del i Marokko, og her ligger ogsaa Landets to Hovedstæder, Fez og Marrakech. *Fez* (70 000 Indb.) er Hovedstaden i det nordlige Omraade (Gharb) og Midtpunktet for Trafiken, som fører fra Sebu Dalen til Atlas-Forlandet. Fra det 13. til det 16. Aarhundrede var det en blomstrende By, et vigtigt Sæde for det orientalske Liv og har endnu et rent orientalsk Præg med talrige Moskeer og Minareter, med Huse, der kun har faa Vinduer udadtil og en Ringmur, der omgiver Byen (Fig. 12). Indbyggerne er Berbere og Arabere

samt Jøder, som bor i et særligt Kvarter. De driver Handel og mange Slags Haandværk. Byen er omgivet af Bjerge, hvis Skraaninger bærer Haver og Marker. I Indbyggerantal er den nu ganske overfløjet af *Marrakech* (Marokko, 140 000 Indb.), Hovedstaden i den sydlige Del af Landet, der ligger ved Foden af Høje Atlas paa en Slette, der gennemstrømmes af Tilløb til Tensift. Denne Slette er en godt vandet og rigt opdyrket Oase med Lunde af Daddelpalmer, Sydfrugter og Oliven, og Marker med Korn og Grøntsager. Byen er tillige Samlingspunktet for den sydmarokkanske Trafik, der over Sahara gaar til Timbuktu. Foruden Handel blomstrer ogsaa Haandværk, og dens fine Læderarbejder (Maroquin) er berømte. Ogsaa Marrakech har haft en straalende Fortid, men sank allerede ved Slutningen af det 13. Aarhundrede ned til at blive Hovedstad Nr. 2; den indre By, der omgives af Mure, gennemkrydses af smalle, krogede Gyder med Bazarer, hvor Moskeernes Kupler og Minareter rager op over Husenes flade Tage. Paa Gaderne færdes en fuldstændig orientalsk Befolkning, navnlig Berbere og Arabere; hertil kommer et stort Antal Jøder (20 pCt.), der ligesom i Fez bor i et særskilt Kvarter (Mellah). I nyere Tid efter Franskmændenes Erobring tager Europæernes Tal bestandig til.

Foruden de to Hovedstæder ligger der i Oaselandet ved Foden af Atlas endnu flere Handelspladser, af hvilke dog ingen har naaet større Betydning. Først ude ved Kysten træffer vi atter Byer (Rabat, Casablanca, Mogador), der er os bekendte som Havnepladser. Blandt disse er nu *Casablanca* (102 000 Indb.) langt den vigtigste, hvilket den er blevet ved Franskmændenes Foranstaltninger, idet disse har anlagt en udmærket Havn. Ellers er Atlanterhavskysten lidet tilgængelig for Trafiken, da den mangler naturlige Havne; Skibene maa ankre op paa aaben Red, og ofte er Landing overhovedet ikke mulig paa Grund af den voldsomme Brænding. Noget gunstigere stiller Forholdene sig ved den gamle Havneby *Tanger* ved Gibraltar Strædet, hvis Betydning forhøjes ved, at Samkvemmet med Europa gaar over den. Efter Verdenskrigens Afslutning er den, tilligemed det omliggende Land gjort til et internationalt Omraade. Byen hæver sig malerisk med sine hvide Huse paa Skraaningen af et Plateau og afgiver i sin indre Del, som gennemkrydses af et Virvar af krogede Gader, et Billede paa ægte orientalsk Liv. Til Orientalerne slutter sig mange Europæere. Omraadet Øst for Tanger er den spanske Zone; den har kun ringe Betydning, og de vigtigste Byer, Ceuta og Melilla, er da ogsaa kun smaa Byer. Den sidste anvendes til-

ligemed flere andre Pladser af Spanien som Deportationssted (Presidios).

I Verdenstrafiken og Verdenshusholdningen har Marokko hidtil kun haft ringe Andel, idet de ulykkelige politiske Forhold har vanskeliggjort et Opsving af Erhvervslivet. Det har aldrig været en samlet Stat, og Sultanens Herredomme har altid været indskrænket til enkelte Dele af Landet, hvilket ofte har fort til Uroligheder og indre Krige, som har virket forstyrrende paa Næringslivet. Dertil kommer, at Udbyttet af Agerbruget, som er den vigtigste Næringsvej, undertiden fuldstændig tilintetgores af Torke og Græshoppesværme. Forst i nyere Tid er Landet af Franskmændene blevet mere aabnet for Trafik og Handel og gaar maaske en betydelig Udvikling i Mode, da Udbyttet af Plantedyrkningen sikkert kan bringes til at stige, og det desuden besidder en stor Rigdom paa Mineraler, som man forst nu er begyndt at udnytte. Den gunstige Beliggenhed ved Atlanterhavet og Middelhavet vil ligeledes fremme Opsvinget, navnlig naar Adgangen til det indre Land bliver lettet og sikret ved Anlæg af Jernbaner, som Franskmændene allerede er begyndt paa.

ALGIER

Den midterste Del af Atlaslandene optages af den franske Koloni *Algier* (Algérie). Mellem Middelhavet og Sahara hæver der sig her et Højland, som paa begge Sider begrænses af Bjergkæder.

Mod Nord hæver Lille Atlas sig umiddelbart op af Havet og danner en stejl Kyst, der piskes af en stærk Brænding, og som undertiden er oplost i Klipper og kun paa ganske enkelte Steder ledsages af en lille Kystslette. Bjergene selv bestaar af flere fra Østnordost til Vestsydvest lobende Kæder af afvekslende Højde og Form. Den storste Højde naar de i det 2308 Meter hoje Djebel Djurdjura Øst for Algier i det saakaldte Kabylien, hvor Berberstammer har fundet et sikkert Tilflugtssted for de indtrængende Arabere. Talrige Floder strommer i Længdedale gennem Bjergene eller gennembryder dem i snævre og dybe Klofter, der kaldes Rumel. De er fra Tid til anden vandrige, thi Nordskrænten af Rif-Bjergene faar fra Middelhavet en rigelig Nedbor, der falder om Vinteren og ikke sjælden fremkalder Oversvommelser i de lavere Dale om Foraaret. Nordskrænterne har derfor en rig Plantevækst, Skove af Pinjer, Cedre og stedsegrønne Ege eller Buskvækster i Form af Makier med Middel-

havsfloraens typiske stedsegrønne Buske. I de frugtbare Dalbunde og Kystsletter er der en rig Plantedyrkning, der begunstiges af den milde oceaniske Vintertemperatur, men ofte behover kunstig Vanding paa Grund af Sommertorken. Lille Atlas er derfor tæt befolket paa Nordsiden og i Dalene. Her bor de fleste Europæere, (Franskmænd, Spaniere, Italienere og Tyskere), der har opdyrket Landet til dets nuværende Frugtbarhed. Det usunde Klima i de fugtige, af Malaria hjemsøgte Lavninger, frembod oprindelig store Vanskeligheder for Europæernes Bosættelse, men disse Vanskeligheder er dog i Tidernes Løb blevet overvundet mere og mere.

Her ved Kysten kommer Algier i Beroring med Yderverdenen, og herfra sker ogsaa Samkvemmet, navnlig med Moderlandet Frankrig. Kysten med dens mange Bugter giver dog kun Mulighed for at anlægge Byer der, hvor Landet hæver sig jævnt eller hvor der findes en Lavning. Gunstigst er de Steder, hvorfra der ogsaa aabner sig en Vej gennem Bjergene til Oplandet. Havnebyerne ligner væsentlig hverandre, det er Byer af et fuldstændig europæisk Udseende med brede Gader og høje Huse med flere Etager, med store Butiker og sydeuropæiske Gæstgiverier og Kaffehuse. Men i Bybilledet blander der sig dog ogsaa meget orientalsk; hist og her rager en Moske op (Fig. 13), undertiden er der midt i den europæiske Stad bevaret en gammel Araberbydel med snævre, krogede Gader og orientalske Huse, og Gaderne oplives overalt af Arabernes og Berbernes maleriske Skikkelser.

Hovedstaden er *Alger* (207 000 Indb), der er Sæde for Regeringen og tillige det aandelige Midtpunkt baade for den europæiske og muhammedanske Befolkning; den ligger omtrent midt paa Kysten ved en dyb Bugt og bygget op ad Djebel Sahel-Skraaningen til en stor Højde. Byen tager sig herligt ud set fra Havet; bag den ved Moler beskyttede Havn er der bygget storslaaede Terrasser, hvortil brede, magelige Veje fører op, og som afsluttes af store Forretningsbygninger. Mellem Husenes Virvar lyser Araberkvarteret frem med sine flade Tage og sine vinduesfattige Mure, op over hvilke de gamle Herskeres Borg, Kasbah, hæver sig. Til begge Sider af Havnen strækker Byen sig saa langt og gaar til sidst over i Haver med enkelte Villaer og Paladser. Byen omrammes af en Krans af Bjerge, hvis Skraaninger er prydet af en rig Vegetation; i Havnen og paa Byens Hovedgader rører der sig et stærkt Liv, som vidner om dens store Betydning for Handel og Trafik; fra den udgaar ogsaa flere Jernbanelinier.

Ligesom Alger udmærker ogsaa Vestalgiers Hovedstad *Oran* (146 000 Indb.) sig ved en gunstig Beliggenhed. En Bugt, der skærer sig dybt ind. har muliggjort Anlægget af en godt beskyttet Havn, og Bjergene har tilladt Bygningen af en Bane, som forer til Oasen Figuig ved Randen af Sahara. Som Midtpunkt for Trafiken er Oran ogsaa blevet den forste Handelsplads mod Vest; Byen hæver sig malerisk til stor Hojde og er omgivet af Haver og Bjerge, men Klimaet er her betydelig mere tort og Vegetationen derfor sparsommere, og mellem de enkelte Fyrrebevoksnin-

Fig. 13. Moske og Regeringsbygninger i Algier.

ger og Buskadser stikker overalt den nogne Klippe grelt frem. Oran ligner endnu mere end Alger en sydeuropæisk By; thi Araberkvarteret ligger udenfor Byen paa den omgivende Hojslette. Vest for Oran i Nærheden af den marokkanske Grænse er *Tlemcen*, der ligger helt inde i Bjergene, blevet et vigtigt Samlingspunkt for Trafiken og Handelen (Fig. 14).

I Østalgier er Hovedstaden *Constantine* (78 000 Indb); den ligger langt fra Havet i det Indre af Landet. Som en Ornerede troner den paa et af de dybe Klofter omgivet Kalkplateau (Fig. 15). Disse Klofter er Klippeslugter (Rumel), som Floden har indskaaret 300 Meter dybt i

Bjergene, og gennem hvilke den strommer i Vandfald og under Naturbroer. Bybilledet er for en stor Del europæisk, men har ogsaa meget orientalsk ved sig, og ca. 50 pCt. af Indbyggerne er Berbere og Arabere. Byen har en særlig Betydning i Trafiken, da der herfra udgaar en Jernbane mod Syd over Hojsletten ved El Kantara gennem de algierske Atlasbjerge (se Kunstbilaget) til Oasen Biskra ved Randen af Sahara. Desuden er Constantine ved en Jernbane forbundet med Havnen Philippeville. Den vigtigste Havn er Bone, der ligger ved en af Frugthaver og skovrige Bjerge omgivet Bugt; herfra udføres navnlig Fosfat, Jern, Kork og Kvæg.

Hinsides Lille Atlas' Kæde begynder Steppehojlandet, som aftager betydelig i Bredde fra Vest til Øst og samtidig sænker sig fra ca. 800 til 500 Meter. Det gennemskæres af lave Bjergrygge og deles derved i enkelte Bækkener, som ofte er uden Afløb, men opfyldt af Saltsoer (Schott ech Chergui, Schott el Hodna). I Almindelighed mangler der Floder, thi Nedboren aftager stærkt her og er ikke tilstrækkelig til Dannelsen

Fig. 14. Et Ligtog i Tlemcen (Algier).

Fig. 15. Constantine i Algier.

af Floder. Om Sommeren hersker der en Hede som i Sahara; medens Temperaturen i Juli næppe overstiger 26 Gr. ude ved Kysten, naar den paa Højlandet op over 30 Gr. Om Vinteren er dette derimod betydelig koligere end den af Middelhavet opvarmede Kyst. Vegetationen er sparsom paa Grund af Sommertørken, kun paa Bjergkæderne, der modtager noget mere Fugtighed, findes smaa Samlinger af Fyrretræer, Enebærtræer og nogle andre Trævækster, i Dalene findes kun paa enkelte Steder Pistacier og Tamarisker. Her hersker Steppen med Urter (Bynkearter) og Græsser, hvorimellem navnlig Espartogræsset (Halfa), som udgør en vigtig Udførselsartikel. Paa Steppen er der kun tilstrækkeligt Græs til de nøjsomme Faar. Jordbunden, der ofte er dækket af Grus eller overtrukket med en Kalkskorpe, er ogsaa paa Grund af Vandmangel uegnet til Dyrkning af Planter. Kunstig Vanding kunde dog gøre mange Omraader egnet til Opdyrkning, og paa enkelte Steder er Kornavl allerede trængt ind paa Steppen. De ugunstige Livsbetingelser har umuliggjort en tættere Bebyggelse, og der bor her Nomader, der overvejende driver Kvægavl.

Endnu mere tør og ørkenagtig er Egnen ved Sahara Atlas. Paa de nordlige Skraaninger vokser der endnu en Del Pinjer, Cedre og Enebær, men de sydlige Skraaninger er nøgne og øde ligesom det foran liggende Sahara. Som Lille Atlas bestaar ogsaa disse Bjerge af flere Kæder, som

løber fra Nordøst til Sydvest og mod Øst nærmer sig mere og mere til Lille Atlas. Samtidig veksler Højden; den mægtigste Hævning er Djebel Aurès, der naar en Højde af 2330 Meter. Til dette meget høje Bjergland har Berberne trukket sig tilbage fra deres Forfølgere, og her har de beskyttet af Bjergene bevaret deres Ejendommeligheder. Trods det tørre Klima er ogsaa den sydlige Atlaskæde dybt gennemfuret af Dale, der er skabt af de vandrige Floder, som engang strømmede ned fra Bjergene, da der her i vor Istid herskede en Regntid. Ogsaa nu siver der formodentlig under Jorden Vand ned fra Bjergene til Ørkenen og ligger skjult der, og paa mange Steder er der boret artesiske Brønde ned til det, hvorved det er blevet muligt midt i Ørkenen at fremtrylle Oaser med Lunde af Daddelpalmer og Sydfrugttræer og Marker med Korn og Grøntsager. De bekendteste af dem er Oaserne *Biskra* (Fig. 16) og *Figuig*.

Indtil ind i forrige Aarhundrede var Algier en Del af Berberiet og delt i enkelte Smaastater og Stammeområder. Hyppig Vekslen af Herskere, Uroligheder og Krige hindrede en sund Udvikling; Landet gik mere og mere tilbage, og Indbyggerne fandt deres rigeste Indtægtskilde i Sørøveri. I Aaret 1830 begyndte Frankrig at erobre Landet, men det varede næsten tredive Aar, inden det efter mange Kampe blev Herre. Efter den Tid har Algier faaet et stort Opsving og er nu en værdifuld, blomstrende Kolonі. Deres økonomiske Værdi beror mest paa Dyrkningen af Planter, som ved kunstig Vanding eller ved Dræning i de overfugtige Kystlavninger trives udmærket. Det varme Klima tillader Dyrkning af alle sydeuropæiske Kulturplanter og sikrer i Almindelighed et rigt Udbytte. Dyrkningens Produkter spiller derfor en vigtig Rolle i Udførselen, navnlig Vin, hvis Dyrkning er blevet stærkt udvidet, desuden Korn, Kork, Halfa, Olivenolie, Sydfrugter, tidlige Kartofler og Grøntsager. I nyere Tid har man ogsaa skænket Forstvæsenet mere Opmærksomhed og formeret Træbestanden ved Plantning af stedsegrønne Ege, Korkege og Eucalyptus. Kvægavlen har kun ringe Betydning sammenlignet med Plantekulturen; dog udføres der en Del Uld og Huder. Europæisk Industri har endnu kun fundet ringe Indpas, men de Indfødte driver forskellige Haandværk som Tæppe-, Uld- og Silkevæveri, Fletning af Maatter og Fremstilling af Læderarbejder. Endelig er ogsaa Mineralrigdommene af Betydning for Erhvervslivet; de udvindes navnlig som Jernerts, Zinkerts og mod Øst ved Suk Arras og Tebessa som Fosfat.

Koloniens økonomiske Opsving, der kun er foregaaet langsomt dels paa Grund af Berbernes fjendtlige Holdning, dels ogsaa paa Grund af de usunde Forhold navnlig i den frugtbare Kystegn, er væsentlig blevet fremmet ved de af Franskmændene indførte Forbedringer af Samfærd-

Fig. 16. Oasen Biskra.

selen. Der er bygget Landeveje, som navnlig har faaet Betydning for Posttjenesten, og der er bygget Jernbaner, saavel langs Kysten, som fra Kysten ind i det Indre lige til Sahara. Ved militær Beskyttelse er der sorget for, at Trafiken kan foregaa sikkert ad disse Veje.

Trods Koloniens Opblomstring er den kun sparsomt befolket; paa det 208 000 Kvadratkilometer store Areal lever der kun 5¼ Millioner Mennesker. Heraf falder langt den storste Del paa Kystlandet, hvor Befolkningstætheden naar til 50, medens den paa Højlandet ofte gaar under 1.

TUNIS

Med Tunis (fransk: Tunisie) afsluttes Atlaslandene mod Øst ved Syrternes dybe Indsænkning. Her stoder de to Randhævninger umiddelbart op til hinanden, og det indre Steppehøjland forsvinder. Med stejlt Fald mod Middelhavet begrænser Lille Atlas dette Omraade mod Nord, Sahara Atlas ender i en fremspringende Halvø ved Cap Bon. Sahara Atlas danner her ikke mere nogen sammenhængende Kæde, men er oplost i en Række Enkelthævninger og udvider sig mod Syd, hvor et lavt Bjergland strækker sig ud over Gabes Bugten. Bjergene er ret lave, idet Lille Atlas er under 1000 Meter, og ingen af de sydlige Kæder naar op over 1400 Meter. I Almindelighed sænker Landet sig mod Øst ud mod Syrten, hvortil ogsaa Afvandingen sker. Mod Nord gennemskærer Længdedalen Medjerda Bjerglandet og løber ud i Tunis Bugten, hvorved den aabner Vej for Trafiken mod Vest. Fra Sahara adskilles den ved en Sænkning, der ofte ligger under Havspejlet og er opfyldt af Sumpe og Saltsøer (Schott Melghir, Schott el Djerid).

Her mod Syd hersker en ørkenagtig Tørke, medens det nordlige Bjergland faar rigelig Nedbør fra Middelhavet, ved Kysten endog over 1600 Millimeter og ved Tunis endnu over 600 Millimeter. De nordlige Kæder bærer derfor en tættere Plantebeklædning, endog Skove af stedsegrønne Træer. Mod Syd aftager Vegetationen med den mindre Regnmængde, en samlet Træbestand bliver sjælden, og Makier træder i Stedet for Skove. Længere mod Syd og dybere inde i Landet forsvinder ogsaa disse, og vi møder kun Stepper, der efterhaanden gaar over i den vegetationsfattige Ørken. Med den tiltagende Tørke stiger ogsaa den glodende Hede om Sommeren og Afkølingen om Vinteren, medens Havets Indflydelse ved Kysten mildner Temperaturen paa begge Aarstider.

Mellem Atlaslandene har Tunis afgjort en begunstiget Stilling, som ogsaa har gjort sig gældende i dets historiske Udvikling. Her befinder vi os næsten ved Middelhavets Midtpunkt; her faar dette sin forste store Indsnævring. Derfor satte ogsaa tidlig Kolonister sig fast ved den tunesiske Kyst, og Fonikerne grundlagde her ved Tunisbugten det mægtige Karthago, der længe kæmpede med Rom om Herredommet over Middelhavet, men til sidst bukkede under i Kampen. Dog fulgte der en ny Glanstid under Romernes Herredømme. Provinsen Afrika kom til at spille den største Rolle som Kornkammer for Rom. Ved Slutningen af det syvende Aarhundrede eft. Kr. kom Araberne og udbredte herfra deres Magt og deres Kultur over de andre Atlaslande. Endnu er det et fuldstændig muhammedansk Land.

Fig. 17. Pige fra Tunis.

Grundstammen i Befolkningen danner Berberne og Araberne Fig. 17); men ingen af dem findes vel mere i ren Race. Berberne har holdt sig renest i de nordlige Bjerglande, hvor de lever afsondret og bor i Landsbyer, der ligner Borge. I Byerne træffer vi mange Joder, der mest driver Handel eller et eller andet Haandværk, i nyere Tid ogsaa mange Europæere, især Franskmænd og Italienere.

I Aaret 1881 kom Tunis under fransk Overhojhed, der kun har ladet Beyen af Tunis beholde et Skinherredomme. Siden har Landet haft et kulturelt og økonomisk Opsving. Erhvervslivet stotter sig ogsaa her i forste Række til Dyrkningen af Planter. Foruden Marker med Korn og Grontsager findes der her Lunde med Sydfrugter, Vin og Oliven. Jord-

bunden er i Lille Atlas og i Dalsænkningerne ofte ret frugtbar; kun det indre Bjergland er uopdyrket, og Steppen er bevokset med Halfa. Mod Syd hersker Orkenen, afbrudt af Oaser med store Plantninger af Daddelpalmer (ca. 2 Millioner).

Svarende til de fattige Græsgange er Kvægavl væsentlig indskrænket til Geder og Faar; dog avles der ogsaa Æsler, Muldyr, Heste, Hornkvæg og Kameler. Ved Kysten er der et betydeligt Fiskeri (Fisk og Svampe).

Fig. 18. Tunis.

Industrien er almindeligvis indskrænket til de orientalske Haandværk, der drives som Hjemmeindustri. Værdifulde er endvidere Mineralrigdommene: der udvindes især Jern, Zink og navnlig Fosfat. Anlæg af Veje og Jernbaner har væsentlig bidraget til at hojne Erhvervslivet. Fra Kysten forer nu flere Jernbaner ind til det Indre, og desuden er Kystbyerne forbundet med hverandre indbyrdes og med Byerne i Algier ved Jernbaner. Befolkningstætheden er alligevel endnu ringe; den trykkes stærkt ned af de fattige Omraader i det Indre og mod Syd. Som geografisk Land omfatter Tunis 77 000 Kvadratkilometer, hvorpaa der bor ca. 2,1 Millioner Mennesker, hvoraf omtrent 90 pCt. er Muhammedanere.

OASEN TOUAT

Islams Overvægt træder tydeligt frem i Landets Hovedstad, *Tunis* (172 000 Indb.). Den gamle Søroverby, engang Barbareskernes Hovedsæde, bebos i den indre, af en Mur omgiven Del næsten udelukkende af Orientalere og har et ægte osterlandsk Præg med sine snævre Gader, flade Huse, talrige Moskeer og de berømte, ofte overdækkede Basarer; paa Gader og Torve hersker et broget Liv. Den franske, nye By ligger foran Murens Porte. Tunis ligger inde bag en dybt indskaaret Bugt paa en flad Ryg mellem Strandsøen El Bahira og en om Sommeren udtørret Sø og bliver til Dels omgivet af lave Bjerge (Fig. 18). En kunstig skabt Sejlrende gennem Strandsøen gør den nu ogsaa tilgængelig for større Skibe, hvorfor dens Udhavn La Goulette har mistet en Del af sin Betydning. Byen har en livlig Handel og er tillige Midtpunkt for det islamitiske Aandsliv. Byens forende Stilling i den vestlige Orient giver sig ogsaa Udslag i dens rene og fornemme Udseende.

Husene i Tunis er for en stor Del opbygget af Ruinerne af det gamle Karthago, som laa Nordøst for Byen helt ude ved Kysten, men hvoraf nu kun sparsomme Rester er tilbage.

Af Byerne i det Indre er *Kairouan* den mest bekendte. Den skylder en gammel arabisk Krigslejr sin Oprindelse og er endnu et vigtigt Valfartssted for Muhammedanerne; inden for de gamle Murstensmure, der krones af runde Taarne, har den en stor Rigdom af Moskeer og Klostre. Dens Indbyggere driver meget Haandværk, især Tæppevæveri, Fremstilling af Læderarbejder og Kobberredskaber.

Ved Nordkysten har Franskmændene omdannet den fordum saa berygtede Søroverrede *Bizerte* (21 000 Indb.) til en stærk Krigshavn. Syd for Tunis ligger ved Kysten Havnebyerne *Sousse* midt paa en godt opdyrket Kystslette og *Sfax* (28 000 Indb.), omgivet af Frugthaver og Olivenlunde, med megen Industri og Handel og Udførsel af Fosfat, Svampe, Fisk samt Jordbrugsprodukter.

SAHARA

Den nordafrikanske Ørken Sahara er en Del af den gamle Verdens store Ørkenzone, som strækker sig fra Atlanterhavet omtrent helt hen til det stille Hav. Mod Vest begynder den umiddelbart ude ved Havet, mod Øst ender den brat ved det røde Hav, og mod Syd gaar den om-

trent ved den 18. Breddegrad jævnt over i den tropiske Savanne. Ligesom det øvrige Afrika er den et Højland med en gennemsnitlig Højde af 500—600 Meter, ikke en ensformig Slette, men gennemskaaret af Bjerge, der naar en Højde af 3400 Meter, og furet af Dale (Wadis) og udstrakte Sænkninger, der endog gaar ned under Havspejlet. Ensformig bliver den kun paa Grund af den fremherskende Ørkennatur, i sine Terrænforhold er den meget afvekslende. Det vestlige Omraade er i Almindelighed lavt og ensartet, overvejende Sandorken, navnlig i den brede Sænkning, som strækker sig fra Landskabet El Djuf til Sumpene (Schotts) i den sydlige Del af Algier, med mange tilsandede Dale og mod Nordøst hævende sig til et højere Plateau. I Modsætning hertil er den mellemste Del af Sahara rig paa Bjerglande, der for en Del naar en betydelig Højde; mod Vest hæver sig Tadmait Plateauet (850 Meter), Ahaggar (3000 Meter) og Bjerglandet Air (1800 Meter), mod Øst de mægtige Tibestibjerge, der i deres højeste Top, Emi Kussi, naar 3400 Meter. Derimellem ligger, navnlig mod Nord, udstrakte Sandorkener. Den østlige Del af Sahara er atter mere ensformig, øde og tør, overvejende Sandorken og mere plateauagtig, med en Middelhøjde paa 500 Meter; kun mod Nord gennemskæres den af en Sænkning, der naar ned under Havspejlet og er opfyldt af flere Oaser, medens den mod Øst afbrydes af den brede Nildal og mod Vest ledsages af Oaser, der ligger i en Række fra Nord til Syd. Øst for Nilen er Sahara et mægtigt Højland, der gennemskæres af Wadis, og som afsluttes ud mod det røde Hav af over 2000 Meter høje Bjerge, der løber parallelt med Kysten.

Dette nordafrikanske Ørkenhøjland dannes af et krystallinsk Grundfjæld, som kommer frem i enkelte Bjerglande og i Nilkatarakternes Omegn. I det midterste og det nordvestlige Omraade er der over Grundfjældets foldede Skifere aflejret horisontale palæozoiske Lag (siluriske Skifere, devoniske Sandsten), der som oftest rager op som Plateauer og Bjergrygge og undertiden gennembrydes af Granit, Diorit og Porfyr. Fra den palæozoiske Tid til ind i Kridttiden var Nordafrika ikke dækket af Hav; men fra den mellemste Kridttid synker enkelte Dele, især mod Nordøst, under Havet, og den nordlige Del af Ægypten indtil Oasen Siva var ogsaa i Tertiærtiden, ved Kysten lige til Pliocæntiden dækket af Havet; men iøvrigt forblev omtrent hele Omraadet uforstyrret i det væsentlige. Intet Sted indtraadte Foldninger af Stenmasserne, kun Brud og Forskydninger, hvorved der opstod enkelte Sænkninger og Plateauer.

Tillige traadte yngre Eruptivmasser frem, især Basalt og Trakyt, som vi møder i Ahaggar, i Bjerglandene Tassili og Air og fremfor alt i Tibestis Bjerge. I disse sidste tyder Kraterkedler og varme Kilder paa, at den vulkanske Virksomhed endnu ikke er ophørt.

I Sahara bliver imidlertid de ældre Bjergarter som oftest dækket af et ungt, kvartært Grus, som er et Produkt af Forvitringen under Indfly-

Fig. 19. Klitlandskab i Sahara.

delse af det tørre Ørkenklima. Betegnende for dette er den stærke Temperaturveksel inden for et Døgn; om Dagen ved den stærke Solbestraaling under den skyfri Himmel en vældig Ophedning af Jorden (indtil 80 Grader) og om Natten under Udstraalingen en Afkoling, der undertiden kommer under Frysepunktet. Dette fører til en fuldstændig Ødelæggelse af Stenene, som ofte ogsaa i deres sorte Farve viser den brændende Sols Virkning. Det løse Materiale bearbejdes af Vinden, der bortfører de fineste Dele som Støv, men aflejrer de grovere Dele og derved ligesom ordner dem efter Stenstykkernes Størrelse. Det finere Sand ophober Vinden til Klitter og Klitrækker, der her naar en Højde paa 300

Meter (Fig. 19). Saadanne Klitlandskaber finder vi navnlig i det vestlige Sahara, Syd for Algier og i den libyske Ørken. Spor af Vindens Arbejde ser vi overalt i de fremspringende Klipper, der har faaet Former som Taarne, Sojler eller Svampe, og paa Wadiskraaningerne og de enkelte flade Plateauer, som tydeligt viser sig at være afslebne af Vinden. Desuden mærkes Virkningerne af rindende Vand. Lejlighedsvise Regnstromme efterlader Furer og Render, og i en tidligere, mere regnrig Periode, den saakaldte Pluvialtid, der falder sammen med vor Istid, er de fleste Wadis og formodentlig ogsaa de flade Plateauer (Vidnebjerge) blevet skabt.

Slutningsresultatet af alle disse omdannende Kræfter er Jordbundens nuværende Form, der fra den med skarpe, kantede Sten dannede Klipperørken (Hammada) over Grusørkenen (Serir) gaar over i den klitrige Sandorken (Areg eller Erg), enkelte Steder, men sjældent, i en Lerørken.

Saharas Ørkennatur er i første Række betinget af Klimaet. Den ligger i et Bælte, som paa hele Jorden er karakteriseret ved sin Tørke. Paa Grund af sin Højde er den udsat for en stærk Bestraaling; Heden stiger om Sommeren til 50 Grader i Skyggen, og Julis Gennemsnitstemperatur er 36 Gr. Om Vinteren gør der sig omvendt en stærk Udstraaling gældende, som bevirker, at Termometret undertiden synker langt under Frysepunktet. Virkningen af Opvarmningen om Sommeren og Afkølingen om Vinteren, af Vinde og Nedbør har vi allerede tidligere omtalt; og heraf forklares Saharas Ørkentørke. Kun mod Syd trænger den ækvatoriale Regn frem om Sommeren under Paavirkning af Sønden vinden, mod Vest af Vestenvinden, og om Vinteren faar den nordlige Del nogen Fugtighed fra Middelhavet, men ellers er Sahara baade Sommer og Vinter karakteriseret ved sin Regnfattigdom. Fuldstændig mangler Nedbør vel ikke noget Sted, men den aarlige Regnmængde er meget ringe; den holder sig mest under 100, ja, endog under 50 Millimeter. Nogen Erstatning herfor byder den hyppige Dug; thi Luftens virkelige Fugtighedsindhold er omtrent lige saa stor som hos os, hvorfor den stærke Afkøling om Natten let fører til Dannelsen af Dug eller endog Rim. Den relative Fugtighed er derimod meget lille, hvilket betinger en stærk Fordampning, som hurtig opbruger alt forhaandenværende Vand. Da desuden den Regn, der maaske falder, øjeblikkelig siver ned i det Grus, der dækker Jorden, kan man forstaa, at der ikke

paa noget Sted i Sahara paa Overfladen findes Vand, som er kommen ovenfra. Nede i Jordens Dyb samler der sig imidlertid ogsaa her noget Vand, idet der formodentlig ogsaa siver noget ned fra de mere fugtige Bjerge, og dette Vand træder undertiden frem og betinger Dannelsen af Oaser.

Ved den stærke Ophedning i det Indre forekommer der ikke sjældent i Atmosfæren Forstyrelser, som giver sig Udslag i Storme, der fører umaadelige Mængder af Støv og Sand med sig. Dertil hører Samum-Vinden eller Chamsin mod Øst og mod Vest Harmattan, der over Vestsudan blæser ud til øvre Guineas Kyst.

Fig. 20. Bedende Muhamedaner.

Under Ørkentørken forsvinder alt Planteliv; paa intet Sted findes en afsluttet Træbestand, og store Omraader mangler enhver Vegetation. Overalt hersker den nøgne Jordbunds blege Farvetone. Navnlig er Sand-, Grus- og Klippeørkenerne fattige paa Vegetation, noget rigere bevokset er derimod Jorden i Wadi'erne og Bjerglandene; men heller ikke her bringer Planterne en frisk, grøn Farvetone ind i Landskabet; thi de er uanselige i deres Ydre, tornede med smaa, læderagtige, ofte stærkt haarede Blade, som oftest lave af Vækst. De er tilpassede efter Ørkenens Natur, Tørhed og Hede, beskyttede mod en for stærk Fordampning og udrustet med Indretninger til at udnytte den ringe Smule Vand (stærk Roddannelse). Vegetationen er ensformig og Floraen fattig paa Arter; mellem Urterne er Ærteblom-

strede, Korsblomstrede, Græsser og Saltplanter de vigtigste. Trævækst er sjælden; kun enkelte Steder trænger Pistacier, Akacier og Tamarisker samt Dumpalmer frem til Ørkenen. Kun i Oaserne er Plantevæksten mere yppig, men det beror paa, at Jordbunden her er opdyrket af Menneskene (se Kunstbilag: Oasen Touat).

Til den fattige Vegetation svarer et sparsomt Dyreliv. I Wadi'erne, paa Bjergene og ved Ørkenens Rand bliver det lidt rigere, der træffer vi Hyænen, Sjakalen, Ørkenræven, Ørkenharen og ogsaa Aber (Bavianer) og Antiloper, samt Perlehons og Strudse. Dyr, der delvis tilhører det ækvatoriale Afrikas ætiopiske Fauna. Ogsaa hos disse Dyr kan man tydeligt erkende en Tilpasning efter Naturen; de er hurtige til Bens, modstandsdygtige over for Sult og Torst, udstyret med skarpe Sanser og ofte boende i Jorden eller i Huler. Karakteristisk er deres Skinds bleggule Farve, der gør Dyrene næsten usynlige i disse Omgivelser af næsten samme Farve.

Den vandfattige Ørken er kun meget sparsomt beboet af Mennesker. Paa det ca. 8 Millioner Kvadratkilometer store Areal anslaar man Indbyggernes Antal til omtrent en halv Million. Det er Berbere, som har optaget meget Negerblod i sig, hvilket er tilført dem ved Negrenes Fremtrængen fra Syd og maaske endnu mere ved Slaveriet. Befolkningen kan deles i to Grupper: Tuaregerne mod Vest omtrent til Linien Murzuk—Tsadsoen, hvilke har holdt sig renest, og Tibbuerne eller Tedaerne mod Øst, der staar Negrene nærmere.

Ørkenens Sønner, der alle er fanatiske Muhammedanere (Fig. 20), har mange fælles Træk i deres Væsen; disse maa anses for at være en Tilpasning efter deres Bosted. Det er magre, muskulose Skikkelser, der er hærdede mod Sult og Torst og udrustede med overordentlig skarpe Sanser. Den karrige Føde, som Ørkenen byder dem, noder dem til at forskaffe sig Livets Underhold ved Roveri, og de er derfor en Fare baade for Oasebeboerne og for Karevanerne. Noden opdrager dem tillige til Egennytte og Snuhed og gør Ørkenens Søn, der altid tænker paa egen Fordel, bedragerisk og mistroisk. Ejendommelig er den Maade, hvorpaa de hilser, hvilket foregaar under omstændige Ceremonier og tager lang Tid. Paa deres Boplads føler de sig som Herrer, og de besidder derfor en stolt Frihedsfølelse; de kender ikke til at underordne sig under nogen Stat, og kun i farefulde Tider slutter enkelte Stammer løse Forbund. Grundformen for Samfundslivet er Familien. Mellem de enkelte Fa-

milier hersker der hyppigt Fejder. Ørkenfolkene er kvægavlende Nomader; med smaa Hjorde af Heste, Kameler og Faar vandrer de fra Fodersted til Fodersted, men foretager ogsaa større Vandringer med Jagt eller Roveri for Øje; af og til driver de Handel med Salt. I det Ydre er de karakteriserede ved en ejendommelig Dragt: de bærer en folderig Kappe og et Hovedklæde, Litham, der dækker hele Ansigtet undtagen Øjne. Begge Dele beskytter mod Solstraalernes skadelige Indflydelse og den tørre Hede.

I Modsætning til disse vandrende Hyrdefolk er Oasebeboerne fastboende og driver Agerbrug. De lever desuden af Samfærdselen, for hvilken Oaserne tjener som Stationer. Samfærdselen foregaar i Form af Karavaner med Kamelen som Lastdyr (se Kunstbilag: Beduiner i Ørkenen). Deltagerne i Karavanen søger at beskytte sig mod Ørkenens Roverpak ved at slutte sig sammen i større Antal, og Karavanerne tæller ofte 500—600 Kameler. Da Trafiken er bundet til Oaserne, er der opstaaet en Række bestemte Karavaneveje, der for Størstedelen gaar tværs igennem Sahara, saaledes fra Marokko til Timbuktu, fra Tripolis over Ghadames til Kano eller over Murzuk til Kuka ved Tsadsøen, endvidere fra Benghasi til Wadai og fra Ægypten til Darfur. Der gaar ogsaa fra Øst til Vest en Karavanevej, der fører fra Kairo til Tripolis og derfra over Ghadames og Insalah til Tafilelt og Marokko. Handelen paa Ækvatorialafrika er i nyere Tid gaaet meget tilbage, fordi dette ad Søvejen er kommet i nærmere Forbindelse med Europa.

TRIPOLIS OG BARKA

Øst for Atlaslandene naar Sahara umiddelbart ud til Middelhavet; men Kystlandet er ikke nogen Ørken, snarere paa Grund af den større Fugtighed et Steppeland. Det adskiller sig ogsaa ved sine Terrænforhold og sin geologiske Bygning fra det indre Højland. I flere Trin sænker det sig ned mod Havet og er overvejende dannet af Sandsten og Kalk fra Kridttiden.

Tripolis omfatter den vestlige Del Syd for Syrterne. Bag den sandede eller af stejle Klipper opfyldte Kyst breder der sig en bølget Slette. Fra denne hæver der sig ind mod Land en stærkt nedbrudt, af Dale gennemskaaret Kalkmur; den er det højeste Trin i dette Plateau, der

er delt i flere enkelte Dele. Hinsides denne fører en ofte ganske jævn Højflade efterhaanden over til Ørkenen. De mange Kløfter ved Randen skyldes den her endnu temmelig rige Vinterregn, under hvis Indflydelse de ellers tørre Wadi'er fyldes med Vand og undertiden endog naar ud til Havet. Sommeren er regnløs og hed; men Vinterregnen gør nogen Plantevækst mulig, og i Stedet for Ørken findes her Steppe, der ganske vist kun er grøn og blomstrer om Foraaret, medens den om Sommeren, naar alle Urter og Græsser svides af Solen, faar et øde, bleggult Udseende. Ved kunstig Vanding har man dog omdannet store Strækninger til dyrket Land. Der dyrkes, navnlig ved Kysten, Korn og Grøntsager, samt Sydfrugttræer, og der findes Lunde med Daddelpalmer og paa Bjergenes Skrænter tætte Plantninger af Oliventræer. Paa den uopdyrkede Steppe græsser Faar, Geder og Kameler.

Indbyggerne er Berbere, der dog er stærkt blandede med Arabere og for Størstedelen ganske arabiserede; kun i de indre Bjerglande lever endnu nogle mere rene Berbere. De er overvejende kvægavlende Nomader, paa de opdyrkede Omraader ogsaa fastboende Agerdyrkere. I Byerne møder man mange Jøder, der er Handelsfolk og Haandværkere, og ved Kysten Europæere, især Maltesere, Italienere og Grækere.

De Indfødte bor i firkantede, af Sten eller Ler opførte Huse med flade Tage. Større Bebyggelser er sjældne. Den eneste By er den ved Kysten liggende *Tripoli* (65 000 Indb.), den vigtigste Havn ved Syrtekysten, tidligere af stor Betydning som Udgangspunkt for Karavanerne over Murzuk til Tsadsøen. Den gamle Del af Byen, der er omgivet af en Mur, har et fuldstændig orientalsk Udseende. Af Indbyggerne er mere end 20 pCt. Jøder og ca. 15 pCt. Europæere (Fig. 21).

Indtil 1911 stod Tripolis under tyrkisk Herredømme. Nu hører det ind under Italien og danner med Fezzan og Barka Kolonien Libia; dog er Italienerne endnu ikke blevet fuldstændig Herrer over Landet. I det Indre af Landet gør Senussi'erne forbitret Modstand. Kolonien har kun ringe Betydning, men Udbyttet af Jorden kan sikkert forøges stærkt ved Indretning af Vandingsanlæg, ligesom Handelssamkvemmet med det Indre og over Sahara kan genoprettes ved Anlæg af Jernbaner.

Øst for den store Syrte ligger som et fremspringende Forbjerg Barkas Plateau, Oldtidens Cyrenaika. Det slutter sig umiddelbart til det libyske Ørkenplateau, stiger i sine højeste Bjerge til næsten 1000

Meter og falder i Trin af mod Middelhavet. Jordbunden er dannet af tertiær Kalk og hyppig karstagtig paa Plateauets Højder. Den nordlige Skraaning faar rigelig Vinterregn og er derfor gennemskaaret af Dale og Kløfter; den har desuden en yppigere Plantevækst med Skove af Fyr, Eg og Enebær eller Buskvækster som Makierne ved Middelhavet. Ind efter i Landet bliver Vegetationen sparsommere, efterhaanden som Nedbøren tager af, og Steppen gaar jævnt over i Ørkenen.

Fig. 21. Tripolis: Det spanske Kastel.

Indbyggerne er ligeledes af berbisk Oprindelse. De driver hovedsagelig Kvægavl (Faar, Kameler, Heste og Hornkvæg) og lever som Nomader. I Almindelighed egner kun faa Steder sig til Agerbrug, nemlig hvor der paa Kalkbunden har samlet sig frugtbar Rodjord.

Større Byer findes kun ved Kysten, hvor *Bengasi* (30 000 Indb.) ligger; den var Udgangspunktet for den tidligere saa meget benyttede Karavanevej, der førte over Audjila og Kufra Oaserne til Wadai og fra Audjila tillige til Murzuk.

ÆGYPTEN OG NUBIEN

Det nordafrikanske Ørkenplateau gennemskæres i hele sin Bredde af Nildalen, der begynder neden for det Sted, hvor den hvide og den blaa Nil løber sammen ved Khartum. Floden danner først i sit Løb en mærkværdig, endnu ikke fuldstændig forklaret S-formet Krumning og løber derpaa lige mod Nord ud til Middelhavet.

Dalen skærer sig dybt ned i Ørkenplateauet, og dens Rande rager 200—400 Meter op over Dalbunden. Indtil Keneh bærer den tydelige Spor af at være en Erosionsdal. Længere nede er Dalen sunket ned under Havspejlet eller er maaske en Gravsænkning, der atter er opfyldt ved Flodens Aflejringer. Ved Kairo begynder det store Delta, som Floden danner i en Havbugt, og som den stadig skyder længere frem i Havet, idet den nu er afgrænset mod dette ved Klitter og Strandsøer. De yngre Aflejringer har her en Tykkelse paa mere end 100 Meter, hvoraf de overste Lag indtil 40 Meter er ægte Nildynd. Floden forgrener sig flere Gange og løber til sidst i to Hovedarme — Rosette mod Vest, Damiette mod Øst — ud i Havet. At Landet har sænket sig paa den nedre Nils Omraade, tyder visse Ting paa, blandt andet det dybe Bækken ved Faiyum, hvor Søen Birket Karun ligger 44 Meter og Natrondalen (Wadi Natrun) 28 Meter under Havets Overflade.

Paa begge Sider af Nildalen ligger Ørkenplateauets stejle Skraaninger, som i den overste Del bestaar af uforstyrrede Lag af den nubiske Sandsten fra Kridttiden, fra Esneh af tertiære Aflejringer. Neden for Khartum træder ogsaa det krystallinske Grundfjæld frem, hvori Floden endnu ikke har formaaet at grave sig et normalt Leje, og som den derfor iler igennem i flere Stromhvirvler, de bekendte Nilkatarakter. Ved Assuan møder vi den første Katarakt. Ved Khartum ligger Flodens Spejl 383 Meter over Havfladen, men synker ned til 125 Meter ved Wadi Halfa og til 106 Meter ved Assuan. Dalen udvides ved det ringere Fald, idet den oven for Wadi Halfa, hvor det alluviale Kulturland begynder, i Almindelighed kun har en Bredde paa 7—10 Kilometer, medens den længere mod Nord faar en Bredde paa 20—40 Kilometer.

Nilen faar sit Vand fra de ækvatoriale Omraader, i første Række fra det abessiniske Højland. Der falder Sommerregn, og Flodens Svulmen begynder derfor i Juni og varer til Begyndelsen af Oktober, hvor den højeste Vandstand (10—12 Meter) indtræder. Den laveste Vand-

stand findes i Maanederne April –Maj. Inden for Ørkenomraadet optager Nilen kun Atbara; alle de andre Dale, der munder ud i Hoveddalen, er torre Wadier. Nedbor tilforer heller ikke Floden nye Vandmængder; thi der hersker her den samme Regnfattigdom som i det nærliggende Sahara. Sommeren er næsten regnlos, og kun i den kolde Aarstid falder der en sparsom Regn, hvis aarlige Mængde ved Kairo belober sig til knap 30 Millimeter. Om Sommeren stiger Varmen under den skyfri Himmel til en glodende Hede; Kairo har en Julitemperatur paa 29 Grader, Assuan paa over 35 Grader. Dette fremkalder en stærk Fordampning, hvorved Nilens Vandmængde nedad Strommen stadig formindskes. Næsten uudholdelig bliver Sommervarmen, naar den hede Ørkenvind, Chamsin, blæser, hvorimod de fremherskende Nordenvinde fra Middelhavet bringer nogen Kolighed. Svarende til den geografiske Breddegrad er ogsaa Vintren mild, Kairo har en Januartemperatur paa 12,5 Gr., Assuan paa 16 Gr.

Trods det torre og hede Klima har Nildalen en rig Vegetation. Dette skyldes Nilens Vand og Dynd. Saa langt Vandet fugter Jorden, naar Plantevæksten; og ofte støder her den vegetationslose Ørkens bleggule Sand umiddelbart op til den friske, gronne Vegetation. I vore Dage bestaar Vegetationen mest af dyrkede Planter, men det maa dog antages, at Nildalen, ogsaa for Menneskene tog Bolig i den, har været bevokset. En vild Plantebestand er nu meget sjælden. Af Træer findes kun Sykomorer, Akacier og mod Syd Dumpalmer. Noget rigere paa oprindelig Plantevækst er Deltaomraadet, Nedreægypten, hvor Lavningerne er opfyldt af tætte Sumpe. Mellem Kulturplanterne findes Repræsentanter fra næsten alle Jordens Zoner; foruden Korn og Grontsager dyrkes Majs, Agrumer, Figner og Oliven, samt Bomuld, Sukkerrør, Ris og Bananer.

Det opdyrkede Land er fattigt paa vilde Planter og paa Dyr, for saa vidt disse sidste da ikke trænger ind fra Ørkenen; dog er atter Nedreægypten med sine sumpede Lavninger noget rigere paa Dyrearter. Her lever Vildsvinet og Sumplossen. En stor Mængde Krybdyr trives godt i det torre Klima (Firben, Gekkoer, Slanger og i Nilen Krokodiller). Af Fugle er Flamingoen typisk for Deltaomraadet, Ibis for Øvreægypten; som Vintergæster findes her aarligt en Mængde af vore Trækfugle. Blandt Billerne havde Skarabæen, en Slags Skarnbasse, en hellig Betydning hos de gamle Ægyptere.

Nildalen blev meget tidlig beboet af Mennesker. De ældste Spor gaar

tilbage til det mellemste Diluvium; og meget tidlig begyndte Menneskene her at naa frem til en højere Kultur, ja, Ægypterne regnes til Jordens ældste Kulturfolk.

Disse gamle Ægyptere var et mørkt, østhamitisk Folk, blandet med lysere Nordafrikanere, Semiter. De lignede, som vi kan se af de overleverede Billeder, de nuværende Beboere, som ligeledes har hamitisk-semitisk Præg; og man tør vel derfor anse disse for direkte Efterkommere af de gamle Ægyptere.

De nuværende Beboere er dels Fellaher, dels Koptere. Fellaherne, der er langt de fleste i Tal, er Landboere og Bønder. Under Paavirkning fra Araberne er de blevet Muhammedanere. Det er kraftigt byggede Folk med en ret mørk Hudfarve, i Almindelighed fattige Folk, der kun lever af Plantekost og bor i usle firkantede Huse, opførte af Nildynd. Kopterne, hvis Tal er ca. 750 000, og som for Storstedelen bor i Byerne, skiller sig ud fra dem ved deres Religion. De er kristne og lever mest af Haandværk og Handel. I det Ydre adskiller de sig kun lidet fra Fellaherne, i Almindelighed kun ved en finere Legemsbygning. Dog anses de med deres let krusede, sorte Haar, deres brede Pande og lige Næse, deres store, mørke Øjne for en renere ægyptisk Type, da deres kristne Religion mere har bevaret dem for at blandes med de muhammedanske Indvandrere.

Foruden Kopterne og Fellaherne findes her ogsaa Arabere, der lever som Beduiner i Ørkenen paa begge Sider af Nilen eller bor i Byerne, hvor de som oftest har antaget europæiske Sæder og Skikke. Endvidere findes, omend i ringere Antal, Negre, Levantinere, der er Efterkommere af indvandrede Syrer, Grækere o. s. v., og endelig Tyrker, Jøder, Armeniere og Europæere.

I den øvre Del af Nildalen, Syd for Assuan, bor Nubierne, hvis etnografiske Stilling endnu ikke er oplyst. De staar Massai- og Niam-Niamfolkene nær, har mørk Hudfarve, tykke Læber, men langagtigt Ansigt med krum Næse. Paa Højlandet mellem Nilen og det røde Hav træffer vi de osthamitiske Bedja'er, der deles i flere Stammer. I Ørkendalene Øst for Nilen, omtrent fra Kairo til Wadi Halfa, lever Ababderne, et fattigt Folk, der driver Kvægavl (Smaakvæg, Kameler) og lever i usle Maattetelte eller Huler; Syd for disse lever de vilde, ugæstfri Bishariner og de kvægavlende Hadendoaer.

Indbyggernes Antal er overordentlig stort, idet det næsten beløber sig til 13 Millioner, hvoraf langt den største Del falder paa Nildalens

Kulturland, der kun omfatter 31 000 Kvadratkilometer. Her overstiger Folkemængden 400 pr. Kvadratkilometer. At en saa stor Menneskemængde har kunnet samles her, skyldes udelukkende det overordentlige store Udbytte, Jorden giver.

Nildalen er et ældgammelt Kulturland, en stor Oase midt i Ørkenen. Opfyldt af en frugtbar Alluvialbund og rigelig forsynet med Fugtighed maatte den tidlig lokke Mennesker til at bosætte sig der og tilskynde dem til Agerbrug. Dette gav Anledning til, at de fastboende Folk blev tvunget til et regelmæssigt Arbejde, hvorved de efterhaanden samlede Erfaringer og udviklede deres Kultur, ligesom Arbejdet ogsaa fremmede teknisk Færdighed. Den hensigtsmæssige Udnyttelse af Vandet førte til kunstig Vanding og Regulering af Vandløbet og dermed til Anlæg af Kanaler, hvilket medførte Udvikling af Landmaaling og Byggekunst. Den stadig mere og mere omfattende Dyrkning af Jorden krævede endvidere Arbejdsdeling og Arbejdsinddeling efter Tid, vakte desuden Iagttagelse af Naturen, især Stjernehimlen. Derved aabnedes der Vej for Videnskaben. Det fælles Samliv medforte ogsaa social og statslig Indretning, den sidste især som Beskyttelse udadtil; thi det frugtbare, rige Land, som stod i nær Forbindelse med Forasien og Middelhavet, var stærkt eftertragtet og ofte Maalet for fremmede Herskeres Erobringslyst.

Saaledes opstod da her et af Jordens ældste Kulturarnesteder, hvis Historie begynder flere Tusinde Aar for Kristi Fødsel. Endnu betragter vi med Beundring de gamle Ægypteres Værker, især deres store Bygninger, deres Templer og Pyramider og Anlæggene til Regulering af Nilens Vandføring.

Tidligt samlede en større Mængde Mennesker sig i Niloasen, og her skabtes et Midtpunkt for det erhvervsmæssige og politiske Liv, først Memfis, derpaa Theben og til sidst Kairo, der er blevet ved at være Hovedstaden indtil vore Dage. En afvekslende Historie karakteriserer Landet. Af særlig Betydning var den hellenske Kulturs Indtrængen under Alexander den Store i det fjerde Aarhundrede før Kristi Fødsel, idet Ægypten derved føjedes ind i Middelhavets Handels- og Kulturområde. Det var paa den Tid, at Deltalandet begyndte at blomstre op og Alexandria blev Hovedsædet for den græske Dannelse.

En betydningsfuld Vending i Ægyptens Historie bragte endvidere i det syvende Aarhundrede Arabernes Indtrængen, idet de indførte Islam, satte orientalsk Kultur i Stedet for ægyptisk og efterhaanden

ogsaa fortrængte det ægyptiske Sprog. Derved lammedes Handelsforbindelserne med de kristne Middelhavsfolk, hvilket bragte Landet i Forfald, navnlig da ogsaa Handelen paa Levanten gik tilbage. Under Arabernes Herredomme blev Kairo i det 11. Aarhundrede Landets Hovedstad. Arabertiden medforte det uheldige Mamelukherredømme, som heller ikke ganske blev brudt, da Tyrkerne erobrede Ægypten i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede. En Forandring indtraadte først, da Bonaparte i 1798 slog Mamelukerne ved Pyramiderne. Statholderen

Fig. 22. Pløjning i Ægypten.

Mehemed Ali indledede den nye Blomstringstid, idet han ophævede det af Mamelukerne indførte Livegenskab og forøgede det opdyrkede Land ved Anlæg af Dæmninger og Kanaler. Sammenhængen med Tyrkiet blev i Løbet af det 19. Aarhundrede løsere og løsere, da Statholderne, som senere blev ophøjet til Khediver (Vicekonger), af al Magt stræbte efter Uafhængighed. Samtidig voksede Europæernes Indflydelse, og i Aaret 1882 kom Ægypten under Forvaltning af Englænderne, for hvem Besiddelsen af Ægypten som Stottepunkt paa Vejen til Indien er af storste Betydning, navnlig efter Suezkanalens Aabning. Efter den Tid er der utvivlsomt indtraadt et Opsving i det nationale og økonomiske Liv. Nu danner den nordlige Del Kongeriget Ægypten,

der har en vis Selvstændighed, medens den sydlige Del fra Wadi Halfa, som en Part af det engelsk-ægyptiske Sudan, falder inden for det britiske Magtomraade.

Grundlaget for Næringslivet er nu som fordum i det gamle Ægypten Dyrkning af Jorden, der endnu hyppigt drives paa en gammeldags, primitiv Maade (Fig. 22). Den beror først og fremmest paa Tilstedeværelsen af den frugtbare Jordbund, som selve Nilen har skænket Landet, og som Floden aarlig foroger ved at aflejre Slam; men for at

Fig. 23. Vandet pumpes op ved Nilen.

give det højeste Udbytte kræves der dog nu Tilførsel af Gødning. Endnu vigtigere end det Slam, Floden aflejrer, er dog Vandet, som alene formaar at ophæve den fuldstændig tilintetgørende Virkning, som det tørre Klima har paa al Plantevækst; derfor har Fordelingen af dette Vand ogsaa lige siden de aller ældste Tider spillet den største Rolle. Overalt ser man Møllehjul, der pumper Vandet op (Sakije), ofte af en fuldstændig gammeldags Form (Fig. 23). Ved Sluseværkerne ved Kairo, Siut, Esneh og Assuan har man opnaaet, at man hele Aaret igennem har tilstrækkeligt Vand til at overrisle Jorden med, saaledes at Dyrkningen af den aldrig afbrydes af Tørke. Dyrkningen foregaar nu paa alle Aarstider, og derved bliver ogsaa Temperaturen en vigtig

Faktor for Kulturen, idet den varme Sommer kan bringe endog tropiske Frugter til Modning, medens de tempererede Zoners Planter trives udmærket i den koligere Vinter. Oprindelig producerede Ægypten i første Række Korn, og som romersk Provins var det et af det romerske Riges vigtigste Kornkamre. I det 19. Aarhundrede blev der efter den amerikanske Borgerkrig indført Bomuld, hvorved Kornavlen blev indskrænket saa stærkt, at der nu maa indføres Korn til den talrige Befolkning. Desuden har man i høj Grad forøget Dyrkningen af Sukkerrør.

I Sammenligning med Agerdyrkningen staar Kvægavlen langt tilbage; der mangler Græsgange, idet Jorden er for værdifuld til at anvendes til Dyrkning af Foderplanter. Beboerne anlægger endog deres Kirkegaarde uden for det opdyrkelige Land ved Randen af Ørkenen.

Industri er der heller ikke meget af i Ægypten. Der findes nogle enkelte Sukker- og Cigaretfabrikker, i nyere Tid ogsaa et Fosfatværk ved Keneh; iøvrigt drives en Del Smaaindustri i Form af Haandværk.

Til disse erhvervsmæssige Forhold svarer Handelen, der ikke er ubetydelig, allerede paa Grund af den rige Produktion og det store Antal Konsumenter og tillige paa Grund af den gunstige geografiske Beliggenhed ved Middelhavet og ved Suezkanalen, Hovedvejen til Indien. Der udføres navnlig Bomuld, Bomuldsfrø og Sukker, der indføres Bomuldsstoffer, Træ og Kul, Tobak, Næringsmidler og Industrivarer. Handelen i Landet selv er væsentlig blevet fremmet ved Forbedring af Samfærdselsmidlerne. Den naturlige Hovedvej har fra de ældste Tider været Nilen, der nu befares af Dampskibe og af de maleriske Sejlbaade (Dahabiyer); langs Nilen gaar der fra Mundingen indtil Khartum en Jernbane, der fra Berber tillige er forbundet med Havnen Port Sudan ved det røde Hav. Desuden er hele Deltaomraadet omspændt af et tæt Jernbanenet, der sætter Havnene ved Suezkanalen, Port Said og Suez, i Forbindelse med Kairo og Alexandria. Forbindelsen med Udlandet gaar væsentlig over *Alexandria* (445 000 Indb.), Ægyptens betydeligste Udførselshavn. Denne By, der blev anlagt af Alexander den Store, naaede allerede i den hellenske Tid en stor Blomstring og tabte først sin Betydning i Arabertiden. I det 19. Aarhundrede vaagnede den til nyt Liv ved Forbindelsen med Europa og voksede hurtigt op til at blive en Storstad. I sit Ydre har den et fuldstændig europæisk Præg; dens Havn, der er udmærket beskyttet mod Tilsanding, er Udgangspunkt for en livlig Trafik. Ved Siden af den er de to andre Havne ved Nilens Munding, *Rosette* og *Damiette*, af ringere Betydning.

BEDUINER I ØRKENEN

Fig. 24. Udsigt over Kairo. I Baggrunden Pyramiderne ved Gizeh.

Oprindelig var Nedreægypten ogsaa Gennemgangsland for Samfærdselen mellem Middelhavet og det røde Hav; denne foregaar dog nu hovedsagelig gennem Suezkanalen, der blev fuldført i Aaret 1869 og siden hen er blevet en af de vigtigste og stærkest trafikerede Veje i Verden. I en Længde af 161 Kilometer og en Overfladebredde paa 100 Meter gennemskærer den uden Sluser, men med Benyttelse af Bittersøen Landtangen mellem Asien og Afrika. Ved hver Ende af den er der skabt en betydelig Havn, *Suez* (31 000 Indb.) og *Port Said* (91 000 Indb.). Navnlig Port Said, der er bygget paa den flade Tange ved Mensalehsøen, er blevet et Samlingspunkt for Handel og Trafik, et Modested for Rejsende fra Alverdens Lande, og har derved faaet en Befolkning med et næsten kosmopolitisk Præg. Denne unge By — den er først grundlagt 1860 — har heller ikke noget orientalsk ved sig i sit Ydre; Husene har flere Etager, der ofte er rigt udstyrede med Altaner.

Ægyptens Midtpunkt er *Kairo* (791 000 Indb.), den eneste Storstad i det Indre af Landet (Fig. 24). Den blev grundlagt 969 paa en gammel Lejrplads; ved Bygningen af Azharmoskeen, der endnu er det vigtigste, muhammedanske Dannelsessted, og som Residensby fik den snart en førende Stilling og blev senere Hovedstabelpladsen for Handelen paa Østasien. Da denne horte op, gik Kairo stærkt tilbage, og først i det 19. Aarhundrede, under Ægyptens almindelige Opsving, blomstrede den op paa ny. I vore Dage er den Samlingspunktet for hele den indenrigske Handel og tillige Sædet for en livlig Industri; de højeste Myndigheder residerer her, ligesom Byen ogsaa er det aandelige Midtpunkt for Islam. Denne fremragende Betydning skylder den ikke mindst sin gunstige geografiske Beliggenhed ved Udgangen af Nildalen og Begyndelsen af Deltaet, hvor nu Tyngdepunktet for Ægyptens Erhvervsliv ligger, og som den noje forbinder med Middelhavet og med Suezkanalen. Byen breder sig fra den højre Nilbred til Skraaningerne af Djebel Mokattam, til hvis Top den hæver sig med sit Citadel, der er prydet med Alabastermoskeens nydelige Minareter. Der oppe fra har man en herlig Udsigt over dette udstrakte Hav af Huse, i Forgrunden den gamle, orientalske By med sine snævre Gader (se Kunstbilaget), sine talrige Moskeer og Minareter, og bagved den nye, europæiske By med sine brede, træbeplantede Gader. I det fjerne, hinsides Floden, der er omgivet af Haver og grønne Enge, rager Pyramiderne højt op som en Hilsen fra Ægyptens store Fortid (Fig. 25). Ogsaa Livet i Byens Indre, hvor Østerland og Vesterland mødes, gør et stærkt Ind-

tryk. I den gamle By har det orientalske Overvægten, navnlig i Basarerne, hvor Salgsudstillingerne er ordnet efter Erhverv, og som giver os et Indblik i orientalsk Haandværk og Kunstfærdighed. I Gaderne færdes en broget, blandet Befolkning, Arabere, Beduiner, Fellaher og Koptere i deres brogede Dragter, Tyrkere i europæisk Dragt, Negre, Armeniere, Joder og Europæere, af og til ogsaa Østasiater, som Trafiken gennem Suezkanalen har ført herhen. Midt igennem Menneskemængden gaar Æsler, Heste og Kameler eller korer Karrer og primitive Vogne

Fig. 25. Nillandskab ved Kairo.

saavelsom — især i den nye By — elegante Automobiler. Overalt en interessant Blanding af orientalsk og europæisk Kultur.

Den øvrige Befolkning i Nildalen og Deltaet bor i tæt sammentrængte Landsbyer, der næppe synlige med deres gule, kasseagtige Huse ligger spredt mellem Palmelunde, Frugthaver og Marker. Enkelte af dem er vokset op til større Byer, som Handelspladsen *Tanta* (74 000 Indb.) midt i Deltaet og *Siut* (50 000 Indb.) i Øvreægypten. Særlig bekendt er de Byer, der ligger paa Ruinerne fra Ægyptens Oldtid, som f. Eks. *Assuan*, det gamle Syene, med herlige Tempelruiner paa Øen Philæ (Fig. 26), endvidere *Luxor* og *Karnak*, hvor der paa begge Sider af Nilen findes Ruiner fra den gamle Hovedstad i Faraonernes Rige,

Theben (Tempel, Sojlehaller, Sfinxalléen, Memnonstøtten og Kongegravene. Fig. 27). Ruinerne af den ældste Hovedstad, Memfis, har man fundet Syd for Kairo paa den venstre Nilbred. Her rager ogsaa talrige Pyramider op af Ørkenen, blandt hvilke Cheopspyramiden ved Gizeh er den storste. Disse Mindesmærker fra ældgammel Tid lokker aarlig mange Tusinder af fremmede til Ægypten, der ogsaa gerne besøges paa Grund af sit milde Vinterklima. Saaledes er *Heluan* ved Kairo et klimatisk Kursted, der ogsaa er beromt for sine varme Svovl- og Kogsaltkilder.

Al fast Beboelse ligger inden for Kulturlandets Omraade; i Ørkenen møder vi kun Beduinernes Telte. Vest for Nildalen ligger der imidlertid en Række Oaser, hvis Beboere ligeledes driver Agerbrug. Disse Oaser hører politisk delvis til Ægypten og ved Karavaner staar de i livlig Forbindelse med Nildalen. Denne Række begynder mod Syd med Oasen Chargeh og Vest derfor Oasen Dachel, derpaa folger mod Nord Oaserne Farafra og Bahariye og længere mod Vest Oasen Siwa med Jupiter Ammons Helligdom. Her findes ogsaa Hovedsædet for Senussiernes Sekt.

Ægyptens Kulurland ender ved Wadi Halfa. Derpaa begynder Nilens smalle, af Katarakter afbrudte Erosionsdal og det nubiske Ørkenplateau. Det er et Højland med lave Bjergdrag, navnlig paa Bajudasteppen, gennemskaaret af Wadi'er, af hvilke nogle af og til fører Vand,

Fig. 26. Øen Philae (delvis under Vand) med Isistemplet i Midten.

Fig. 27. Hatshepsuts Tempel i Dêr el Bahari ved Theben.

da Nedboren her falder noget rigeligere i Form af Sommerregn. I Khartum belober den aarlige Regnmængde sig til 130 Millimeter. Der hersker derfor her ikke mere den vegetationsfattige Ørken, men Steppe, hvor nogle faa Beboere, Nubièrne, driver Kvægavl (Kameler, Faar, Geder). Agerdyrkning findes paa enkelte Steder i Nildalen, hvor kunstig Vanding er mulig; men erhvervsmæssigt set er dette Omraade af ringe Værdi og har kun Betydning som Gennemgangsland til det ækvatoriale Afrika. Her er det imidlertid ikke Nilen, der er den vigtigste Færdselsaare; den gamle Karavanevej gik fra Korosko tværs over Ørkenplateauet og afskar derved Nilens store Bue, ligesom den moderne Jernbane, der udgaar fra Wadi Halfa.

Mellem Nilen og det røde Hav ligger et af Bjerge gennemskaaret Ørkenhøjland, der kun er sparsomt beboet af nomadiserende Horder, og som kun i ringe Grad er aabnet for Trafiken. Derfor findes der ved Kysten kun nogle smaa Havnebyer som f. Eks. den nu ganske betydningsløse Kosseir, hvorfra en Karavanevej forer til Keneh ved Nilen, og den længere mod Syd liggende lille By Suakin, der er Udgangspunkt for Trafiken til det Indre og Overfartssted for Mekkapilgrimmene. Da denne Havn ikke mere er tilstrækkelig til den nuværende

Skibsfarts Krav, er der Nord for den anlagt en anden Havn, Port Sudan, der har faaet et hurtigt Opsving, navnlig da den ved en Jernbane er forbundet med Berber ved Nilen.

DET ÆKVATORIALE AFRIKA

Omtrent fra den 18. Breddegrad begynder det ækvatoriale Afrika. Klimaet bliver tropisk, fugtigvarmt med en mod Syd i Styrke og Varighed tiltagende Sommerregn, og Ørkenen gaar gennem Steppen efterhaanden over i Savannen med Skovsøer og til sidst over i den tropiske Urskov. Samtidig ændres Befolkningen; vi kommer ind paa Negrenes Omraade. Disse er vel mod Nord endnu stærkt paavirkede af Hamiter og Semiter, men mod Syd træffer vi dem i stadig renere Race. Kun Terrænforholdene er de samme. Ogsaa i det ækvatoriale Afrika hersker Højlandet, afvekslende med enkelte Bjergdrag med Vulkaner og flere bækkenformede Indsænkninger. Paa Grund af Terrænforholdene og den derved betingede Ændring af de geografiske Fænomener lader hele dette Omraade sig dele i følgende mere eller mindre selvstændige Lande: Sudan, det østafrikanske Højland med Abessinien og Somalihalvøen samt det ækvatoriale Vestafrika med Kongobækkenet og dets vestlige Randtærskel, Nedre Guinea.

SUDAN

Sudan — en fra arabisk stammende Betegnelse, der betyder de sortes Land — omfatter Omraadet fra Atlanterhavet til Abessiniens Højland og fra Sahara til Øvre Guineas Kyst og den Tærskel, der afslutter Kongobækkenet mod Nord. Uden nogen skarp Grænse fortsættes Saharas Højland i dette Omraade, der ligeledes i Almindelighed er ensformigt, ofte næsten fladt eller bakket og kun paa enkelte Steder gennemskaaret af Bjerge. I dette Højland er der imidlertid indsænket tre store Bækkener: Nigerbækkenet mod Vest, Tsadsobækkenet i det Indre og Nilbækkenet mod Øst. Disse hydrografisk afsondrede Omraader adskiller sig ogsaa paa væsentlige Punkter i deres Natur. Det vestlige Omraade, Vestsudan, staar i nær Forbindelse med Havet og afvandes til dette, ligesom det er stærkt paavirket af det i sit Klima

og i andre geografiske Forhold. Tsadsøbækkenet, Mellemsudan, er et afløbsløst Fastland, hvortil der ikke trænger nogen Luftning ind fra Havet, og Nilomraadet, Østsudan, er ogsaa fuldstændig fastlandsagtigt, men har i Nilen Afløb til Havet. Beboerne betegner man som Sudannegre. Det er Negre, som paa Grund af de nordafrikanske Folks Fremtrængen har optaget meget hamitisk og semitisk (arabisk) Blod i sig og derfor er blevet Blandingsfolk, hos hvem tillige med Islam hamitisk og arabisk Kultur er kommet ind.

VESTSUDAN

Ligesom den vestlige Del af Sahara er Vestsudan mod Nord et lavt Højland, delvis endog et Lavland, ved Nigers midterste Løb en vidtstrakt oversvømmet Slette med sumpede Lavninger og afløbsløse Soer. Mod Syd hæver Jordbunden sig til større Højder, men naar dog sjældent over 1000 Meter. Kun ganske enkelte Bjerge eller Bjerglande rager op derover, saaledes Bjerglandet Fouta Djalon, der antagelig har en Højde af 1500 Meter; Sierra Leones og Liberias Bjerglande, som mod Sydøst slutter sig hertil, naar endda 1800 Meter. Større Højder møder vi først igen ved Grænsen af Kamerun, hvor Bjerglandet Adamaua har Toppe, der er over 2000 Meter høje, og Mandarabjergene Nordøst derfor har en Højde af 1500 Meter.

De ensformige Terrænforhold staar i Sammenhæng med Højlandets Opstaaen. Grundfjældet, der er opbygget af krystallinske Skifere og ældre Eruptiver, er fuldstændig nedbrudt og rager kun paa enkelte Steder op i lidt højere Kupler. Undertiden er der paa Grundfjældet aflejret palæozoiske Sedimentærbjergarter (Kalk- og Sandsten), der nu hæver sig som Øbjerge op over det ellers saa ensformige Højland og ofte ved Forvitring og Erosion er omdannet til vilde Klippepartier. Under Paavirkning af det tropisk-fugtige Klima sønderbrydes Stenene stærkt overalt, og i vid Udstrækning er Jorden dækket af tropisk Forvitringsjord, Laterit, som derimod i Almindelighed mangler i det mellemste og det østlige Sudan paa Grund af den større Tørhed.

Det mere fugtige Klima skylder Vestsudan ogsaa sine talrige Vandløb og fremfor alt for sin Hovedflod, Niger, som i Længde næsten kan maale sig mod Kongo, og som fører store Vandmængder til Havet. Denne Flod har et mærkeligt Løb: den udspringer paa Fouta Djalon

ikke langt fra Kysten, vender sig derpaa mod det Indre af Landet og løber lige til Randen af Ørkenen, men danner derpaa en stor Bue og løber ud til Havet i den inderste Krog af Guineabugten. Paa denne Vej skifter den, som mange afrikanske Floder, gentagne Gange Navn; i sit øvre Løb hedder den Djoliba, i det mellemste Issaber og i det nedre Kwara. I sit øvre Løb faar den mange Tillob og kommer saaledes som en meget vandrig Flod ind i den sumpede Slette ved Randen af Ørkenen, hvor den forgrener sig stærkt og ved Højvande fylder de Soer, der ligger langs med den. Den fortsatte Vej ud til Havet har den maattet danne sig i Grundfjældet, der her rager højere op, og som den, ligesom den øvre Nil, gennemløber i flere Stromhvirvler; foran sin Munding har den dannet et udstrakt Delta. Indtil Rabba i Øvre Nigeria kan den befejles af Dampere.

De øvrige Floder løber direkte ud til Kysten. Det er mest smaa Vandløb, kun Volta, der munder ud ved Grænsen af Togo, og Gambia og Senegal mod Vest er sejlbare i deres nedre Løb. Her mod Vest er Kysten stærkt udviklet, rig paa dybe Indskæringer og fremspringende Halvøer og Øer (Bissagos Øerne). Fra Liberia bliver Kysten derimod mere ensformig og sluttet. Oftere veksler Stejlkyster med flade Kyster og Lagunekyster, bag hvilke der hæver sig Højlande eller endog Bjerge. Floderne er derfor i deres øvre Løb ofte afbrudt af Stromhvirvler og Vandfald. For Trafiken er kun den mere bugtrige Vestkyst lettere tilgængelig; Sydkysten med dens Tanger og Klitvolde er derimod fattig paa Havne, og Landingen ved den vanskeliggøres ved den stærke Brænding (Calema).

I Kystregionen hersker tropisk Fugtighed og Regnmængde. Medens den nordlige Del af Vestsudan er næsten ørkenagtig tør, tager Regnmængden bestandig til mod Syd indtil 1000—1500 Millimeter, i Nigerdeltaet og ved Elfenbenskysten endog over 3000 og paa Vestkysten indtil over 4000 Millimeter. Ved Guldkysten synker den atter langt ned under 1000 Millimeter. Denne Regnfattigdom midt i ellers saa regnrigt Tropeområde skyldes formodentlig det kolde Opdriftvand, som her stiger op fra Havdybet. Regntiden er, svarende til det tropiske Klima, Sommeren, mod Nord en enkelt, kort Regnperiode i Sensommeren, fulgt af en lang tør Periode, som varer fra December til Juni, saaledes at her i Senegambien et næsten ørkenagtigt Klima om Vinteren veksler med et fugtigt-varmt Tropeklima om Sommeren. Mod Syd tager Regnperiodens Varighed til, og ved Sydkysten har vi en dobbelt Regntid, skilt

ved en tør Periode om Sommeren. Der varer den egentlige, vinterlige tørre Tid kun faa Maaneder, fra December til Januar. Denne Fordeling af Nedboren efter Aarstiderne staar i nøje Sammenhæng med de fremherskende Vinde. Om Vintren blæser Nordøst-Nordvinde i Fortsættelse af Passatvindene ind over Højlandet, og de fører ingen Regn med sig, men om Sommeren blæser en monsunagtig Vind ind fra Atlanterhavet, og den fører som Sydvestvind rigelig Fugtighed ind over Landet ude fra det varme Hav. I Overgangstiden, om Foraaret og Efteraaret, optræder der med Østenvind heftige Hvirvelvinde, der ligner Nordamerikas Tornados, og om Vintren hjemsøges Vestsudan hyppig af Harmattan, en tør og kølig Ørkenstorm, der fører Støv med sig lige ud til Kysten. Regntiden er afgørende for Temperaturen i Løbet af Aaret; den er den kølige Aarstid; den højeste Temperatur indtræder i Maanederne Marts til Maj, den laveste i August. I Almindelighed hersker der tropisk Varme; ved Kysten har vi 27—28 Gr. i den varmeste, 24 Gr. i den koldeste Maaned; i det Indre, ved Timbuktu, stiger Temperaturen i Maj til 35 Gr. og synker i Januar til 22 gr.

Vegetationen svarer ganske til dette Klima, hvis Varme og Fugtighed tager til, jo længere man kommer mod Syd. Ørkenen naar til Timbuktu; derpaa begynder Steppen med lave Græsarter og spredte Skove af Mimoser, men undertiden afbrudt af større Strækninger, hvor der hersker en næsten ørkenagtig Fattigdom paa Planter. Først paa det sydlige Højland naar vi ind paa Savannen med de høje Græsarter, med Krat og enkelte samlede Trægrupper, især af Akacier. Agerdyrkning og Savannebrande har ofte fortrængt Skoven; den tætte, tropiske Urskov findes kun i Kystregionen, hvor der falder rigeligere Regn, og hvor den kan udfolde sig i den største Yppighed og danne et næsten uigennemtrængeligt Virvar, saa tæt, at næppe en Solstraale kan trænge gennem de høje Træers Løvtag. Helt ude ved Kysten dækkes Sandfladerne overvejende af Buskadser, hvorfra de nydelige Kokospalmer hæver sig.

Under Indflydelse af Agerdyrkningen og maaske ogsaa af Savannebrandene er Dyreverdenen efterhaanden blevet fattig. Forskellige af det ækvatoriale Afrikas typiske Dyr, som Giraffen og Elefanten, er her ret sjældne. I Lavningerne ved Nigers mellemste Løb med de mange Sumpe og Søer og i Strandsoerne er der et rigt Fugleliv, og i Floderne lever Krokodiler, i Senegal den allerede tidligere nævnte Delfin (Manatus senegalensis).

Befolkningen er Sudannegre, der er fremgaaet af en Blanding af den oprindelige Negerbefolkning og de fra Nord fremtrængende Hamiter. De er lidet ensartede; fra de lyse, næsten hamitiske Stammer findes alle Nuancer lige til de rene Negre, som vi navnlig træffer i de sydlige Skovomraader. I deres Kultur bestaar der ogsaa væsentlige Forskelligheder; paa mange Steder er den under Indflydelse fra Nord ret højt udviklet. Ved Siden af et primitivt Jordbrug drives der Kvægavl, Handel (Fig. 28) og Haandværk, og Befolkningen har til Dels formaaet at danne Stater. De kvægavlende Nomader er de herskende, medens de fastboende Agerdyrkere er det undertvungne Folk. Islam er almindelig udbredt, men desuden har Negrenes Hedenskab, Fetischismen, holdt sig, især hos Befolkningen mod Syd i Urskovene og ved Kysten. Boligen er i Reglen den runde Hytte med det kegleformede Tag (Fig. 29).

Talmæssig set har Haussaerne og Fulberne Overvægten. Haussafolket, som bærer orientalsk Dragt, har Hudfarve som Negrene, men hamitiske Ansigtstræk (Fig. 30). De havde tidligere grundlagt store Stater,

Fig. 28. Frugtmarked i Centralafrika.

i hvis Sted nu Falberne har den politiske Magt. Haussaerne lever nu overvejende af Handel, og de er vidt spredt som Handelsfolk over det vestlige Sudan, hvorfor ogsaa deres Sprog er blevet Handelssproget i disse Egne. Tidligere bestod der mod Vest flere større Riger, som Serrakoleternes (Soninkerne), et fredeligt agerdyrkende Folk med lys Hudfarve, og Mandingoernes (Manderne), der udmærkede sig ved en mørkere Hudfarve, men lidet negeragtige Træk; ogsaa de negeragtige Sonrhaifolk besad engang et mægtigt Rige Øst for Nigers ovre Lob. I det 19. Aarhundrede fik Fulberne den politiske Overmagt og grundlagde ligeledes store Stater. Disse Fulber (eller Fullah'er), der ogsaa kaldes de rode Ætiopere, ligner Berberne ved deres lyse Hudfarve, deres slanke Legemsbygning og fine Ansigtstræk; de er derfor utvivlsomt af hamitisk Oprindelse og taler ogsaa et hamitisk Sprog. De lever endnu ofte som nomadiserende Kvægavlere og er som saadanne Herrer over de fastboende Agerdyrkere (Fig. 31).

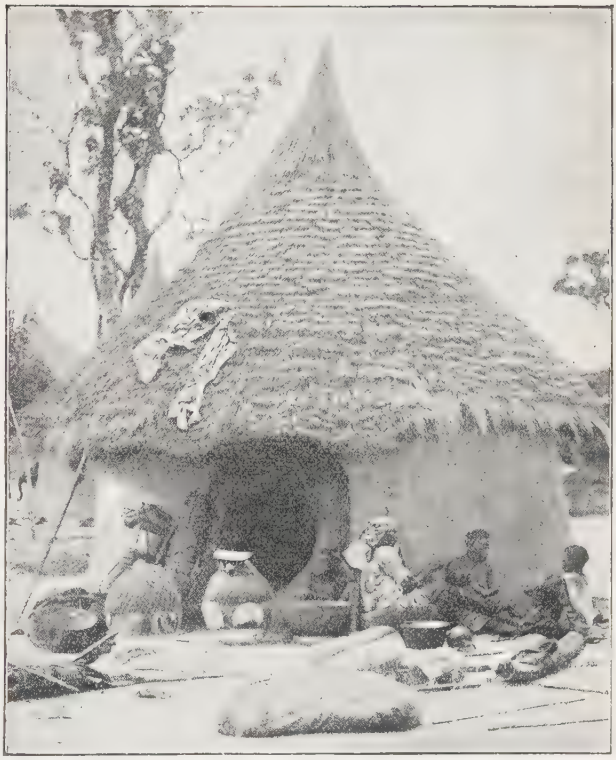

Fig. 29. Rund Hytte fra Distriktet Sokode (Togo).

Fulbernes mægtigste Rige var Sokoto, der ligger Øst for Nigers nedre Lob, med Hovedstaden Sokoto, der er Fulbernes hellige By, da den er Sædet for de religiose Overhoveder og for Lærdommen. Indbyggerne, blandt hvilke Haussaerne er de fleste, driver foruden Agerbrug og Kvægavl meget Haandværk og Handel. Den betydeligste Handels-

Fig. 30. Haussa.

plads er *Kano*, Samlingspunktet for de vigtigste Karavaneveje, hvis Handelssamkvem strækker sig lige til Middelhavet og over hele Sudan. Der drives Handel baade med hjemlige og europæiske Produkter, især Bomuldstøjer, Læderarbejder, Pottemagervarer, Kolanødder og Salt. Byen, der er omgivet af en Mur, rummer i sit Indre baade orientalske Ler- og Stenhuse, samt kuplede Moskeer, og sudanesiske Rundhytter; paa Grund af den livlige Handel findes her mange Tilrejsende, som ikke har fast Bopæl. Ogsaa den gamle Haussastat Gando var afhængig af Sokoto, og Fulbernes Magtomraade strakte sig her lige til Adamaua. Mod Vest naaede Fulbernes Rige til Senegambien og Bjerglandet Fouta Djalon, hvor dette Folks Hovedsæde oprindelig laa. De beherskede ogsaa den gamle Handelsby *Timbuktu* (Tombouctou), Endepunktet for mange stærkt befærdede Karavaneveje, der gennem Sahara fører til Marokko og Algier; den ligger nær ved Niger, men i ørkenagtige Omgivelser, og er en af de vigtigste Pladser, hvor Salt fra Sahara byttes med Produkter fra Sudan, hvoriblandt Slaverne tidligere spillede en vigtig Rolle. Denne engang saa blomstrende By, der tillige var Sæde for arabisk Kunst og Lærdom, blev meget omstridt paa Grund af sin Betydning for Handelen, men i Løbet af det 19. Aarhundrede er den

gaaet meget tilbage. Den er dog endnu en vigtig Handelsplads ved Ørkenens Rand.

Mest broget bliver Kortet over Befolkningen, naar vi kommer ind i det vestlige og sydlige Omraade, hvor de enkelte Stammer langt bedre kan sondre sig fra hverandre beskyttet af Urskovene, og hvor der endnu er bevaret mange Rester af tidligere vidt udbredte Folk. Her møder vi de rene Negre. Kulturelt staar de tilbage for det nordlige Vestsudans hamitiske Befolkning; de driver Agerbrug under meget primitive Former, men har en Del Haandværk og er navnlig dygtige til Fremstilling af Redskaber og Vaaben, til Pottemagerarbejde og Bomuldsvævning. De bor for en stor Del i firkantede Hytter med Gavltag. Skønt de har modtaget stor Paavirkning fra Nord, er de dog endnu Hedninger. Paa enkelte Steder har de dannet Stater, mest Bystater med despotisk Forfatning og Hjemsteder for Slavejagt.

Af de talrige Stammer i denne Kystregion vil vi kun omtale dem, der har faaet en større Betydning. Ved Nigerens Munding træffer vi

Fig. 31. Fulber fra Nordtogo.

Efikfolkene, der i deres Ydre ganske ligner de ægte Bantunegre; derpaa folger mod Vest Ibo- eller Igbofolkene. Paa deres Omraade laa Staten Benin, hvis Indbyggere fordum udmærkede sig ved deres kunstfærdige Arbejder, hvorom navnlig nogle mærkværdige Broncearbejder vidner, i hvis fine Teknik og kunstneriske Form nogle har ment at spore en europæisk eller indisk Indflydelse, medens andre Forskere har ment, at man her stod over for Rester fra en gammel Kulturperiode. Ved Slavekysten bor Ewefolkene, der er beslægtede med Efikfolkene. Her laa Negerstaten Dahome (Dahomey) med Hovedstaden Abome, hvis Magt særlig stottede sig paa Slavehandelen, og som var berygtet paa Grund af sine Herskeres Grusomhed, idet de aarligt lod mange Hundreder af Mennesker slagte som Ofre til deres Guder. Et mærkeligt Træk var det ogsaa, at Landets Hær for en stor Del bestod af Kvinder. Lignende Tilstande herskede i Ashantiriget Nord for Guldkysten; dog synes Ashantierne at have optaget meget hamitisk Blod i sig, hvorpaa deres lysere Hudfarve og finere Ansigtstræk tyder. Bag Elfenbens- og Peberkysten bor Krunegrene, der er kraftig byggede og af mørk Hudfarve; de tager gerne Tjeneste som Arbejdere ved Kysten og er skattede som saadanne. Det herskende Folk i Liberia og Negrene i Kystegnen ved Sierra Leone er Efterkommere af frigivne Slaver fra Amerika; de fleste af dem er gaaet over til Kristendommen; i Egnen bag Sierra Leone tilhører Befolkningen dog hedenske Negerstammer. Mest broget bliver det etnografiske Billede dog mod Vest, hvor der bor mange kulturfattige Stammer ude ved Kysten; de betragtes for Størstedelen som spredte Rester af Folkeslag, der tidligere var videre udbredt. Dertil hører, for blot at nævne enkelte, Papelfolket paa Bissagosøerne og Jolofferne (eller Wolofferne) mellem Senegal og Gambia.

Oprindeligt førte Slavehandelen de søfarende Nationer til Kysten, hvorfra senere anden Handel trængte ind i det Indre af Landet. Derved ændredes Erhvervslivet og Samkvemmet en Del, men i Almindelighed er dog disse Kolonier kun lidet udviklede. Deres Værdi beror i første Række paa Dyrkningen af Planter. Paa Steppen er Agerbruget ganske vist indskrænket til Floddalene. Paa den oversvømmede Slette ved Niger Nord for Timbuktu findes der saa at sige et lille Ægypten med Dyrkning af Majs, Ris, Tobak, Jordnødder og Bomuld, medens der ellers mest dyrkes Negerhirse og Kafferkorn. Noget rigere og mere mangeartet er Dyrkningen i den tropiske, fugtigvarme Kystregion, hvor vi finder Ris, Majs, Bønner, Jordnødder, Sesam, Manioka, Sukkerrør og i

Liberia Kaffe og Kakao. Her faas desuden af Oliepalmen Palmeolie og Palmekerner, og af Lianvækster (Landolphia) i Urskoven vindes Kautschuk. Kvægavlen, der drives ivrigt paa Steppen i det indre Højland, spiller her kun ringe Rolle for Erhvervslivet: endnu mindre betyder Haandværket, som ved Kysten er gaaet stærkt tilbage paa Grund af Europæernes Indflydelse. Derimod vil sikkert de mineralske Rigdomme faa en større Betydning i Fremtiden; thi her findes Guld, Tin og Jernmalm, ved Udi ved Nigers nedre Løb ogsaa Kul.

Manglen paa gode Veje og Trafikmidler har længe været en stor Hindring for Udviklingen af Erhvervslivet. Floderne er kun sejlbare paa ganske korte Strækninger, og paa Landjorden foregik Samfærdselen kun i Form af Karavaner, der paa Steppen altid var udsat for røveriske Overfald, og som kun med Besvær kunde finde Vej gennem Urskovene til Kysten. Paa dette Omraade har Europæerne bragt store Forandringer og væsentlige Forbedringer. Paa Floderne sejler der nu Dampskibe langt op ad Strømmen, og fra Kysten fører flere Jernbanelinier ind til det indre Højland. Udgangspunkterne er Havnebyerne ved Kysten, i Senegambien Dakar, i Sierra Leone Freetown (44 000 Indb.), i Togo Lome, i Nigeria Lagos og Port

Fig. 32. Pige fra det nordlige Nigeria.

Harcourt, og desuden fører der nu Jernbaner fra Elfenbens- og Guldkysten, samt fra Kysten af Dahome til det Indre. I og for sig er Kysten ikke rig paa gode Havne, og Landingen bliver, som vi har set, meget besværliggjort af den stærke Brænding. Foruden de allerede nævnte Havne har endnu kun Saint Louis, Bathurst, Akra og Akassa større Betydning. Handelssamkvemmet følger derfor nu ganske andre Baner end for; thi medens tidligere Afsætningen af Landets Produkter næsten ene var rettet mod Nord til Sahara, er den nu ganske vendt mod Kysten, hvilket for en stor Del har været Skyld i Timbuktus Tilbagegang.

Blandt de Magter, som har Kolonier her, staar Frankrig i første Række, idet det ejer Senegambien, Fransk Guinea, Elfenbenskysten, Dahome og det nordlige Omraade indtil Tsadsøen. Englænderne ejer som Kronkoloni Sydnigeria, Guldkysten, Sierra Leone og Gambia; desuden staar Nordnigeria under deres Beskyttelse (Fig. 32). Den tidligere tyske Koloni Togo styres nu af Frankrig og England. Mod Vest ligger den lille portugisiske Koloni Guinea og den selvstændige Negerrepublik Liberia med Hovedstaden Monrovia.

DET MELLEMSTE SUDAN

Uden nogen tydelig Grænse følger mod Øst det mellemste Sudan, der væsentlig er opfyldt af Tsadsøbækkenet, men desuden mod Vest omfatter Benuecomraadet og Mandarabjergene. I Almindelighed er det et bølgeformet, paa sine Steder fuldstændig fladt Land, der danner en dyb Sænkning inden for det afrikanske Højland og derfor er uden Aflob. Ved Tsadsøen sænker Jordbunden sig til 251 Meter, Nordøst derfor ved Foden af Borkus Bjergland i Landskabet Bodele endog til 170 Meter.

Tsadsoen er et fladt Bækken med en Maksimaldybde paa kun 10—12 Fod, rig paa Øer og omgivet af lave Klitter, bag hvilke der findes Strandsoer, og af sumpede Lavninger. Søens Størrelse varierer noget efter den Vandmængde, som Tilløbene til den fører med sig; gennemsnitlig er den ca. 20 000 Kvadratkilometer. Det vigtigste Tilløb er Floden Schari (Chari), der kommer fra det ækvatoriale, regnfulde Bjergland og derfor er rig paa Vand. I sit nedre Løb gennemstrømmer den sumpede Lavninger og gennem Tuburisøen kommer den i Regntiden

GADE I KAIRO

i Forbindelse med Benue, hvorved Bækkenet faar Afløb. Tsadsøen har fersk Vand, skønt den mangler Afløb; formodentlig har den tidligere haft et Afløb til det dybere Bodelebækken og er i sin nuværende Begrænsning af forholdsvis ung Alder. Omgivelserne omkring den er rige paa smaa Saltsøer.

Søen har den højeste Vandstand ved Slutningen af Sommeren, thi ogsaa her falder Regntiden ved sydvestlige Vinde i Sommermaanederne, Juni til September. Da bliver de lave Bredder i vid Udstrækning oversvømmede, og Klimaet bliver usundt for Menneskene, navnlig da den frygtelige Tropesygdom, Sovesygen, raser i disse Egne. Vinteren er tør med østlige og nordlige Vinde; fra November til Marts falder der undertiden slet ingen Regn. Sommerregnen trykker ogsaa Temperaturen noget ned. Den varmeste Tid er fra Marts til Juni, hvor der hersker en glødende Hede. I Kuka, der ligger næsten 300 Meter højt, er der i Marts en Maksimaltemperatur paa 33,5 Gr., i Januar synker Temperaturen der til 21,5 Gr., og den aarlige Gennemsnitstemperatur er 28 Gr.

Nedbørens Mængde og Varighed tiltager mod Syd, og samtidig bliver Vegetationen yppigere og rigere. Fra Ørkenen mod Nord kommer man først ind paa Steppen og Nord for Tsadsøen til mindre Skove, mest af Akacier, hvor Slyngplanter, Snyltere og Epifyter, tyder paa Tropernes Nærhed. De fugtige Lavninger er dækket af tætbevoksede Sumpe. Savannen med det høje Græs findes først Syd for Tsadsøen; i den ligger enkelte Smaakrat eller Trægrupper spredt. I Regntiden vokser Urter og Græs frem af Jorden overalt, men i den tørre Tid udtørres og bortsvides dette grønne Plantedække, og Steppen bliver øde og bar som den nærliggende Ørken.

I Modsætning til det vestlige Sudan er det mellemste mere rigt paa Dyr. I de sumpede Tykninger lever Elefanter, Flodheste og Næshorn, paa Savannen Antiloper og Giraffer. Dertil slutter sig Dyr fra den nærliggende Ørken som Ørkenræven og Sjakalen. De udstrakte Søer lokker mange Fugle til sig (Flamingoer, Pelikaner, Hejrer), af hvilke nogle kun forbigaaende opholder sig her som Vintergæster fra Norden. I Træerne hænger hyppigt Væverfuglenes pyntelige Reder.

Den nuværende Befolkning i Mellemsudan er ligesom mod Vest Blandingsfolk, som formodentlig er blevet til i Tidernes Lob paa Grundlag af en Urbefolkning af Negre. Fra Nord er navnlig Tibbufolkene trængt frem, fra Øst Arabere, Ægyptere og Nubiere og fra Vest Fulberne, som imidlertid her ikke har opnaaet nogen Magtstilling. Den

arabiske Indflydelse er den stærkeste, hvorfor ogsaa Islam hersker her, medens der kun i mindre tilgængelige Egne mod Syd findes Hedninger. I Wadai finder vi i Almindelighed arabiske Sæder og Skikke, arabisk Sprog og det firkantede Ler- eller Stenhus. Ogsaa Klædedragten er arabisk: vide Benklæder, Kappe, Sandaler og en turbanagtig Hovedbedækning. Araberne, der her er nomadiserende Kvægavlere, er tillige den herskende Klasse. Mellem dem lever som underordnet Befolkning de bronzefarvede Wabaer i Wadai, de lyse Kanurier i Bornu, begge Stammer beslægtede med Tibbuerne, samt Kanembaerne. I Bagirmi er Blandingen særlig stærk, og der hersker ogsaa en stor Forskel paa Sprogene. Desuden findes der en Del smaa Stammer, der for Størstedelen er Hedninger og kun har ringe Kultur (Tundschur-, Buddumaog Kurifolkene). De mægtigste Folk har her ligesom i Vestsudan dannet Stater, der for en stor Del laa omgivet af halvtafhængige Omraader eller menneskefattige Strækninger. Disse Stater — Bornu med Hovedstaden Kuka, Bagirmi og Wadai — har nu ikke mere nogen Magt, idet den største Del af Mellemsudan er en fransk Interessesfære og hører til fransk Ækvatorialafrika. Det britiske Nordnigeria og den tidligere tyske Koloni Kamerun naar desuden til Tsadsøens Bredder.

Indbyggerne lever af Kvægavl og et primitivt Agerbrug, mest uden Plov. Da Jorden er meget frugtbar, har Agerbruget skabt en forholdsvis tæt Befolkning og tillige Grundlaget for en højere Kultur.

ØSTSUDAN

Østsudan omfatter Landene Darfur, Kordofan og Sennar og strækker sig i Landskabet Bahr el Ghazal langt mod Syd; politisk set danner det væsentligt det ægyptiske Sudan. Mod Nord naar det ved Nilen til Bajudasteppen, mod Øst til Foden af Abessinien og mod Syd til det østafrikanske Højlands vestlige Forbjerge. Mod Sydvest begrænses det af Vandskellet mod Kongofloden, mod Vest af Vandskellet mod Tillobene til Tsadsoen. Hydrografisk er det den øvre Nils Omraade. Som Bahr el Gebel kommer Nilen fra Østafrika ind i Østsudan og forener sig med Bahr el Ghazal til Bahr el Abiad eller den hvide Nil, der i sit videre Løb optager Sobat og Bahr el Azrak eller den blaa Nil, der begge udspringer paa det abessiniske Højland.

Til disse Floder sænker Landet sig fra alle Sider, saaledes at ogsaa

Østsudan danner et Bækken, som vi kan betegne som det øvre Nilbæken. Den dybeste Sænkning paa kun 320 Meters Højde ligger ved Bahr el Ghazals nedre Løb og ved Bahr el Gebel. Der har Floderne skabt en vældig Slette af opskyllet Dynd med sumpede Lavninger, der ganske ligner Nigerflodens ved Randen af Sahara. Det øvrige Omraade er et let bakket eller fladt Højland, hvorfra enkelte Øbjerge hæver sig. Kun i Darfur ligger et større sammenhængende Bjergland, hvor det vulkanske Gebel Marra naar en Højde af 1830, efter andre Angivelser endog af 3000 Meter. Her er det arkaiske Grundfjæld, over hvilket der ofte ligger palæozoiske Lag, gennembrudt af yngre eruptive Bjergarter. Landskabets Karakter er i Almindelighed ensformig, især mod Nordvest, hvor den tørre Højflade er gennemskaaret af vandfattige, til Tider helt udtørrede Floddale. Vandrige er kun de fra det østafrikanske eller abessiniske Højland kommende Floder, der svulmer stærkt op under Sommerregnen og hovedsagelig fremkalder den nedre Nils Stigning.

Østsudan selv er paa Grund af sin kontinentale Beliggenhed regnfattigt. Mod Nord naar den aarlige Regnmængde ikke engang 800 Millimeter (Khartum har 130), derefter tiltager den mod Syd til 1000 Millimeter og stiger ogsaa i Darfus Bjergland til 600 Millimeter. Regntiden er Sommeren, og den er mod Nord af kort Varighed (Juni til September); den indfinder sig med Syd- eller Sydostvinde, medens kølige Nordenvinde blæser i den tørre Vintertid. I Regntiden falder desuden Temperaturen; den varmeste Maaned er i Almindelighed Maj. Der gives altsaa ogsaa her tre Aarstider, for hvilke Befolkningen har særlige Betegnelser: Vinteren, Sahitto, varer fra Oktober til Marts, Sommeren, Sêf, den hede Aarstid til Juni, hvorpaa den noget koligere Regntid, Kharif, begynder. I den varme Tid stiger Temperaturen til 31—32 Gr., om Vinteren synker den til 21—22 Gr.

Den lange tørre Periode bevirker, især mod Nord, at Vegetationen er saa sparsom, at Landet den største Del af Aaret ligner en Ørken, og kun i og lige efter Regntiden dækkes Jorden af en rigere Vækst af Urter og Græs. Mod Syd tager Vegetationen til med den større Fugtighed, og vi kommer til Savannen med Buskadser og enkelte Trægrupper. Længst mod Syd findes den tætte, tropiske Urskov, der ledsager Floderne som den saakaldte Galleriskov. I de sumpede Lavninger ved Bahr el Ghazal og Nilen breder der sig store Tykninger af Siv og Papyrusplanter, hvorfra der af og til losriver sig Stykker, der da driver om i Floderne og vanskeliggør eller hindrer Sejladsen paa dem.

Med Hensyn til Klima og Planteverden danner den sydlige Del af Østsudan en Overgang til det egentlige tropiske Ækvatorialafrika, og vi finder derfor her paa Savannen og i Urskovene de typiske, ækvatorialafrikanske Dyr.

Ogsaa med Hensyn til Befolkningen er Østsudan et Overgangsland. Negerblodet træder stærkere frem; Furfolkene i Darfur, Schillokfolkene ved den vestlige Bred af den hvide Nil og Dinkaerne Øst og Syd derfor maa anses for at være Negre (Fig. 33); men der forekommer ogsaa Blandinger med Hamiter. Saaledes har de lyse Niam-Niam i Bahr el Ghazals Kildeomraade og Monbuttuerne (Mangbattuerne), som bor helt ind i Kongoomraadet, fuldstændig hamitiske Træk. Landets Herrer er Araberne, der tillige har bragt Islam; men deres kulturelle Indflydelse

Fig. 33. Dinkahytte. (I Egne, hvor Oversvømmelser er hyppige, bygges Hytterne paa Pæle).

er ringe, Befolkningen er overvejende blevet staaende ved Negerkulturen; de bor endnu i Hytter, der har Form som Bikuber (Fur) eller Kegler (Nilstammerne), gaar som oftest uden Klæder (kun Kvinderne har et Hoftebælte), driver Kvægavl og en Smule Jordbrug. De krigeriske Niam-Niam og Monbuttuerne var udprægede Menneskeædere. Befolkningen maatte tidligere lide meget under Slavejagten, og Slaver var ved Siden af Elfenben den vigtigste Handelsvare. Der fandtes en livlig Handel til Ægypten og over Ørkenen til Nordafrika. Ægypten udovede ogsaa kulturel Indflydelse, hvorom den tidligere kristne Stat Meroe mellem Nilen og Atbara vidner, og fik endog politisk Magt over Østsudan. 1874 erobrede det de under arabiske Herskere staaende Stater Kordofan og Sennar, senere ogsaa Darfur. Under det ægyptiske Styre gik Landet tilbage, Embedsmændene undertrykkede Befolkningen, der ved Forbudet mod Slavehandelen mistede en af sine vigtigste Indtægter. Som Følge heraf opstod der 1881 en Opstand under Ledelse af Mahdien, der ogsaa forstod at give sit Foretagende en religios Nimbus. Opstanden endte med Tilintetgørelse af den ægyptiske Magt, og først i 1898 lykkedes det at erobre Sudan tilbage. Nu staar Landet under engelsk Overhøjhed. Englænderne har bidraget meget til at hæve Landet; de har anlagt Jernbaner til Sennar og derfra videre til El Obeid i Kordofan, og de har gjort Floden sejlbar for Dampskibe indtil Lado, Hovedstaden i den tidligere Ækvatorialprovins; de har endvidere ved kunstige Vandingsanlæg fremmet Dyrkningen, især af Bomuld. Hovedstaden i det engelske Sudan og Sædet for Generalguvernøren er *Khartum* (30 000 Indb.), der blev fuldstændig ødelagt under Mahdiens Opstand, men nu er bygget op paa ny paa den gamle Bys Ruiner. Overfor den paa den anden Flodbred ligger *Omdurman* (79 000 Indb.), der efter Khartums Ødelæggelse blev Mahdiens Residensstad. Den vigtigste By i Darfur er *El Fasher*, der ligger ved en Wadi, der fører Vand i Regntiden. Byen bestaar af fattige Ler- og Straahytter og er et Samlingssted for Trafiken.

DET ØSTAFRIKANSKE HØJLAND

Fra Abessinien til Sambesi strækker der sig gennem den østlige Del af det ækvatoriale Afrika et ensartet Højland, som er mere end 1000 Kilometer bredt, og som har en gennemsnitlig Højde paa 1200 Meter. Det bestaar overvejende af udstrakte Højsletter, hvoropover der rager

enkelte Bjerge, og som undertiden afbrydes af dybe Sænkninger; det er Gravsænkninger, der er opstaaet ved Brud. Østafrika bestemmes i hele sin Opbygning af flere Brudlinier, som forer mod Nord til det røde Havs Sænkning og i Almindelighed folger to Retninger, den eritreiske, fra Nordnordvest til Sydsydost (røde Hav) og den somaliske, fra Sydsydvest til Nordnordost. Gravsænkningerne er ofte opfyldt af Soer, og er paa Randene omgivet af høje Vulkaner.

Paa Grund af sin Højde er Højlandet Kildeomraadet for Afrikas vigtigste Floder, Nilen, Kongo og Sambesi. Mod Vest skraaner det jævnt ned mod Kongo- og Nilbækkenet; mod Øst falder det derimod i flere Afsatser stejlt af mod Havet; og her ligger der en smal og flad Kyststrækning foran det.

Klimatisk set indtager Østafrika ogsaa en Særstilling; man kan betegne det som det ostafrikanske Monsunomraade. Om Vinteren blæser Nordostmonsunen over hele denne Strækning, om Sommeren ligger den sydlige Del indenfor Sydostpassaten; men denne Vind bliver mod Nord til Sydvestmonsunen. Disse Vinde er de vigtigste til at bringe Regn, men paa Grund af Højden er Østafrika alligevel ikke tropisk rig paa Regn; Højsletterne gaar delvis over i Ørkener, især mod Nord. Tæt Urskov er indskrænket til Floddalene i Form af Galleriskove og til Bjergene; paa Højlandet er Savannen fremherskende. Til disse Vegetationsformationer svarer Dyreverdenen; vi træffer de typiske afrikanske Savannedyr, men ved Siden af dem ogsaa ægte Skovdyr.

Befolkningen er for en Del Bantunegre, dog er de hamitiske Blandingsfolk, som her er trængt langt mod Syd, de overvejende. Desuden træffer vi hyppigt Arabere og navnlig Indere. Disse Egne har altid staaet i nøje Forbindelse med det sydvestlige Asien, da Samkvemmet derfra over Havet lettes paa Grund af Monsunens Skiften.

Trods den ensartede Højlandskarakter deles Østafrika i flere selvstændige Landskaber. Mod Nord skiller det abessiniske Højland sig skarpt ud, mod Nordost Somalilandet, og den sydlige Del bestaar i sin Helhed af det østafrikanske Søplateau.

ABESSINIEN

Abessinien, der paa arabisk kaldes Habesch, er den højeste Del af Østafrika og tillige den største samlede Hævning paa hele denne Verdensdel. Det er et stejlt opragende Plateau, omgivet af Brud, og som

mod Øst staar som en Mur op over Lavlandet; det er gennemskaaret af dybe, cañonagtige Dalklofter og derved delt i flere enkelte Højdepartier og Plateauer, der rager stejlt op; disse kaldes Ambas. I sin geologiske Bygning afviger det væsentligt fra det øvrige Østafrika: paa det krystallinske Grundfjeld er der horisontalt aflejret ældre sedimentære Lag, røde og graa Sandsten, og derover et Dække af yngre (tertiære) Eruptivbjergarter. De højeste Toppe er Trakyt- og Basalttoppe; de overstiger 3000, ja endog 4000 Meter, og det højeste Punkt, Ras Daschan, har en Højde af 4620 Meter. Højlandet ligger i det Hjørne, som de to hinanden modende, østafrikanske Brudlinier danner, idet aabenbart mægtige Eruptivmasser er dynget op her paa samme Tid, som Brudet er sket. Som Vidnesbyrd om de vulkanske Kræfter, der engang var virksomme her, kommer flere varme Kilder frem fra Bjergene.

De Floder, der har skaaret de dybe Klofter i Plateauet, løber overvejende til Nilen, og Hovedvandskellet ligger derfor nær ved det østlige, stejle Fald. Til Nilen flyder Sobat, den blaa Nil eller Bahr el Azrek, der i sit øvre Løb kaldes Abai, og som kommer fra den 1755 Meter høje So Tana, og endelig Atbara. Mod Syd afvandes Højlandet gennem Omo til Rudolfsøen, mod Syd gennem Hawasch, der imidlertid snart tørrer ud nede i Lavlandet, og mod Nord gennem Khor Baraka, der heller ikke naar ud til Havet. Det sydøstlige Omraade er ogsaa rigt paa aflobslose Søer, og det østafrikanske Gravsænkningssystem griber her ind i Højlandet. I det indre Højland ligger den allerede nævnte Tanasø med stærkt indskaarne Bredder og flere Øer af vulkanske Sten.

I snævre Dale iler Floderne med stejlt Fald ned til Forlandet, idet deres Løb stadig afbrydes af Stromhvirvler og Vandfald. I Regntiden fører de mægtige Vandmængder med sig, og det er den blaa Nil, der hovedsagelig fremkalder den ægyptiske Nils Stigning. Regntiden falder udelukkende paa Sommeren, kun ved Kysten af det røde Hav falder der Regn om Vinteren. Som i Sudan er Regntidens Varighed kort mod Nord og indskrænket til Maanederne Juni til September. Mod Syd tager den bestandig til og bliver til sidst kun afbrudt af en kortere tør Periode; der hersker derfor en dobbelt Regntid, Februar til Marts og Juli til September. Vinteren er tør, navnlig mod Nord; men den aarlige Regnmængde stiger dog paa Højlandet til mere end 1000 Millimeter, saaledes at Landet ligesom danner en fugtig Ø midt i næsten ørkenagtige Omgivelser. Klimaet paavirkes ogsaa paa andre Maader af Højden; navnlig gælder det for Temperaturen, som i 2000 Meters Højde har et

aarligt Gennemsnit paa kun 18 Gr. Her staar Højlandet ligeledes i skarp Modsætning til Omgivelserne, navnlig til det glødende hede Kystland ved det røde Hav, hvor vi i Massaua har en Aarstemperatur paa 30 Gr. og en Julitemperatur paa 35 Gr., medens i Gondar, der ligger i 1900 Meters Højde, den aarlige Gennemsnitstemperatur kun er 19 Gr., og Temperaturen i den varmeste Maaned næppe beløber sig til 23 Gr. Den varmeste Maaned er April, og Temperaturen er derfor afhængig af Regnen; den sommerlige Regntid er kølig, Foraaret varmt.

Temperaturens Aftagen i Forhold til Højden fører os fra Ørkenens Glød næsten til den evige Snes Regioner. Der følger lodret flere Klimabælter, for hvilke Indbyggerne har særlige Betegnelser; man skelner mellem tre Trin: Kolla indtil 1700 Meter med en Aarstemperatur paa over 20 Gr., Woina Dega, der betyder Vinland, indtil 2400 Meter og over 16 Gr., og Dega, som naar til 3900 Meter og har en Aarstemperatur paa 7 Gr. Ved en endnu større Højde indtræder et yderligere Temperaturfald, dog naar selv den højeste Top ikke ind i den evige Snes Omraade.

Disse klimatiske Trin danner tillige forskellige Vegetations- og Kulturregioner. Den varme Kolla har et tropisk Plantedække med mere eller mindre tætte Skove, som i Floddalene trænger langt ind i Højlandet, og udstrakte Savanner med Krat og enkelte Trægrupper. I Almindelighed er Kollaen ikke meget opdyrket; derimod er den følgende Woina Dega det vigtigste opdyrkede og beboede Omraade. Her trives subtropiske Planter; foruden Vin, som dog kun dyrkes i ringe Mængde, findes her Kaffe og Ris, samt Agrumer og især Kornsorter (Hvede). I den naturlige Vegetation er der flere karakteristiske Planter som Kandelabereuforbier, Akacier, Sykomorer og Tamarisker. Agerbruget naar ogsaa paa Degaen højt op med Byg, Havre og Fodergræsser; men mere og mere træder Enge og Græsgange i Stedet for Marker. Derfor er der her en blomstrende Kvægavl med Hornkvæg, Faar og Geder, samt Heste og Muldyr. Samlet Skov mangler; kun enkelte Træer eller træagtige Vækster opliver Landskabet, saaledes Kussotræet og det mærkværdige Gibarratræ. I de højeste Regioner findes Alpeurter, vilde Roser og Rhododendron.

Lige til Degaen trænger de typiske, ækvatorialafrikanske Dyr frem, og navnlig er de rigt repræsenterede i Kollaen. Løven forekommer indtil en Højde af næsten 1300 Meter, Elefanten og Næshornet i Woina Dega, og Leoparden endog i Degaen. I Bjergregionerne fra 3000 til 4000 Meter lever en Bavian, Dschelada; desuden er der et stort Antal Rovfugle.

Befolkningen er et Blandingsfolk, der er fremgaaet af en oprindelig hamitisk Befolkning og en stærk semitisk Indvandring fra Sydarabien. Abessiniens fordums Kirkesprog, i hvilket de hellige Boger er affattet, var det oldætiopiske Sprog eller Geez, der staar det sydarabiske himjaritiske Sprog nær. De nuværende Dialekter hører til den semitiske Sproggruppe, navnlig det officielle Sprog, Amhara. Nu er Abessinierne

Fig 34. Abessiniere.

delt i flere Stammer, der i lang Tid ogsaa var politisk adskilt. Ved de dybt indskaarne Dale deles Højlandet i flere Landskaber, Tigre mod Nord, Amhara og Godjam mod Vest, Kaffa mod Syd og Schoa mod Øst; dette har ogsaa ført til, at de enkelte Stammer er blevet stærkt afsondrede fra hverandre.

I Almindelighed er Abessinieren et velbygget Menneske; hans Hudfarve er lys til morkebrun, hvilket tyder paa hamitisk Afstamning; men Ansigtstrækkene er skarpe, navnlig den lige eller krumme Næse, hvilket

tyder paa semitisk Blanding. Haaret er sort og kruset, Læberne ofte tykke, hvorfor man tor antage, at der ogsaa findes Negerblod i hans Aarer. Joderne er ogsaa rigt repræsenterede; navnlig Falaschaer synes at være Joder. I ydre Ting, navnlig i Klædedragten, findes der mange arabiske Træk hos Abessinieren: Mændene gaar med vide Benklæder, Livbind og Kappe, Kvinderne med en lang Kjortel og den samme Slags Kappe; desuden bærer de mange Smykker (Fig. 34). Boligen er et raat Stenhus eller hyppigt en rund Straahytte.

Siden det fjerde Aarhundrede er Abessinierne kristne. Kristendommen kom ind her i Form af den monofysitiske eller koptiske Kirke; og den har holdt sig her midt imellem Islam indtil vore Dage, men er paa Grund af den afsondrede Beliggenhed fuldstændig stivnet i blotte Former og blandet med Overtro og Troldom. Den en Gang saa betydelige oldætiopiske Litteratur er forlængst gaaet i Forfald, og den aandelige Kultur er nu meget ringe. I Almindelighed skildrer man Abessinieren som arbejdssky og doven, snakkesalig, tojlesløs og grusom, og dette kan give en Forklaring paa, at Landet erhvervsmæssigt set er saa lidet udviklet.

Næringslivet beror hovedsagelig paa Agerbrug og Kvægavl, der begge begunstiges af Landets Natur, Jordens Frugtbarhed og Klimaet. Ved den rigelige Fugtighed paa Højlandet er der tilstrækkeligt Vand til, at man kan arbejde med kunstig Vanding i de mere tørre Egne. Abessinierne dyrker Jorden ved Pløjning, men deres Plove er meget simple og Agerbruget drives i det Hele taget under meget primitive Former.

Sammenlignet med Landbruget staar Haandværket en Del tilbage, dog er Befolkningen særdeles dygtig i enkelte Fag som Fremstilling af Guld-, Jern- og Kobberarbejder, Lædervarer og vævede Sager (Tæpper). I Fremtiden vil ogsaa Landets Rigdom paa Mineraler faa Betydning. Enkelte Egne skal være rige paa Guld; men desuden findes der Kobber, Jern, Kul, Svovl og Salt. Endnu er man dog ikke naaet til at kunne udnytte disse Skatte, og ofte kender man end ikke de Steder, hvor de findes. Handelen har heller ikke nogen nævneværdig Betydning; der udføres hovedsagelig Skind, Huder, Kaffe, Guld, Elfenben og Voks, og der indføres især Bomuldstøjer og Jernvarer. I Landet selv besværliggøres Handelen ved Højlandets Utilgængelighed; overalt hæver det sig stejlt op over sine Omgivelser, og de snævre, dybe Dale aabner ikke nogen Vej til det.

Paa Grund af den afsondrede Beliggenhed er Abessinien hidtil kun i ringe Grad kommet i Forbindelse med de europæiske Magter, og Indbyggerne soger selv med Vilje at holde en saadan Forbindelse borte. De europæiske Magter har dog en levende Interesse i dette Land, hvis erhvervsmæssige Fremtidsmuligheder sikkert er store. Englænderne, Franskmændene og Italienerne anstrenger sig for at trænge ind paa dette Omraade og faa Indflydelse der. Franskmændene har allerede anlagt en Jernbane fra Djibuti, en Havn, de ejer ved Bugten ved Aden,

Fig. 35. Abessinisk Markedsplads i Landskabet Schoa.

til Hovedstaden Adis Abeba, og desuden er der under europæisk Indflydelse indført Telegraf og Telefon.

En betydelig Hindring for enhver Udvikling var og er endnu de ulykkelige politiske Forhold, især de hyppige Borgerkrige. Den stærke Deling af Højlandet førte til politisk Splittelse, til Dannelsen af mange Enkeltstater, hvis Navne er bevaret i de forskellige Landskaber. Først i Midten af det forrige Aarhundrede blev Landet samlet til een Stat, og under Menelik II udfoldede det som Kejserrige en vis Magt. Nu omfatter det foruden det egentlige Højland udstrakte Omraader i det østlige og sydostlige Forland, Landskabet Danakil, Dele af Somalihalvøen og de saakaldte Gallalande. Ved Siden af Republiken Nigeria er det den eneste selvstændige Stat i Afrika; dens Overhoved, Negus Negesti. Kon-

gernes Konge, hersker over et Omraade paa mere end een Million Kvadratkilometer og over otte Millioner Undersaatter. Hans Residens er *Adis Abeba* (60 000 Indb.), Landets Hovedstad, der ligger 2400 Meter højt i Landskabet Schoa; det er en vigtig Handelsplads og Garnisonsby.

Ligesom Adis Abeba ligger de øvrige Byer som oftest paa de større Højdedrag, undertiden som en Ørnerede paa et enkelt Plateau. Kun faa af dem har større Betydning som Handelspladser (Fig. 35) og som Hovedstæder i de tidligere Stater. Vi nævner blot *Ankober*, der ligeledes ligger i Schoa, endvidere i Amhara den gamle Hovedstad *Gondar*, der blev ødelagt i 1868, i Landskabet Tigre *Axum*, Ætiopiens fordums Hovedstad, der nu er ganske forfalden, og *Adua*, der har en livlig Handel. I det ostlige Forland, i Gallaernes Omraade, ligger *Harrar* (40 000 Indb), der er beboet af Muhamedanere og Midtpunktet for Handelssamkvemmet mellem det abessiniske Højland og Kysten. Byen ligger omgivet af Kaffe- og Bananplantager.

Abessinien er skilt fra Havet ved europæiske Besiddelser. I den inderste Krog af Bugten ved Aden har Franskmændene sat sig fast; deres Koloni, den franske Somalikyst, er ganske vist lille (21 000 Kvadratkilometer med 40 000 til 50 000 Indb.) og som et ufrugtbart Steppeland uden Betydning for Udviklingen af Næringsveje, men vigtig ved Havnen Djibuti som Udgangspunkt for Handelen med Abessinien og som Station paa Skibenes Vej til Madagaskar og Indokina. Italienerne har besat Kyststrækningen ved det røde Hav Nord for den franske Koloni. Her ligger Kolonien *Eritrea*, der kun i den nordlige Del af Abessinien strækker sig noget ind i Landet. Italienernes Forsøg paa ogsaa mod Syd at udvide deres Magtomraade ind i Abessinien er strandet paa Abessiniernes energiske Morstand. Denne Kyststrækning er en af de hedeste og tørreste paa hele Jorden; den er derfor ørkenagtig ufrugtbar og meget sparsomt beboet. Selve Kysten omgives af Koralrev og Koraløer og tillige af yngre vulkanske Dannelser. Paa en af disse Koraløer ligger Havnen *Massaua*, hvorover Handelen paa Abessinien gaar, og som er Udgangspunkt for en Jernbane til Koloniens nuværende Hovedstad, *Asmara*. Den nordlige Del af Eritrea er opfyldt af et Højland, der naar en Højde af 2200 Meter, og som har gode Græsgange og frugtbart Land i sine Dale; det bebos mest af agerdyrkende Abessinere.

SOMALIHALVØEN

Til Abessiniens Højland slutter sig mod Øst Somalihalvoen, der som et Stykke af det afrikanske Kontinent ligeledes er et Højland, opfyldt af bolgeformede Sletter, der paa enkelte Steder afbrydes af lave, undertiden bjergagtige Højdedrag; kun mod Nord hæver der sig paa Sydsiden af Bugten ved Aden et højere Bjergland, der strækker sig fra det abessiniske Højland til Kap Guardafui, og hvis højeste Punkt naar op til 2180 Meter; i Fortsættelse heraf rager Øen Sokotra op af Havet.

Fig. 36. Nomadiserende Danakilfolk. (Egnen ved Harrar).

Ogsaa i sin geologiske Bygning er Halvoen helt afrikansk; gamle krystallinske Bjergarter danner Grundfjældet, og over dem er der aflejret palæozoiske Sedimentærlag, navnlig af Kalksten, der er rige paa Huler. Ud mod det indiske Ocean sænker Højlandet sig trinvis. Rimeligvis er det gennemfuret af Brud; herpaa tyder i hvert Tilfælde Forekomsten af yngre vulkanske Bjergarter mod Nord. I sin Helhed er dette ugæstfri Land, der er beboet af en Befolkning, som er fjendtlig sindet mod alle fremmede, kun lidet udforsket, saaledes at vi endnu ikke i Enkeltheder ved Besked om dets geologiske Bygning.

Vandlobene, som for Storstedelen har deres Udspring i det abessiniske Højland, lober næsten alle ud mod det indiske Ocean; men kun Djuba naar helt ud til Havet; Webbi Schebeli taber sig i sumpede Lavninger bag Kysten. Iovrigt gennemskæres Højlandet af torre Dale, hvor

der kun af og til samler sig lidt Vand. En saadan tør Dal er Wadi Nogal mod Nord. Kysten selv er dannet af flade Koralkalkbanker og har et ensformigt Forløb uden Indskæringer; den er derfor ogsaa fattig paa Havne.

Tilstedeværelsen af de tørre Dale viser os, at Nedbøren her falder sparsomt trods den tropiske Beliggenhed. Helt ude ved Kysten af det indiske Ocean beløber den aarlige Regnmængde sig ikke til 200 Millimeter, først langt inde i det indre Bjergland stiger den til 600 Millimeter. I Almindelighed hersker der Sommerregn fra Marts til Oktober, mod Syd med en Afbrydelse i Højsommeren, saaledes at der forekommer to Regntider, om Foraaret og om Efteraaret. Om Sommeren blæser Sydvestmonsunen, der her kommer inde fra Land og derfor ikke fører Regn med sig. Om Vinteren hersker derimod Nordøstmonsunen, som fra Havet trænger ind i Landet og fremkalder Regn ved Nordkysten i Tiden fra December til Maj. Klimaet er samtidig karakteriseret ved høj Varme; mod Nord kommer Julitemperaturen saaledes op over 30 Gr., og paa Grund af den ækvatoriale Beliggenhed er ogsaa Vinteren varm, saaledes at Januartemperaturen kun paa Højlandet synker under 25 Gr.

Landskabsbilledet ændres naturligvis væsentlig, eftersom det er den tørre eller den fugtige Aarstid. I den tørre Vinter er Somali overvejende en øde, afsveden Steppe, i Sommerregnens Tid er det derimod ofte en frisk grøn Eng. En rigere Vegetation findes kun i de mere fugtige Bjerglande i det Indre, navnlig i Landskabet Ogaden, og i Floddalene; i Bjerglandene er der Kratskove og spredte Trægrupper af Akacier, Mimoser og Sykomorer, medens der i Floddalene er tropiske Urskove; og saaledes veksler planterige Landskaber med plantefattige, næsten ørkenagtige Egne. Da Landet samtidig er meget utilgængeligt, er der her en stor Rigdom paa Dyr, og for Jægere, der ikke lader sig afskrække af Anstrengelser og Farer, er Somali et helt Eldorado.

Landets Utilgængelighed for Europæerne beror for en stor Del paa Befolkningens Fjendtlighed overfor Fremmede. Indbyggerne er fanatiske Muhamedanere og følgelig Dødsfjender af de kristne Europæere; desuden er de krigeriske, stolte og frihedselskende og værger sig derfor mod Fremmedes Indtrængen. De hører til de Blandingsfolk, der er opstaaet af en oprindelig Negerstamme, men som efterhaanden har optaget meget hamitisk og semitisk Blod i sig. De deles i flere Stammer; mod Nord bor Danakil Folket (Fig. 36), mod Vest Gallaerne, og mod Øst Somali Folkene. De første hører for Størstedelen til Kejseren af

Abessiniens Undersaatter; de staar Nubierne nær, bor i det tørre Ørkenland ved Foden af det abessiniske Højland og er kvægavlende Nomader. Gallaerne derimod driver ogsaa Agerbrug; det er som oftest store, kraftige Folk, der aabenbart er stærkt blandede med Negerblod; i deres Karakter er de meget negeragtige, skønt samtidig af Ydre og Væsen meget hamitiske. Somali-Folkene endelig, som bebor hele den østlige Del helt ud til Kysten, bærer tydelige Spor af arabisk Blodblanding ved deres langagtige Ansigter med den buede Næse og den fine Mund. De driver Kvægavl og Jagt, desuden Krig og Røveri og er derfor en Hovedhindring for Europæernes Indtrængen (Fig. 37). Indbyrdes lever de ligeledes ofte i Fejder. Som Vaaben paa deres Krigstog benytter de Spyd, Dolke og runde Skjolde, og de besidder stor Færdighed i at fremstille Vaaben, som overhovedet i Bearbejdelse af Jern.

Fig. 37. Somal i Rejsedragt.

Europæerne har væsentlig kun vundet Fodfæste ved Kysten; det Indre er endnu fuldstændig uafhængigt. Halvøen er dog delt mellem flere Magter; den vestlige Del tilhører saaledes Abessinien, medens den brede Stribe fra den abessiniske Grænse til Kysten ved det indiske Ocean danner *italiensk Somaliland* eller *Somalia*, og mod Nord er en Del af Kystlandet ved Bugten ved Aden engelsk Protektorat som *britisk Somaliland*. Den italienske Koloni har kun ringe økonomisk Betydning, og kun Kystegnen er aaben for Trafik. Her har Italienerne oprettet flere Stationer, blandt hvilke *Mogadischo* (21 000 Indb.) er den vigtigste; fra den skal der bygges en Jernbane til det Indre. I det indre Land er faste Bebyggelser sjældne; kun paa stærkt trafikerede

Steder er der opstaaet nogle enkelte større Handelspladser, som *Lugh* og *Bardera* ved Djubafloden. Det engelske Omraade har Betydning som Indgang til det Indre af Halvøen og til det østlige Abessinien. De vigtigste Havne *Berbera* (30 000 Indb.) og *Zeila* er derfor Endepunkter for vigtige Karavaneveje. *Berbera* har en livlig Handel og udfører navnlig Gummi, Strudsfjer, Huder og Kaffe.

DET ØSTAFRIKANSKE SØPLATEAU

Den øvrige Del af det ækvatoriale Afrika er opfyldt af et ensartet Søplateau, som strækker sig fra det abessiniske Højland og Somalihalvøen til Sambesi og har en Gennemsnitshøjde paa ca. 1200 Meter. I sin geologiske Bygning er det karakteriseret ved to store Gravsænkninger, som gennemskærer det i Retningen Nord—Syd. Disse Sænkninger fremtræder ved Tilstedeværelsen af talrige Søer, der er opstaaet ved, at Vandet har samlet sig i de dybeste Lavninger.

Den centralafrikanske Gravsænkning mod Vest løber i Retning Syd—Nord med en flad Udbugtning mod Vest. Mellem de to Brudrande er her smalle Landflager sunket ned i forskellig Dybde, hvorved der er opstaaet flere Bækkener, der er skilt fra hinanden ved frembrudte vulkanske Masser. Gravsænkningen begynder mod Syd ved Tanganjikasøen, der med en Flade paa 31 900 Kvadratkilometer er Afrikas næststørste Sø, og som med sin Dybde indtil 1435 Meter overgaar alle andre Søer i Verden. Da dens Spejl ligger 782 Meter over Havoverfladen, naar Bunden af den altsaa 653 Meter ned under Havets Overflade; imidlertid er Vandstandshøjden udsat for store Svingninger. Kun ved høj Vandstand har Søen gennem Lukuga Afløb til Kongofloden, ellers er den uden Afløb. Paa begge Sider er den 650 Kilometer lange, men gennemsnitlig kun 50 Kilometer brede Sø omgivet af et Bjergland, der paa enkelte Steder naar en Højde af 2—3000 Meter, og som ved Fremspring og Halvøer frembringer en rigt afvekslende Kyst.

Mod Nord fortsættes Gravsænkningen til Kiwnsøen, der ligeledes er omgivet af et Bjergland, hvis Kystlinie er endnu rigere udviklet, og som rummer en ret stor Ø. Dens Spejl ligger 1455 Meter højt. Gennem Russisi har den Afløb til Tanganjikasøen. Fra Sænkningens Bund hæver der sig mægtige vulkanske Bjerge, Kirungabjergene, hvis højeste Punkt, Karissimbi, har en Højde af 4500 Meter. De vulkanske Kræfter er her

VANDFALD I NATAL

I Forgrunden: Indfødte Kvinder henter Vand i Kalabasser.

ikke faldet til Ro, men flere ildsprudende Bjerge er endnu virksomme Fig. 38). Tillige tyder hyppige Jordskælv, hede Kilder og nyere Strandforskydninger ved Søen paa, at de Bevægelser i Jorden, der har fort til Dannelsen af Gravsænkningen, endnu vedvarer. De Bjerge, der gennemskærer Sænkningen, er af stor Betydning, idet de danner Vandskellet mellem Kongo og Nilen. Den nordlige Skraaning har Afløb til Edwardsøen, der gennem Semliki fører sit Vand til Albertsøen, som Nilen gennemstrømmer som Bahr el Gebel. Med Albertsøen (Mwuta Nzige) ender den centralafrikanske Gravsænkning; dens nordlige Ende omgives ligeledes af et Bjergland. Dette hæver sig mellem Albert- og Edwardsøen i de krystallinske Bjergarter opbyggede Ruwenzori (eller Ru-Nsoro) til den kolossale Højde af 5130 Meter.

Den ostafrikanske Gravsænkning begynder i det abesiniske Højland og staar formodentlig i Forbindelse med de Brudlinier, som begrænser dette mod Sydost og Øst, og som fører til det rode Havs Sænkning. Ogsaa denne forløber i nordsydlig Retning og karakteriseres ligeledes ved talrige, mest mindre Søer, der overvejende er uden Afløb og derfor indeholder salt Vand. Søernes Række begynder mod Nord med den ret betydelige Rudolfssø og den Øst derfor liggende Stefaniesø. Her findes der en dobbeltsidet Sænkning, men længere mod Syd er den østlige Side sænket ned, og derved er der opstaaet et kun ensidet Brudtrin, der tydelig kan forfølges omtrent til den sjette Breddegrad. Om denne Forstyrrelse fortsættes længere mod Syd kan endnu ikke siges med Sikkerhed. Mægtige Vulkaner ledsager ogsaa her denne Brudzone, saaledes den 3188 Meter høje Ngorongoro umiddelbart ved Brudranden, i lidt større Afstand derfra mod Vest Elgon (4271 Meter) og mod Øst Kenia (5193 Meter), Meru (4360 Meter) og Kilima Ndjaro, der ender i to Toppe, den 5930 Meter høje Kibo, hvis Kraterkedel er opfyldt af Gletsjere, og den ca. 600 Meter lavere, stærkt kloftede Mawensi.

Naar vi følger den østafrikanske Gravsænkning kommer vi mod Syd gennem Ruahadalen ind i en tredie Gravsænkning, der optages af Njassasøen. Ogsaa denne er et smalt, langstrakt og dybt Bækken, hvis Bund trods en Spejlhøjde paa 464 Meter naar 242 Meter ned under Havets Overflade. I sin Form ligner den Tanganjika og har ligeledes en stærkt indskaaret Kyst og er omgivet af Bjerge. Mod Syd fortsættes Gravsænkningen i den Dal, hvorigennem Schire strømmer til Sambesi; mod Nord afsluttes den af et højt Bjergland, der delvis er dannet af udslukte Vulkaner. Ved dens Nordende dukker der en ny Gravsænk-

ning frem med Rikwasoen; men hvorledes denne hænger sammen med de øvre Brudsænkninger, er endnu ikke opklaret.

Mellem den ost- og den mellemafrikanske Gravsænkning breder Højlandet sig, Uganda mod Nord og Uniamwesi mod Syd. De skilles fra hinanden ved den store Viktoria Njansa eller Ukerewesø, der er 68 800 Kvadratkilometer stor, men i Modsætning til de andre østafrikanske Søer danner den kun en flad Fordybning, hvis største Dybde er knap 80 Meter. Den er dannet omtrent paa samme Maade som Tsadsoen, idet Vandet ogsaa her har samlet sig i Højlandets dybeste Sænkning. Ogsaa i sine ydre Omrids ligner den Tsadsoen; dens Kyst er overordentlig stærkt indskaaret, og den er opfyldt af en Mængde Øer; dog har dens Bredder en større Mangfoldighed af Former, snart Bjerg-, snart Bakkeland, hvorved Kysten bliver langt stærkere sønderdelt. Den er Nilens egentlige Kildesø, idet dens Vande tilføres Floden gennem Viktoria Nilen; denne gennemstrømmer den vidt forgrenede Kiogasø og ender i den nordlige Ende af Albert Njansa. Den sænker sig derved fra 1134 Meter til 652 Meter og overvinder dette Fald i Strømhvirvler og flere Vandfald. Til Viktoriasoen strømmer Floder fra Højlandet fra alle Sider; det betydeligste Tilløb er Kagera, der udspringer i Bjerglandet Nord for Tanganjika og regnes for Nilens egentlige Kildeflod.

Højlandet mellem de to Gravsænkninger er et Stykke af den afrikanske Landflade, opbygget af arkaiske Bjergarter, der senere er nedbrudt til et svagt bølget eller fladt Land, over hvilket enkelte Bjerglande eller Øbjerge rager op; disse er imidlertid under Paavirkning af det tropiske Klima stærkt forvitrede og ofte opløst i Klippeblokke og sælsomme Klippeformer. I stor Udstrækning er Jordbunden dækket af tropisk Forvitringsjord, Laterit.

Øst for den østafrikanske Gravsænkning udbreder der sig ligeledes et Højland, som mod Nord gaar over i Somalihalvøen og over hvilket flere Bjergrygge og det vældige Kenia rager op, men som Syd for Kilama Ndjaro optages af den ensformige Massaisteppe. Her strækker Højlandet sig næsten umiddelbart ud til Kysten og bærer flere Bjerge, der for en Del naar en Højde af over 2000 Meter, som Usambaras Bjergland og Ulugurubjergene samt Uhehebjergene. De er for Størstedelen opbygget af palæozoiske Bjergarter (Skifer, Sandsten), som ligger aflejret paa det arkaiske Grundfjæld og formodentlig er Rester af et tidligere ensartet Dække. Længere mod Syd, omtrent fra Rufiji, bliver Højlandet, navnlig Øst for Njassasoen og Floden Schire, mere ensformigt og lavt.

Denne ostlige Del af Søplateauet afvandes til det indiske Ocean; den aflobslose Zone i det ostafrikanske Brudtrin danner her Vandskellet. Floderne udspringer i de indre Bjerglande og iler med stærke Fald, til Dels under Dannelse af Stromhvirvler ud mod Kysten, og de kan derfor kun besejles i deres nedre Lob. Skont det kun er Kystfloder, har

Fig. 38. Vulkanen Kirunga-Namlagira i Østafrika.

de dog en ret betydelig Længde; de mest kendte er Tana, Pangani, Rufiji og Rovuma.

Hojlandet sænker sig i Trin ud mod Havet, og samtidig ændres Bjergarterne. I Stedet for det arkaiske Grundfjæld optræder forst palæozoiske Sandsten, derpaa folger Sandstensmergel og Kalk fra Juraformationen og til sidst paa den smalle og lave Kystbræmme kvartære Koralkalkarter og Sandsten. Da disse Koralrev hæver sig fra 10 til 40 Meter op over Havet, maa der her være foregaaet en Sænkning af Havspejlet.

Ogsaa nu ligger der Koralrev langs Kysten, som derfor er vanskelig tilgængelig; kun hvor de mangler foran Flodernes Mundinger, kan Skibene naa ind til Land. Ogsaa de foran Kysten liggende Øer (Pemba, Sansibar og Mafia) bestaar af hævet Koralkalk; de er for en stor Del stærkt karstagtige.

Her ved Kysten hersker der svarende til den geografiske Beliggenhed et tropisk, fugtigt Klima, medens den betydelige Højde paa Højlandet formindsker baade Temperaturen og Fugtigheden, men Solbestraalingens Intensitet tager til om Dagen, ligesom Varmeudstraalingen om Natten. Temperatursvingningerne er derfor store her, især i den tørre Tid, hvor den kan stige til 25—30 Gr., og hvor der om Natten endog kan dannes Rim, medens den i Regntiden kun naar 10—12 Gr. I Kystlavningerne er den i Reglen under 6—7 Gr. Ved Kysten er den aarlige Gennemsnitstemperatur 25—26 Gr., i den varmeste Maaned 27—28 Gr. og i den koldeste 23—24 Gr.; paa Højlandet omtrent i 1200 Meters Højde er den aarlige Gennemsnitstemperatur 20—22 Gr., i den varmeste Maaned 23—25 Gr., i den koldeste 18—20 Gr. Paa Grund af Søplateauets store Udstrækning fra Nord til Syd og Terrænforholdenes mangfoldige Afveksling afviger Temperaturgraderne lokalt ofte i væsentlig Grad fra hverandre; desuden paavirkes de ved Ændringen i Solens Stilling Nord og Syd for Ækvator og navnlig af den Indflydelse, Regntiden øver. Varmegraden synker om Sommeren, som i Reglen er den koldeste Tid. Da Regnen indfinder sig paa den Tid, da Solen staar højest, har vi ved Ækvator to Regntider ved Jævndogn (April—Maj og August—September), og paa samme Maade er Regnperioden Nord og Syd nerfor afbrudt af en lille tør Periode. I Uganda regner det for Eksempel hovedsagelig fra Marts til Maj og fra September til November; i Ækvatoregnene er sjældent nogen Maaned helt regnlos. Den aarlige Regnmængde er ringe for et tropisk Land, især i det Indre af Højderne, hvor Nedborens Mængde er under 600 Millimeter. Deraf kan man forklare sig den Omstændighed, at store Omraader ganske mangler Afløb, og maaske Tilstedeværelsen af de talrige Søer, som er bevaret her, fordi det forhaandenværende Vand ikke er tilstrækkeligt til at tømme Bækkenerne ved at gøre Afløbsrenderne dybere eller fylde dem med Sedimenter. Kun Kystegnene faar en rigeligere Nedbør, idet der falder mere end 1000 Millimeter Regn om Aaret; det samme gælder ogsaa Bjerglandene, navnlig paa Østsiden, hvortil Luftstrømmene fra det indiske Ocean bringer Fugtighed. Den aarlige Regnmængde naar her ofte op

over 2000 Millimeter. Fra det ene Sted til det andet er Regnmængden meget forskellig efter Beliggenheden, Højden og andre lokale Forhold.

Regnmængden afhænger hovedsagelig af Styrken af de Luftstrømninger, som næsten hele Aaret igennem kommer fra Oceanet og blæser ind over Højlandet. I vor Vinter blæser Nordøstmonsunen helt ned til Sydafrika, hvorover der kun hviler et ringe Lufttryk paa Grund af Opvarmningen om Sommeren; i vor Sommertid trænger derimod den sydlige Halvkugles Sydøstpassat frem til Ækvator og forvandles da til en Sydvestmonsun, der over Somalihalvøen blæser ind over Sydasien. I Overgangstiderne optræder afvekslende Vinde og undertiden Vindstille.

Med Højden og Afstanden fra Havet forandrer Klimaet i Østafrika sig og dermed ogsaa Planteverdenen. Vi faar et klart Billede deraf, hvis vi fra Kysten stiger op til Højderne og betræder Bjergene.

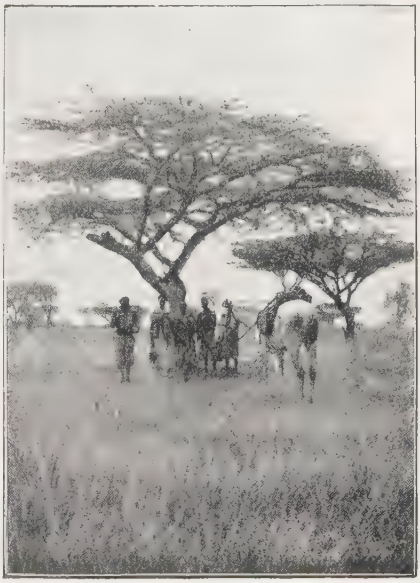

Fig. 39. Skærmakacie.

Lad os begynde vor Vandring ved de Øer, der ligger foran Kysten. Paa deres sandede eller kalkholdige Jordbund trives kun en sparsom Plantevækst. Sansibar har ganske vist meget opdyrket Land, men tillige udstrakte øde Stenørkener, der kun er tyndt bevokset med Buskvækster og enkelte Træer. Floraen har her paa Grund af Øernes Afsondrethed en meget speciel Karakter.

Ved Fastlandets Kyst ser vi ligeledes ofte en hvid, sandet Strandbred, hvor der hist og her findes lave Krat, over hvilke de pyntelige Kokospalmer rager op; kun ved Flodmundingerne udfolder sig en rigere Vegetation, navnlig findes her ligesom i Sydasien mange Mangrover. Længere ind i Landet kommer den saakaldte Creekzone med Græsland, lave, til Dels tornede Buske, enkelte Træer (Abebrodtræet, Dumpalmen) og tættere Skov ved Floderne. Ogsaa højere oppe behersker Græssletter og Krat med Akacier Vegetationsbilledet. En samlet Træbestand findes

kun ved Floderne som Galleriskove, der ofte rummer store Enge. Paa selve Højlandet er Savannen det fremherskende; den er i Almindelighed ret ensformig, men kan dog veksle noget efter Jordbundens Beskaffenhed og den større eller mindre Fugtighed. Paa sandet eller stenet Jordbund er Landskabet orkenagtigt ode; i de tørre Bækkener findes Saltsteppen. Mest udbredt er den egentlige Steppe, som i den tørre Tid henligger afsveden og bar; men den kan ogsaa alt efter Plantearterne være højst forskellig; den er en ensformig Græsslette med lavt og højt Græs, med undertiden uigennemtrængelige Buskadser og med enkelte Træer eller Trægrupper: Abebrødtræer, Skærmakacier (Fig. 39) og Palmer. Disse sidste giver den et parkagtigt Udseende, og man har sammenlignet den med en Frugthave. Her kan man nu atter skelne mellem Euforbiesteppen med Kandelabereuforbier og Sanseveriesteppen; begge findes paa Lateritbund. Endvidere er der Moriosteppen, hvor Planten Acocanthera trives, der indeholder et Giftstof, hvormed de indfødte forgifter deres Pile, og endelig Stepper med tykbladede, saftfulde Planteformer. Hvor Grundvandet trænger højere op, findes der smaa Skove, men tæt Urskov med tropisk Yppighed findes kun ved Floderne som Galleriskove eller i Bjergegne, der faar større Fugtighed. Den tropiske Urskov med høje Træer, tæt Underskov, Epifyter, Slyngplanter og Snyltere, trænger ogsaa ind i Bjerglandene og naar her indtil 1400 Meter op. Derefter gaar Skoven mere over i Krat, der minder om Vegetationen i Woina Dega i det abessiniske Højland, og som hyppigt afbrydes af Græsgange. Omtrent ved 1700 Meter begynder Højbjergskoven, som paa Kilima Ndjaro stiger til 3000 Meter; her er Plantevæksten mindre yppig, Træerne er tit forkrøblede; ved den overste Grænse er der Lysninger, hvor der udbreder sig Bjergenge. Ved 3500 Meter kommer vi ind i den subalpine Buskvegetation og oven for 4000 Meter ind i den buskløse, alpine Region med dens mange Urter, der dog kun har ringe Formrigdom og Farvepragt. Disse østafrikanske Bjerges Flora viser baade Forbindelse med Arabien, Middelhavet og Himalaja og med Sydafrika, hvorfra Planterne let har kunnet indvandre til Højlandet.

Til denne Afveksling i Planteverdenen svarer en vis Forskellighed i Dyreverdenen. Der lever her Skov- og Savannedyr ved Siden af hinanden. I Skov og Krat træffer vi Elefanter og Næshorn saavel som Aber; paa Savannen uhyre Flokke af Antiloper, endvidere Gnuen, Boflen, Zebraen, Giraffen og Strudsen og tillige som deres Fjender Løven og Leoparden. I Floderne lever Flodhesten og Krokodilen. Dyre-

verdenen paa Savannerne ligner saaledes ganske Sudans og Abessiniens; dog møder vi mod Vest en Del vestafrikanske Dyr, som Chimpansen, og mod Syd og ved Kysten har Dyreverdenen til Dels sydafrikansk Karakter.

Med det østafrikanske Søplateau kommer vi ind paa Bantunegrenes Omraade, idet disse her danner Grundelementet i Befolkningen. De er dog ofte blevet haardt trængt paa deres Bopladser, idet Zulukafferne, der forøvrigt selv hører til Bantuerne, er rykket frem fra Syd og hamitiske Folk fra Nord, saaledes at vi træffer mange Blandings- og Overgangsfolk med stærkt hamitisk Præg.

Et saadant hamitisk Blandingsfolk er Massaierne, der staar Gallaerne nær og hovedsagelig bor mod Nord paa Omraadet mellem Kenia og Kilima Ndjaro (Fig. 40). Det er høje, tynde og magre Folk; men de er kraftige og i deres Ydre lidet negeragtige. De har en mere brun Hudfarve, ikke særlig kruset Haar og fuldstændig hamitiske Ansigtstræk. Tidligere var de meget frygtede, thi de var vilde, krigeriske og raa Folk, udrustede med Spyd, Køller og Skjolde,

Fig. 40. Massaipige med Smykker paa Hals, Arme og Ben.

naar de drog ud til Kamp. Dette forte til en ejendommelig Skik hos enkelte svage og fredelige Stammer; de anlagde samme Krigsudrustning for derved at beskytte sig, og man har derfor træffende kaldt dem Massai-Aberne (Fig. 41). Ved deres Fremtrængen har Massaierne fordrevet den ældre Befolkning, der sandsynligvis var Bantunegre (Djagga-Wanderobbofolk) eller undertrykt den, og de er nu Herrer. De driver Kvægavl og fører et omvandrende Liv, idet de med deres Hjorde drager omkring til Græsgangene, som de i Regntiderne finder paa Sletterne, men i den tørre Tid kun paa Bjergene. Oprindelig var det et rigt Folk med store Kvæghjorde, men Sygdomme har berøvet dem det meste af deres Kvæg. Deres Bolig er en rund Hytte, der i Reglen bygges af Kvinderne. Som de fleste Negre i det ækvatoriale Afrika udmærker de sig ved en mærkværdig Haaropsætning (Fig. 42).

Hamitiske Blandingsfolk er endvidere Wagajaerne (Kavirondo Fig. 43) Øst for, og Wahumaerne eller Wahimaerne Vest for Viktoria Njansa. De sidste udmærker sig ved deres forbavsende Legemsstørrelse; Mænd paa 2,10—2,20 Meter er ikke nogen Sjældenhed blandt dem. Beskyttet af Bjerglandene og Søerne har de grundlagt større Stater: Uganda, Karagwe, Unjoro og Ruanda. Befolkningens Grundstamme er ogsaa her Bantunegre, der som undertvunget Folk maa yde det haarde Arbejde med Agerdyrkningen, medens Wahumaerne (d. v. s. Folkene fra Nord) som Herrer driver Kvægavl. Agerbruget udøves under meget primitive Former og besørges mest af Kvinderne. Der dyrkes Bananer, Batater, Bønner, Ris, Majs, Durra, Sukkerrør og Grøntsager.Udbyttet tjener hovedsagelig til Ernæring af Befolkningen selv, som foretrækker den vegetabilske Kost. Kvægavlen drives af Mændene og omfatter Hornkvæg, Faar og Geder. Desuden findes der en Del Haandværk, som Pottemagerarbejde, Flettearbejde og især Smedekunst. Medens de undertvungne Bantuer kun er sparsomt paaklædt og næsten gaar nøgne omkring, bærer Wahumaerne togaagtige, hvide Kapper. Talmæssig set er Bantuerne de fleste, og de bestemmer ogsaa de kulturelle Forhold; det herskende Sprog er ligeledes et Bantusprog, Kinjoro. Som hos andre Bantunegre hersker der en stor Forkærlighed for Smykker. Paafaldende virker de sælsomme Haaropsætninger, Tatoveringer paa Legemet og tilfilede Tænder. Som Vaaben bruges Spyd, ovale Skjolde, Buer og Pile og hyppigt ogsaa Bosser. Boligerne er store runde Hytter, der ofte ligger samlede i Landsbyer. I religios Henseende er Befolkningen helt igennem Hedninger.

Blandingsfolk med stærk hamitisk Indblanding findes ogsaa ved Viktoria Nilen. Det er de samme Folk, som vi allerede har lært at kende i Nilbækkenet (Dinka-, Schillok-, Lurifolkene og andre).

Det ovrige Soplateau bebos af Bantuerne. Til dem hører Kafferfolkene eller Zuluerne, der fra Syd er trængt frem til Sansibar. I Almindelighed hersker her Negerkulturen, omend der i Klædedragten vi-

Fig. 41. Højtidsdragt hos Wataturufolk, en Bantustamme, der efterligner Massaiernes Dragt.

ser sig en tydelig Indflydelse fra Europa, idet der næsten overalt til Klædninger anvendes det indførte Kattun; men Forkærligheden for at pynte eller rettere sagt misdanne Legemet er almindelig udbredt. Prydende Ar paa Legemerne, Tilfiling eller Udtrækning af Tænderne, Plokke og Ringe i Ørelapper, Næsefloje, Over- og Underlæbe, kunstfærdige Haaropsætninger er endnu i vore Dage stærkt i Brug. Boligerne er højst forskellige; der findes sydafrikanske Kuglehytter, Rundhytter

med kegleformet Tag og ved Kysten firkantede Gavlhytter. Særlig karakteristisk er den saakaldte Tembe, et firkantet Hus med fladt Tag; som oftest bygges flere sammen uden om en Gaard. Det findes nu overalt i det Indre af Højlandet Syd for Viktoriasøen. Som Vaaben anvendes især Spyd og Skjold, medens Bue og Pil gaar mere og mere af Brug.

Fig. 42. Haarpynt hos en Massai.

De vigtigste Næringsveje er Kvægavl og Agerbrug, saaledes at de som Erobrere indvandrede Folk mest giver sig af med Kvægavl, medens den undertrykte Befolkning, der har boet her fra gammel Tid derimod besørger Markens Dyrkning, iøvrigt paa en meget primitiv Maade, idet man ikke anvender Trækdyr og heller ikke kender til at gøde Markerne. Udbyttet af Jordens Dyrkning (Hirse, Bananer, Majs, Ris, Bønner, Ærter, Maniok og Jordnødder) tjener næsten udelukkende til Befolkningens Ernæring. Desuden dyrkes der en Del Bomuld. Arbejdet paa Marken og i Huset besørges næsten helt af Kvinderne; kun sjældent tager Mændene Del deri, da de mest er optaget af Jagt og Krig eller tilbringer Tiden med politiske Raadslagninger. Dog driver de ogsaa noget Haandværk, og navnlig Smedekunsten staar højt hos dem; desuden kender de til Pottemagerarbejde, der mest ligger i Hænderne paa Kvinderne, Garveri og Farveri, Fremstilling af flettede Arbejder (Fig. 44) og mod Vest og Sydvest ogsaa Bomuldsvæveri,

Højlandets samlede Befolkning falder i en Mængde adskilte Stammer, hvoraf vi her kun kan nævne nogle enkelte. Talrigst er Wanjamwesierne, kraftige og muskuløse Folk med en mørkebrun indtil sort Hudfarve; de er meget fredelige. Tidligere benyttedes de meget som Lastdragere og drog i store Karavaner med Landets Produkter, især Elfenben, ud til Kysten, for der at ombytte deres Varer med europæiske Varer. Hjemme driver de Kvægavl og Agerbrug samt en Smule Haandværk (Lervarer og flettede Maatter). De gaar som oftest kun med faa Klædningsstykker af Skind og bor i firkantede Hytter eller befæstede Gaarde.

Mellem Kafferfolkene spillede Waheheerne i den sydlige Del af Højlandet tidligere en lignende Rolle som Massaierne mod Nord. Det var ogsaa et vildt, krigerisk Folk, som drog ud til Kamp i rig Udrustning, og som navnlig var frygtet paa Grund af sine natlige Angreb. De har gjort stærk Modstand mod al kolonisatorisk Virksomhed, og først efter mange Kampe lykkedes det at undertvinge dem. Deres krigeriske Dygtighed førte til samme Skikke som Massaiernes; andre Stammer anlagde samme Krigsudrustning og blev Wahehe-Aber. Wahehéerne beboede hovedsagelig Bjerglandet Uhehe Nord for Njassasoen, men beherskede tillige de omliggende Egne. Ved Siden af Krigerhaandværket driver de ogsaa Agerbrug og Kvægavl. I Almindelighed er det begavede, kulturelt højt staaende Folk, der sprogligt set staar Wanjamwesierne nær og vel næppe kan anses for rene Zuluer.

Ved Kysten bor Suahelierne (Fig. 45), et Folk, der er fremgaaet af en Blanding af Zuluer og andre Bantufolk, og som er stærkt paavirket af de Arabere, der boede her som Handelsfolk eller Slavejægere, ja til Dels fuldstændig arabiserede. De har ogsaa antaget den muhammedanske Tro og arabiske Livsvaner. Som Lastdragere og endnu mere som Handelsfolk har de bredt sig langt ind i det Indre, og deres Sprog, Kisuaheli, er det almindelige Forretningssprog.

I den vestlige Del af Højlandet, især i Urundi og ved Kiwre, møder vi Rester af det ækvatoriale Afrikas formodentlig ældste Befolkning, Pygmæerne eller Dvergfolkene, der i Almindelighed kaldes Batwa (Fig. 46). Det er Jægere, der som Vaaben anvender Bue og Pil, og som lever under primitive Forhold. De er meget frygtede, da de fra sikre Baghold beskyder deres Fjender med forgiftede Pile; men ved Berøring med Negrene har de dog opgivet meget af deres oprindelige Levemaade; ved Kiwu driver de saaledes Agerbrug og i Urundi Pottemagerarbejde.

Foruden de Indfødte og de allerede omtalte Arabere lever der ved Kysten en Mængde Indere, som Handelen ligeledes har lokket hertil, og i nyere Tid mange Europæere som Landets egentlige Herrer, thi det ostafrikanske Søplateau er fuldstændig delt mellem de europæiske Kolonialmagter. Den nordlige Del tilhorer Englænderne, det mellemste Omraade var tidligere tysk Besiddelse, og mod Syd har Portugiserne sat sig fast.

De britiske Besiddelser omfatter Sansibar som Beskyttelsesomraade, britisk Østafrika eller Kenia som Koloni og Uganda som Beskyttelsesomraade. Englænderne har her ved det indiske Ocean skabt sig et vigtigt Støttepunkt paa Vejen til Sydafrika og til Indien og tillige et Udgangspunkt for en yderligere Magtudfoldelse i det Indre og det nordlige Afrika.

Sansibar blev forst i 1890 engelsk Protektorat, da det ombyttedes med Helgoland. Siden Slutningen af det 17. Aarhundrede stod det under Imamen af Maskat og blev derpaa i 1822 et selvstændigt Sultanat. Det engelske Beskyttelsesomraade, hvortil ogsaa Øen Pemba horer, er

Fig. 43. Wagajaer i Krigsudrustning.

2640 Kvadratkilometer stort og har ca. 200 000 Indbyggere, hvoraf Hovedøen Sansibar optager 1522 Kvadratkilometer med 115 000 Indbyggere. Denne Ø er mod Øst et karstagtigt Koralkalkland med Huler, Doliner og underjordiske Flodløb, mod Vest derimod et rigt Kulturland, hvor alle tropiske Vækster trives i det varme, fugtige Klima. Vigtigst er Dyrkningen af Krydderneliker, der ogsaa spiller en stor Rolle i Udforselen; desuden dyrkes der Kokospalmer, Sukkerror og rødt Peber. Befolkningen er Bantunegre af meget forskellig Herkomst, dels Suahelier fra den nærliggende Kyst, dels Negre, der er indført som Slaver fra det indre Fastland. Landets oprindelige Herrer er Maskataraberne, der for Storstedelen er Plantageejere eller Embedsmænd. Til disse hører ogsaa Sultanen. Desuden bor her en Mængde Indere, som er Kobmænd eller Bankierer, medens Europæernes Antal er ret ringe. De fleste af dem bor i Hovedstaden *Sansibar* (35 000 Indb.) som i lange Tider var en fremragende Handelsplads og Samlingspunktet for Handelen i Østafrika; den har imidlertid nu mistet noget af sin Betydning, men har dog stadig en stor Udforsel af ostafrikanske Produkter, især Elfenben. Byen frembyder baade i sit Ydre og ved sin Befolkning en sælsom Blanding af europæisk Kultur af afrikansk-orientalsk Barbari.

Fig. 44. Negre ved at tilberede Bark.

Hovedsædet for den engelske Magt i Østafrika er Kronkolonien *Kenia* og Beskyttelsesomraadet *Uganda*. Erhvervelsen af disse Omraader fremskyndedes ved Grundlæggelsen af tysk Østafrika, hvortil Grænserne blev fastslaaet i 1886. Oprindelig var det engelske Herredomme indskrænket til den egentlige Koloni Østafrika, men allerede 1895 ud-

Fig. 45. Suahipiger.

bredte Englænderne deres Magtomraade over Uganda og Unjoro. Erhvervsmæssigt set er dette Omraade uden Tvivl meget værdifuldt og har store Fremtidsmuligheder. I Kystegnene er det fortræffelig egnet til Dyrkning af tropiske Kulturplanter som Bomuld, Kaffe, Sisalagaver, Kautsjuktræer og Kokospalmer, paa Højlandet til Dyrkning af Korn og andre Nytteplanter fra den tempererede Zone og i Steppeegnene til Kvægavl (Faar, Strudse); derimod besidder det, saavidt man foreløbig kan skønne, kun faa mineralske Rigdomme. Men Englænderne havde ved Erhvervelsen af denne Koloni ogsaa i mindre Grad erhvervsmæssige end politisk-strategiske Interesser for Øje, hvilket ogsaa bevirkede, at de straks gjorde Skridt til at trænge ind i det bagved liggende Land. Allerede i Aaret 1896 begyndte de at bygge den dristige Ugandabane, som i en Længde af 1100 Kilometer fører fra Mombassa til Kissimu (Port Florence) ved Viktoriasøen, og som har Tilslutning til Skibsfarten paa Søen og dermed Trafiken i Nilomraadet. Derved er ogsaa den erhvervsmæssige Udvikling af disse Egne blevet stærkt fremmet, navnlig omkring Viktoriasøen.

Som Udgangspunkt for denne Bane er *Mombassa* blevet Koloniens vigtigste Havn og Handelsby. Koloniens Hovedstad er *Nairobi* (28 000 Indb.), der ligeledes ligger ved Ugandabanen. I Uganda har Forvaltningen sit Sæde, og her bor ogsaa den britiske Guvernor i Entebbe ved den nordlige Breg og Viktoriasøen.

Den mellemste Del af det østafrikanske Soplateau fra Viktoriasøen og Kilima Ndjaro til Rovuma dannede Kolonien tysk Østafrika, der efter Verdenskrigen under Navn af Tanganjikaterritoriet staar under engelsk Forvaltning, medens et mindre Stykke deraf, Ruanda og Urundi, er føjet til den belgiske Kongostat. Den oprindelige tyske Besiddelse, hvortil den første Grund blev lagt i 1884, omfattede 995 000 Kvadratkilometer med ca. 8 Millioner Indbyggere. Under Tyskernes Styrelse fik Kolonien trods mange ugunstige Faktorer et stærkt Opsving, hvilket i første Række opnaaedes ved en Forbedring af Trafikforholdene, idet der blev anlagt Landeveje, bygget Jernbaner og sat Dampskibsfart i Gang paa de store Søer. For at gennemføre Kolonisationen anlagde Tyskerne mange Stationer, derimellem *Daressalam* (Fig. 47), hvor Guvernøren og de højeste Myndigheder havde deres Sæde. Denne By blev

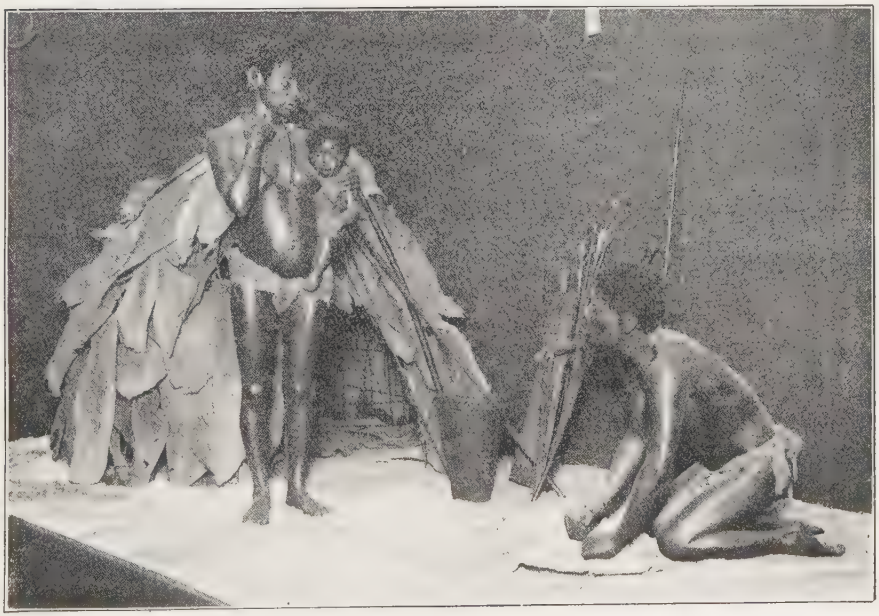

Fig. 46. Pygmæhytte med Mand, Kvinde og Barn.

snart den vigtigste Havn og Handelsplads ved Kysten og tillige Udgangspunkt for Centralbanen.

Det sydligste Omraade af Soplateauet horer til portugisisk Østafrika, en Koloni, der erhvervsmæssigt set kun er lidet udviklet, da Moderlandet er for svagt til at kunne drive Kolonisation med Udbytte. Hertil kommer, at hvert Aar fores et stort Antal Indfodte som Kontraktarbejdere ud af Landet, og de fleste af disse vender ikke hjem igen. Først i

Fig. 47. Udsigt over Daressalam.

nyere Tid er der sket et Omslag til det bedre, ikke gennem Portugiserne, men gennem fremmede, især engelske Selskaber, som har erhvervet vigtige Koncessioner, saaledes at Handel og Trafik nu næsten udelukkende er paa engelske Hænder.

Af Naturen er Landet ingenlunde fattigt; det egner sig udmærket til Dyrkning af tropiske Planter, af Kaffe, Sukkerror og i Lavningerne ved Kysten, navnlig ved Sambesis nedre Lob, Ris og Kokospalmer. Ogsaa mineralske Rigdomme er til Stede (Guld, Kul), men udnyttes ikke i storre Omfang. Under disse ringe Forhold har den gamle Hovedstad

Mozambique mistet meget af den Betydning, som den havde i Middelalderen under Arabernes Herredømme, og den er nu en lille By med kun 7000 Indbyggere, men der foregaar dog stadig en livlig Skibsfart gennem dens Havn.

DET ÆKVATORIALE VESTAFRIKA

Ved det ækvatoriale Vestafrika forstaar vi et Omraade, der strækker sig fra Sudan i Nord til Kunene og Sambesi i Syd, fra Atlanterhavets Kyst mod Vest til Randen af Soplateauet mod Øst. Det omfatter altsaa i det væsentlige Kongobækkenet og Nedre-Guinea. Dette Omraade er et Stykke af Højafrika, et Højland uden større Hævninger, der kun ved Randen stiger til betydelige Højder, mod Syd ved Vandskellet mod de til Sydafrika løbende Vande til ca. 1500 Meter, mod Øst og Nordøst ved Randen af Søplateauet til 1200 Meter, mod Nord i Vandskellet til Tsadsøbækkenet derimod næppe nok til 700 Meter. Højest er Randtærskelen mod Vest, som Nord og Syd for Kongo naar Højder paa mere end 2000 Meter. Det indre Bækken sænker sig gennemsnitlig til 400 Meter, ved selve Kongofloden (Stanley-Pool) til 284 Meter.

Geologisk er dette Omraade endnu kun lidet udforsket. Undersøgelsen bliver her gjort vanskelig paa Grund af den rige Vegetation og det ofte mægtige Lateritlag, der skjuler Grundfjældet, desuden ved Fattigdommen paa Forsteninger i de sedimentære Lag (Sandsten), der findes i Bækkenets Indre. Højlandet dannes af et af gamle krystallinske Bjergarter bestaaende Grundfjæld, som træder frem ved Randene, men ligger skjult under yngre Bjergarter i det Indre af Bækkenet. Vi kan deraf slutte, at Bækkenet er opstaaet ved en Sænkning, og at de sedimentære Lag i det Indre allerede var aflejrede i dette Bækken. For Tilstedeværelsen af saadanne Forstyrrelser taler ogsaa den Kendsgerning, at Grunden fra Randen sænker sig trinvis ned til Bækkenet, hvilke Trin Floderne overvinder i Strømhvirvler og Vandfald.

Bækkenets Indsænkning er af største Betydning for de hydrografiske Forhold og har givet Landet dets hydrografiske Ensartethed. Vandløbene strømmer næsten alle fra Randtærsklerne ned til det Indre og samler sig i Floden *Kongo*, som ganske vist er betydeligt kortere end Nilen, men hvis Tillobsomraade er 3,7 Millioner Kvadratkilometer større, saaledes at den i saa Henseende kun staar tilbage for Amazon-

Fig. 48. Urskov i Kamerun.

floden. Fra den vestlige Randtærskel strommer kun Kystfloder ud til Havet; af disse naar nogle ved deres Kildeomraade ganske vist ind i det Indre af Landet, men ingen af dem har dog et Lob, der blot tilnærmelsesvis kan maale sig med Kongos.

Denne Del af Afrika fortjener med Rette Betegnelsen ækvatorial; thi den gennemskæres af Ækvator, hvorfra den mod Nord kun strækker sig til femte, mod Syd til den femtende Breddegrad. Der hersker derfor her et fuldstændig tropisk, fugtigvarmt Klima, som kun ændres lidet paa Grund af den ringe Hojde. Aarstemperaturen belober sig i det Indre til 25—26 Gr. og synker kun paa de storre Hojder og ved Kysten under Indflydelse af den kolige Benguellastrom ned under dette Tal. Regnmængden er ogsaa tropisk stor, i Kongobækkenet overalt over 1500 Millimeter; ved den nordlige Kyst af Nedre-Guinea naar den endog en Storrelse indtil 10 000 Millimeter, men derfra tager den rask af mod Syd. Syd for Kongos Munding kommer vi ind i det vestafrikanske tørre Omraade, der her fremkaldes ved den kolige Havstrom, og hvor Nedboren synker til 200 Millimeter. Regntiderne svarer ganske til den tropiske Beliggenhed og indtræffer paa de Tider, hvor Solen staar hojst; under

Ækvator har vi derfor dobbelte Regntider. Mod Nord og Syd derimod Sommerregn.

I et saadant Klima faar ogsaa Vegetationen en tropisk Yppighed. Overalt, hvor den aarlige Regnmængde overskrider 1500 Millimeter, og hvor de torre Tider ikke er helt regnlose, men hvor der altsaa falder Regn i alle Maaneder, har vi tætte Urskove med hoje Træer, slyngende Lianer, Epifyter og Snyltere. Ved tiltagende Torke bliver Skoven tyndere, og paa de Steder, hvor der hersker længere torre Perioder, gaar den over i den træfattige Savanne, der undertiden afbrydes af Skovsoer og Galleriskove langs Floderne. Ved Kysten er Vegetationen mod Syd, hvor der hersker en orkenagtig Torke, kun sparsom; men alt efter som man kommer mod Nord, hvor der falder mere Regn, bliver den stadig rigere og udfolder sig ved Kysten af Kamerun, hvor der er en usædvanlig stor Nedbor, til den yppigste Fylde (Fig. 48). Langs Kysten vokser der ofte Mangroveskove. I Almindelighed er Vegetationen i det ækvatoriale Vestafrika langt rigere end i Østafrika. Disse to Omraader

Fig. 49. Indfødte fra Kongoegnen i Færd med at stampe Maniok.

afviger ogsaa fra hinanden ved deres Flora. Vestafrika er hovedsagelig Oliepalmens Omraade; dets Planteverden besidder mange for det ejendommelige Former og har langt færre Forbindelser med Sydafrika med dets mærkværdige Kapflora. Noget lignende gælder om Dyreverdenen. Den større Skovrigdom byder andre Livsbetingelser, og man taler derfor om den vestafrikanske Skovfauna i Modsætning til Østafrikas Savannefauna. Til Skovdyrene hører de menneskelignende Aber, Gorillaen og Chimpansen, som her har deres Hovedopholdssted, endvidere Elefanten og Næsehornet, samt bestemte Fugle og Insekter. De rapfodede Dyr, som vi finder i Østafrika i saa uhyre Mængder, finder kun passende Livsbetingelser paa de tørre Højfladers Savanner.

Etnografisk set synes dette Omraade for saa vidt ret ensartet, som Befolkningen overvejende bestaar af Bantunegre. Kun fra Sudan er der trængt nogle hamitiske Blandingsfolk ind, som de os allerede bekendte Niam-Niam, samt Monbuttuerne mod Nordøst og Fanfolkene mod Vest. Bantunegrene er delt i mange Stammer, af hvilke enkelte forbigaaende har sluttet sig sammen til større politisk Magtudfoldelse (Lundariget). De staar i Reglen paa et lavt Kulturtrin og driver et primitivt Agerbrug, hvis Udbytte udgør det vigtigste Grundlag for deres Ernæring. Mellem de dyrkede Planter er Majs, Maniok (Fig. 49), Yams, Batater, Bananer og Jordnødder de vigtigste. Kvægavl er saa godt som umulig paa Grund af de vidtstrakte Skove. Af Husdyr findes i Reglen kun Geder og Høns, sjældnere Svin og Faar, hvorfor Kødspise spiller en mindre Rolle i Ernæringen, og Trangen dertil tilfredsstilles mest ved Jagt og Fiskeri og ved Indsamlingen af smaa Dyr som Maddiker og Termiter.

Med Europæerne er disse Folkeslag kun kommet lidet i Berøring, fordi Randbjergenes stejle Fald gør Adgangen til det indre Land vanskelig, ligesom Floderne, der gennembryder Randbjergene i snævre Kløfter, heller ikke aabner nogen Vej derind; dertil kommer, at det fugtige, tropiske Klima er meget usundt, og endelig at Befolkningen er meget vild, paa mange Steder endog Menneskeædere. Paa Grund af disse Forhold har Negerkulturen her delvis holdt sig i sine oprindelige Former (Fig. 50). Kun i de østlige Egne er Araberne trængt ind og har der som Slavejægere i høj Grad formindsket Befolkningen og fuldstændig tilintetgjort de oprindelige Tilstande.

Mellem Bantuerne lever der spredte Rester af den formodentlig ældste Befolkning, Pygmæerne eller Dvergfolkene. Det er omflakkende Jægerfolk, udrustede med Bue og forgiftede Pile; de bor i de tætte Urskove

og undgaar Berøring med Negrene. Mest kendt er Akkaerne eller Tikki-Tikki mod Nordøst i Monbuttulandet, Batwaerne, som vi allerede har mødt i Urundi, i Egnene omkring de sydlige Bifloder til Kongo, og Obongo- eller Babongofolkene ved Ogowes øvre Løb mod Vest. Ogsaa i Kameruns Skove bor der saadanne Dvergfolk.

Fig. 50. Høvdinger i Festdragt (af Lokelestammen paa Kongos højre Bred).

Erhvervsmæssigt set er det ækvatoriale Vestafrika endnu ret uberørt. Europæernes Forsøg paa Kolonisation er her blevet hindret af de samme Vanskeligheder, som besværliggjorde deres Indtrængen i Landet; navnlig har den ringe Vejbarhed, det usunde Klima og Befolkningens Vildhed virket lammende paa enhver erhvervsmæssig Udvikling. Dertil kommer endvidere, at Landets naturlige Produktionsevne er ringe. Af vigtigere Produkter leverer det kun Palmeoliefrø, Kautsjuk og Elfenben; og paa den anden Side er det paa Grund af Beboernes faa Fornødenheder heller ikke noget Afsætningsomraade for europæiske Industrivarer. Desuden er Handelen paa det Indre blevet hæmmet derved, at Kystbefolkningen har anset enhver Handel som sit Monopol og derfor har betragtet de europæiske Handelsmænd som ubudne Gæster. I enkelte Egne er der, navnlig i de sidste Aartier, dog sket et Omslag, og Handelen har ved Forbedring af Samfærdselsforholdene faaet bedre Vilkaar, ligesom Lan-

dets Produktion er blevet foroget ved Udbredelse af Plantekultur. Dette gælder især om Kamerun og Kongobækkenet.

Dette Omslag staar i nøje Forbindelse med den først i den nyeste Tid fuldbyrdede Deling af Landet mellem de europæiske Magter. Først satte Portugiserne sig fast paa Kysten Syd for Kongos Munding og udvidede efterhaanden deres Besiddelser ind i det Indre; de ejer endnu dette Omraade, der kaldes Angola. Derpaa kom Franskmændene, der først erhvervede Landskabet Gabun og senere udvidede deres Koloni helt ned til Kongofloden som fransk Kongo. Begge Kolonier er nu forenede og danner den sydligste Del af det franske Ækvatorialafrika, der strækker sig lige til Tsadsoen. Nord for Gabun har Spanierne taget det lille Omraade, der kaldes spansk Guinea, i Besiddelse. I Aaret 1884 kom Tyskerne, der i den nordlige Del af Guinea grundlagde Kolonien Kamerun, som efter Verdenskrigen af Folkeforbundet blev overdraget Franskmændene og Englænderne. Sidst kom Belgierne, idet Belgiens Konge 1885 skabte Kongostaten, der næsten omfattede hele Kongobækkenet, og som efter Kongens Død overgik i den belgiske Stats Besiddelse.

KONGOBÆKKENET

Det ækvatoriale Vestafrikas Kerne er Kongobækkenet. Det er Kongoflodens Stromomraade, som Floden gennemløber i en stor Bue, der er aaben mod Syd. Derved opnaar den, at dens Løb bliver meget langt (4200 Kilometer), medens den lige Afstand fra Kilden til Udløbet kun er 1750 Kilometer.

Som Kildefloder til Kongo regner man Luapula-Luvua og Lualaba. Den første udspringer Syd for Tanganjika, modtager Tillob fra Bangweolosoen og udmunder i den ca. 900 Meter høje Mweruso, som den atter forlader som Luvua. Lualabas Kilde ligger længere mod Vest i Landskabet Katanga. Begge Floder gennemstrømmer Højlandet i Stromhvirvler og Vandfald og gennembryder dernæst i Katarakter Mitumbabjergene, Lualaba i en dyb cañonagtig Dal. Nedenfor dette Gennembrud kommer Floden ind i en sorig Sænkning og kan fra Bukama besejles af Dampskibe. Den Flod, der opstaar ved Foreningen af de to Kildefloder, forer først endnu Navnet Lualaba, men kaldes ogsaa Ugaraua. Den flyder mod Nord og optager fra højre Lukuga, Afløbet fra Tanganjikasoen. Ogsaa paa denne Strækning bliver dens Løb afbrudt af Vand-

fald; det sidste store Spring sker over for Stanleyville i de syv Stanleyfald. Derefter har Floden Navnet Kongo, og nu begynder Flodens mellemste Lob. Den er nu en Fladlandsflod med et ringe Fald paa gennemsnitlig kun 1 Meter paa 10 Kilometer; den flyder derfor langsomt, forgrener sig ofte og afbrydes af Øer; den er vandrig og tiltager stadig i Bredde, idet den med alle sine Forgreninger og Øer breder sig over

Fig. 51. Haarpynt hos Sangofolk (ved Ubangiflodens mellemste Lob).

omtrent 50 Kilometer, omgivet af en flad Alluvialgrund, der bliver oversvommet ved Hojvande. Dette mellemste Lob kan i hele sin Udstrækning besejles af Dampskibe. Sin store Vandrigdom faar den ved talrige Tilløb, som strommer til den netop her. Fra hojre Side kommer Aruwimi-Ituri, Ubanga-Uelle og Sanga; fra venstre Side Lomani og Kwa, der er opstaaet ved et Sammenlob af Kwango og Kassai; denne sidste forener i sig Vandmasserne fra Sankuru og Lulua. Bifloderne naar ogsaa kun under Dannelse af Stromhvirvler og Vandfald til det indre Bækken.

For Kongos Vandforing er Fordelingen af Bifloderne paa begge Sider

af Hovedfloden af stor Betydning. Bifloderne fra højre Side kommer fra Nord og udspringer i et Omraade, hvor der falder en nordhemisfærisk Sommerregn, de fra venstre Side kommer derimod fra den sydlige Del af Bækkenet med sydhemisfærisk Regntid; Kongofloden faar derfor baade i Nord- og i Sydsommeren en rigelig Tilførsel af Vand og har derfor to Perioder med Højvande, af hvilke den sydhemisfæriske i Januar er den største, da de venstre Tilløb overgaar de højre i Størrelse og Vandrigdom, og Kongos øvre Løb ligeledes stammer fra et sydhemisfærisk Regnomraade.

Det mellemste Løb ender ved Stanley-Pool, en søagtig Udvidelse, hvor Vandet er dæmmet op bag den vestlige Randtærskel, hvorigennem Floden maa bane sig Vej ud til Havet i en snæver Kløft. Her ligger tillige Vestgrænsen for Kongobækkenet, til hvis dybeste Del det mellemste Løb hører. Det er et ensformigt, fladt Land, kun gennemskaaret af lave Høje. Først ude ved Randen, hvor Jordbunden i Trin hæver sig op til Vandskellet, bliver Terrænforholdene mere mangeartede og rigere udviklede.

Indenfor det afrikanske Højland danner Kongobækkenet en dyb Sænkning. Derfor hersker der her et fugtigvarmt Tropeklima med en aarlig Gennemsnitstemperatur paa 24—26 Gr. og en ringe aarlig Temperatursvingning paa 2—5 Gr. Luftens Fugtighed er væsentlig betinget af de brede, vidt forgrenede, ofte søagtigt udvidede Floder, de sumpede Lavninger og de enkelte Søer. Nedbøren er ogsaa tropisk rigelig, og den aarlige Regnmængde overstiger 1600 Millimeter. I Almindelighed findes der en dobbelt Regntid, men under Ækvator er heller ikke den tørre Tid helt regnløs; desuden indtræder der paa de tørre Omraader hyppigt Taager og Dugdannelse.

I et saadant Klima udfolder der sig en yppig Vegetation. Kongos mellemste Løb og dens Bifloders nedre Løb er omgivet af udstrakte Urskove; her ligger Afrikas største Skovomraade, som i Form og Størrelse minder om Skovegnene ved Amazonfloden. Det er tropiske Regnskove med en stor Mangfoldighed af Plantearter og Righoldighed af Vækster. Ved Bækkenets Rand, hvor den tørre Tid tiltager i Længde, bliver Skovene mindre tætte og gaar over i Træ- eller Busksavanner, mod Syd mere i Græssavanner. Kongos og Biflodernes øvre Løb falder i Savanneregionen, men de er dog som oftest ledsaget af Galleriskove.

Skovomraadet er menneskefattigt, da den tætte Træbestand hindrer Samfærdsel og ikke yder Plads til Beboelse. Samkvemmet foregaar her

AFRIKA, FYSISK-ÖVERSIKSKARTA

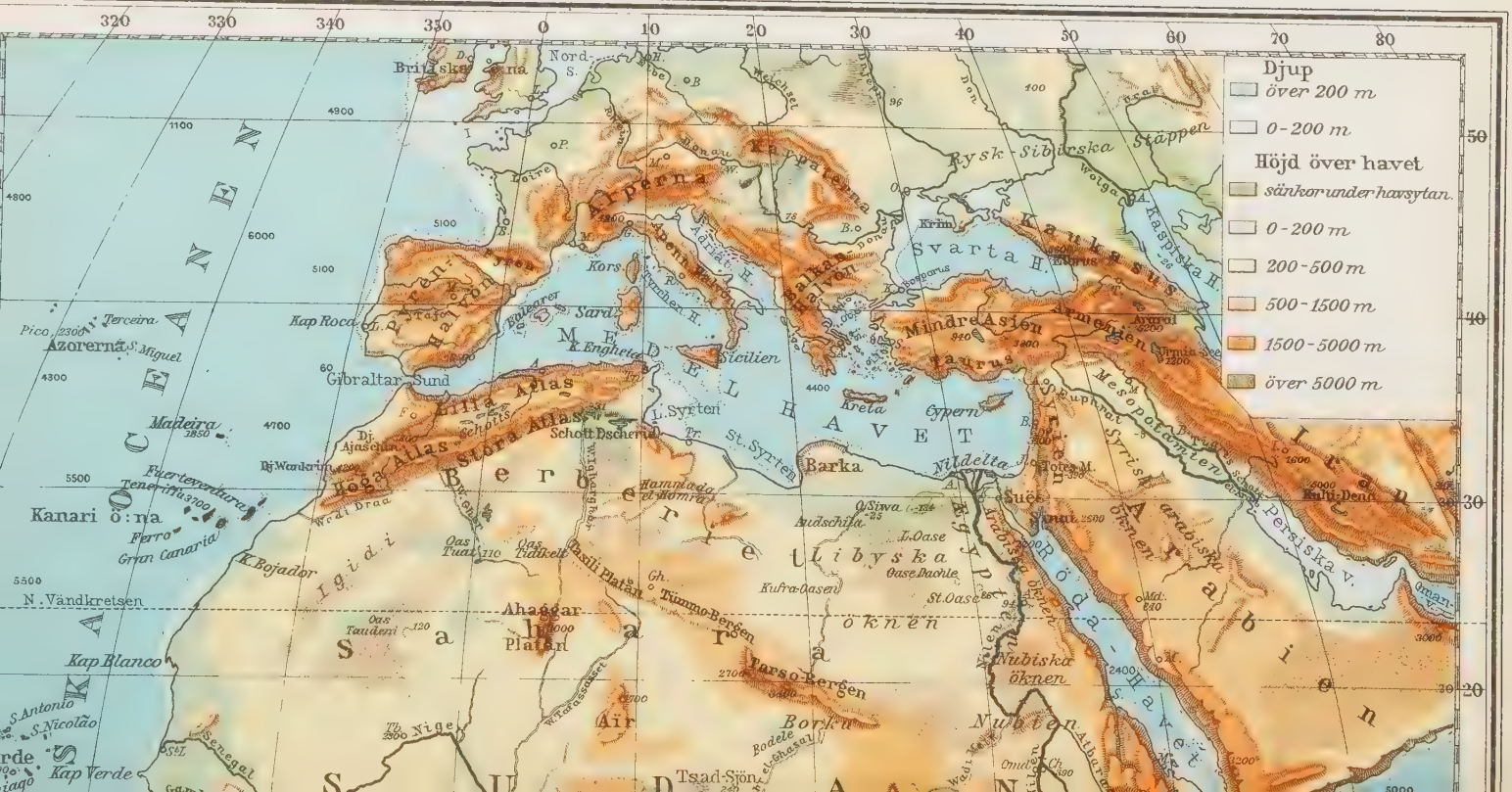

Tsadsjön
4 ggr så stor skala som huvudkartans
omkr. år 1850
omkr. år 1910
Kuka
Kuka
Hojdsiffrorna under 500 m äro avrundade till tio, över 500 m till hundra
Kilometer
1:45.000.000
1000 Kilometer = 22,2 mm på kartan

hovedsagelig paa Vandet, og Befolkningen driver Fiskeri, ligesom de er dygtige Baadebyggere. I Modsætning hertil er Savanneomraaderne tættere befolket, mest af en fastboende Befolkning, der i første Række driver Agerbrug, og som ogsaa delvis har samlet sig i større Stater. Mest bekendt er Lundariget, ogsaa kaldet Muata Iamvos Rige, som allerede bestod i det 16. Aarhundrede, men som aldrig har haft faste Grænser. Alt efter sin Herskers Magt udbredte det sit Herredømme mere eller mindre over Vasalstaterne. Dette Rige naaede en vis Berømthed ved sin ejendommelige Forfatning; det havde to Herskere, Muata Iamvo og Lukokesha, en Kvinde, der ledede Regeringen fuldstændig sidestillet med Muata Iamvo. Siden Halvfemserne i forrige Aarhundrede er Riget blevet splittet og ødelagt ved indre Kampe og ved Løsrivelsen af Vasalstaterne. Lundafolket bestaar af flere Stammer af ægte Bantunegre; det staar ingenlunde paa noget højt Kulturtrin; den vigtigste Næringsvej er Agerbruget, men desuden drives der en Del Kvægavl, Handel og Haandværk (Træskæreri, Smedekunst og Flettearbejde). Til Klædning anvender Lundaerne eller Balundaerne europæiske Bomuldstøjer; de elsker Smykker og Bemaling eller Tatovering af Legemet. Som Vaaben bærer de Spyd, Bue og Pil og korte Sværd og Knivdolke. De bor i lave Hytter, der er dækket af Græs.

Fig. 52. Tatoveret Bapoto (nordlige Kongo) med spidse, tilfilede Tænder.

Ogsaa Øst for Lundariget blev der dannet større Stater. Mellem

Mweru- og Bangweolosøen opstod saaledes Muata Kasembes Rige og Syd derfor i Landskabet Katanga Msiris Rige, der navnlig havde Betydning ved sin Rigdom paa Kobber, og i Waruas Omraade Kasongos Rige. Disse Stater har dog delt Skæbne med Lundariget; de er ganske forfaldne under Indflydelse af den europæiske Kolonisation.

Nord for Lundariget boede i Kassais Kildeomraade Baluba-Bashilange, et smukt, kraftigt Folk med særlig godt forarbejdede Vaaben og Redskaber, et Folk, der ogsaa aandeligt stod højt og havde en Religion, der lærte dem Mildhed og en næsten kristelig Næstekærlighed. Ved deres Gudsdyrkelse spillede Rygning af Hamp (Riambakultus) en stor Rolle. Dette Folk blev imidlertid fuldstændig tilintetgjort af Kiokefolket, der trængte frem fra Sydvest. Almindelig bekendt, men ogsaa berygtet for Menneskeæderi, er endvidere Wanjemafolket, der bor i Egnene Vest for Tanganjika og Nord for Lukuga. De er stærkt paavirkede af Araberne og har længe været deres Hjælpere ved Slavejagter.

Alle disse Folkeslag er Bantunegre, hvortil ogsaa de talrige Befolkninger i Kongos Urskovsomraade hører. Vi nævner blot Balondofolket i det Indre af Kongos Bue, Handelsfolket Bangala ved Ubangis nedre Løb og Bajansi- og Batekefolkene ved Kassais Munding. Da disse Folk, beskyttede af Urskoven, kun i ringe Grad er kommet i Berøring med Yderverdenen, har Negerkulturen hos dem holdt sig renere end i mange andre Egne af Afrika. Forbavsende er deres meget fremragende Teknik. I Træskærerkunst, i flettede Arbejder og Metalarbejder leverer enkelte Stammer sande Kunstværker; til Klæder anvendes især Palmeribber og Græsstoffer. I Almindelighed findes der en stor Forkærlighed for Smykker, der undertiden antager mærkelige Former (tunge Metalringe paa Bryst, Arme og Ben), og for sælsomme Haaropsætninger (Fig. 51) og Misdannelser af Legemet (Ar, Udbryden eller Tilfiling af Tænder; Fig. 52). Som Bolig benytter de firkantede Hytter med Sadeltag; i Landsbyerne ligger saadanne Hytter ordnede i Rækker (Fig. 53).

Imellem Bantuerne træffer vi i Kongobækkenet ogsaa hyppigt Rester af Dvergfolk. Bedst kendt og beskrevet er Akka eller Tikki-Tikki, som vi allerede har truffet i de hamitiske Monbuttuers Land. Deres gennemsnitlige Højde er 1,4 Meter; de har en lysegul indtil brun Hudfarve, en stærkt rynket Hud, stærk Behaaring, en paafaldende stor Krop, men derimod tynde Arme og Ben, et stort Hoved og en ejendommelig Hængemave. Af Væsen er de sky og lumske, mistroiske og dyrisk grusomme,

men begavet med meget skarpe Sanser. Som Bolig benytter disse Dvergfolk en lille Rundhytte, der forfærdiges af Grene og Blade. I Almindelighed holder de sig borte fra Negrene, men de har dog en Slags Forbindelse med dem, idet de leverer dem Kød, hvorfor de som Betaling faar Redskaber og Næringsmidler af Planter. Til Dvergfolkene hører foruden de nævnte Akkafolk tillige Batuaerne ved Kongos sydlige Bifloder og Wambuttierne.

Nu er Kongobækkenet overvejende optaget af belgisk Kongo, den tidligere Kongostat, kun mod Vest griber det franske Ækvatorialafrika og den portugisiske Koloni Angola og mod Sydøst britisk Rhodesia ind i Kongoomraadet. Erhvervsmæssig set har Kolonien kun ringe Betydning; dens Udvikling blev i Begyndelsen hindret af Araberne, der var trængt ind paa de østlige Omraader som Handelsmænd og navnlig som Slavejægere, og som for en stor Del havde affolket disse Egne. Deres vigtigste Handelscentrer var Kasongo og Nyangwe ved Kongos øvre Løb. Først efter at farlige Opstande var blevet undertrykt, blev det muligt at udnytte disse Egne; men yderligere Adgang til Landet hæmmedes dels af de tætte Urskove, dels af de ugunstige Samfærdselsforhold; desuden flød de naturlige Hjælpekilder ikke altfor rigeligt. De vigtigste Produkter er Elfenben og Kautsjuk, dog er Handelen med Elfenben i den sidste Tid gaaet stærkt tilbage, og Kautsjukudvindingen har ved Konkurrencen mistet en Del af sin Betydning. Kolonien har dog, især i den nyeste Tid, faaet et ret betydeligt Opsving, idet den fra en ren Handelskoloni mere og mere omdannes til en Plantagekoloni. Det tropiske Klima begunstiger navnlig Dyrkningen af tropiske Kulturplanter som Kaffe, Kakao og Kautsjuktræer; men navnlig er

Fig. 53. Bapoto, Negerby ved Kongo.

Trafiken bleven lettet og forbedret. Paa de sejlbare Strækninger af Floderne er der Dampskibsfart, og Strømhvirvlerne omgaar man ved Jernbaner. Saaledes fører nu en sammenhængende Flod- og Skinnevej fra Kongos Munding til Katanga og over Tanganjika til Afrikas Østkyst. Vejen til Katanga gør det muligt for Belgierne paa bedre Maade at udnytte de rige Lejer med Kobber- og Tinmalme, som findes i dette Land, og som ogsaa har foranlediget Englænderne til at trænge frem med en Jernbane fra Rhodesia til Bukama ved Lualaba.

Der er af Hensyn til Handelen og Forvaltningen anlagt talrige Stationer; ved Kongos nedre Løb er det Havnebyerne Banana med store Faktorier og Boma, der er Sæde for Myndighederne; i selve Kongobækkenet først og fremmest *Leopoldville* oven for det Sted, hvor Kongo gennembryder de vestlige Randbjerge ved Stanley-Pool; Byen er Endepunktet for Dampskibsfarten paa Flodens mellemste Løb. Endvidere ligger der spredt over hele det store Omraade en Række af Stationer, som vi ikke her kan opregne; ved Kongofloden er de ofte anlagt paa saadanne Steder, hvor Flodens Strømhvirvler omgaas af Jernbanelinier, som f. Eks. Stanleyville og Kongolo. Der hvor den store Flod- og Banevej naar Tanganjika, ligger Albertville i Landskabet Katanga; ved Banen, der fører til Rhodesia, ligger Elisabethville, og endelig ved Kassais Strømomraade ligger Luluaburg ved Lulua og Lusambo ved Sankuru. Det er alle ganske smaa Stæder med højst nogle faa Tusind Indbyggere.

NEDRE-GUINEA

Det ækvatoriale Vestafrika afsluttes ud mod Atlanterhavet af de vestlige Randbjerge, der er opbygget af arkaiske Bjergarter, paa hvilke der undertiden er aflejret palæozoiske Lag. Langs Kysten optræder ogsaa mesozoiske og tertiære Sedimenter og enkelte Steder nyere eruptive Bjergarter, saaledes ved Kysten af Angola og især mod Nord, hvor det mægtige Kamerunbjerg hæver sig, der med sin 4075 Meter er Vestafrikas højeste Bjerg, og hvis vulkanske Kræfter endnu ikke er fuldstændig udslukket. Det ligger i en vulkansk Zone, som lader sig forfølge langt ind i det Indre, og hvortil paa den anden Side de næsten 3000 Meter høje Guineaøer (Fernando Po, Principe, Sao Thomé og Annobom) ogsaa hører.

Langs Kysten gaar en smal, flad Stribe Land, der kun mod Nord udvider sig til større Bredde der, hvor Kamerunbjerget hæver sig op bagved. Kvartære Aflejringer har dannet denne Fladkyst. Langstrakte Tanger, bag hvilke der er opdæmmet talrige Strandsoer, afslutter Landet og gør det utilgængeligt fra Sosiden, navnlig da en stadig stærk Brænding, Calema, vanskeliggør Landgang, og de forhaandenværende Flodmundinger er spærret af Sandbarrer. Kun Kameruns og Gabuns sumpede Egne og Kongos brede tragtformede Munding aabner Vej for Trafiken til det Indre af Landet.

Fra Fladkysten hæver Jordbunden sig stejlt op til Højlandet, som strækker sig til Vandskellet for Kongos Bifloder. Det er en Højflade, hvorpaa der ligger talrige Bjerge og Bjerglandskaber, som mod Nord kun naar en Højde af 1200—1500 Meter, men som mod Syd i Angola overskrider 2500 Meter (Moco 2620 Meter). Fra dette Højland strømmer flere Vandløb ud til Kysten; nogle af dem har dog deres Kildeomraade længere inde i Landet, som Ogowe, Kongo og Kuanza. De gennembryder Randbjergene i snævre Dale og talrige Stromhvirvler. Paa den mest storslaaede Maade foregaar dette i Kongos Dal, hvor denne Flods vældige Vandmasser bliver indsnævret i dybe Kløfter paa 400, ja endog paa kun 225 Meters Bredde og paa en Strækning paa kun 275 Kilometer synker fra 284 til 10 Meter. Brusende og skummende styrter Vandmasserne i Vandfald gennem Dalen, som i mange Bugtninger gennemskærer Bjerglandet, der er opbygget af Skifer og Gnejs. Neden for Iellalafaldet ved Noki, 150 Kilometer fra Havet, begynder saa det roligt strømmende nedre Løb, der udvider sig til en bred, af talrige Øer opfyldt Tragtmunding og til sidst naar Havet med en Bredde af 15 Kilometer. Som en Ferskvandsstrøm kan den mærkes 22 Kilometer ude i Havet, og i en Afstand af 64 Kilometer farver dens Sedimenter endnu Havvandet gult; ja selv 300 Kilometer fra Kysten kan Vandet endnu faa en let plumret Farve fra den. Dens Dal fortsættes ud over Mundingen i selve Fastlandets Landfod. Dens nedre Løb kan besejles af store Skibe lige til Matadi, hvor Kongobanen begynder; denne, der omgaar Stromhvirvlerne og Vandfaldene, forer til Leopoldville ved Stanley-Pool.

Nord for Kongomundingen er ogsaa de smaa Kystfloder forholdsvis vandrige; thi hele dette Omraade horer ligesom Øvre-Guinea til de regnrigeste Regioner i hele Afrika. Om Sommeren blæser her sydvestlige Vinde, som udgaar fra det høje Lufttryk i den sydlige Del af Atlan-

terhavet, og som stryger hen over det ækvatoriale Hav i hele dets Bredde, saaledes at de opvarmede og mættede med Fugtighed stoder paa Fastlandet og her, idet de stiger op til Højlandet, bliver tvunget til at afgive deres rige Fugtighedsmængde. Rigeligst sker det paa Kamerunbjergets Skraaninger, hvor den aarlige Regnmængde i Bibundi og Dibundja overstiger 10 000 Millimeter. Iøvrigt er ogsaa det Omraade, der ligger Syd herfor, overordentlig regnrigt; lige ned til Ogowos Munding naar den aarlige Regnmængde 2000 Millimeter og til Kongos Munding endnu over 1000 Millimeter. Derpaa tager Nedboren ved Kysten hurtigt af, idet den ved Loanda gaar under 400, ved Benguella under 200 Millimeter. Kun det indre Højland faar her noget rigeligere Regn.

Regnen falder om Sommeren. Mod Nord hersker en dobbelt Regntid, i Kamerun efter de nord-, fra Gabun efter de sydhemisfæriske Aarstider; mod Syd derimod, omtrent fra Ogowos Munding, kun een Regntid, hvis Længde aftager, jo længere vi kommer mod Syd, og veksler med en lang, i nogle Maaneder ganske regnløs, tør Tid. Medens ellers i Troperne Regntiden sædvanlig kendetegnes ved ringere Varme, er den i Angola den varme, den tørre Tid derimod den kolige Aarstid, fordi Himlen i den Tid ofte er stærkt overtrukket, og der hyppigt optræder Taager. Denne klimatiske Ejendommelighed hænger sammen med Indflydelse fra den kolde Benguellastrøm, der her beskyller Kysten. Den er ogsaa Aarsag til den stærke Aftagen af Nedboren, da de ganske vist fugtige, men kolige Vinde kun formaar at fremkalde Taage og Skyer, men ingen større Nedbør over Landet.

Den kolde Havstrøm trykker desuden Temperaturen betydeligt ned ved Kysten. Det sydlige Kystland har næsten hele Aaret igennem en ringere Varme end der tilkommer det efter dets Breddegrad. Kysten er navnlig i Januar, altsaa om Sommeren, langt koldere end det Indre af Landet; ved Kysten synker Temperaturen fra Nord til Syd fra 27 til 20 Gr., medens den i det Indre stiger til 30 Gr. I Juli, hvor det indre Land faar en vinterlig Afkoling, er Modsætningen ringere, men Temperaturen ved Kysten er dog noget lavere.

I denne tørre og kolige sydlige Del af Nedre-Guinea er ogsaa Vegetationen noget sparsom, ved Kysten kun Græsstepper med Aloe og Euforbier. Kommer man længere ind i det Indre eller længere mod Nord, bliver Vegetationen yppigere; her forekommer Savannen med

enkelte Trægrupper og Galleriskove langs Floderne. Ved Kongo begynder i det indre Land de tropiske Regnskoves Region, der breder sig fra Gabun til Kysten og længere mod Nord udfolder sig til større Yppighed, saaledes at i Kamerun den brede Kystslette og det bagved den liggende Højland er dækket af det tætteste Plantedække med tropisk Fylde. I dette Urskovsomraade lever ogsaa de typiske vestafrikanske Skovdyr,

Fig. 54. Familiemedlemmernes Kranier bisættes (hos Fanstammerne).

deriblandt Gorillaen og Chimpansen. Ved Kysten trænger den tropiske Vegetation i Mangroveskovene lige ud til Havet.

Befolkningen er ligesom i Kongobækkenet overvejende Bantunegre; kun mod Nord er der indvandret Folk fra Sudan som f. Eks. de hamitiske Fulber og navnlig Haussaerne, der drager gennem Kamerun som Handelsfolk. Til Sudanfolkene hører Balierne, Beboerne af Bamunriget, hvis Herskere til Dels har antaget europæisk Kultur og indført en egen Stil i Bygningen af deres Huse, endvidere Tikar- og Wutefolkene. Et hamitisk Blandingsfolk møder vi ogsaa i Fan- eller Fangfolkene, som bor i det sydlige Kamerun og i Gabun, hvor de først er

indvandret i Lobet af det 19. Aarhundrede; de er beslægtede med Niam-Niam, har ligesom disse en lys Hudfarve og minder iøvrigt om dem ved deres Klædedragt, Vaaben og Kannibalisme. Ægte Bantuer er de i Kamerun boende Makaer, som bor ved den sydlige Kyst og inde i Landet, Bakunduerne Nord for Wuri og endelig mellem Njong og Wuri Bakokoerne, hvortil man ogsaa regner Dualaerne i den nordlige Kystregion. Disse Bantufolk er atter delt i flere mindre Stammer. De lever væsentlig af at dyrke Jorden. I religiøs Henseende er de Hedninger med Tro paa Dæmoner og med Forfædredyrkelse (Fig. 54). De bor overvejende i langstrakte Gavlhuse, som bygges ved Siden af hinanden, saaledes at de danner en Landsby. Øst for Kamerunbjerget, i Manengubabjergene og i Balihojlandet, finder vi det ejendommelige Trommesignalsystem, som tjener til hurtigt at bringe Efterretninger til fjerne Steder (Fig. 55). Mellem Bantuerne lever der ogsaa i Kamerun Dvergfolk som Bojaeli- eller Bagiellifolkene, et Jægerfolk, der navnlig opholder sig i det tætte Skovland og bor i smaa Rundhytter.

Fra Gabun træffer vi kun paa Bantufolk, der deles i talrige enkelte Stammer. Ved Floden Gabun bor Mpongwe, hvis Sprog er vidt udbredt. Længere mod Syd kommer Loangonegrene, blandt hvilke vi ogsaa træffer et Dvergfolk, Obongoerne. Nord for Kongos nedre Løb bor Musserongo, Syd derfor Muschikongo. Befolkningen i det sydligste Nedre-Guinea sammenfattes under Navnet Angolanegrene, der sædvanlig regnes til Lundafolkenes Familie. De har siden Portugisernes Bosættelse, altsaa i over 400 Aar, staaet under europæisk Indflydelse og følgelig mistet meget af deres Ejendommelighed. Her laa det engang saa mægtige Kongerige Kongo, hvis Indbyggere antog Kristendommen, men som blev hærget i det 16. Aarhundrede af Dschagga, formodentlig et Kafferfolk, og ganske forfaldt omkring Midten af det 18. Aarhundrede.

Dette Omraade er endnu stadig i Portugisernes Besiddelse og danner med Enklavet Cabinda Nord for Kongo Kolonien *Angola*. Skønt den længe har været beboet og længe har staaet under Portugisernes Herredomme, har den enhvervsmæssig set kun gjort ringe Fremskridt. Portugiserne mangler Kraft til at udvikle Landet; og desuden hindres man her som saa mange andre Steder i Afrika af Manglen paa Arbejdskraft. Oprindelig frembød Landet en vigtig Indtægtskilde, da Negerslaverne var den vigtigste Udførselsartikel. Slavejagterne blev udstrakt til Egnene Nord for Kongo og medførte en stærk Affolkning. Nu byder

Landet kun faa naturlige Produkter; mineralske Rigdomme findes ikke eller er i hvert Tilfælde ikke opdaget. Den kunstige Plantedyrkning, der tidligere navnlig strakte sig til Sukkerror og Bomuld, bliver først i nyere Tid atter drevet lidt ivrigere, ligesom der i det hele taget mærkes et erhvervsmæssigt Opsving, der ganske vist væsentligst stotter sig til fremmed Kapital. Ved Hjælp heraf er der anlagt flere Jernbaner til det Indre af Landet; de udgaar fra de tre vigtigste Kystbyer, Loanda, Benguella og Mossamedes. *Loanda* eller Sao Paulo de Loanda (20 000 Indb.) er tillige Sæde for Forvaltningen og Generalguvernøren. Kolonien er stadig tyndt befolket, idet der paa et Areal af 1 256 000 Kvadratkilometer kun lever 4,12 Millioner Mennesker.

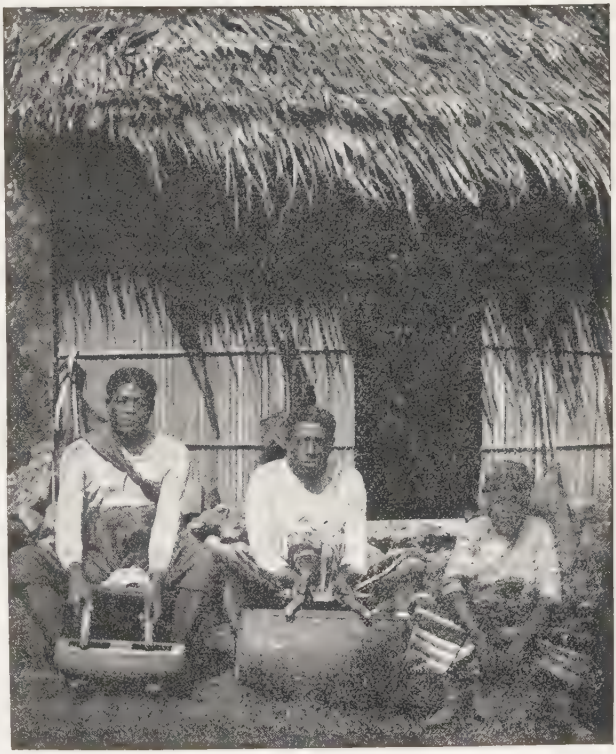

Fig. 55. Trommesprog hos Dualaerne.

Den portugisiske Besiddelse Cabinda med Handelspladsen af samme Navn er adskilt fra Kolonien Angola ved den smalle Stribe, der giver Adgang til belgisk Kongo Nord for Kongos nedre Lob, ved hvilket de for Trafiken paa det Indre saa vigtige Kystbyer Banana og Boma ligger.

Nord for Cabinda begynder det franske Koloniomraade, der nu betegnes som fransk Ekvatorialafrika, men oprindelig var delt i de to Kolonier Gabun og fransk Kongo. Denne Koloni er heller ikke endnu tilstrækkelig udviklet til at kunne faa erhvervsmæssig Betydning; og

dog er den i sine Urskove slet ikke fattig paa naturlige Produkter og leverer i forste Række Kautsjuk og Elfenben og dernæst Palmekerner og Gavntræ. Udnyttelsen af disse Produkter som Handelsvarer vanskeliggores i hoj Grad ved de ugunstige Trafikforhold. Der mangler Vandveje til det Indre; Lastdragere maa ad smalle Stier bære Produkterne ud til Kysten. Forst i den nyeste Tid er man begyndt at anlægge en Jernbane, der forer fra Kysten Syd for Loango til Brazzaville ved Stanley-Pool og derved til vigtige Vandveje i det Indre, til Kongo og dens Bifloder. Det usunde Tropeklima ved Kysten var tidligere en stor Hindring for Kolonisationen; i det Indre har i senere Tid Sovesygen krævet mange Ofre blandt Negrene. De for Forvaltningen og Handelen vigtigste Stationer er *Libreville*, der ligger ved Kysten og har store Faktorier, og *Loango*, samt den tidligere nævnte *Brazzaville*, der ligger inde i Landet og er den egentlige Hovedstad i fransk Ækvatorialafrika.

Den tidligere tyske Koloni *Kamerun* omfatter den nordligste Del af Nedre-Guinea, hvor der ogsaa ligger en lille spansk Besiddelse, spansk Guinea eller Rio Muni, der har et Areal paa kun 25 700 Kvadratkilometer med 140 000 Indbyggere. Den har ikke nogen storre Betydning, da Kystlavningen er sumpet og usund, det Indre dækket af endnu uudforskede Urskove.

Spanierne ejer endvidere to af Guineaoerne, nemlig den største, Fernando Po, og den mindste, Annobom. Disse højt opragende vulkanske Øer er dækket af frugtbar Forvitringsjord og yppig Urskov. Paa Fernando Po er denne rig paa Oliepalmer og Kautsjukplanter, og der dyrkes mange Plantesorter, idet det regnfulde, ensartet varme Klima begunstiger Dyrkningen af tropiske Kulturplanter som Kakao, Kaffe, Tobak og Sukkerrør. I det indre Bjergland bor Bubefolkene i fuldstændig Uafhængighed; det er Bantunegre, som er indvandret her for ca. 400 Aar siden. Den spanske Guvernor bor i *Santa Isabel*, der er Øens storste By. Annabom er derimod kun lidet opdyrket. De to andre Guineaoer, Sao Thomé og Principe, tilhører Portugiserne og er ligeledes dækkede af tætte Urskove. Paa Sao Thomé er der store Kaffe- og Kakaoplantager; paa Cinchonabjergene paa Øen Principe dyrkes der ligeledes noget Kakao, og de to Øer indtager en meget vigtig Plads mellem de Lande, der leverer Kakao, baade med Hensyn til Kvantiteten og Kvaliteten.

Den tyske Koloni Kamerun, hvis Erhvervelse begyndte i 1884, er nu ved Versaillestraktaten overdraget Frankrig og England. Den var Ty-

skernes værdifuldeste Koloni, baade som Handelsomraade og ved sine Plantager. De vigtigste Handelsvarer er Landets naturlige Produkter, Kautsjuk, Palmeolie og Elfenben. Medens Tyskerne ejede Kolonien, anlagde de gode Landeveje og Jernbaner, ligesom de ogsaa ved fornuftige Forholdsregler sorgede for Befolkningens Sundhed. Den tyske Guvernor boede i *Buea*, der ligger ved Kamerunbjerget i en Højde af næsten 1000 Meter; de vigtigste Stationer ved Kysten var *Victoria* og *Duala*.

SYDAFRIKA

Syd for Cunene og Vandskellet mellem Kongo og Sambesi ligger Sydafrika, der ligeledes er et Højland med indsænkede Bækkener; det er beboet af Bantuer, men tillige Sæde for en ældre, dvergagtig Race, Buskmændene, og stærkt befolket med Europæere, der tidligt er trængt ind her, Hollændere, Portugisere og Englændere. Det har ikke skarpe Grænser mod Ækvatorialafrika; i Sambesiomraadet gaar det tropiske Klima endnu langt mod Syd.

Efter sine Terrænforhold ligner Sydafrika det ovrige Kontinent; det er et Højland med Randbjerge og stejlt Fald mod Kysten. I Højde overgaar det alle andre Dele af Afrika og betegnes derfor som Højafrika. Fra 1000 Meter mod Nord stiger det til 1500 Meter eller mere mod Syd, og de dybeste Sænkninger i det Indre gaar kun lidet under 1000 Meter, saaledes Okavangobækkenet (Ngamisoen) til 950 Meter og Makarikaribækkenet til 800 Meter.

Faldet mod Havet sker i Terrasser. Mod Sydost danner det stejle Fald direkte Kysten, medens der mod Syd og Vest foran ligger et smalt Kystforland; og kun mod Øst, Syd for Sambesi, er der mellem Højlandet og Kysten indskudt en ret bred Lavning.

Fra Kysten stiger Landet i Terrasser op til Randbjergene, som indrammer de indre Højsletter med flere Kæder og naar op til mere end 3000 Meter. Særlig stejlt og afsluttet hæver Randbjergene sig mod Syd; i de sorte Bjerge naar de Højder paa over 2200 Meter og kan kun passeres gennem snævre, vandfyldte Kløfter, de saakaldte Kloofs. De smalle Kløfter fører op til Højsletten Karroo, som mod Nord afsluttes af flere Bjergkæder, Nieuweveld og Snebjergene med det 2600 Meter høje Kompasbjerg. Sydafrikas Østrand danner Kathalambabjergene eller Dragebjergene (Fig. 56), som i Mont aux Sources naar en Højde af 3283

Meter, i Champagne Castle eller Cathkin Peak 3650 Meter, og som kun kan overskrides gennem de høje Passer.

Det indre Højland er en flad eller let bølget Flade med enkelte Bjergtoppe, der rager frem som Øer paa Højfladen og altsaa danner et Øbjerglandskab. Jordbunden sænker sig her indad mod Kalaharis afløbsløse Bækken med Ngamisøen og mange Saltsumpe, delvis en vegetationsfattig Ørken med Sandaflejringer, stenede Marker og udtørrede Floder, der kun fører Vand en kort Tid om Sommeren.

Mod Vest er Højlandet ligeledes afgrænset ud mod Havet af Randbjerge, som imidlertid ikke rager saa højt op og i mindre skarpt udprægede Terrasser falder af mod Kysten; foran dem ligger der desuden en bred, sandet Kystslette, Namib.

Denne vestlige Del er overordentlig regnfattig, og Floderne fører med Undtagelse af Cunene og Oranje kun Vand paa enkelte Tider. Højlandets sydlige og østlige Skraaning faar derimod rigelig Nedbør, og her strømmer mange Vande ud til Havet, mest i snævre, dybt indskaarne Dale med stejlt Fald, hvorfor der opstaar Strømhvirvler og Vandfald (se Kunstbilaget: Vandfald i Natal). Af det indre Højlands Floder gennembryder kun faa Randbjergene, nemlig Sambesi og Limpopo mod Øst, Cunene og Oranje mod Vest. Ogsaa disse Floder danner Katarakter og Vandfald i deres Løb ud mod Havet.

Den mægtigste af disse Floder er den 2660 Kilometer lange Sambesi, som udspringer paa Sydsiden af Kongos Vandskel, og som i Regntiden endog forbigaaende staar i Forbindelse med Kongos sydlige Bifloder. Den strømmer først gennem et fladt Savanneland, som den ved Højvande oversvømmer i vid Udstrækning, og kommer derpaa ind i en snæver Dal. Her begynder allerede Vandfald at afbryde dens Løb. Vældigst er Faldet i de bekendte Viktoriafald, hvor Floden fra en Bredde paa 1800 Meter styrter 119 Meter ned i en kun 40—100 Meter bred bugtet Kløft med stejle Vægge (Fig. 57). Dens videre Løb fører den gennem snævre cañonagtige Kløfter med talrige Strømhvirvler (Kebrabasa, Lupata) gennem Randbjergene. Først neden for Tete naar den Lavlandet og bliver nu, navnlig efter Optagelsen af Schire, en bred Strøm, der munder ud i et stort Delta, som den gennemstrømmer i flere Arme. Fra Havet er den kun lidet tilgængelig, og dens Betydning derfor ringe for Skibsfarten.

Limpopo er en langt mindre Flod. Dens vigtigste Kildeflod, Crocodil-River, udspringer ved Johannesburg i Magaliesbjergene. Den løber først

mod Nord og derpaa i en stor Bue mod Øst ud til det indiske Ocean. Idet den danner Strømhvirvler og Vandfald (Tolo-Asimefaldene), naar den til sidst ud til Kystlavlandet og udmunder Nord for Delagoabay i en sumpet Lagunekyst. I sit nedre Løb er den sejlbar.

Sambesi og Limpopo gennembryder Bjergranden mod Øst, skønt Højlandet i Almindelighed mere sænker sig mod Vest. Dette Fald følger Cunene og Oranje. Begge udmunder ved den tørre Vestkyst, og de bliver derfor i deres nedre Løb mere og mere vandfattige. Cunene udspringer paa det noget mere regnfulde Angolahøjland, men er kun i Regntiden en vandrig Flod. Noget lignende gælder om Oranje, hvis Kilder ligger i Dragebjergene, hvorfra den faar rigelige Vandmængder og større Tilløb (Vaal og Modder-River), saaledes at den svulmer voldsomt op i Regntiden; men ved dens Løb gennem Højlandet optager den Floder, der kun forbigaaende er vandførende, og den svinder derfor hurtigt ind mod Vest, saaledes at den i den tørre Tid kun danner et lavt, grundet Vand. For Skibsfarten har den derfor ligesom Cunene ingen Betydning.

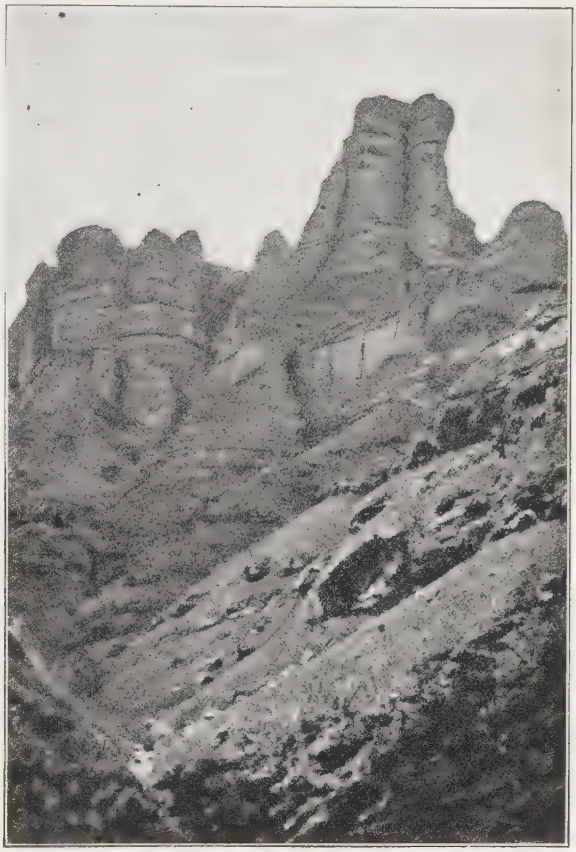

Fig. 56. Dragebjergene i Sydafrika.

I sin geologiske Opbygning og ved sine Bjergarters Alder afviger Sydafrika betydelig fra det øvrige Kontinent. Grundfjældet dannes gan-

ske vist ogsaa her af gamle foldede arkaiske Sten, Granit, Gneis og Skifer, men derover findes et Dække af Lag fra Kapformationen, Sandsten, Skifer og Kalksten, af palæozoisk Alder (Devon til Karbon), som mod Nord ligger næsten vandret aflejrede, blot gennemsat af Forskydninger, i de ostlige Randbjerge hvælvet op til store trugformede Fordybninger og Sadler, og i Sydranden, de sorte Bjerge, stærkt foldede. Over Kapformationen følger endvidere Lag af Karrooformationen, der omtrent naar fra Kulperioden (Karbon) til Trias og er sammensat af Sandsten, Konglomerater og Lerskifer; den ligner derved visse Lag i Forindien (Gondwanalagene). Disse dækker det sydlige, ostlige og nordlige Kapland indtil Transwaal og er mod Syd i den foldede Kapformations Omraade ligeledes foldede, men er ellers uforstyrret aflejrede oven paa de ældre Lag. Ofte er de gennembrudt af ældre Eruptivmasser (Diabas). Til denne Karrooformation horer det mærkværdige Dwykakonglomerat, som opviser Mergel med Skurestriber, der synes at tyde paa en ældre Istid i Sydafrika, medens der ikke er fundet diluviale Istidsspor her.

Siden den mesozoiske Tid har Sydafrika ikke undergaaet nogen storre Omdannelse, og det har kun været udsat for Vandets og Luftens Arbejde. Nu danner Højlandet en gammel Bjergruin med Spor af stærk Forvitring og Nedbrydning. De jævne Flader er, navnlig paa Karroohojsletten, ofte dækket af Sand og Sten. Hist og her hæver enkelte Bjerge (Øbjerge) sig op fra Fladerne; de maa anses for at være Resten af et højere Plateau, dannet af vandret aflejrede Skifre og Sandsten med et Diabasdække eller ogsaa af haarde Sandstensbanker fra Kapformationen (Taffelbjerget ved Kapstaden). Af disse højt opragende Bjerge opstod ved yderligere Nedbrydning de spidse Bjerge, som Boerne kalder Spitzkopjes. Hvor flere Kopjes sidder paa en fælles Sokkel, danner de et saakaldt »Praambjerg«. Ogsaa Kaplandets nordlige Kæder har i det væsentlige faaet deres Former ved Nedbrydning.

For Terrænforholdenes Udvikling har Klimaet haft den storste Betydning. Dette er subtropisk; i det indre Land og ved Vestkysten udmærker det sig ved sin Torhed. Kun den ostlige Del er mere fugtig; her naar det fugtigvarme Tropeklima langt ind i Sydafrika.

Klimaets Ejendommelighed i det enkelte er først og fremmest bestemt af Højlandet, baade i Forhold til det almindelige Vindsystem og til Havstrømningerne. Højlandet bevirker, at Solbestraalingen bliver meget intensiv, hvilket medfører en høj Temperatur om Dagen og om

Sommeren, men samtidig en stærk Afkoling om Natten og om Vinteren. Store Svingninger i Dags- og Aarstemperaturen er derfor karakteristiske for det indre Højland. Modsætningen mellem Vinter og Sommer forstærkes her yderligere, fordi Sommeren falder i Solnærheden, Vinteren i Solfjernheden paa den sydlige Halvkugle. Den store Højde i det Indre bevirker tillige en Aftagen af Fugtighed, da Luftens

Fig. 57. Victoriafaldene.

Indhold af Vanddampe hurtigt formindskes, efterhaanden som Højden tiltager.

Af endnu større Betydning end Højden er de fremherskende Vinde og Havstrømningerne. Sydafrika ligger indenfor de høje Lufttryks Omraade. Disse Lufttryksmaksima forskyder sig efter Solens Stilling, flytter sig mod Polen om Sommeren, mod Ækvator om Vinteren. I Januar, det vil sige om Sommeren, ligger disse Maxima derfor længere mod Syd; samtidig har der paa Grund af den stærke Opvarmning paa Fastlandet dannet sig et Omraade med lavt Lufttryk. Over hele den østlige

Del af Sydafrika blæser da Sydøstpassaten, som tilfører Landet fugtigvarm Luft og rigelig Sommerregn. Fra Nord blæser ligeledes Nordøstmonsunen langt ind i det Indre og bringer ligeledes her Sommerregn. Paa Vestsiden har vi derimod fra det atlantiske Maksimum sydvestlige til sydlige Vinde, som afkøles stærkt af den kolde Benguellastrøm, der flyder langs Kysten; de kan derfor ikke fremkalde Regn, naar de kommer ind i det af Sommervarmen ophedede Land. I Juli, altsaa om Vinteren, forskydes de oceaniske Maxima mod Ækvator, og over Højlandet hviler der derfor som Følge af Vinterens Afkøling et højt Lufttryk. Sydøstpassaten blæser nu kun i det nordlige Omraade. Mod Syd hersker der Nordenvinde, mod Sydøst Nordvestvinde, som kommer fra det Indre og derfor medbringer tørt og klart Vejr. Paa Vestsiden fremkalder Fordelingen af Lufttrykket sydlige til sydvestlige Vinde, som naar Land over et koligt Hav (Benguellastrømmen) og derfor kun indeholder en ringe Mængde Vanddampe. Under deres Indflydelse opstaar der i Reglen kun Taage, og Vestkysten er derfor regnfattig hele Aaret igennem. Først mod Syd falder der en rigere Vinterregn. Med Hensyn til Fordelingen af Nedboren i Forhold til Højden og Aarstiden faar vi da følgende Billede: i det indre Højland sparsom Sommerregn, ofte under 400 Millimeter om Aaret; mod Nord og Øst tropisk Monsun eller Passatregn om Sommeren, delvis over 1000 Millimeter; mod Syd Overgang til det vestlige Vinterregnomraade, derfor paa alle Aarstider Regn, der ligeledes her naar en aarlig Højde paa 1000 Millimeter. Ved Kapstaden kommer vi ind i Vinterregnen med mere end 500 Millimeter og derfra mod Nord ind i et stadig mere og mere regnfattigt Omraade, Ørkenregionen, hvor den aarlige Regnmængde er under 100 Millimeter (Swakopmund: 20 Millimeter).

Vinde og Havstrømme indvirker tillige betydeligt paa Varmefordelingen, navnlig da Afrikas vestøstlige Udstrækning er ringe, og Havets Indflydelse derfor kan trænge langt ind i det Indre. Vi ser det paa Isotermernes Forløb, der tydelig viser os Havets afkølende Virkning. Især er det Tilfældet om Sommeren, i Januar, hvor det indre Højland ganske vist opvarmes kontinentalt, men Isotermerne forløber parallelt med Kysten og omslutter i det Indre et Omraade med mere end 28 Gr. Ved Østkysten har vi ca. 24—25 Gr., altsaa endnu tropisk Varme; men ved Vestkysten synker Temperaturen allerede ved den 25de sydlige Breddegrad til 20 Gr. I Juli er Modsætningen mellem Øst og Vest ikke saa stor; dog stiger Isotermerne paa den atlantiske Side mod Ækvator, me-

dens de ved det indiske Ocean vender sig mod Syd; de forløber derfor i Almindelighed fra Nordvest til Sydøst. Den 20 Graders Juliisoterme bøjer allerede Syd for Kongomundingen ved 8 Gr. sydlig Bredde ind i Fastlandet og først ved 25 Breddegrad atter ud mod Øst. Det koligste Omraade er om Vinteren som om Sommeren den sydvestlige Del; Kapstaden har en aarlig Gennemsnitstemperatur paa kun 16,4 Gr. (Januar 20,7 Gr., Juli 12,2 Gr.). Den aarlige Svingning for Kapstaden beløber sig altsaa til 8,5 Gr.; den er overhovedet i det rumligt lidet udstrakte Sydafrika ringe, kun i det Indre af Kalahari stiger den over 20 Gr.

Ved denne Ændring i Klimaet i Sydafrika faar ogsaa Planteverdenen et andet Udseende. Den tropiske Flora trænger kun frem mod Syd i de varmere og samtidig mere fugtige østlige Egne. Palmer findes ned til Algoabay mod Syd, og ved Sambesifloden har Urskoven den samme rige Fylde som i det ækvatoriale Afrika. Foruden Temperaturens Aftagen er det i endnu højere Grad Regnens Aftagen, der udelukker de tropiske Planter og fremkalder subtropisk Steppe, ja endog Ørken. Selv hvor Jordbunden modtager en rigeligere Fugtighed, er Regnperioden i Reglen for kort til at gøre en tættere Træbestand mulig; desuden falder Regnen som oftest i korte, stærke Byger, og i den løse Jordbund siver Vandet hurtigt ned, ligesom det ogsaa forsvinder paa Grund af den stærke Fordampning. Planterne viser sig derfor tydeligt at være tilpassede efter Tørken; de er udrustede med Beskyttelsesmidler mod for stærk Fordampning og med Hjælpemidler til at befordre Optagelsen af Vand, idet de har haarde, tykhudede og svagt udviklede Blade, hyppigt Torne og Pigge, dybtgaaende Rødder eller Knolde og Løg. Den manglende Fugtighed bevirker ogsaa, at Skove og Træer aftager fra Øst til Vest samtidig med den ringere Nedbør. Kun mod Øst finder vi den tropiske Urskov og paa Højlandet den tropiske Savanne. Det vestlige Højland optages af Kalahari, der mere er en Steppe end en Ørken. Sommerregnen faar her baade Græs og Krat til at trives, mest tornede Buske, som overhovedet Buskstеppen er vidt udbredt i Sydafrika. For denne Buskegn med dens vanskelig gennemtrængelige Tornebuske har Boerne indført den træffende Betegnelse »Wacht' een beetje!« (Vent lidt). Buskadset er væsentlig dannet af Akacier og Euforbier. Afrikas egentlige Ørken ligger ved Vestkysten i Namib, der ofte er næsten ganske vegetationslos og dækket af Sand og Klipper. Hvad der imidlertid her findes af Planter, er overordentlig mærkværdigt; særlig mærkelig er vel *Welwitschia mirabilis*, der bestaar af en flad Træ-

masse, der kun bærer to over en Meter lange, brede, som oftest spaltede Blade. Man mener, at det er en Rest af en ældre Flora. Desuden trives i Ørkenen og paa den frie Steppebund til ind i Kalahari som eneste Frugtplante den værdifulde Naras, hvis melonagtige Frugter tjener de indfødte som Næringsmiddel.

Buskvegetationen dækker ligeledes Hojlandet Syd for Oranje, dog forsvinder Akacier og Græsarter her, og det lave Buskads bestaar af træagtige Kurveblomstrede med saftfattige Blade. Et lignende Billede frembyder den store Karroohojslette, hvor der kun findes Træer ved Vandlobene, og hvis Plantedække ellers mest bestaar af lave, udholdende Urter og Logvækster. I den torre Tid er Hojsletten ode og bar, men efter Vinterregnen staar den med frisk Grønt og herlig Blomsterpragt.

En særlig Stilling med Hensyn til Vegetation og Flora indtager Kaplandet. Floraen frembyder her en Rigdom paa ejendommelige Planter med en Mængde af Arter. Her findes omtrent 8000 Fanerogamer; navnlig er her en Mængde lyngagtige Planter og Proteazeer, hvortil det af de Rejsende saa ofte beskrevne Solvtræ horer; hertil kommer mange Kurveblomstrede, især Evighedsblomster, Pelargonier, Orkideer, Liljer, Amaryllis og mange andre. Vore Haver, Stuer og Drivhuse er blevet stærkt berigede netop fra Kaplandet. Denne Kapflora har en mærkværdig Lighed med den Flora, som herskede i Europa i den tertiære Tid, og af hvilken der ogsaa har holdt sig Rester paa de kanariske Øer og i Atlas, og navnlig med Sydvestaustraliens Flora. Man mener derfor, at det er Resten af en engang vidt udbredt Flora, som i Tidens Løb er blevet fortrængt fra andre Steder og har fundet et Tilflugtssted i Kaplandet og i Sydvestaustralien.

I sin Udbredelse er Kapfloraen væsentlig indskrænket til Kaplandet med dets Foldebjerge. I Vinterregnens Omraade minder Vegetationen med sine stedsegrønne Buske og lave Træer mest om Middelhavslandenes. Blaalige og blege Farver er fremherskende i Plantebeklædningen, som paa Grund af den ringe Bladudvikling og mange Lyngarter kan minde noget om vore Heder. Arternes store Mangfoldighed gor sig forst rigtig gældende i Planternes Blomstringstid. Mod Øst tager Nedborsmængden til, og Regnen falder om Sommeren, hvilket gor en storre Trævækst mulig. Vi kommer ind i Kapskovregionen, der strækker sig omtrent til Algoabay; Bjergklofterne bærer her stedsegron Skov med tæt Underskov.

Ligesom Kaplandets Planteverden har ogsaa dets Dyreverden mange for det ejendommelige Former, der ligeledes for en Del har Præg af at være Rester af en tidligere videre udbredt Dyreverden, navnlig da der ogsaa er Forbindelse til Stede med Madagaskars, Indiens, Australiens og Sydamerikas Dyreverden. Til disse gamle Dyreformer hører Guldmuldvarpen, Zibetkatten, Kapharen og Jordsvinet. I øvrigt er det sydafrikanske Højlands Dyreverden, navnlig i Steppe- og Savanneregionen, fuldstændig afrikansk; blot forsvinder enkelte af de karakteristiske Dyr mod Syd. Saaledes lever Elefanten og Næshornet i Almindelighed kun mod Nord, og Bøffelens Forekomst er ligeledes indskrænket til det nordlige Kalahari. Derimod findes der overalt i Landet Antiloper, men de optræder her mest i ringe Antal og med mindre forskellige Arter. Tidligere var dette anderledes; Sydafrika var netop efter overleverede Beretninger at domme overordentlig dyrerigt. Antilopeflokkene var paa flere Tusind Stykker, og de endnu hyppigt forekommende Springbukke samlede sig undertiden paa Steppen og trængte saa gennem de snævre Klofter ud til Kystlandet i saa uhyre Mængder, at selv Boerne med deres Geværer var magteslose over for dem. Denne Dyrerigdom er blevet tilintetgjort ved Naturbegivenheder, ved Kvægpest og Tsetsefluen, men mere endnu af Menneskene ved Jagt og ved Opdyrkning af Jorden. Paa enkelte Steder optræder der dog endnu store Flokke af Vildt. Foruden de smaa Springbukke findes her Gnuen, Elandantilopen og Kuduen; i Kalahari lever Giraffen og Kvaggaen. Ogsaa de afrikanske Rovdyr trænger frem til Sydafrika, mindst Loven,

Fig. 58. Buskmandsfamilie.

langt mere Leoparden, Vildkatten, Hyænen og Sjakalen; men netop disse bliver hyppigt udryddede ved Jagt. De holder navnlig til ved Saltsumpene og Vandingsstederne. Ved Vandløbene findes der i det hele taget et overordentlig rigt Dyreliv. Flodheste og Krokodiller optræder stedvis i store Mængder, og store Flokke af Vandfugle lever ved Bredderne; ogsaa paa Stepperne er der mange Fugle, især Perlehøns og Strudse.

Ogsaa Sydafrikas Befolkning har et ejendommeligt, gammelt Præg. Her er Dværgfolkenes Hovedsæde. De møder os i den reneste Form i Buskmændene (Fig. 58). Disse Buskmænd, der gennemsnitlig kun er 1,40—1,45 Meter høje, med en gul, bleg og rynket Hud, tilbagevigende Pande, et sort, tottet Haar og et ejendommeligt Sprog, der er karakteristisk ved sine Smældelyd, har formodentlig engang været udbredt over hele Sydafrika, men blevet fortrængt fra deres Bopladser af de kraftigere Bantufolk. Nu findes de kun i Kalahari og Kystegnene mod Vest, altsaa i de mest utilgængelige Omraader. De staar paa et lavt Kulturtrin, er Samlere og Jægere og fører derfor et stadigt Vandreliv og søger Ly i Klippeklofter, Buskadser og Jordhuler. Familiens Underhold sørger Manden for, medens Kvinden maa besørge det huslige Arbejde; hun indtager i det hele en underordnet Stilling. Som Vaaben bruger Buskmændene Bue og Pil og en Kastekølle (Kirri) af Træ. Deres Klædning er yderst primitiv og bestaar kun af et Skørt om Lænderne og et Dyreskind; dog elsker de Smykker, som de selv forfærdiger af Knogler og Tænder. De er ikke uden aandelige Evner; paa Jagten kan de vise megen Klogskab og List, og paa Klippevæggene finder man ofte Tegninger, ligesom Drengene besidder en vis Færdighed i at fremstille plastiske Figurer. Men den haarde Kamp for Tilværelsen sluger fuldstændig al deres aandelige Kraft, saaledes at kulturelle Fremskridt er umulige hos dem. De lever i enkelte Familier og uden politisk Sammenslutning; uden Tanke paa Fremtiden er de Børn af Øjeblikket og svælger i Overflod, naar Lykken har været dem gunstig, for bagefter atter at vansmægte af Sult og Tørst. Deres typiske Egenskaber er Grusomhed og Hævngerrighed, men ogsaa Mod og Tapperhed. Hvor de kommer i Berøring med Europæerne, gaar de hurtigt til Grunde; og Buskmændene, hvis Tal man nu anslaar til 5—10 000, er i stadig Tilbagegang.

Hottentotterne eller Koi-Koin, som de selv kalder sig, staar Buskmændene nær; de er ogsaa smaa af Vækst, har en lysegul, rynket Hud og sort, tottet Haar og anvender i deres Sprog ligeledes Smældelyde. Op-

rindelig betegnede man alle sydafrikanske Dvergfolk som Hottentotter, medens man nu adskiller de egentlige Hottentotter fra Buskmændene. De afviger i Virkeligheden ogsaa fra dem ved Legemsbygning og andre Egenskaber. Hottentotterne er lysere af Farve og navnlig større end Buskmændene og staar langt over disse i Kultur. De driver Kvægavl og enkelte Steder en primitiv Dyrkning af Jorden. Man antager derfor, at Hottentotterne er opstaaet ved en Blanding med en anden Race, og

Fig. 59. Kaffere, der fanger Fisk.

tænker herved nærmest paa hamitisk Indflydelse; man har ligefrem betegnet dem som hamitiserede Buskmænd. Med deres Kvæghjorde slutter de sig sammen i større Flokke, men har ikke dannet egentlige Stater. De bor i halvkugleformede Hytter, dækket af Sivmaatter og Skind, der opføres rundt om i Kralen, det vil sige Kvægpladsen. Deres Klædning var oprindelig lige saa primitiv som Buskmændenes, et Lændeklæde og et kappeagtigt Gevandt, Kaross. De lever hovedsagelig af deres Kvæghjorde, driver desuden en Del Jagt; derimod var Agerdyrkning dem tidligere ubekendt. De afviger fra Buskmændene ved deres Tilbøjelighed til at blande sig med andre Racer. De, der har holdt sig renest, er de

saakaldte Nama, som nu har deres Bolig i Sydvestafrika, men er delt i en Mængde Stammer (Bondelzwarts, Zwartboois, Witboois o. s. v.) Derimod er Griquaerne, der bor ved Karroobjergene og i Griqualand Nord for Oranje, nu et fuldstændigt Blandingsfolk, der taler hollandsk, medens Koranaerne paa den tidligere Oranjefristats Omraade har blandet sig noget mindre med fremmede Elementer.

Hottentotterne var ligeledes engang udbredt over hele Sydafrika, men blev ligesom Buskmændene trængt tilbage af de stærkere Bantuer. Den største Del af Landet er derfor nu beboet af Bantuer, som man i Almindelighed sammenfatter under Navnet Kaffere. (Fig. 59). Disse Kaffere er ægte Negre med kraftig Legemsbygning, krigeriske og tapre. De bor som oftest i bikubeformede Hytter. Som Nomader, der driver Kvægavl, er de Undertrykkere af de svagere agerdyrkende Folk. Undertiden har de dannet kraftige Stater; saaledes grundlagde Chaka i Begyndelsen af forrige Aarhundrede Zuluernes Spartanerstat og underkastede sig med sine Tropper talrige Nabostammer.

De forskellige Kafferstammer lader sig sammenfatte i flere Hovedgrupper. I den ostlige Del af Kaplandet bor Sydostkafferne eller Amakosa, som indtil Midten af forrige Aarhundrede levede i stadig Kamp med Hollænderne og Englænderne. I Natal og Nord derfor træffer vi Zuluerne, med hvem deres Naboer Swasierne er beslægtede; derpaa følger mellem Sambesis mellemste Løb og Limpopo Matabelerne, en Gren af Zuluerne, udgaaet fra den Hær, som under Moselikatse blev udsendt mod Nordvest af Zulufyrsten Chaka. Vest for Dragebjergene indtil Oranje og Sambesi bor Betschuanerne, som man, fordi de er mindre krigeriske, anser for en blidere Afart af Kafferne. De har en rigere Klædedragt og større Udrustning (Spyd, Stridsokse, Knivdolk, Kastekolle og Skjold foruden Bue og Pil); de bor paa byagtige Bopladser. Til dem hører Basutoerne paa Højlandet mod Øst og de uddøende Bakalahari i Kalaharis Steppeomraade.

I den nordlige Del af Sydafrika, i Sambesiomraadet og det nordlige Kalahari, lever der en Bantugruppe, som man sammenfatter under Navnet Sambesifolkene. Til dem hører Mashonaerne og Barutserne, af hvilke de sidste udmærker sig ved deres store tekniske Færdighed i Fremstillingen af Lervarer, flettede Arbejder og Udskæringer i Træ. I Balundaerne møder vi en Gren af det store Lundafolk, hvis Hovedsæde er det sydlige Kongobækken.

Bantufolk findes ogsaa i den nordlige Del af det tidligere tyske Syd-

vestafrika, nemlig Ovambo-, Ovaherero- og Bergdamarastammerne. Af disse er Ovamboerne de reneste Bantuer; de staar Sambesifolkene nær og driver foruden primitivt Agerbrug ogsaa nogen Handel. En egen Stilling indtager derimod Ovaherero eller Damarafolkene (Fig. 60); det er høje, kraftige Skikkelser med lidet negeragtige Ansigtstræk. Man formoder, at der flyder hamitisk Blod i deres Aarer; at de udelukkende er Kvægavlere og ikke, som Bantuerne, Agerdyrkere, kunde ogsaa tyde derpaa. Sandsynligvis er de først for 200 Aar siden indvandret til deres nuværende Bopladser. Bergdamaraerne, som i deres Ydre er Negre og sikkert nok hører til Bantuerne, men har antaget Hottentotternes Sprog, var oprindelig omvandrende Kvægavlere, men har nu for en stor Del faste Boliger.

Fig. 60. Herreroer.

Foruden de indfødte findes der netop i Sydafrika i større Mængde Europæere, som i de sydligere Egne udgør indtil 20 pCt. af Befolkningen og hvis samlede Mængde beløber sig til 1,5 Millioner. Portugiserne begyndte at bosætte sig her allerede ved Slutningen af det 15. Aarhundrede; senere fulgte Hollænderne, som i 1625 grundlagde Kapstaden og efter haarde Kampe med de indfødte satte sig fast i Kaplandet. Henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede blev de fortrængt af Englænderne, som i Kapstaden vilde skabe sig en Station paa Vejen til Indien. Til Hollænderne eller Boerne, som de blev kaldt, og Englænderne sluttede sig mange andre Europæere, navnlig Franskmænd og Tyskere. Ogsaa fra Asien drog der Fremmede hertil, Malajer, Indere og Kinesere; de sidste dog kun for en kort Tid.

Europæernes Bosættelse blev i høj Grad begunstiget ved det subtro-

piske Klima, som mod Syd gjorde det muligt at drive Agerbrug, paa Højlandet Kvægavl; men Kolonisationen stødte samtidig paa store Vanskeligheder og blev navnlig sinket ved Modstand fra de Indfødte, især Kafferne, der først blev overvundet efter lange Kampe. Dertil kom endelig den store Afstand fra Moderlandet og Sydafrikas Beliggenhed, fjernt fra Verdenstrafiken, og sluttelig den ringe Produktionsevne i selve Landet, der for Størstedelen kun var egnet til Kvægavl.

I Tidens Løb har Grundlaget for Erhvervslivet fuldstændig forandret sig. Nu er Sydafrika blevet et vigtigt Produktionssted, der navnlig frembringer Raastoffer. Agerbruget er ganske vist endnu hæmmet som Følge af Vandmanglen, og selv paa de Steder, hvor der falder tilstrækkelig Regn eller hvor kunstig Vanding er mulig, er der dog altid stor Risiko ved at drive Agerbrug paa Grund af Græshoppeplagen. De bedste Agerdyrkningsomraader findes i det sydvestlige Kapland, hvor sydeuropæisk Frugt, Vin og Korn trives fortræffeligt i det subtropiske Klima med dets Vinterregn. Rigt opdyrkede er ogsaa de østlige, mere fugtige Landskaber, hvor Plantekulturen dog har et til Klimaet svarende mere tropisk Præg. Foruden Majs, Tobak, Jordnødder og Bomuld finder vi Sukkerror særlig i Natal, Kaffe i Transvaal og ved Schire, Ris, Bananer, Kokospalmer, Maniok og Kautsjuktræer. Det indre Land og den vestlige Del er derimod i Almindelighed uegnet til Agerbrug, da de som oftest kun periodisk flydende Strømme og det dybtliggende Grundvand ofte gør Indførelsen af kunstig Vanding umulig; men efterhaanden trænger Agerbruget dog ogsaa ind paa disse Omraader, og navnlig har man i nyere Tid haft Held med de saakaldte Tørfarme, hvor Jordens Fugtighed kunstigt forøges ved dyb Gravning i Jorden.

Det tørre Højland er imidlertid udmærket egnet til Kvægavl. Da det indtørrede Græs ikke mister sin Næringsværdi, yder Steppen selv i den tørre Tid Kvæget tilstrækkelig Næring. Højlandet var oprindelig Tumleplads for uhyre Flokke af Vildt, om hvilke Beretninger fra ældre Tid fortæller os, og det er stadig Græsningssted for de Indfødtes og Boernes store Kvæghjorde. Kvægavlen lider her ikke saa meget under Manglen paa Græsgange som under Sygdomme og Skadedyr. Hornkvæget dør ofte i store Mængder som Ofre for Lungesygdomme og Kvægpest, og Hestenes Antal formindskes ved andre Sygdomme. Paa store Omraader er Kvægavl umulig paa Grund af Tsetsefluen; dog er dette Skadedyr nu forsvundet fra mange Steder, efter Boernes Mening ved Udryddelsen af den afrikanske Bøffel, som denne Flue aabenbart har haft en vis For-

bindelse med. I første Række avles der Hornkvæg, Heste og Faar, men dernæst ogsaa Æsler og Muldyr, som lider mindre under dette Lands Sygdomme og Skadedyr. Desuden lægges der stadig større og større Vægt paa Strudseavlen. I Almindelighed drives Kvægavlen paa en ret primitiv Maade, selvom der ogsaa i vore Dage er indført store Forbedringer, navnlig i Henseende til Racevalg. Produkterne er navnlig Mælk, Smør, Kød, Huder og Strudsfjer. Okser benyttes som Trækdyr, Hestene som Ridedyr, Æsler og Mulæsler som Last- og Trækdyr.

Fig. 61. En Guldmine ved Johannesburg.

For Erhvervslivet har ogsaa de østlige Egnes Skove nogen Betydning, idet de leverer værdifuldt Gavntræ og garvestofholdige Barksorter. Men i Sydafrikas samlede Erhvervsproduktion spiller disse Produkter dog lige saa lidt nogen større Rolle som Produkterne fra den tidligere saa rige Vildtbestand, skønt man stadig derigennem faar Huder og Horn. Vigtigere er de mange Fisk og Dyr, hvoraf der udvindes Tran (Hvaler), ved Vestkysten.

Agerbrug og Kvægavl, Udbyttet af Skov, Jagt og Fiskeri staar i deres erhvervsmæssige Betydning dog langt tilbage for den Produktion, som

er knyttet til Udnyttelsen af de mineralske Rigdomme. Først ved denne, der begyndte i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, har Sydafrika faaet sin Værdi; og det tidligere saa fattige og lidet efterspurgte kvægavlende Land er blevet et Midtpunkt i Verdenshandelen. Mellem de mineralske Rigdomme indtager Guld og Diamanter den første Plads, men der findes ogsaa mange andre værdifulde Mineraler, saaledes paa mange Steder Bly og Jern, Sølv i Transvaal og Kobber i det vestlige Kapland, i britisk Namaqualand og i tysk Sydvestafrika (Otavi). Der mangler heller ikke Kul; de udvindes i Kaplandets Stormbjerge, i Natal, i Transvaal og Rhodesia.

Det hastige Opsving, som Sydafrika har faaet i Løbet af et halvt Aarhundrede, skyldes Rigdommen paa Guld og Diamanter. Den første Diamant blev fundet 1867 ved Oranje. Dette Fund medførte en formelig Diamantfeber, og en Strøm af Diamantsøgere oversvømmede Landet. I 1870 gjorde man et nyt Fund ved Vaalfloden og opdagede samme Aar noget borte fra Floden ved Farmen Kimberley et nyt Findested, som viste sig at være det mest righoldige. I Floddalenes Grus er Diamanterne først kommet, idet det rindende Vand har ført dem med sig, i Kimberley ligger de derimod paa deres oprindelige Plads, hvor de formodentlig er dannet. Indenfor Højlandets Skifersten findes der her flade Sænkninger, der overst er fyldt med en gullig, løs Stenmasse, Gulgrunden, hvorunder der er aflejret en mere fast, i fugtig Tilstand næsten blaa Sten, Blaagrunden; det er den, der hovedsagelig indeholder Diamanterne. Udvindingen af Diamanter skete tidligere i aabne Gruber, medens man senere er gaaet over til underjordisk Drift. I Tidens Løb er der stadig fundet flere Lejer, og man kender nu henved 90 Findesteder. De vigtigste ligger ved Kimberley, ved Jagersfontein og ved Pretoria. Der udføres aarlig fra Sydafrika Diamanter til en Værdi af ca. 200 Millioner Kroner.

Guldudvindingen overgaar langt Diamantproduktionen. Den begyndte ogsaa først i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, idet det første Guld blev fundet 1857 i Transvaal. Siden er der fundet mange Guldminer. Den betydeligste og rigeste Guldmine er den, der ligger Syd for Witwaters-Randen, hvis Udnyttelse begyndte 1884, og som snart førte til et stort Antal Bjergværksanlæg; Byen Johannesburg, der er den største By i Afrikas Indre, opstod herved midt paa den øde Steppe (Fig. 61). Nu kender man ogsaa mange andre Guldminer, hvoraf vi kun skal nævne Guldfelterne i Matabelehøjlandet, som allerede blev udnyttet af

Fonikerne og Araberne, og i hvis Omraade de mærkværdige Ruiner af Simbabye ligger.

Ved Opregningen af Jordens Skatte maa sluttelig ogsaa nævnes Saltproduktionen paa Højlandet og Udvindingen af Guano paa de fuglerige Øer ved Vestkysten.

Udbyttet af Bjergværksdriften danner det vigtigste Grundlag for Sydafrikas Udenrigshandel. Foruden Guld og Diamanter udføres der ogsaa Kul. Ogsaa Kvægavlens Produkter, især Uld, Skind og Huder,

Fig. 62. Okseforspand i Sydvestafrika

indtager en betydelig Plads i Udførselen. Ved Indførselen drejer det sig navnlig om Industriartikler samt Nærings- og Nydelsesmidler, de sidste, da Agerdyrkningen ikke formaar at tilfredsstille Landets eget Behov, de første, fordi Industrien endnu kun har naaet en ringe Udvikling, først og fremmest, fordi der mangler Arbejdskraft. Hvide Arbejdere findes ikke, og Negrene duer ikke synderligt som Industriarbejdere; man har derfor forsøgt at indføre indiske Arbejdere (Kulier). Paa store Omraader mangler man ogsaa Kul og Vandkraft, som kunde erstatte dem. Kun mod Syd og Øst har man større Vandkraft til sin Raa-

dighed. Endelig har vel ogsaa de daarlige Trafikforhold hindret den industrielle Udvikling.

Hojlandet, der har stejlt Fald til alle Sider, byder i Virkeligheden Trafiken store Vanskeligheder. Floderne er kun for en lille Del sejlbare og som oftest kun i deres nedre Lob; ikke en eneste Vandvej naar ind i det indre Hojland. Til dette kommer man kun ad Landeveje, der med stejl Stigning forer gennem snævre Dale og over hoje Passer. Op-

Fig. 63. Stationen Ababis paa Swakopmund—Karibiblinien.

rindelig manglede det ogsaa paa gode Trafikmidler; mod Nord skete Transporten af Gods ved Lastdragere, mod Syd tjente Oksen som Last- og Ridedyr. Boerne indforte Oksekærren, der endnu er det almindelige Befordringsmiddel paa Hojlandet fjernt fra Jernbanen. Den er forspændt med 16—20 Okser og bevæger sig yderst langsomt fremad, omtrent 20—25 Kilometer daglig (Fig. 62). Selvom disse Vogne kunde benyttes paa Steppen ogsaa uden banede Veje, krævede de dog paa mange Steder Anlæg af Veje, hvilket Boerne ogsaa begyndte paa. Egentlige kunstfærdige Landeveje blev dog forst anlagt af Englænderne, som

navnlig forbedrede Pasovergangene over Randbjergene. Nu findes der i enkelte Dele af Landet et for Trafiken tilstrækkeligt Net af gode Landeveje.

Videre Adgang til Landet kunde man kun faa ved Anlæg af Jernbaner, hvilket ogsaa er sket i stor Udstrækning især i de sidste Aartier (Fig. 63). Jernbanerne fører fremfor alt fra de vigtigste Havnepladser, fra Kapstaden, Port Elisabeth, Durban, Lourenzo Marquez og Beira til det Indre og desuden over Boerhøjlandet og Matebele og videre gennem Rhodesia til Kongobækkenet. Som Englænderne mod Øst, saaledes havde Tyskerne mod Vest omspændt deres Kolonі med Jernbaner, som under Verdenskrigen ogsaa fik Tilslutning til Kaplandets Baner.

Bjergværksdrift, Handel og Trafik har bragt Sydafrika et betydelig økonomisk Opsving, men alligevel er Landet kun tyndt befolket. Paa dette næsten 4,5 Millioner Kvadratkilometer store Areal lever der kun 10—12 Millioner Mennesker, altsaa ikke 3 pr. Kvadratkilometer. Megen Betydning har det, at det sorte Raceelement langt er det overvejende i denne Befolkning, og at Sydafrika derfor ikke er nogen ren europæisk Kolonі; det hindrer Fremskridt og forstyrrer den rolige Udvikling. Thi selvom Kafferne juridisk er ligestillede med de Hvide, er de dog den undertrykte Race, der stræber efter større Selvstændighed og derfor har fremkaldt den saakaldte ætiopiske Bevægelse, hvis Maal er: Afrika for Afrikanerne. For Landets Fremtid betyder denne Bevægelse utvivlsomt en stor Fare. Inden for den hvide Befolkning staar Englænderne og de saakaldte Afrikander, der er af hollandsk Afstamning, ofte skarpt overfor hverandre.

Politisk set er Sydafrika nu næsten fuldstændig samlet, efterat Englænderne har bragt de gamle Boerstater under deres Overhøjhed, først Natal i 1884 og derefter Oranjefristaten og Transvaal 1902 efter Boerkrigen. Sammen med Kapstaden dannede disse Lande 1910 det sydafrikanske Forbund eller den sydafrikanske Union. Denne staar ved en af Kronen udnævnt Generalguvernør under britisk Overhøjhed, men har ellers Selvstyre og eget Parlament. Den britiske Besiddelse omfatter tillige som Beskyttelsesomraade Swasiland, Basutoland, Betschuanaland og Rhodesia. Ved Slutningen af Verdenskrigen blev ogsaa tysk Sydvestafrika overgivet Unionen som Mandat. Dermed staar næsten hele Sydafrika under britisk Styre.

KAPLANDET

Trods en vis Ensartethed i Terrænforholdene og i den geologiske Bygning er Sydafrika delt i en Række mere eller mindre selvstændige naturlige Landskaber. Det Indre er opfyldt af det afløbsløse Kalahari-bækken, der rundt om er omgivet af Højlande, mod Vest af det vestafrikanske Højland, mod Syd af Kaplandet, mod Sydøst af Boerhøjlandet og mod Øst og Nordøst af Matebele- og det nordrhodesiske Højland. Foran det sidste ligger endnu det ostafrikanske Forland. Disse naturlige Landskaber har delvis dannet Grundlaget for den politiske Deling og den forskellige erhvervsmæssige Udvikling. Det østlige Kystforland er væsentlig optaget af portugisisk Østafrika, det vestafrikanske Højland er Kernen i tysk Sydvestafrika, i Boerhøjlandet ligger de tidligere Boerstater og Kapkolonien, og de nordøstlige Højlande falder omtrent sammen med det engelske Beskyttelsesomraade Rhodesia. Kun Kalahari-bækkenet er gennemskaaret af politiske Grænselinier; dog tilhører det for Storstedelen det britiske Beskyttelsesomraade Betschuana.

Den ældste europæiske Koloni er Kaplandet, som nu forenet med Nabolandene som Kapkolonien danner en Provins i Unionen, Sydafrikas forenede Stater. Den omfatter det oprindelige hollandske Kapland, det tidligere Kaffraria Øst derfor samt Dele af det indre Højland indtil Oranje og Vestgriqualand. Kernen er Kaplandet, der hæver sig op i Terrasser og er gennemskaaret af Bjerge. Det grænser til Havet med sin nederste Terrasse i en rigt udviklet Flad- eller Stejlkyst. Landet hæver sig saa til det lille Karroos Højterrasse og over de sorte Bjerge til store Karroo. Paa den anden Side af de Bjergkæder, der begrænser dette, begynder Højlandet, som har en gennemsnitlig Højde paa ca. 1200 Meter og danner en svagt bolget Slette, hvor op over der rager Taffelbjerge og Spitzkopjes.

Idet Landet hæver sig, forandres Klimaet; længere ind i Landet bliver det stadig mere tort og kontinentalt. Tillige viser der sig store klimatiske Forskelligheder i Retningen fra Øst til Vest. Mod Øst hersker der et næsten tropisk Klima med Sommerregn, mod Vest, hvor Aarets Gennemsnitstemperatur aftager, har vi først et Klima med Regn paa alle Aarstider, ganske vist med overvejende Foraars- og Efteraarsregn, og derpaa følger et Omraade med Vinterregn og Sommertørke. Dette har stor Indflydelse paa de erhvervsmæssige Forhold. Kapkolonien er

i første Række et Landbrugsområde, og dette er afhængigt af Klimaet. Agerbruget er kun muligt paa de Landstrækninger, der har en rigere Fugtighed, fremfor alt i Kystregionen og de lavere Dale. Allerede paa det store Karroo og endnu mere paa Højlandet behøves der kunstig Vanding. Her er derfor Kvægavlen det overvejende, og den spiller overhovedet en stor Rolle i hele Kaplandet; i Kystområderne drives der mest Avl af Hornkvæg, medens man paa Karroohøjsletten foretrækker Avl

Fig. 64. Kafferboplads i Kaffraria.

af Faar og Geder. Ejendommeligt for Kaplandet er Strudsavlen, der er vidt udbredt. Med Hensyn til Dyrkningen af Kulturplanter, bestaar der ligeledes store Forskelligheder, alt efter Klimaet. Vin og Agrumer findes navnlig i det vestlige Vinterregnsområde.

I Modsætning til de fleste Områder i det øvrige Sydafrika indtager Bjergværksdriften kun en underordnet Stilling i Kapkoloniens Erhvervsliv. Kun Forekomsten af Stenkul i Stormbjergene og Kobber ved Ookiep i lille Namaland har nogen Betydning. Industrien har heller ikke faaet nogen stor Udbredelse, hvor den findes, tjener den hoved-

sagelig til at forarbejde Landvæsenets Raastoffer. Derimod er Handelen meget livlig, da Kaplandets Havnepladser for en stor Del ogsaa besorger Unionens øvrige Landes Ind- og Udførsel.

I Almindelighed har mange af Kapkoloniens Egne nu en fuldstændig europæisk Karakter, thi det er den ældste og paa Grund af sit Klima gunstigste Boplads for Europæere. Talmæssig set er Boerne de fleste; de lever navnlig paa Landet, medens Englænderne mere bor i Byerne. Der findes ogsaa talrige Tyskere, dog udgor de Hvide kun en Fjerdedel af den samlede Befolkning. Den øvrige Befolkning bestaar af Negre og forskellige Blandingsfolk; Buskmænd og Hottentotter er fuldstændig fortrængt. Negrene er overvejende Kaffere og Betschuaner. Af Blandingen af de forskellige sorte Stammer er opstaaet de saakaldte Kapjungen, som allerede ved deres store Tal (mere end 400 000) er et vigtigt Folkeelement, men ogsaa har Betydning i Samfundslivet, da de udmærker sig ved storre Intelligens og yder Europæerne gode Tjenester. Ellers truer i Kaplandet en stor Fare Europæerne fra den sorte Befolknings Side, da den for omtalte ætiopiske Bevægelse er særlig levende her; den stræber efter at skabe en Mellemstand af Haandværkere, Kobmænd o. s. v. og kan derved til sidst faa Overvægt over den hvide Befolkning.

Bebyggelsesmaaden i Sydafrika svarer til, at Landbruget er den vigtigste Næringsvej. I vid Udstrækning over Landet ligger der stroet Gaarde og smaa Landsbyer, noget tættere paa Agerbrugets Omraade, noget mere sparsomt paa Stepperne, paa Karroo og det ostlige Højland, og kun ganske enkeltvis i det torre Omraade Syd for Oranje. Den sorte Befolkning bor ofte, saaledes i Kaffraria, endnu i Kraaler, som ofte danner storre Landsbyer (Fig. 64). Storre Byer har kun sjældent udviklet sig, men da altid under Indflydelse af Handel og Trafik eller Bjergværksdrift, som i Minedistriktet Kimberley.

Langt den betydeligste af disse Byer er *Kapstaden* (183 000 In[illegible].), Kapkoloniens Hovedstad. Fra den udgaar Trafiken til det Indre, og den er derfor Udgangspunktet for flere Jernbaner, af hvilke den saakaldte Kap-Kairobane forer over Højlandet til Kongobækkenet, og den er tillige for Skibsfarten en vigtig Station for Søvejen til Indien. Den store Taffelbugt, ved hvis Sydside den ligger, danner en fortræffelig Havn, der kun maa beskyttes mod Nordvestvindene ved Anlæg af Moler. Set fra Bugten tager Byen sig malerisk ud, idet den breder sig paa en flad Slette, som omgives af høje Bjerge, Lovehovedet, Djævlebjerget og det brede Taffelbjerg; ved sydostlige Vinde indhylles dette i et

mærkværdigt Skyslor, Taffeldugen, og kan derfor tjene som Vejrprofet (Fig. 65). Byens Indre gennemskæres af brede Gader i rette Vinkler og har et fuldstændigt europæisk Udseende. Af Indbyggerne er mere end Halvdelen af europæisk Herkomst. Store offentlige Bygninger minder om, at Kapstaden er Sæde for Regeringen, Parlamentet og mange Dannelsesanstalter (det sydafrikanske Museum og Universitet). Byen ejer ogsaa en beromt botanisk Have og er omgivet af et yndigt Landskab med mange Villaer og Haver.

Fig. 65. Kapstaden med Taffelbjerget.

Den næstvigtigste Handels- og Havneplads i Kapkolonien er *Port Elisabeth* (37 000 Indb.), der endog overgaar Kapstaden i Varcomsætning, men staar langt tilbage for den i Indbyggerantal. Byen ligger paa en gammel Strandterrasse ved Algoabugten. Sin betydelige Handel skylder den sin gunstige Beliggenhed til det guld- og diamantrige Opland, med hvilket den er forbundet med kortere Banelinier. Havnen er ganske vist kun en aaben Rhed, men Skibstrafiken er lettet ved store Moleanlæg. En anden Havn med livlig Trafik er *East-London* (30 000 Indb.) i det østlige Kapland ved Mundingen af Buffalo Floden. Den er lige-

ledes forbundet med sit Opland med Jernbaner og er navnlig en Udførselshavn for Uld.

I det Indre af det egentlige Kapland gives der ingen storre Byer; kun de ved Hovedbanelinien beliggende Byer, som Worcester og Beaufort West har haft nogen Opblomstring. I det ostlige Kapland er Grahamstown af nogen Betydning paa Grund af sit Universitet, der blev grundlagt af Cecil Rhodes. Først i den nordlige Del af Kapkolonien i Vestgriqualand træffer vi igen en tættere Bebyggelse, der navnlig skyldes de rige Diamantfund. Her ligger Minebyen *Kimberley* (39 000 Indb.) i 1223 Meters Højde midt i en øde vandfattig Egn; den er paa Grund af Diamantgrubernes Tiltrækning vokset op til en moderne By med store offentlige Bygninger. De omliggende Diamantgruber, der beskyttes af bevæbnede Vagtposter, ejes alle af De Beers Company.

DET ØSTLIGE BOERHØJLAND

Til det ostlige Kapland slutter sig mod Nord den tidligere Kronkoloni *Natal*, opkaldt efter Juledag (dies natalis), paa hvilken Landet blev opdaget af Vasco da Gama i 1497. Nu er det i Forening med Zululandet en Stat i den sydafrikanske Union. Denne Koloni optager Terrasselandet mellem Oceanet og Dragebjergene og har ved Kysten et ensartet næsten tropisk varmt Klima, i de højere Regioner i det Indre et til Højden svarende mere koligt Klima. Sydostpassaten bringer her rigelig Sommerregn, og Terrasselandet er derfor her gennemskaaret af vandrige, i Reglen rivende Floder, af hvilke den betydeligste er Tugela. I den fugtigvarme og derfor usunde Kystlavning, som er dækket af tropisk Urskov, er der anlagt store Plantager med Sukkerrør og The. Det indre Land, der ligger højere, har udmærkede Græsgange, og her drives der megen Kvægavl. I Skovene findes en Akacieart, hvis Bark (Mattle) har stor Betydning for Garveriet. I Almindelighed er ogsaa i Natal Landbruget den vigtigste Næringsvej. Bjergværksdriften spiller kun en ringere Rolle; paa flere Steder, især i Zululand, findes der Guld, og desuden udvindes der Kul i det Indre ved Newcastle og nær Kysten ved Santa Lucia. Handelen er derimod ret livlig; thi Natal er et Gennemgangsland fra Havet til de tidligere Boerstater. Derfor har ogsaa Landets vigtigste Havn *Durban* (96 000 Indb.) udviklet sig til en Storby. Dens Betydning fremgaar allerede af den gode Jernbaneforbindelse,

som fører langs Kysten mod Nord og Syd og tillige til det Indre. Durban besørger derfor ikke blot hele Natals Udenrigshandel, men ogsaa en stor Del af det guldrige indre Lands. Den udfører foruden Uld, Sukker og Kul meget Guld. Byen ligger paa den nordlige Side af en Bugt, som danner en naturlig Havn, men som paa Grund af foranliggende Sandbarrer kun er tilgængelig for ikke særlig dybtgaaende Skibe. Byen hæver sig malerisk fra Stranden op paa de Skraaninger, der omgiver Bugten, og den besøges meget som Badested.

Den Bane, der fører til det Indre, berører Koloniens Hovedstad *Pietermaritzburg* (35 000 Indb.), som ligger i 700 Meters Højde paa en Slette, der er Højlandets første Terrasse, og Byen har som Jernbaneknudepunkt ligeledes en livlig Handel. Den har brede Gader og smukke Pladser med store offentlige Bygninger, og den er omgivet af Villaforstæder med store Haver. Af dens Indbyggere er omtrent Halvdelen af europæisk Herkomst, og mere end en Femtedel er Asiater (Indere). Mærkværdigt nok har Rikscha'en her vundet Indpas som Befordringsmiddel; det er en lille tohjulet Vogn, der bliver trukket af Mennesker; her af Kaffere, der er prydet med Oksehorn.

Den øvrige Koloni er paa Grund af sine gunstige erhvervsmæssige Forhold ret tæt befolket (16 pr. Kvadratkilometer), men har kun smaa Landsbyer. I Zululand træder den hvide Befolkning ganske tilbage, da det er forbudt de Hvide at erhverve Grundejendom. Zulukafferne bor i Kraaler, som ligger spredt vidt over Landet (Fig. 66). De besidder en vis Frihed, staar under Ledelse af en Høvding og har deres egne Love.

Lignende Forhold hersker ogsaa i Basutohøjlandet, som ligger Vest for Dragebjerglandene og danner en selvstændig britisk Kronkoloni. Ogsaa her er det kun undtagelsesvis tilladt de Hvide at bosætte sig og erhverve Land. Det barske Bjergland beboes af Basutoer, et Bantufolk, som er fremgaaet af Betschuaner-Stammer, som under Zulukrigen blev fortrængt til Bjerglandet og efter haarde Kampe med Buskmænd, Boere og Englændere til sidst kom under britisk Beskyttelse. De vedblev ligesom Kafferne i Zululand at være næsten uafhængige under en egen Høvding. Skønt Landet er opfyldt af Bjerge og delvis er et i klimatisk Henseende barskt Højland, har det dog navnlig i Dalene megen frugtbar Jord. Basutoerne driver derfor Agerbrug og Kvægavl. De forstaar at anvende Plov, ligesom de overhovedet under Paavirkning af Missionærerne har naaet et højere Kulturtrin. Paa de mere frugtbare Om-

raader bor Befolkningen tæt sammentrængt, dog ikke i Byer og Landsbyer, men mest i smaa Kraaler. Selv Hovedbyen *Maseru* har næppe 1500 Indbyggere. Til den hurtigt voksende Befolkning er Udbyttet af Jorden ikke tilstrækkelig, hvorfor mange af de unge Mennesker aarligt udvandrer og tager Tjeneste som Arbejdere i Bjergværkerne.

Paa det indre Højland mellem Oranje og Vaal ligger Oranjefristaten, der blev grundlagt af de Boere, som i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var draget ind i dette Land, da det tidligere var bleven affolket ved Zulukrigene. Dette Omraade har en temmelig ensartet Karakter; det er en svag bølget Højslette omtrent 1100—1300 Meter høj: kun enkelte Øbjerge rager op over den. Klimaet er det for et Højland sædvanlige med stærk Ophedning om Dagen og om Sommeren, men tillige med betydelig Afkøling om Natten og om Vinteren, og ogsaa karakteriseret ved ringe Nedbør. Vegetationen er derfor ligesom paa Steppen. Mod Sydvest hersker Karroovegetationen, mod Nordost Græssteppen med enkelte Træer, overvejende Akacier. Den er kun lidet egnet til Agerbrug, da dette kræver kunstig Vanding, og store Strækninger mangler ganske Vand, da mange af Floderne tørrer ud i den tørre Tid. Steppen har dog tilstrækkelig Græs til Kvæget, og Kvægavlen spiller derfor den største Rolle blandt Næringsvejene. Navnlig avles der Faar, paa dertil egnede Steder ogsaa Hornkvæg og Heste. I Udførslen spiller Kvæg og Uld derfor en betydelig Rolle. Oranjekoloniens Værdi er blevet hævet betydeligt ved de rige Diamantfund. Skønt det rigeste Minefelt ved Kimberley allerede 1871 blev berøvet Boerne af Englænderne, rummer Landet dog endnu et stort Antal Diamanter, af hvilke Jagersfontein og Koffyfontein samt Robert Victor og Vorspoed ved Boshof er de bekendteste. Vierfonteins Kullejer ved Vaal vinder stadig mere og mere Betydning for Næringslivet. Landets Tilgængelighed for Handel og Trafik beror hovedsagelig paa den Jernbanelinie, der gennemskærer det fra Oranje til Vaal og forbinder det med Kapkolonien og ved Sidelinier tillige med de vigtigste Havne ved Kysten, East-London og Durban. Ved Hovedbanen ligger 1377 Meter højt i en af Bjerge omgivet Dalsænkning *Bloemfontein* (37 000 Indb.), der er Sæde for Regeringen og har en betydelig Handel med Uld. Det er den eneste større By, idet Befolkningen, der næsten halvt bestaar af Hvide, ellers overvejende bor paa Gaarde, spredte over Landet. Kun hist og her har enkelte Bebyggelser, som Markedspladser for Omegnen, udviklet sig til smaa Landsbyer.

Paa den anden Side af Vaal begynder den tidligere Boerrepublik *Transvaal*, der nu som engelsk Koloni hører til den sydafrikanske Union. Den strækker sig mod Nord til Limpopo og omfatter ligeledes en Del af det indre Højland. Denne bølgede, undertiden bakkede Højslette gennemskæres af flere Bjergrygge og falder i en højere sydlig Del, Hoogeveld, og en lavere nordlig, Boschveld. Grænsen danner Witwaters-Randen.

Fig. 66. Landskab fra Natal. I Forgrunden de indfødtes Hytter.

Mod Ost afsluttes dette Land af Bjerge, som hører til Dragebjergenes Kæde. Disse faar tilstrækkelig Sommerregn fra det indiske Ocean og er derfor dybt gennemskaaret af vandrige Floder. Klimaet er her næsten tropisk og usundt, navnlig i det lave Forland. Paa Højderne hersker der derimod et sydligt subtropisk Højlandsklima, som dog i den nordlige Del af Boschveld mere og mere faar et tropisk Præg. Regnmængden tager stærkt af paa den anden Side af Randbjergene, hvilket ogsaa viser sig tydeligt i Vegetationen. Paa Hoogeveld træffer vi Græssteppen med enkelte Træer og Trægrupper, paa Boschveld overvejende Skov og

tornede Buske. Transvaal er derfor ogsaa i første Række et kvægavlende Land, kun i det ostlige Terrasseland er Kvægavl ofte umulig paa Grund af Tsetsefluens Forekomst. Agerdyrkning er indskrænket til de Omraader, der faar tilstrækkelig Fugtighed. Mod Syd i Hoogeveld er det væsentlig vore Markfrugter, der dyrkes, mod Nord og Øst tillader Klimaet Dyrkning af tropiske Kulturplanter.

Kvægavlen og Agerbruget har dog i vore Dage ikke den Betydning for Erhvervslivet som Bjergværksdriften. Natal er Afrikas vigtigste Guldland. De rigeste Guldminer ligger ved Johannesburg Syd for Witwater og i det østlige Terrasseland ved Barberton. Denne Guldrigdom blev skæbnesvanger for Landet, da den blev Anledning til Jameson's Indfald og Aarsag til Boerkrigen, ved hvis Slutning Landet mistede sin Selvstændighed og blev engelsk Besiddelse. I nyere Tid faar ogsaa Diamantudvindingen en stadig større Betydning, navnlig efter at man er begyndt at udnytte en Grube ved Pretoria, der er ganske uovertruffen i Righoldighed. Endvidere besidder Transvaal nogle Kullejer, der væsentlig fremmer Bjergværksdriftens Udvikling.

Guldet lokkede ogsaa Fremmede, Uitlanders, til Landet; disse bosatte sig navnlig i Johannesburg, og kom ved deres moderne Idéer i skarp Modsætning til Boerne, der strengt holdt ved det gamle, en Modsætning, der til sidst blev Anledning til Boerkrigen. I øvrigt er Antallet af Hvide ikke stort i Transvaal; de udgør ikke engang en Fjerdedel af Befolkningen. Hovedmassen bestaar af Rester af forskellige Bantustammer, Kaffere, Betschuaner eller Basutoer, som imidlertid fuldstændig har mistet deres Selvstændighed. Kun i det til Transvaal hørende Swasiland staar Negrene endnu under deres egen Høvding, i hvis Hænder Landets Styrelse tillige ligger. Som Arbejdere i Bjergværkerne anvendte man en Tid Kinesere, men der blev af Befolkningen gjort afgørende Indsigelse herimod, hvorfor Regeringen saa sig foranlediget til at forbyde videre Adgang og sende de allerede tilstedeværende Kinesere tilbage igen.

Guld- og Diamantproduktionen er nu Hovedgrundlaget for Udenrigshandelen. Udvindingen og Afsætningen af disse Produkter har krævet, at Landet blev aabnet for Trafiken, hvilket er opnaaet ved Anlæg af Jernbaner. Til alle vigtige Minedistrikter fører der nu Baner, og disse har ogsaa nøje Forbindelse med Kysten og Kaplandet. Det vigtigste Knudepunkt i Banenettet er *Johannesburg* (283 000 Indb.), Midtpunktet i det rigeste Guldminedistrikt først grundlagt i 1886, men allerede nu

vokset op til en Storby. Den ligger 1733 Meter højt paa en øde Steppe, omgivet af Skakttaarne og Bjergværksanlæg; den er selv en moderne, delvis fornem By med mange offentlige Bygninger og anselige Varehuse og Forstæder med smukke Haver. I dens brede Gader hersker der en livlig Færdsel, og talrige Automobiler farer igennem den (Fig. 67). Befolkningen, af hvilken omtrent Halvdelen er Hvide, frembyder en

Fig. 67. Johannesburg.

Blanding af Rigdom og Fattigdom og beherskes af Begærligheden efter Guld.

Foruden Johannesburg er ogsaa en Række andre Byer hurtigt blomstret op i Minedistrikterne, som f. Eks. det historisk bekendte Krügerdorph og det ved sine Kulgruber vigtige Bocksburg. Til Minebyerne horer ogsaa *Pretoria* (62 000 Indb.) i hvis Nærhed Verdens rigeste Diamantmine ligger. Den er som Sæde for den britiske Generalguvernor tillige Hovedstaden i den sydafrikanske Union. Byen ligger paa en 1360 Meter hoj, trælos Dalslette midt imellem Magalies Bjergene og har et venligt Udseende med sine Huse, der er omgivet af Haver.

RHODESIA OG KYSTFORLANDET

Nord for Limpopo breder det britiske Beskyttelsesomraade Rhodesia sig; det er opkaldt efter Cecil Rhodes, Grundlæggeren af det store Diamantselskab De Beers Company og senere Præsident for Kapkolonien. Det strækker sig ud over Sambesi ind i Kongobækkenet. Befolkningen er udelukkende Bantuer, blandt hvilke der kun lever nogle faa Hvide. Af Sambesi bliver dette Omraade delt i Syd- og Nord-Rhodesia.

Syd-Rhodesia omfatter Matebele- og Mashonaland. Det er et mægtigt Højland paa 1300–1500 Meters Højde, som har et stejlt Fald til Limpopo og Sambesi og mod Øst til Oceanet; op over det rager adskillige Steder plateauagtige Bjergrygge eller enkelte Bjerge, der er stærkt nedbrudt ved Forvitring. Fra det strømmer til alle Sider talrige Floder, som dog udtørres i den tørre Tid; thi svarende til Højden hersker der her et tropisk Højlandsklima med ringe Nedbør, kun om Sommeren, og tillige med stærke Temperatur-Modsætninger i Løbet af Døgnet. Paa Grund af den store Tørhed er Vegetationen sparsom, mest den træfattige Græssavanne og Buskskov. Landet egner sig dog til Kvægavl og i Dalene endog til Agerbrug; der dyrkes endda tropiske Kulturplanter, Ris, Bomuld og Sukkerrør. Klimaet tillader ogsaa Hvide at bosætte sig her. Navnlig moder man Englændere, der er trængt ind i Højlandet for at udnytte dets værdifulde mineralske Skatte. Her findes rige Guldlejer, ligesom man ved Gwelo har fundet Diamanter og ved Wankie Kul. Der er anlagt flere Jernbanelinier i Landet, som forbinder det med Kaplandet (Kap-Kairobanen) og med Kysten (Beira). Dog har Syd-Rhodesia erhvervsmæssig set endnu ikke faaet det Opsving, som man havde ventet. Europæernes Antal er endnu ringe, og Landet er hovedsagelig et Omraade for de Sorte, Matebelestammerne mod Syd og Mashonastammerne mod Nord, som overvejende driver Agerbrug og Kvægavl. Forvaltningens Sæde er i Matebeleland Bulawayo ved Foden af Matoppobjerget 1360 Meter højt beliggende, i Mashonaland Salisbury, der ligger 1435 Meter højt ved den Jernbane, der fører til Havnen Beira.

Nord-Rhodesia er ligeledes et Højland paa mere end 1000 Meters Højde med enkelte Bjerge, og som i Mutschingabjergene mod Øst stiger til 1800 Meter. Klimaet er tropisk med en af Højden mildnet Temperatur og med Sommerregn, som giver Landet tilstrækkelig Vand. Floderne gennemskærer ofte Højlandets stejle Rand i dybe Kløfter, hvor de dan-

ner Vandfald. Den nordlige Del tilhører Kongos Stromomraade. Trods den rigere Regnmængde (delvis mere end 1000 Millimeter om Aaret) bestaar Plantedækket overvejende af Savanner og tropisk Buskskov. Græslandet er rigt paa Vildt og byder Kvæget gode Græsgange, dog hindres Kvægavlen i enkelte Egne ved Tsetsefluens Optræden. Paa de frugtbare Strækninger driver de Indfødte Agerdyrkning, navnlig er det Tilfældet paa det oversvommede Omraade ved Sambesis ovre Løb, hvor

Fig. 68. Bailastamme i Krigsdragt (nordlige Rhodesia).

Barutsefolkene bor. Ogsaa nogle Europæere har nedsat sig her som Farmere, men deres Tal er kun ringe, da ingen stor Mineralrigdom lokker de Hvide til. Jernmalme, Bly og Zink findes i størst Mængde og udvindes navnlig i Gruberne ved Brokenhill. Der er aabnet Adgang til Nord-Rhodesia ved en Jernbane, som ved Livingstone, der er Sæde for Forvaltningen, overskrider Sambesi-Floden paa en 130 Meter høj Bro umiddelbart nedenfor Viktoriafaldene og derpaa drejer mod Nord og over Brokenhill naar Kongostatens Omraade. Uden for denne Banelinies Omraade er Steppelandet næsten udelukkende beboet af Negre.

Ved Sambesis ovre Lob har vi de allerede nævnte Barutser; Øst for disse træffer vi Batoka og Maschukulumbwe eller Baila (Fig. 68), der ligesom Barutserne horer til Sambesifolkene. Mod Nord kommer vi ind paa Kongofolkenes Omraade, der navnlig repræsenteres ved Balundaerne i Sambesis Kildeomraade.

Det britiske Omraade i det nordlige af Sydafrika er skilt fra Havet ved Kolonien *Portugisisk-Østafrika,* som paa den anden Side af Sambesi omfatter det væsentligst lave Kystforland og strækker sig kun ved Sambesi længere ind i det hojere, indre Land. Ved Kysten hersker der her et tropisk fugtigvarmt, usundt Klima, hvor selv Vintertemperaturen næppe synker under 20 Gr. Sydøstpassaten bringer Sommerregn, som ved Hojlandets Rand naar en Hojde af mer end 1500 Millimeter. Udstrakte, sumpede Lavninger begrænser Havet, i hvilket de store Floder, frem for alle Sambesi, har skudt deres store Delta frem. Her dækker tropiske Sump- og Urskove Jordbunden, idet de ud mod Havet ofte er omgivet af Mangrover eller Lunde af Kokospalmer. Kun borte fra Floddalene, navnlig i Gazaland, har Landskabet mere Karakter af en Steppe. Erhvervsmæssig set vilde Landet utvivlsomt i Lavningerne egne sig til tropisk Plantekultur, i det vestlige Terrasse- og Hojland ogsaa til Dyrkningen af Kulturplanter fra den tempererede Zone. Derimod er Kvægavl paa store Strækninger saa godt som udelukket paa Grund af Tsetsefluen. I Virkeligheden er Jordens Dyrkning kun lidet fremskreden, da Portugiserne ikke har haft Kraft nok til at opdyrke og udnytte deres Koloni. Det har først Englænderne gjort, idet de som Ejere af det bagved liggende Land har en Interesse i, i det mindste erhvervsmæssigt, at erobre Landet og derved samtidig sikre sig Adgang til det indre Land. I deres Hænder hviler næsten hele Erhvervslivet og Handelstrafiken. Englænderne har ogsaa bygget de Jernbanelinier, som forbinder de vigtigste Havne med Transvaal og Rhodesia og saaledes gør den portugisiske Koloni til et Gennemgangsland for Handelen med de britiske Besiddelser. Den vigtigste Havn er *Lourenzo Marquez* ved Delagoabugten, der skærer sig dybt ind i Landet. Gennem denne Havneby gaar Handelen paa Transvaal, og den er tillige Hovedstaden i Portugisisk-Østafrika. Den anlobes regelmæssigt af flere Dampskibslinier. En anden Havn, der ligeledes har stor Betydning, er Beira, der er Udgangspunkt for Banen til Rhodesia.

KALAHARI OG SYDVESTAFRIKA

Den vestlige Del af det indre Højland optages af Kalaharibækkenet, som i det væsentlige tilhører det britiske Betschuanaprotektorat, men for en Del ogsaa falder inden for det tidligere tyske Sydvestafrikas Omraade. Her ligger Ørkenen Kalahari, der dog ikke helt fortjener en saadan Benævnelse, da dette Omraade mere er et Steppeland, der er fugtigt nok, til at der kan trives Græs, ja selv til Busk- og Trævækst. Klimaet er i selve det af Randbjerge omgivne Bækken varmt og tørt, men Østenvinde bringer Sommerregn, som mod Nord maaler en Højde af 500 Millimeter, men mod Syd ganske vist gaar ned til 200 Millimeter. Det nordlige Kalahari faar derfor godt med Fugtighed; til det strømmer fra de omgivende Højlande talrige Floder, som stedse er vandførende og i Regntiden oversvømmer store Arealer. Jordbunden har her et saadant Overskud af Grundvand, at det for en stor Del danner et sumpet Land, dækket af Siv eller med Busk- og Trævegetation. Den vigtigste Flod er Okavango, der under en stærk Forgrening til sidst taber sig ganske i Ngamisoens helt sumpagtige Bækken. Kun i Regntiden faar den i Botletle, der skærer sig dybt ind i Ørkenplateauet, et Afløb til Makarikaribækkenets aflobslose Saltsump. Den mellemste Del af Kalahari er betydelig fattigere paa Nedbør. Den gennemskæres af mange Flodlejer, som dog for Størstedelen vedvarende er tørre. Vand findes kun sjældent i den tørre Tid og i Regntiden kun i Sandmarkernes Vandhuller, de saakaldte Vleys. Vegetationen er som paa Busksteppen med Græsmarker og Kratskove. Steppevegetationen træffer vi ogsaa i den sydlige Del af Kalahari, Bækkenets tørreste Del, hvor Flodlejer ofte ganske mangler, og store Arealer er optaget af bølgede Sandflader og Sandklitter. Saadanne Sandaflejringer er overhovedet karakteristiske for Kalahari; de er udbredt over alle Dele og giver Landskabet et ørkenagtigt Udseende. Ejendommelige er ogsaa de hyppigt i haarde Kalkaflejringer indsænkede kedelagtige Fordybninger, de saakaldte Kalkpander, der undertiden indeholder Vand, mest Saltvand. Nogle Forskere mener, at de skyldes den Omstændighed, at der her tidligere har været Vandingssteder, hvor Dyrene, der forekom i uhyre Mængder, medens de drak og badede, dannede Fordybninger i Jordbunden, andre mener, at disse Kalkpander er Rester af tidligere Indsøer.

Den tidligere Vildtrigdom er nu stærkt formindsket ved de Indfødtes og Europæernes Jagter; men Steppen med dens Græsgange er en god Jord for Kvægavlen, som Beboerne ogsaa overvejende giver sig af med. Der holdes navnlig Hornkvæg, Faar og Geder. Der findes endvidere noget Agerbrug, men Hosten tilintetgøres ofte ved Tørke. I Almindelighed er det tørre Steppeland kun tyndt befolket; store Strækninger er næppe beboelige. Befolkningens Hovedmængde er Buskmænd, som bebor den mellemste og sydlige Del af Kalahari og vandrer om som Samlere og Jægere. Desuden træffer vi Bantuer, navnlig mod Øst og Nord; det er overvejende Bakalaharier, der tilhører Vestbetschuanernes Stamme. De bor i enkelte, over hele Landet spredte Kraaler, der er anlagt ved de Steder, hvor der findes Vand, men som dog ofte maa forlades i den tørre Tid, naar Vandet helt forsvinder.

Det mest regnfattige Omraade i Sydafrika er imidlertid ikke den formentlige Ørken Kalahari, men det vestlige Kystland, der hovedsagelig optages af den tidligere tyske Koloni Tysk-Sydvestafrika. Det er de Randbjerge, der afslutter det sydafrikanske Højland mod Vest.

Fra Kalaharibækkenet stiger Jordbunden efterhaanden jævnt mod Vest til en større Højde og danner saa en bred Højlandsterrasse, som højere Bjerge rager op over. Denne sænker sig i Terrasser ud mod Atlanterhavet ned til en indtil 100 Kilometer bred Kystslette, Namib, som naar til Havet med en ensformig Fladkyst.

Namib er en vegetationsfattig og næsten menneskefattig Sand- og Stenørken af en skrækkelig Ensformighed og Øde og vanskelig tilgængelig fra Søsiden; thi den lidet indskaarne Kyst er ombrust af en stærk Brænding og er fattig paa Havne. Kun i Hvalfiskebugten og Lüderitzbugten er der Steder, der egner sig til Landing. Kysten virker saa meget desto mere afskrækkende, fordi den ofte er omgivet af et bredt Bælte af Vandreklitter. Denne øde Kyst er imidlertid ikke uden Betydning for Næringslivet, idet den beskylles af et Hav, der er meget fiskerigt og derfor gør et indbringende Fiskeri muligt. Tillige besøges Kysten ofte af store Flokke af Sælhunde og ikke sjældent ogsaa af Hvaler, som giver Anledning til Fremstilling af Tran, og endelig er Øerne nærved Kysten Rugesteder for talløse Fugle, hvis Ekskrementer har dannet Guanolag af betydelig Mægtighed.

Selv den øde Namib er ikke fuldstændig værdiløs. Den sandede og stenede Jordbund og den uhyre Tørke — ved Kysten falder der næppe 20 Millimeter Regn om Aaret — gør den ganske vist fuldstændig ubruge-

lig til Agerbrug og Kvægavl, men i Sandet ved Lüderitzbugten har man fundet Diamanter i stor Mængde; de udvindes her ved at sigte og udvaske Sandet. Derved er Lüderitz blevet en betydelig lille By og en livlig Handelsplads, skont den ligger omgivet af en saa vandfattig Sand- og Stenorken, at der maa sorges for Drikkevand til Indbyggerne ved Destillation af Havvandet. Dens Betydning stotter sig paa, at den har den bedste naturlige Havn ved denne Kyst, og den er blevet Udgangs-

Fig. 69. Ved Waterbjerget i Sydvestafrika.

punkt for Jernbanen til det Indre af Landet, til Keetmanshoop. Ørkenen gennemskæres ogsaa mod Nord af to Jernbanelinier, som fra Swakopmund fører til Windhuk og Otavi.

Landskabsbilledet ændres betydeligt, naar vi kommer til Hojlandet. Der hersker vel ogsaa her et overordentlig tort Klima, saaledes at der næppe gives nogen Flod, der til Stadighed er vandforende, men der falder dog Sommerregn, hvorefter Floderne for en Tid fyldes med Vand og derved yder Jorden tilstrækkelig Fugtighed til, at der kan udvikle sig en ganske vist ret sparsom Vegetation. Her findes Kratskov med Akacier, Mimoser og Euforbier, og Hojlandets Græsmarker afbrydes af Skovstriber langs Flodsengene. Plantedækket mod Nord er det

rigeste, da Klimaet her er mere fugtigt og næsten tropisk, og en tropisk Vegetation af Buske og Træer dækker Jordbunden.

Efterhaanden som man fjerner sig fra Kysten, aftager ogsaa den kolde Havs afkølende Virkning; i den tynde, klare Højlandsluft virker Solbestraalingen kraftigere og fremkalder store Temperatursvingninger. Ved denne Vekslen mellem Hede om Dagen og Kulde om Natten forvitrer de fremstaaende Klipper hurtigt og opløses til Grus, som overalt dækker Dale og Skraaninger i stor Mægtighed.

Fra denne Forvitringsjordbund rager Højlandet i enkelte Plateauer og Bjerge op til en betydelig Højde, mægtigst i den mellemste Del, Damaralandet, som i Auasbjergene naar en Højde af 2481 Meter, ja i Omatako, hele Landets højeste Punkt, endog stiger til 2680 Meter. Højlandet bestaar her af gamle krystallinske Bjergarter; det har her med sine vildt sønderrevne Bjerge hyppigt Præg af Højbjerge. I det sydlige Namaland er der over det krystallinske Grundfjæld aflejret vandrette Lag af Kalk- og Sandsten, saaledes at Bjergene mest rager frem som Plateauer og Taffelbjerge. Paa samme Maade er det nordlige Højland opbygget. Der hæver Waterberg (Fig. 69) sig som et mægtigt Plateau, hvis østlige Forbjerge springer langt frem i Kalaharibækkenet. Nord derfor sænker Højlandet sig til Ovambolandets ensformige Græssletter; mod Vest afsluttes denne Sænkning af Kaokoveld, Bjerge, der er gennemfuret af dybe Kløfter.

Paa Højlandets Stepper er der i Almindelighed gode Græsgange, hvorfor ogsaa Kvægavl indtager den vigtigste Plads i Næringslivet. Ogsaa de Indfødte er hovedsagelig Kvægavlere, saaledes Hereroerne i Damaralandet og det sydlige Kaokoveld, Bjergdamaraerne, Hottentotterne og Blandingsfolkene. Kun Ovamboerne mod Nord driver mere Agerbrug, og Buskmændene, der for Størstedelen er fordrevet til Ørkenen, er vedblevet at være Samlere og Jægere. Ogsaa de talrige herboende Hvide, især Tyskere og Boere, lever væsentlig af Kvægavl, og der avles alle vigtige Nyttedyr som Hornkvæg, Faar, Geder, Heste, Muldyr og Svin; dog er den mere tørre sydlige Del mere egnet til Faare- og Gedeavl, medens den noget mere fugtige Del er godt egnet til Avl af Hornkvæg. Der lægges stadig større og større Vægt paa Avl af Kameler og Strudse. Til Agerbrug er Landet for tørt, og Regnen falder desuden meget uregelmæssigt. Kun hvor der er tilstrækkeligt Grundvand til Stede, eller hvor der ved Brøndboringer eller Sluseværker kan skaffes Vand til kunstig Vanding, er man gaaet over til Agerdyrkning, især

Dyrkning af Korn, Grøntsager, Frugt og Vin. Det hede Klima tillader endog Dyrkning af Daddelpalmer. For Næringslivet har Udnyttelsen af de mineralske Rigdomme hidtil kun haft ringe Betydning; man har vel fundet Mineraler paa enkelte Steder, men sjældent i saa stor Mængde, at det har kunnet betale sig at udvinde dem; kun Kobbermalmene i Otaviomraadet ved Tsumeb giver et lønnende Udbytte.

Den tyske Koloni, hvortil Bremerkøbmanden Lüderitz lagde Grunden, idet han i 1883 erhvervede det lille Omraade Angra Pequena (Lüderitzbugten), havde udviklet sig godt under det tyske Styre. Tyskere og Boere har i stor Mængde nedsat sig her som Farmere, navnlig i Stor-Namaland og i Damaraland, og efter dem er der kommet Handlende og Embedsmænd. Efterhaanden som Trafikforholdene blev bedre, og Jernbaner blev anlagt, blomstrede Byerne mere og mere op. Navnlig gælder det om Hovedstaden *Windhuk*, der med sine 8000 Indbyggere er en ganske anseelig By. Den ligger i en Højde af 1657 Meter i en bred Dal i Damarabjerglandet, hvor Trafiken samles fra alle Sider. Den vigtigste By mod Syd er Keetmanshoop, som er forbunden med Windhuk og med Lüderitzbugten med en Jernbane. Paa mange Steder mod Syd, saaledes ved Windhuk, findes varme Kilder, hvilket hænger sammen med de store Forskydninger, som Højlandet har været udsat for.

DE AFRIKANSKE ØER

Afrika er den mest ofattige Verdensdel. Det besidder kun to større Øgrupper, Madagaskar og Maskarenerne i det indiske Ocean, de kanariske og de kapverdiske Øer i Atlanterhavet; disse sidste kalder man de vestafrikanske Øer, og til dem regner man i Almindelighed ogsaa de øvrige atlantiske Øer, selv de, der ligger langt borte.

DE ØSTAFRIKANSKE ØER

Den betydeligste af de østafrikanske Øer er *Madagaskar*, som med sit 585 530 Kvadratkilometer store Areal er større end hele Frankrig. Den er ved det 3000 Meter dybe Mozambique-Stræde skilt fra Fastlandet og er en ægte Flageø; den danner et ved Havets Indbryden losrevet Stykke af det nærliggende Fastland, en Horst, der hæver sig op fra

Havbunden. Dens ensformige Omrids, dens Terrænforhold og geologiske Bygning er ganske afrikanske. Ligesom Sydafrika er den et Højland med terrasseformet Fald mod Kysten, opbygget af gamle, krystallinske Bjergarter, paa hvilke der kun mod Vest er aflejret yngre mesozoiske (Jura, Kridt) og tertiære Lag. Madagaskar er saaledes en gammel Landflage, som, idet den siden Stenkulstiden har været udsat for Nedbrydning, nu er en Bjergruin. Dog tyder talrige Udbrudsmasser mod Nord (Ambreomraadet) og talrige udslukte Vulkaner samt hede Kilder og Jordskælv paa senere tektoniske Forstyrrelser. Sin største Højde naar Øen i de overvejende vulkanske Ankaratrabjerge (2607 Meter). Utvivlsomt kan ogsaa det stejle Fald mod Øst og Østkystens ensformige Forløb føres tilbage til et Brud, navnlig da Havbunden i umiddelbar Nærhed er sunket ned til en stor Dybde. Paa samme Maade betragter man den bugt- og ørige Nordvestkyst for en Følge af tektoniske Fænomener.

I sin Helhed har Højlandet et jævnt Fald mod Vest, og i den Retning strømmer de fleste Floder, som udspringer nær Østkysten og derved faar et ret langt Løb. De er vandrige, men kun lidet sejlbare og derfor uden nogen Betydning for Trafiken.

Floderne skylder det fugtige Klima deres Vandrigdom. Madagaskar ligger ganske i Sydostpassatens Omraade; den blæser stadig mod Østsiden, og idet den naar op paa de stejle Skraaninger, fremkalder den stærk Regn. Den aarlige Regnmængde overstiger her 3000 Millimeter, men den aftager hurtig mod Vest, hvor Højlandet ligger i Læ for Vinden og synker yderst mod Sydvest ned til 400 Millimeter. I Almindelighed hersker der tropisk Sommerregn, dog falder der paa Østsiden ogsaa Regn om Vinteren, saaledes at der her mangler den virkelige tørre Tid, som findes saa udpræget i det Indre og især ved Vestkysten. Den tropiske Beliggenhed og Havets Indflydelse betinger en ensartet høj Varme, om Sommeren (Januar) 23—26 Gr., om Vinteren (Juli) 19—23 Gr.

Til det tropiske Klima svarer Vegetationen; men kun paa den fugtigvarme Østside træffer vi tæt Urskov med en tropisk Fylde af Planter. Paa Højlandet afbrydes Græssavannen kun af Galleriskove, og i den tørre vestlige Del gaar Savannen over i en Steppe med Tornebuske. Vegetationen ligner derfor ganske Vegetationen paa det nærliggende Fastland, men Plantedækket har dog meget ejendommeligt og fremmedartet ved sig med tydeligt Slægtskab med Sydasiens og Australiens Flora

(Pandaner, Kasuariner). I den tropiske, østlige Del vokser en Bananart med vifteformet stillede Blade, Ravenala, kaldet »de rejsendes Træ«, fordi der samler sig Vand i dens Bladskeder, som man gennemborer, hvorved Vandet løber ud, saaledes at den rejsende kan stille sin Tørst. (Fig. 70).

Madagaskars Fauna er endnu mere mærkværdig end dens Flora. Der mangler mange af de for Fastlandet karakteristiske Dyr, Aber, de

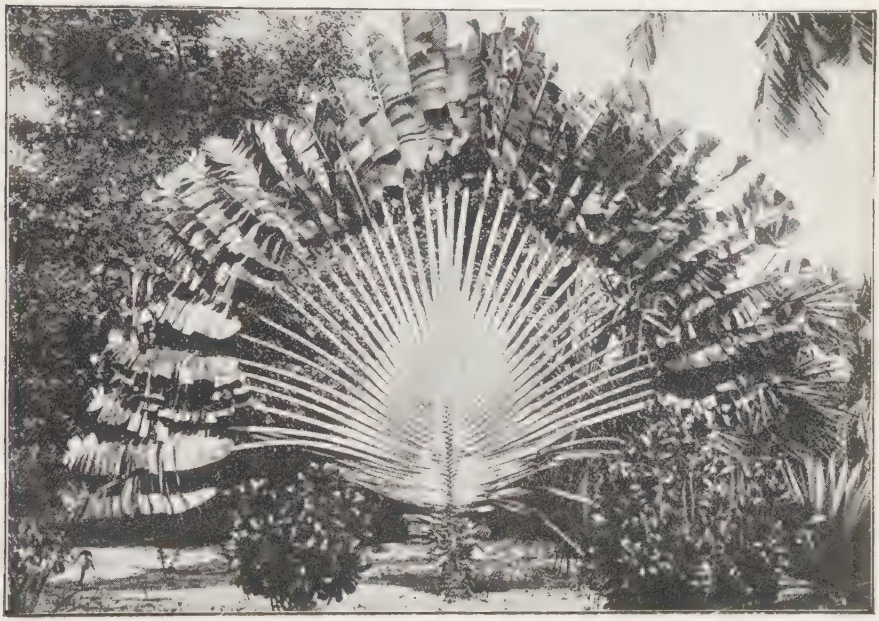

Fig. 70. »De rejsendes Træ«, Ravenala.

store Rovdyr, Antiloper og Næshorn. Da disse formodentlig først sent er indvandret til Afrika, maa man antage, at Øen allerede tidligt (i Tertiærtiden) er blevet skilt fra Fastlandet. Pattedyrene er væsentlig repræsenteret ved Halvaber (Lemurer), Insektædere og Flagermus. Ogsaa blandt Fuglene findes der ejendommelige Former, saaledes den nu uddøde Kæmpestruds. Desuden bestaar der, ligesom ved Floraen, Forbindelser med Indien og ved Børstesvinet ogsaa til Mellemamerika (Vestindien).

Nøje Tilknytning til Asien viser sig ogsaa i Befolkningen. Den kan deles i to Hovedgrupper, Madagasserne og Sakalaverne. Af disse er de

første uden Tvivl af malajisk Herkomst, hvilket ogsaa fremgaar af historiske Beretninger. Deres Indvandring er blevet lettet ved Monsunen, der om Vinteren blæser fra Nordøst og saaledes har vist dette søfarende Folk Vej til Madagaskar. Denne Monsun har ogsaa ført Araberne og Indere til Øen. Madagasserne er delt i flere Stammer, hvoraf Hovaerne er de mægtigste, mest intelligente og derfor mest fremskredne; før Franskmændene tog Øen i Besiddelse, var de det herskende Folk (Fig. 71). De har Malajernes Legemsbygning; deres Hudfarve er lysebrun til olivengul, deres Haar sort, glat eller lokket og Legemet af Middelstorrelse. I Modsætning til dem har Sakalaverne negroide Træk, mørk Hudfarve og kruset Haar (Fig. 72). Man har hidtil betragtet dem som ægte Negre, der var indvandret fra Fastlandet, navnlig da de hovedsagelig bor paa den vestlige Side af Øen; men man er nu mere tilbøjelig til at antage, at de ligeledes er Folk af malajisk Herkomst, eller til at sætte dem i Forbindelse med Melanesiens mørkhudede Folkeslag. Mellem de to Folk har der været bitre Kampe, i hvilke Hovaerne har faaet Overtaget; og der gives nu kun mod Sydvest uafhængige Sakalaver.

Øen Madagaskar stod oprindelig under fransk Beskyttelse, men blev 1895 Koloni. Den nære Berøring med Europæerne har øvet stor Indflydelse paa Hovaerne; de gaar overvejende med europæisk Dragt og har antaget Kristendommen.

Under det franske Styre begynder ogsaa Erhvervslivet at udvikle sig kraftigere. De Indfødte driver Agerbrug og Kvægavl, Agerbrug især i Kystlandet, Kvægavl derimod paa det indre Højland og i det vestlige Steppeland. Ved den fugtigvarme Østkyst dyrkes der Ris og Maniok I nyere Tid har Franskmændene desuden her anlagt Plantager af Sukkerror, Kaffe, Kakao, Kautsjuktræer og Tobak. Paa det koligere Højland trives europæiske Markfrugter, Grøntsager og Frugtsorter. Kvægavlen tager, især i det Indre, navnlig Sigte paa Avl af Hornkvæg. Af Betydning er ogsaa Biavlen, der leverer Voks til Udførsel; derimod udnyttes de mineralske Rigdomme kun i ringe Grad, skønt der findes en Del, og der udføres kun Guld og Grafit. Under den langsomme Udvikling af Erhvervslivet og paa Grund af den ringe Folketæthed (næppe 6 pr. Kvadratkilometer) har Handelen ikke kunnet blomstre op. Den vanskeliggøres ogsaa ved Samfærdselsforholdene; ligesom i det tropiske Afrika foregaar Varetransport her hovedsagelig ved Lastdragere. Franskmændene har begyndt at anlægge Veje, i nyere Tid særlig for

Trafik med Lastbiler, og Jernbaner. Saaledes er Hovedstaden Tananarivo forbundet med Kysten ved en Jernbane.

Tananarivo (67 000 Indb.) var tidligere Hovaherskernes Residens og er nu Sæde for Koloniens Forvaltning. Den ligger 1220 Meter højt paa en Slette med talrige Klippehøje, og dens Huse hæver sig paa flere Terrasser. I Stedet for de gamle Bambushytter er der nu Stenbygninger; ogsaa forskellige offentlige Bygninger og Kirker pryder Bybilledet. Fransk-

Fig. 71. Howaer ved deres Maaltid, der bestaar af Ris.

mændene har iøvrigt overvejende bosat sig i Kystbyerne. De vigtigste Havne er Tamatave ved Ostkysten og Majunga ved Nordvestkysten Diego Suarez ved Nordspidsen er anlagt som Krigshavn.

Nordvest for Madagaskar, ved Indsejlingen til Mozambique-Strædet ligger Komorerne, der ligeledes er franske. Det er en Gruppe helt vulkanske Øer, der rager stejlt op af Havet, undertiden omgivet af Koralrev. Paa den største af Øerne ligger den 2600 Meter høje Vulkan Santa Kartala, der endnu er virksom. Det oceaniske milde Klima og den frugtbare, vulkanske Forvitringsjord betinger en yppig Plantevækst og begunstiger Dyrkningen af tropiske Planter som Sukkerrør, Ris, Kokos-

palmer og i nyere Tid især Vanille og Parfumeplanter. I Kystlavningerne hersker der et usundt Klima, der virker hindrende paa Bebyggelsen og den erhvervsmæssige Udnyttelse af Landet. Paa Øerne, der tilsammen udgør 2200 Kvadratkilometer, lever der ikke 100 000 Mennesker (Madagasser, Negre, Arabere og Indere).

Ogsaa Nord for Madagaskar hæver der sig nogle Øgrupper op af Havet, Aldabraoerne, Amiranterne, Seychellerne, som alle er i engelsk Besiddelse. Aldabraoerne, der ligger mod Nordvest, er flade Øer af korallinsk Oprindelse; de er dækkede af tæt Kratskov. Paa dem lever der endnu nogle store Landskildpadder, som tidligere ogsaa fandtes paa Madagaskar. Ogsaa Amiranterne er flade Koraløer; de talrige smaa Øer er dækkede af tropisk Vegetation og bærer store Lunde af Kokospalmer, som ved Siden af Skildpadde- og Fiskefangsten er Hovederhvervskilden for den sparsomme Befolkning (ca. 200). Større og betydeligere er *Seychellerne*, der er opkaldt efter en fransk Soofficer og endnu i det 18. Aarhundrede tilhørte Frankrig. Med en Granitkerne som Top af et undersøisk Bjerg rager de ca. 1000 Meter op over Havet, omgivet af hævede Koralrev. En yppig, tropisk Urskov pryder Øerne, der opviser mange Ejendommeligheder i deres Flora og Fauna. Her vokser Sokokospalmen, hvis Nød (Seychellernød) er den største Træfrugt af den Slags, man overhovedet har. Paa den frugtbare Jord trives tropiske Nytteplanter fortræffeligt, som Sukkerrør, Kaffe, Kakao, Vanille og Kokospalmer. De 23 000 Indbyggere stammer til Dels fra den Tid, da Øerne var franske, og taler et fordærvet fransk Sprog. Englænderne benytter Øerne som Stottepunkt for deres Skibsfart.

Den sidste ostafrikanske Øgruppe er *Maskarenerne* Øst for Madagaskar: Réunion, Mauritius og Rodriguez. Det er høje vulkanske Øer, der sidder paa et ældre Grundfjæld, og hvis vulkanske Kræfter endnu ikke helt er ophørt at virke. Ved deres Beliggenhed midt i et tropisk Hav har de et fugtigvarmt, ensartet Klima med en Aarstemperatur paa 23 Grader, en Januartemperatur paa 26 Gr. og en Julitemperatur paa 20 Gr. Nedbørsmængden varieres fra 1200 til 1700 Millimeter om Aaret. Derfor bar Øerne oprindelig en tæt, tropisk Urskov, der først i de højere Bjergegne gaar over i Buskformation. Nu er Urskoven de fleste Steder fortrængt af de dyrkede Planter, navnlig ved Plantager af Sukkerrør, der her ofte fuldstændig behersker Landskabsbilledet. Jordbunden er frugtbar og giver et godt Udbytte, men voldsomme Hvirvelstorme, Mauritiusorkanerne, kan ofte paa ganske kort Tid ødelægge værdifulde

Plantager. Den stærke Opdyrkning af Jorden gør en større Folketæthed mulig; fra alle Kystlandene ved det indiske Ocean er der kommet Folk til disse Øer, hvis Befolkning derfor udgør en broget Blanding af Madagasser, Negre, Arabere, Indere og Kinesere, hvortil kommer et iøvrigt ret ringe Antal Hvide.

Den største Ø, *Réunion* (1980 Kvadratkilometer) er i fransk Besiddelse. Det er en mægtig Vulkankegle, der i sin højeste, undertiden af Sne dækkede Top stiger til 3070 Meter og paa andre Steder endnu udfolder vulkansk Virksomhed. Sin særlige Værdi faar denne Ø ved sin rige Produktion af Sukker, Rom, Vanille og Mauritiushamp (Trevler af en Aloëart) og den derved betingede, livlige Handel, da der ogsaa maa indføres Levnedsmidler og Fabriksvarer til den store Befolkning (over 170 000). For bedre at faa Adgang til Landet er der anlagt Jernbaner, og de vigtigste Havne er vokset op til betydelige Smaabyer, som *Saint Denis* (22 000 Indb.) *Saint Pierre* og *Saint Paul.*

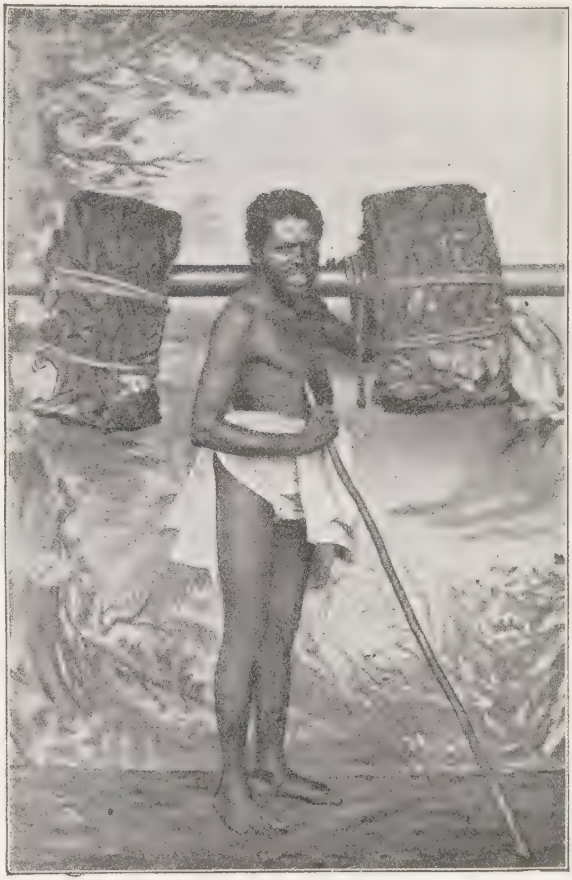

Fig. 72. Sakalav fra Madagaskar.

Den engelske Ø *Mauritius* (1863 Kvadratkilometer) har en endnu større Sukkerproduktion end Réunion, og paa denne Ø er den oprindelige, saa skønne Tropevegetation næsten ganske udryddet for at give

Plads for Sukkerplantagerne. Øen har ogsaa en langt talrigere Befolkning (ca. 380 000 Indb.), og Befolkningstætheden overgaar 200. Det er overvejende indiske Kulier, som efter Negerslaveriets Ophævelse er ført hertil som Arbejdere. Det Indre af Øen er opfyldt af Bjerge, som imidlertid kun naar en Højde af ca. 800 Meter, og som man derfor kan opdyrke lige op til Toppen. For Erhvervslivet er der gjort uhyre meget, og hele Øen er omspændt af et tæt Jernbanenet. Den vigtigste Havn er *Port Louis* (50 000 Indb.) ved Vestkysten, med Sæde for Forvaltningen og mange offentlige Bygninger, Kirker og Skoler, men usund og derfor uegnet til Bolig for de Hvide, men overvejende beboet af Indere.

Guvernøren paa Mauritius styrer ogsaa den tredje af Maskarenerne, den lille, kun 111 Kvadratmeter omfattende Ø, *Rodriguez*, hvis 6700 Indbyggere hovedsagelig lever af Kvægavl og Fiskeri.

En anden østafrikansk Øgruppe finder vi mod Nord i Fortsættelse af Somalihalvøen. Hovedøen er *Sokotra*, der ligesom det nærliggende Fastland er gennemskaaret af Bjergrygge, som naar en Højde af 1420 Meter og bestaar af et af yngre Eruptivmasser gennembrudt Grundfjæld af Gnejs og Granit. I sin Natur ligner Øen det nærliggende Fastland og har ligesom dette et tørt Klima og en sparsom Vegetation. Paa dens 3579 Kvadratkilometer store Areal bor der kun 12 000 Mennesker, navnlig Somalier, Arabere og Indere. Øen staar under England.

DE VESTAFRIKANSKE ØER

Medens de østafrikanske Øer viser en nøje Forbindelse med Fastlandet og som oftest er afskaarne Dele deraf, har vi ved de vestafrikanske Øer at gøre med rent oceaniske Dannelser, som er opstaaet fra selve Havbunden. De er gennemgaaende af vulkansk Oprindelse og næsten kun opbygget af Eruptiver. Naar man medregner dem til Afrika, sker det mest, fordi det er hensigtsmæssigt; det er egentlig atlantiske Øer, som ikke hører til nogen Verdensdel, men hvoraf dog nogle ligger saa nær ved Afrika, at de modtager stærk Paavirkning derfra og derfor kan regnes med som afrikanske.

Langt borte i den sydlige Del af Atlanterhavet ligger først ved 37 Gr. sydlig Bredde den lille Øgruppe *Tristan da Cunha*, der bestaar af tre Øer, men kun omfatter 116 Kvadratkilometer. En af Øerne hæver sig i en udslukt Vulkan til 2329 Meter. Paa den lever en lille engelsk

Koloni paa næppe 100 Mennesker fuldstændig afskaaret fra Verden, idet de kun en Gang om Aaret har Postforbindelse med Kapstaden. Kvægavl og nogen Dyrkning af Korn, Grøntsager og Frugt begunstiges meget af det milde og ensartede Øklima.

Betydelig nærmere ved Afrika ligger Øen *Sankt Helena*, der ligeledes er en britisk Besiddelse. Den rager som en Basaltkegle op fra Havets Dyb og hæver sig 825 Meter op over Havfladen. Øen der ligger paa 16. Breddegrad har et varmt Klima med 24 Gr. i den varmeste Maaned (Marts) og 18 i den koldeste (August). Sydostpassaten, der blæser her til Stadighed, ofte som Storme, bringer kun Nedbør til de højere Bjergegne (over 1000 Millimeter), medens de lavere Regioner ikke engang faar 200 Millimeter. Derfor er Vegetation her sparsom, og først højere oppe begynder Trævæksten. Dog er den oprindelige Træbestand blevet stærkt formindsket af Menneskene; thi Øen er ret tæt befolket; paa dens 122 Kvadratkilometer store Flade lever 3600 Mennesker. Disse driver overvejende Kvægavl (især Geder). Plante- og Dyreverdenen er, som saa ofte paa de isolerede Øer, ret fattig paa Arter, men flere af dem er ejendommelige for Øen alene. For den engelske Skibsfart er Sankt Helena en vigtig Kulstation, som ganske vist har mistet meget af sin Betydning, siden Suezkanalen blev aabnet som Sovej til Indien; dog har Hovedbyen *Jamestown* stadig en livlig Handel og Trafik.

En yderligere Skibsfartstation har Englænderne skabt sig paa den lille, kun 88 Kvadratkilometer omfattende Ø *Ascension*. Paa Grund af sin ækvatoriale Beliggenhed, under 8 Gr. sydlig Bredde, har den et tropisk varmt Klima med en Aarstemperatur paa 25 Gr.; men Vegetationen er i Almindelighed kun lidet yppig, dels fordi ogsaa her de lavere Regioner paa Øen, der hæver sig 850 Meter, er fattige paa Nedbør, dels ogsaa fordi vilde Kaniner og Geder tilintetgør den. Beboernes Antal er kun ringe, i Øjeblikket næppe 200, og er i de sidste Aartier gaaet stærkt tilbage; derimod er Øen Rugested for utallige Havfugle, og mange Havskildpadder opsøger den for at lægge deres Æg der.

Først paa de *Kapverdiske Øer* (det grønne Forbjergs Øer) kommer vi ind paa et Omraade, som staar i nøjere Forbindelse med Afrika. Disse Øer er ligeledes af senere vulkansk Oprindelse, men de eruptive Bjergarter er aflejret paa et ældre Grundfjæld, og der findes desuden Rester af sedimentære Lag, som lader os formode, at der tidligere har bestaaet et vist Sammenhæng med Fastlandet. Til denne Øgruppe hører fjorten Øer, der for Størstedelen hæver sig til en ret anselig Højde; en endnu

virksom Vulkan findes paa Øen Fogo; den er 2975 Meter høj. Om Afrikas Nærhed minder Øerne os ved deres Natur; de er ligesom Fastlandet under 15.—18. Breddegrad ørkenagtig tørre. De ligger inden for Nordostpassatens Omraade, og denne bringer kun sparsom Regn i den senere Sommer (August til Oktober), i Lavlandet næppe 200 Millimeter. I Aarets øvrige Maaneder hersker der næsten uafbrudt Tørke, og Vegetationen er derfor meget sparsom. Kun i de højere Regioner, hvor der falder lidt mere Regn, er der et tættere Plantedække, men Skove findes der ikke.

Det tørre Klima hindrer ogsaa Jordens Dyrkning. Agerbrug er i Almindelighed kun muligt ved kunstig Vanding; men en saadan findes kun paa faa Steder. Paa Grund af den store Varme — 26,5 Gr. i den varmeste Maaned (September), og 21,5 i den koldeste (Februar) — trives selv tropiske Kulturplanter som Bananer og Kaffe; i større Omfang dyrkes der dog kun Kokos- og Daddelpalmer. Indbyggerne driver hovedsagelig Kvægavl; naar Agerbruget staar langt tilbage, ligger det for en Del i Befolkningens Ejendommelighed. Den bestaar overvejende af Negre og Mulatter, der kun er lidet foretagsomme. Oprindelig var Øerne ubeboede, og man begyndte først at bosætte sig paa dem efterat de var blevet opdaget af Portugiserne, som endnu ejer dem. Indbyggernes Antal beløber sig til 150 000, hvilket, da Øernes samlede Areal er 3927 Kvadratkilometer, giver en Befolkningstæthed paa 38 pr. Kvadratkilometer. Større Betydning har Øerne kun ved deres Beliggenhed, især ved Trafiken til Sydafrika og Sydamerika. Hovedhavnen for denne Trafik er Porto Grande paa Øen Saint Vincent. Hovedstaden med Guvernørens Residens er Cidade de Praia paa Sao Thiago.

Endnu nærmere Fastlandet kommer vi paa de *kanariske Øer*. Skønt de helt er opbygget af yngre vulkanske Bjergarter, tyder Øernes Beliggenhed og Retning dog paa Forbindelse med de nærliggende Atlasbjerge, i hvis Fortsættelse de hæver sig op af Havet. Formodentlig sidder de fast paa et gammelt Grundfjæld. Deres vulkanske Oprindelse erkender vi ikke blot af Bjergarterne, men ogsaa af de Former, som møder os overalt i Landskabet. Ofte rager der endnu høje Vulkankegler op, og store Kraterkedler, Calderas, er indsænkede i Jordbunden. Paa den største Ø, Tenerife, hæver der sig endog en endnu virksom Vulkan, den 3710 Meter høje Pico de Teyde, hvis Top er omgivet af en gammel Kratervold (Fig. 73).

I deres Natur ligner Øerne Middelhavslandene. Klimaet er subtropisk med Vinterregn fra Oktober til Marts, en Regn, der ganske vist er ret sparsom, i de lavere Regioner ikke 300 Millimeter og selv i de højere næppe over 600 Millimeter. Øerne ligger i Nordostpassatens Omraade og er derfor regnfattige. Vegetationen er fra Kysten og til ca. 600 Meters Højde orkenagtig og danner kun en sparsom Busksteppe. Højere oppe, hvor der paa Grund af Nedbør og Taage er større Fugtighed, bliver

Fig. 73. Pico de Teyde paa Tenerifa om Vinteren.

Plantevæksten stadig yppigere og gaar over i tættere Grupper af stedsegrønne Træer og Buske, overvejende bestaaende af Laurbær, Gyvel og Pinier. Plantearterne erindrer ogsaa om Middelhavet; kun findes her mange særegne Arter, som vi ogsaa træffer i Kaplandets Flora, og som formodentlig stammer fra en ældre Flora. Mellem de mærkelige Planter er Drageblodstræet det mest kendte. Ogsaa mellem Øens Dyr gives der en Ejendommelighed, nemlig Kanariefuglene, der i deres Hjemstavn er mere gulgrønne eller graa. Iøvrigt er Faunaen ret fattig; Pattedyrene er kun repræsenteret ved Flagermus.

De kanariske Øer var allerede kendt i Oldtiden og blev af Romerne betegnet som de salige eller lykkelige Øer; men det var dog først ved

Slutningen af det 15. Aarhundrede, at Europæerne bosatte sig der. Det var navnlig Spanierne, som ogsaa endnu ejer Øerne og styrer dem som en spansk Provins. Under de Kampe, som førte til Erobringen af Øerne, blev Urbeboerne formodentlig næsten fuldstændig udryddede. Resten blandede sig med Europæerne, saaledes at Befolkningen nu bestaar af Spaniere og Blandingsfolk af Indfødte og Spaniere. De Indfødte var Guancherne, som stod Fastlandets Berbere nær.

Under den spanske Forvaltning har Øerne udviklet sig godt. Grundlaget for Næringslivet er Agerbruget, der fremmes ved Jordbundens Frugtbarhed og det milde, ensartede Klima med en Aarstemperatur paa 20 Gr., men paa den anden Side vanskeliggøres det ved Regnfattigdommen. I de lavere Egne er Dyrkning derfor kun mulig ved kunstig Vanding, men hertil yder de høje Bjerge, der ofte er dækkede med Sne, tilstrækkeligt Vand. I Løbet af de sidste Aartier har man ofte skiftet med de Planter, man dyrkede. Den oprindelig vidt udbredte Dyrkning af Vin blev ødelagt ved en Sygdom omkring Midten af forrige Aarhundrede; man gik saa over til Avl af Kochenille, der krævede Dyrkning af Opuntiekaktus. Imidlertid mistede Kochenillefarven sin Værdi, da de kunstige Farvestoffer kom frem, og man forandrede atter Driften. Nu beror den overvejende paa Dyrkning af tidlige Grøntsager, især Kartofler og Tomater samt Bananer, som spiller en stor Rolle i Udførslen. Befolkningen har desuden endnu et godt Erhverv i det som Hjemmeindustri drevne Lærredsbroderi og de højt skattede Tenerifearbejder, samt Indtægt af de mange Fremmede, som besøger Øerne paa Grund af deres landskabelige Skønhed og navnlig paa Grund af deres sunde og milde Klima (Brystsyge). Særlig Orotava paa Tenerife er bekendt som Rekreationssted for syge.

Endelig har Øerne stor Betydning for Verdenstrafiken. Ligesom de kapverdiske Øer er de vigtige Stationer for Skibsfarten paa Sydamerika og Sydafrika. De vigtigste Havne er *Santa Cruz* (52 000 Indb.) paa Tenerife og *Las Palmas* (66 000 Indb.) paa Gran Canaria, der begge anløbes af mange Dampere. Begge Byer har i deres Ydre et fuldstændig spansk Præg; Santa Cruz er tillige Sæde for den spanske Guvernør.

Nordvest for de kanariske Øer rager nogle enkelte vulkanske Øer op af Havet; af disse er den største, *Madeira*, maaske den mest kendte af alle de atlantiske Øer. Paa Grund af sit milde Klima er ogsaa den et Kursted for mange brystsyge; og da den desuden udmærker sig ved stor landskabelig Skønhed, besøges den af mange Turister. Særlig smuk er

Sydsiden, hvor Hovedstaden *Funchal* (29 000 Indb.) ligger, idet den hæver sig malerisk op ad Bjergskraaningerne og til sidst gaar over i enkelte Huse, der ligger omgivet af Haver og tætte Grupper af stedsegronne Træer og Buske; her paa Bjerglandet vokser de helt op til Toppen (Fig. 74). Det blaa Hav, de hvide Huse og de morkegronne Planter giver i deres Modsætning Landskabsbilledet en sjælden Tiltrækning. Ganske mærkværdigt virker det ejendommelige Befordringsmid-

Fig. 74. Udsigt over Havnen i Funchal (Madeira).

del, man sædvanlig benytter her, nemlig Slæder, der trækkes af Oksen og som skal være særlig egnede til at befare de stejle Gader (Fig. 75).

Madeira er ogsaa bekendt for sine hede Vine. Det milde, ensartede Klima (Aarstemperaturen er 18,5 Gr.) er aabenbart særdeles gunstigt for Dyrkningen af Vin; ja, Klimaet tillader endog Dyrkning af Sukkerror og Bananer. Derimod er der i dette Bjergland kun ringe Plads til Agerdyrkning; og dog drives det ret ivrigt, i Reglen i Form af Terrassekultur og med kunstig Vanding, hvilket ofte nodvendiggor store Anlæg. Der dyrkes navnlig tidlige Grontsager. Udbyttet af Landbruget er dog ikke tilstrækkeligt til at dække den tætte Befolknings Behov. Paa

Øen, der knap er 815 Kvadratkilometer, bor 170 000 Mennesker, hvilket giver en Befolkningstæthed paa over 200. Kvinderne har et lønnende Bierhverv i Lærredsbroderi (Madeiraarbejder). En Del af Befolkningen maa udvandre paa Grund af Overbefolkning. I Verdenstrafiken er ogsaa Madeira en vigtig Station for Skibsfarten, skønt Hovedhavnen Funchal kun er en aaben Rhed. Øen tilhører Portugal og danner sammen med den nærliggende Ø Porto Santo og Øgruppen Desiertas et særligt portugisisk Forvaltningsomraade.

Den sidste af de atlantiske Øgrupper ligger langt ude i Havet under 37.—40. nordlige Breddegrad; det er *Azorerne*, som er opkaldt efter en Hogeart (portugisisk Açor), som Opdagerne fandt her i stor Mængde. Øerne ligger ordnet i en lang Række med Retning fra Sydøst til Nordvest, og de enkelte Øer viser i deres Form ogsaa samme Retning, ligesom Havbunden under dem udviser et tilsvarende Forhold. Paa denne Havbund sidder Øerne som mægtige Vulkankegler, hvis Toppe rager højt op over Vandet, højst i Pico Alto (2320 Meter). Den vulkanske Virksomhed er ikke helt ophørt, hvilket viser sig ved hyppige Jordskælv og hede Kilder, i forrige Aarhundrede ogsaa ved undersøiske Udbrud. Desuden viser de af eruptive Bjergarter opbyggede Øer overalt Former af yngre vulkansk Dannelse, Bjergkegler med indsænkede Kratere og frem for alt store Calderas med Søer eller sekundære Kraterkegler, især paa Øen Sao Miguel. Sedimentære Bjergarter (tertiær Kalksten) har man kun fundet paa Santa Maria; men de synes at tyde paa, at Øerne er Rester af et tidligere Fastland.

Trods Beliggenheden har Azorerne et mildt, subtropisk Klima med udpræget Vinterregn (November til Marts). Den milde Temperatur (17—18 Gr. i aarligt Gennemsnit) skylder de Indflydelse fra Havet, især Golfstrømmen, som omskyller dem. Som en Plage virker derimod de hyppige Storme, der hidrører fra det stadige Lufttryksminimum over den nordlige Del af Atlanterhavet. Svarende til Klimaet har ogsaa Vegetationen en subtropisk Karakter og bestaar overvejende af stedsegrønne Vækster; dog har dette Plantedække, især paa Steder, hvor det er beskyttet mod Vinden, en paafaldende Friskhed, der betinges af den stadige, store Fugtighed i Luften og den rigelige Vinterregn. Regnmængden naar ved Kysten et aarligt Gennemsnit paa 900—1000 Millimeter. Træ- og Buskvegetationen afløses først i de øverste Bjergregioner af Heder og Moser.

Det milde Klima bevirker ogsaa, at her kan dyrkes Oranger og endog

tropiske Vækster som Bananer og Te. Ved Udførslen spiller Ananas en stor Rolle; men de kan dog kun dyrkes i Drivhuse.

De vigtigste Næringsveje er Agerbrug og Kvægavl. Begge drives endnu ret primitivt, dels paa Grund af Øernes fjerne Beliggenhed, dels fordi Jorden er samlet i store Grundejendomme, hvorfra de smaa Jordbrugere kun faar deres Jord i Forpagtning. Der dyrkes hovedsagelig Korn, Kartofler, Bønner og Vin. Kvægets besynderlige, usle Tilstand

Fig. 75. Okseslæder i Funchal paa Madeira.

virker meget paafaldende; Hornkvæget opnaar i Reglen kun en Størrelse som Kalve. Industri findes næppe, bortset fra nogle Brænderier og Lervarefabriker. Ogsaa Handelen er ubetydelig; der udføres nogle Landbrugsprodukter; der indføres Industriartikler, Nærings- og Nydelsesmidler samt Kul. De vigtigste Havne er Ponta Delgada paa Sao Miguel, Angra paa Terceira og Horta paa Fayal. Disse Havne har en ret livlig gennemgaaende Trafik, thi Øerne ligger ved Skæringspunktet for vigtige Skibsfartslinier. Endnu kommer der kun faa Turister og Lystrejsende til Øerne, skønt de i deres Landskab besidder mange Skønheder og Ejendommeligheder.

Allerede Karthaginienserne kendte Azorerne; men de blev derefter ganske glemt og forst opdaget igen i Midten af det 15. Aarhundrede af Portugiserne, som endnu ejer Øerne, som de styrer som en portugisisk Provins. I Befolkningen er portugisisk Blod stærkest repræsenteret, men det er ogsaa blandet med Blodet af de tidligere her boende Negre, Maurer og Joder. Landets Sprog er portugisisk, og Byerne minder i deres Huse, i Livet og Færdslen paa Gaderne ganske om Portugals Byer. Indbyggernes Antal er i de sidste Aartier gaaet stærkt tilbage paa Grund af Udvandring, især til Brasilien, hvilket kommer af, at Landet ikke giver tilstrækkeligt Udbytte til deres Underhold. Øerne er dog endnu ret tæt befolkede, idet der paa dem lever 230 000 Mennesker paa et samlet Areal af 2388 Kvadratkilometer, hvilket giver næsten 100 pr. Kvadratkilometer.

AUSTRALIEN

Australien er den yngste, det vil sige den sidst opdagede, og tillige den mindste af samtlige Verdensdele. Ved de malajiske Øer er den noje forbundet med Asien og synes egentlig kun at være en stor Ø, der ligger foran denne Verdensdel. Der mangler ogsaa en skarp, naturlig Grænse mellem Asien og Australien; man har mere eller mindre vilkaarligt draget en saadan, saaledes at de malajiske Øer alle regnes med til Asien.

Til Fastlandet Australien slutter sig mod Øst en hel, vidt udstrakt Sværm af Øer, der breder sig over det stille Hav eller Sydhavet næsten lige til Amerikas Kyst, og som man, med et mindre heldigt Navn, undertiden har kaldt Oceanien. I deres Bygning og Natur viser de en tydelig Forbindelse med Australien, og med Rette opfatter man derfor Australien og Sydhavsøerne som et geografisk sammenhørende Omraade. Rumligt udgør de den største Del af Jorden, idet de fra Vest til Øst strækker sig 13 500 Kilometer og fra Nord til Syd 8000 Kilometer. De indtager derved et Areal, som er to og en halv Gang saa stort som Asien; men det Land, der rager op over Havet, udgør imidlertid kun 9 Millioner Kvadratkilometer og er saaledes mindre end Europa.

Sammenhørende synes dette Omraade ogsaa, fordi mange af Øerne sidder fast paa fælles, undersøiske Sokler. Det hele ligner et Fastland, som er sunket ned i Havet og stærkt sønderdelt, og af hvilket kun de højeste Hævninger rager op og skilles fra hinanden ved vældige Gravsænkninger. Øst for det australske Fastland sænker Havbunden sig til 5940 Meter, Vest for Salomonsøerne til 9140, mellem Ny Hebriderne og Ny Kaledonien til 7570 og Øst for Kermadec Øerne i det saakaldte Tongadyb til 9430 Meter. Hele dette Omraades Bygning er ogsaa behersket af ensartede tektoniske Linier, som over Ny Guinea slutter sig til de sydostasiatiske, og som træder tydeligt frem i Øernes og Bjergenes Retning. To Retninger gør sig særlig gældende, den ene fra Nordvest til Sydost, den anden fra Nordost til Sydvest. Den første kan vi iagttage i det nordvestlige Australien, paa Ny Guinea og tilliggende Øer samt i

mange af Økæderne i Sydhavet, den anden i Sydostaustraliens Bjerge, paa Ny Zeeland og paa Tongaøerne. Begge forenes ofte til store Buedrag.

I Modsætning til de øvrige Verdensdele er Australien og Sydhavsøerne det eneste Omraade paa Jorden, som næsten fuldstændig ligger paa den sydlige Halvkugle, idet man kun paa Hawaii og i Mikronesien naar ind paa den nordlige Halvkugle. Dette faar ogsaa Betydning for Klimaet, idet den største Mængde af Øerne ligger indenfor den sydlige Halvkugles Sydostpassats Omraade, der hele Aaret igennem mærkes lige til Ækvator og om Vintren (Juli) overskrider denne. Kun den yderste sydlige Del af Australien og de sydligste Øer (Tasmanien, Ny Zeeland), der naar til den 48. Breddegrad, ligger inden for Vestenvindenes Bælte. Sydøstpassaten forstyrres imidlertid over Fastlandet, som paa Grund af sin Opvarmning om Sommeren fremkalder en udpræget Monsunvind. Den nordlige Del af Fastlandet, Ny Guinea og de nærliggende Øer tilhører dette australske Monsunomraade. I Almindelighed hersker der paa de lave Breddegrader, hvor Øerne ligger, en tropisk Varme, og kun yderst mod Syd synker Aarets Gennemsnitstemperatur ned til 10 Gr. Regnmængden er de fleste Steder tropisk rig; kun Fastlandets Indre indtager en Særstilling; det er et af de tørreste Steder paa Jorden.

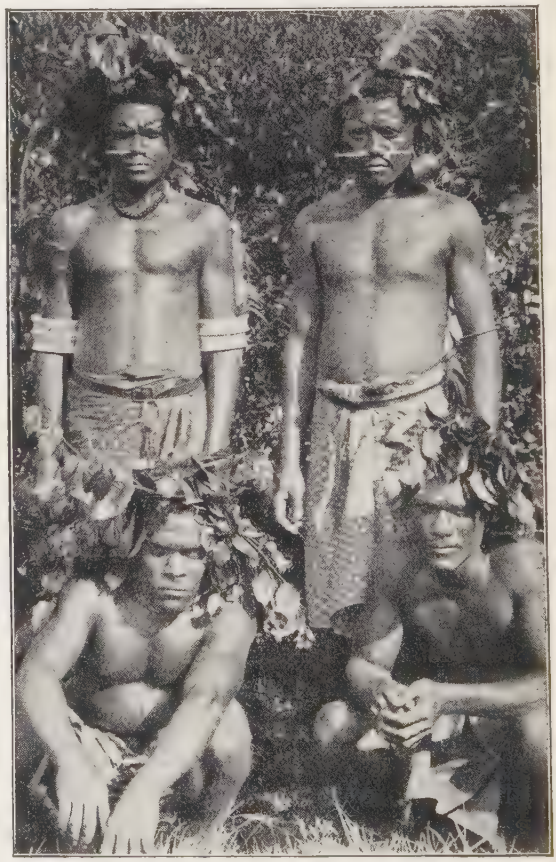

Fig. 76. Papuaer fra Ny Guinea.

Ogsaa Vegetationen er overvejende tropisk; nogle af Øerne udmærker sig endog ved deres Plante-

dækkes særlige Yppighed og Pragt. Baade Plante- og Dyreverdenen opviser mange Ejendommeligheder og har mange kun her forekommende (endemiske) og til Dels gammeldags Former. Man kan deraf slutte, at Australiens og Øernes Adskillelse fra det asiatiske Fastland er meget gammel, og at Indvandring af asiatiske Planter og Dyr tidlig er blevet hindret af Havet.

Fig. 77. Melanesier.

Hos Befolkningen kan man ogsaa i Race og Kultur erkende en tidlig Udskillelse af Øerne. Hvorfra Urbefolkningen stammer er hyllet i et dybt Mørke, og det staar kun fast, at den ældste Befolkning er den australske, og at Fastlandet allerede var beboet i længst forsvundne Tider. Det var Mennesker af en negroid Type med chokoladebrun til mørkebrun Hud og bølget sort Haar. Som Rester af denne Urbefolkning regner man de nu uddøde Tasmaniere, medens de nuværende Australiere i deres antropologiske Ejendommeligheder bærer Spor af en senere Raceblanding. Den ældste australsk-tasmaniske Race har sandsynligvis bredt sig fra Fastlandet ud over Melanesiens Øer. Der lever endnu i disse Øers Indre Dvergstammer, som staar Asiens Negritoer nær, Mennesker med en sortbrun Hud og sort, kruset eller krollet Haar. De optræder i to Typer, Papuaerne mod Vest (Fig. 76) og de egentlige Melanesiere mod Øst (Fig. 77). Den sidste Folkebølge, der skyllede over Sydhavsøerne, var den malajisk-polynesiske. Som sofarende Folk trængte disse Polynesere efterhaanden frem til de fjerneste Øer og til Ny Zeeland. I legemlig Henseende adskiller de sig paa væsentlige Punkter fra den negroide Befolkning; deres Hud er lysebrun, noget spil-

lende i det gule, deres glinsende sorte Har er bølget eller lokket, undertiden ogsaa glat, deres Legemsbygning harmonisk og velformet.

Disse tre Befolkningslag afviger desuden fra hverandre i deres Kultur, for det første fordi de var kulturelt forskellige fra Begyndelsen, men dernæst ogsaa fordi deres nye Bopladser fremkaldte en forskellig Udvikling. Australierne staar lavest, idet de lige til vore Dage er et primitivt Naturfolk, et omvandrende Folk af Samlere og Jægere, for hvem Fastlandets Fattigdom paa Naturens Gaver har gjort ethvert Fremskridt umuligt. Ogsaa Papuaerne og Melanesierne er Naturfolk, men de kender dog noget til Agerbrug, omend under meget primitive Former. Højest staar Polynesierne, som allerede fra deres malajiske Hjem har medbragt en større Kultur.

Europæisk Kultur og Civilisation har først sent, hovedsagelig i Løbet af det 19. Aarhundrede, vundet Indpas i Australien og paa Sydhavsøerne, men har endnu ikke erobret alle Egne. I større Tal har Europæerne kun bosat sig paa det sydlige Fastland, Tasmanien og Ny Zeeland; paa de fleste af Øerne staar de i Tal langt tilbage for de indfødte; tit bor der kun ganske enkelte Hvide, der er i Forvaltningens eller Handelens Tjeneste. Paa mange af Øerne er de endnu ikke naaet frem til det Indre. Alligevel er hele dette Omraade politisk i europæisk Besiddelse. I første Række kommer Englænderne, dernæst Franskmændene, Hollænderne, Amerikanerne og før Verdenskrigen ogsaa Tyskerne. De tidligere tyske Kolonier forvaltes nu af Australien, Ny Zeeland og Japan som Mandat.

FASTLANDET AUSTRALIEN OG TASMANIEN

Fastlandet Australien er med et Areal paa 7,7 Millioner Kvadratkilometer den største Rest af den Landmasse, der er sunket ned i Sydhavet. Som alle Fastlande paa den sydlige Halvkugle er det kendetegnet ved sin ringe Kystudvikling; bortset fra Tasmanien ligger der kun faa smaa Øer foran det, og Havet skærer sig kun sjældent ind i dybere Bugter. De eneste større Indskæringer er mod Syd den flade australske Bugt og mod Nord Carpentaria Golfen, der angives af Cap York-Halvøen og Arnhemland. Paa Grund af den sluttede, næsten kredsrunde Form er den største Afstand fra Havet kun 920 Kilometer (i Europa 1550), men den gennemsnitlige Kystafstand er forholdsvis stor, nemlig 352 Kilometer (Europa 342).

I sit ensformede Omrids ligner Australien det nærliggende Afrika, som det ogsaa minder om ved sine Terrænforhold; ligesom denne Verdensdel er det overvejende et Hojland med indsænkede Bækkener og hojere Randskraaninger og en som oftest smal, flad Kystbræmme. Med Hensyn til Hojde staar det dog langt tilbage for Afrika, thi hele Fastlandets gennemsnitlige Hojde er kun 350 Meter. (Afrika 650), og de

Fig. 78. De blaa Bjerge i Ny Sydwales.

hojeste Punkter i det vestlige Hojland er gennemgaaende under 1000 Meter, i ostlige Bjergdrag under 2000 Meter. Her naar kun de australske Alper op over denne Hojde, idet deres hojeste Punkt, Mount Kosciuszko, naar op til 2206 Meter. Australiens Hojlandskarakter viser sig dog i den ringe Part, som Lavlandet har af det samlede Areal; thi trods udstrakte Lavninger i det Indre, indtager Lavlandet under 200 Meter kun lidt mere end een Tredjedel af Landet (i Europa næsten to Tredjedele).

Efter sine Terrænforhold kan Australien deles i tre væsentlig forskellige Omraader, det af den australske Cordillere gennemskaarne Bjergland mod Øst, Højlandet mod Vest og det store Lavland i det Indre. Disse Omraader afviger fra hverandre i deres geologiske Bygning. Grundfjeldet er dannet af Granit og foldede, gammelkrystallinske Bjergarter, der tidligt er blevet planerede og dækkede af fladt aflejrede palæozoiske og mesozoiske Sedimentærlag, delvis ogsaa af yngre Eruptivmasser. Det vestlige Højland er et ensformigt Plateau, over hvilket enkelte Bjerge og Bjergdrag rager op, som paa den østlige Rand i Mac Donnel Range naar op til 700 Meter, i Musgrave Range endog 1594 Meter. Den australske Cordillere mod Øst hæver sig derimod som et gammelt Foldebjerg, hvis Lag imidlertid ofte er dækket af Kalkplateauer og Basaltlag, og som ved Forskydninger og Sænkninger er opløst i en Række enkelte Bjergdrag. De hæver sig i Almindelighed ikke saa højt og har udelukkende Karakter af Mellembjerge (Fig. 78). Det indre Lavland, som ved Eyresoen synker 12 Meter under Havspejlet, er et nedsunket Plateau af yngre Kalk- og Ørkensandsten, hvis Overflade er rigt forsynet med Saltsoer og Saltsumpe. Lavlandet afsluttes mod Syd af et Bjergdrag, som i Flinders Range naar en Højde af 950 Meter.

Sine nuværende Terrænforhold fik Australien væsentlig først i Tertiærtiden. Efter en betydelig Sænkning af Landet i Kridttiden, hvorved den østlige og den vestlige Del skiltes ved et Hav, fulgte stærke tektoniske Bevægelser, hele Fastlandet hævedes, det indre Lavland blev atter tørt Land, og den østlige Rand steg op som et ensartet Bjergdrag. Samtidig med at Landet hævedes, opstod Brud og begyndte en vulkansk Virksomhed, som imidlertid senere er fuldstændig ophørt.

Ud mod Havet har Fastlandet som oftest et stejlt Fald. Paa store Strækninger ender Landet derfor i en ensformet Stejlkyst, som f. Eks. mod Syd ved den store australske Bugt og delvis mod Vest, hvor kun paa ganske enkelte Steder dybere Bugter skærer sig ind. Nordkysten er derimod stærkt udviklet, især Kysten af Tasmanien og Arnhemland. Østkysten er ligeledes særdeles rig paa Bugter, og her tyder Formerne paa en Sænkning af Landet, thi Bjerglandets Dale er overskyllede af Havet og danner en Kyst af Riastypen. Den nordlige Del af denne Kyst er dog spærret for Adgang fra det aabne Hav ved et vældigt Koralrev, det 2000 Kilometer lange Barrier Riff (Voldrev), som strækker sig fra Torresstrædet til Sandy Cape; fra dette Punkt er Vandet for koligt for de revbyggende Koraller. Dette Rev rager op i talrige Klipper og Øer,

der ved Ebbe er tørre, men ved Flodtid overskylles af Sydhavets Bølger. Bag Revet ligger en rolig, indtil 180 Meter bred Fladsø, hvortil der kun er faa Adgange ud for Mundingen af Floderne, i hvis ferske Vand Korallerne gaar til Grunde; men det er farligt for større Skibe at sejle i denne Fladsø paa Grund af de mange Rev.

Skønt Kysten, som vi har set, paa lange Strækninger er rig paa Bugter, og der blandt disse ogsaa findes mange gode Havne, er det Indre af Landet dog kun i ringe Grad aabnet for Trafiken; thi bag Kysten hæver Grunden sig hurtigt til et Højland, og kun sjældent afbrydes Højlandets Rand af Dale, der naar længere ind i Landet. Det er kun korte Floder, der iler ud mod Havet, og det oceaniske Vandskel ligger nær Kysten. Den eneste større Flod, der naar ud til Havet, er Murray. Det Indre af Fastlandet er derimod aflobsløst og tillige fattigt paa Vand, det er et i al sin Tørke og Øde afskrækkende Ørkenland. Denne frygtelige Tørhed skyldes Klimaet, som paavirkes stærkt baade af den geografiske Beliggenhed og af Terrænforholdene, og som næsten helt ud til Kysten har en udpræget kontinental Karakter.

Australien, der ligger mellem den 10. og den 40. sydlige Breddegrad, naar mod Nord ind i den tropiske Zone, mod Syd ind i den tempererede, og ligger derfor hovedsagelig i Passatregionen og de høje Lufttryks Bælte. Dette Bælte forskyder sig i Løbet af Aaret efter Solens Stilling; om Vintren (Juli) rykker det nærmere mod Ækvator; paa hele Fastlandet forekommer da høje Lufttryk, og Sydøstpassat kan kun mod Nord udvikle sig fuldstændigt; om Sommeren (Januar) flytter det høje Lufttryk sig henimod Polen, og Passat kan da trænge langt frem mod Syd. Men selv paa denne Aarstid kan den ikke udvikle sig helt; thi Kontinentets Indflydelse griber forstyrrende ind i Luftstrømningerne, idet Fastlandet om Sommeren ophedes stærkt, men om Vinteren er Genstand for en betydelig Afkøling. Til begge Aarstider hersker der derfor over Fastlandet modsatte Lufttryksforhold, der betinger en tilsvarende Vekslen af Luftstrømmene og fremkalder ægte Monsunvinde. Om Sommeren ligger det lave Lufttryks Omraade over det nordvestlige Fastland. Fra alle Sider strømmer der Luft hertil; mod Nord blæser der altsaa Nordvestvinde, mod Vest Vestenvinde, mod Syd Sydvestvinde og mod Øst Østenvinde. Kun Tasmanien ligger indenfor de fremherskende Vestenvindes Omraade i den tempererede Zone. Disse Luftstrømninger er af afgørende Betydning for Nedboren. Den nordlige Del faar fugtigvarm Luft fra Ækvatorbæltet; her hersker en rigtig Monsunregn, som

i det Indre breder sig lige til den 18. Breddegrad, men i de højere Bjerge kan mærkes endnu længere mod Syd. Den noget drejede Passatvind tilfører ligeledes den østlige Del Varme og Fugtighed fra Havet, hvorved der fremkaldes rigelig Sommerregn. Dog er Cordillerernes Bjergvold skæbnesvanger for det Indre af Landet; thi Passaten mister sin Fugtighed, idet den overskrider Bjergene. Endnu mere ugunstige er Forholdene for den sydlige og vestlige Del; thi her blæser Vindene fra det kolige Hav ind over det overophedede Land og bringer derfor ingen Regn. Da disse Vinde naar lige op til Lavtryksomraaderne mod Nord, har ogsaa hele den vestlige Del af det indre Land en næsten regnlos Sommer. Dog moder vi Sommerregnen igen paa Tasmanien og det sydlige Fastland under Indflydelse af Vestenvinden.

Medens det høje Lufttryk hersker om Vintren, vendes Vindsystemet ganske om, Luften strømmer udad, og der blæser altsaa tørre Landvinde. Den nordlige Del omtrent til Vendekresen ligger da inden for Sydostpassatens Omraade, og denne fortsætter lige til Vestkysten, men da den kommer fra koligere Egne, fremkalder den heller ikke Nedbør. Vinterregn træffer vi kun i Australiens sydvestlige og sydlige Del og paa Tasmanien, altsaa i Egne, der da allerede ligger inden for Vestenvindenes Omraade.

Under disse Forhold er Nedbørsmængden overordentlig ringe paa store Strækninger. Den aarlige Regnmængde for hele Landet er i Gennemsnit kun 475 Millimeter, og Australien er saaledes den regnfattigste af alle Verdensdele. I det Indre holder den sig lige ud til Vestkysten under 250 og synker endda flere Steder ned til 100 Millimeter. Kun i de nordlige, østlige og sydlige Randomraader naar den en større Højde: yderst mod Sydvest over 750 Millimeter, mod Sydost, paa Tasmanien og ved Øst- og Nordkysten over 1000, enkelte Steder endog 2000 Millimeter.

Langt mere skadelig end Fattigdommen paa Regn er dog den Uregelmæssighed, hvormed den indfinder sig. Efter Perioder med rig, ja næsten overrig Fugtighed, kan der indtræffe Tørkeperioder, som ikke sjældent varer flere Aar, i hvilke der ikke falder en Draabe Regn, og hvor alt Overfladevand snart fordamper paa Grund af den høje Varme. Det Indre bliver da til en ganske vandløs Ørken, hvor alt levende dør, og hvor Død og Undergang truer de Mennesker, der søger at trænge derind.

Paa Grund af denne uregelmæssige Nedbør er Flodsengene i det Indre af Fastlandet ofte fuldstændig udtørrede flere Aar igennem. Saadanne periodiske Floder kalder man Creeks. Selv i Regntider er Regn-

mængden ikke tilstrækkelig til at skaffe Floderne Afløb til Havet, og mere end Halvdelen af Fastlandet er afløbsløst. Vandet samler sig i enkelte Rækkener, hvor det forbigaaende opdæmmes til store Søer, som Eyresøen, hvis Vand i den tørre Tid snart igen fordamper, og som om-

Fig. 79. Kæmpemæssigt Figentræ.

dannes til Saltsumpe eller til tør Saltjord. Ogsaa Floderne opløses i den tørre Tid som oftest i en Række saltholdige Søer og Sumpe. Stadigt strømmende Vande findes i Australien kun i Kystegnene med deres rigere Fugtighed og mod Sydøst, hvor de faar Næring fra Bjergene, der om Vinteren er dækket med Sne. Her danner Murray og Darling det

eneste større Flodsystem, som i Strømlængde og Afvandingsområde omtrent kan maale sig med Donau, men som er udsat for betydelige Svingninger i sin Vandføring.

Med den sparsomme Nedbør er tillige forbundet en ringe Skydannelse, og dette bevirker igen en stærk Bestraaling, som navnlig gør sig gældende om Sommeren, især da Jorden saa befinder sig nærmest Solen og er udsat for en kraftigere Solbestraaling. Om Sommeren omslutter Isotermen for 32 Gr. det Indre; det er den højeste Temperatur, som naas paa den sydlige Halvkugle. Udadtil tager Varmen jævnt af, saaledes at Isotermerne former sig koncentrisk, men Temperaturen er dog ved Kysten højere end ellers paa samme Breddegrader; der hersker positiv Varmeanomali. Om Vintren trykker Afkølingen Temperaturen saa langt ned, at den bliver lavere, end den skulde være efter Breddebeliggenheden; der foreligger altsaa en negativ Varmeanomali. Over Fastlandet er Varmen ellers jævnt fordelt og aftager fra over 25 Gr. mod Nord til under 10 Gr. mod Syd. Den aarlige Temperatursvingning er, svarende til Breddegraderne, i Almindelighed kun ringe og overstiger kun i det Indre 20 Grader. Her kan dog Yderpunkterne naa meget store Tal; om Sommeren over 50 Gr., om Vintren indtil 5 Gr. under Nulpunktet. Der falder sjældent Sne; regelmæssigt kun paa Tasmanien og paa den sydlige Cordillere, hvor Sneen paa de australske Alper endog kan blive liggende til ind i Sommeren.

Klimaet er i Almindelighed meget taaleligt for Mennesket, men paa Grund af sin Uregelmæssighed, navnlig paa Grund af de hyppige Tørkeperioder, ofte skæbnesvangert for Erhvervslivet og overhovedet af stor Indflydelse paa Landets Natur. Dette viser sig først og fremmest i Planteverdenen. Som Følge af den tidlige Adskillelse ejer den australske Flora mange særegne og gamle Former, der ikke senere er blevet fortrængt af Planter, indvandret fra Asien. Af de talrige Karplanter er 86 pCt. i deres Udbredelse indskrænket til Australien. Karakteristisk er de forskellige Arter af Eukalyptus og Kasuariner. Særlig ejendommelig ved sin Flora er især Sydvestaustralien, der er blevet beskyttet mod enhver Indvandring af Ørkenen i det indre Fastland. Ligesom i Afrikas Kapflora er det Proteaceer, som her er de overvejende, og her vokser ogsaa de mærkværdige Liljetræer (Xanthorroer). Indisk-malajiske Planter er i større Mængde kun trængt ind i de tropiske nordlige og østlige Egne. Som et tredje Element i Floraen kommer hertil i det østlige Bjergland antarktiske Planter (Araukarier, stedsegrønne Bøge).

Selvom Floraen giver den australske Planteverden mange Ejendommeligheder, saa er det dog endnu mere Tilfældet med Vegetationen, som overalt tydeligt lader os erkende en Tilpasning efter Klimaet. Tæt Skov med tropisk Yppighed finder vi kun i det nordlige Monsunomraade og i de mere regnrige ostlige Egne, hvor der lige til den 37. Breddegrad endnu trives Palmer (Kentia, Livistona), og hvor mange indo-malajiske Planter blander sig med de australske (Pandaner, Banyaner, Figenarter

Fig. 80. En Faareflok drives hjem.

(Fig. 79) Rotanglianer). Mod Syd bliver Skoven mindre tæt og bestaar overvejende af australe Planter, især Eukalyptus, Kasuariner og Træbregner. Eukalyptusarterne udvikler sig her delvis til Kæmpetræer paa 120—160 Meters Højde. I Bjergenes højere Regioner afløses Skoven af forkroblede Træer og Buske, hvorefter der til sidst følger Græsgange med alpine Vækster.

Med Cordillerernes Skraaning mod det Indre begynder det australske tørre Omraade og dermed tillige den typiske australske Vegetation. Her gives ikke mere nogen sluttet Skov; Træer findes kun i stor Afstand fra

hverandre, og Jordbunden mellem dem er ikke dækket af Underskov, men af Urter og Græsser. Landskabet faar derved et parkagtigt Udseende. Deri viser sig Tilpasningen efter Jordbundens Vandfattigdom. Træerne er udrustede med lange, vidt forgrenede Rødder for at kunne naa det dybtliggende og ofte sparsomme Grundvand og fuldstændig optage det i sig, saaledes at der kun bliver tilstrækkeligt Vand tilbage til lave Urter. Træerne giver ingen Skygge, thi deres Blade staar lodret i Solstraalernes Retning, hvorved en alt for stærk Fordampning hindres, eller ogsaa er de smaa og smalle eller endog forkrøblede (Akacier og Kasuariner), hvilket giver samme Virkning. Ofte er Bladene ligeledes til Beskyttelse mod Fordampning tykhudede eller behaarede og har et mat, falmet Udseende. Vore Træers friske grønne Løv soger man forgæves i dette tørre Land.

Denne spredte Skov findes dog kun paa Steder, hvor Jordbunden endnu indeholder tilstrækkeligt Vand. Det næste Trin er den saakaldte Scrub eller Buskskov, hvor Træerne kun forekommer enkeltvis ved Vandstederne (Fig. 80). Denne Scrub er med Hensyn til sin Flora ganske ligesom Skoven; det er et tæt Krat af ensformigt, dystert Udseende, dannet af stedsegrønne Trævækster, hvorimellem Eukalyptus (Mallee-Scrub) eller Akacier (Mugla-Scrub) er de overvejende; derimod er den fattig paa Græsser og Urter, ja undertiden mangler de ganske. Paa saltholdig Jordbund breder Saltbusksteppen sig, bevokset med Saltbusken (Atriplex), en lav buskagtig Plante, hvis Blade tjener Faar og Hornkvæg som Føde. Den mest øde, næsten vandløse Ørken er Spinifexvegetationens Omraade; dette saakaldte Pindsvinegræs, hvis 1—1½ Meter lange Straa er tæt besat med naaleagtige Pigge, gor det næsten umuligt for Mennesker og Dyr at komme igennem. Derimellem optræder ogsaa helt plantelose Sand- og Stenørkener, der ofte er overtrukne af en hvid Saltskorpe. Ørkenerne optager en stor Plads i Fastlandets Indre. Først i den sydvestlige Del af Australien bliver Vegetationen under Indflydelse af Vinterregnen atter rigere; Jorden dækkes af Makikrat med stedsegrønne Buske, og enkelte Steder findes der ogsaa Skove.

I endnu højere Grad end Planteverdenen synes Australiens Dyreverden egenartet og gammel. De højere Pattedyrordner er kun repræsenteret ved Dingoen, der maaske først er indført af Mennesker, ved Mus og Flagermus. Karakteristiske er Dyr af de lavere Ordner, Pungdyr og Kloakdyr. De førstnævnte findes i næsten hundrede Arter og er meget forskellige i Henseende til Størrelse, Form og Levemaade. Ved Siden af

den mandshøje Kæmpekænguru gives der Pungdyr, der ikke er større end Rotter, ved Siden af Planteædere gives der virkelige Rovdyr (Pungmaaren, Punggrævlingen) ved Siden af springende Pungdyr (Kænguruen, Fig. 81) gives der klatrende (Pungbjornen), guavende og rodende (Vombatten). Kloakdyrene forekommer kun i to Former: 1) Næbdyret, der er paa Størrelse med en Kat, og som har en Snude, der

Fig. 81. Kænguruer.

ligner et Andenæb; det lever overvejende i Floderne i Ny Syd-Wales og bor i en underjordisk Hule med mange, vidtforgrenede Gange. 2) Myrepindsvinet, der i sit Ydre ligner vort Pindsvin, et Landdyr med kraftige Kloer og en lang, ormeagtig Tunge. Det lever især af Myrer og Termiter.

I al Almindelighed er Australien paa Grund af sin Torke fattig paa Dyr. Kun Fuglefaunaen er noget rigere paa Arter, blandt hvilke atter mange — mere end 90 pCt. — er endemiske, det vil sige kun her fore-

kommende. Karakteristiske er Papegøjer, Kakaduer, Duer og Vandfugle (Svaner, Gæs og Ænder), de mærkværdige Tallegallahøns, den prægtige Lyrehale og endelig Emuen eller den nyhollandske Kasuar, en strudsagtig Løbefugl.

Talrige og stærkt endemiske i det hede og tørre Land er ogsaa Krybdyr, Firben og Slanger, deriblandt flere giftige, og desuden en Krokodilleart i Floderne i de nordlige, tropiske Egne. Blandt Fiskene er særlig mærkelig den saakaldte Barramuda eller Lungefisk, der baade har Gæller og en til Lunger omdannet Svømmeblære til at aande med, hvorfor den kan leve paa Land og saaledes overleve de lange tørre Perioder. Af Insekter er der kun faa Sommerfugle i dette Land med dets sparsomme Plantevækst; derimod findes der Biller, Græshopper, Myg, Fluer, Myrer og Termiter i stor Mængde. Paa Grund af Termiterne maatte man i sin Tid, da man anlagde Telegrafen, anvende Telegrafpæle af Jern.

Meget karakteristisk for Australien er den fuldstændige Mangel paa her hjemmehørende Nyttedyr og ligesaa den store Fattigdom paa Nytteplanter. Dette Forhold har naturligvis forandret sig ved den europæiske Kolonisation. Europæerne har imidlertid ikke blot bragt de vigtigste Kulturplanter og Husdyr, men har samtidig beriget den vildt levende Dyreverden. Mellem de indførte Dyr har navnlig Kaninen formeret sig saa stærkt, at den er blevet en sand Landeplage, mod hvilken man kæmper med alle Midler, men ofte forgæves.

Ligesom Planterne og Dyrene synes ogsaa Menneskene at have været her fra gammel Tid. Man regner Indbyggerne til de gamle, protomorfe Racer. Med deres stærke Øjenbrynspuder, den vigende Pande og de kraftigt udviklede Tyggeredskaber minder de om Europas forhistoriske Neanderthalmenneske.

I sit Ydre har Australieren meget negeragtigt ved sig, hvorfor man har betegnet ham som Australneger, hvilket let kan føre til fejlagtige Forestillinger, thi han har ikke nogen somhelst Forbindelse med Afrikas Negre. Ogsaa legemligt er han vidt forskellig fra denne. Australierne er af Middelhøjde, har gennemgaaende en godt udviklet Muskulatur, men udmærker sig ved stor Magerhed, særlig paa Arme og Ben, hvilket dog kan være en Følge af mangelfuld Ernæring. Kraniet er smalt. Næsen bred, Munden stor, hyppig med tykke Læber, det rigelig forekommende Haar (stærk Skægvækst) sort og bølget-lokket, undertiden kruset, den blode Hud brun til sortebrun (Fig. 82). Karakteristisk er den store Be-

vægelighed i Tæerne, som næsten gor Fodderne til Gribefodder og i hoj Grad letter Klatring.

Under Indflydelse af Landets Fattigdom forer Australierne et fattigt Liv i Nod og Savn. Manglen paa Vand og Næringsmidler tvinger dem til et stadigt Vandreliv og fordrer den størst mulige Udnyttelse af det lidt, som Naturen byder paa. Alle aandelige og legemlige Kræfter maa tages i Brug for at skaffe Føden. Dette har ført til en overordentlig stærk Udvikling af Sanseorganerne. Ligefrem beundringsværdig er deres skarpe Syn, deres fine Hørelse, den gode Næse, den forbavsende Spor- og Stedsans og deres Snuhed til at overliste Vildtet, men tillige deres legemlige Smidighed og Udholdenhed.

Fig. 82. Fyrretyveaarig Australier.

Deres Aandsevner er ingenlunde ringe, hvilket fremgaar af det Held, man har haft med at undervise dem i Læsning og Skrivning. De lær en hurtig Opfattelsesevne og en god Hukommelse, og de kan tænke logisk. Man roser dem endvidere for deres Mod, Beslutsomhed og Stolthed. Dog har de ogsaa mange daarlige Egenskaber: de gaar for at være havesyge, grusomme, hævngerrige, listige og lognagtige, dovne og urenlige. At de trods gode Anlæg staar paa et saa lavt Kulturtrin, kan man forklare sig ved, at deres Kræfter fuldstændig optages

af at sørge for Livets Opretholdelse. Paa Grund af Landets Ensformighed, Kontinentets fjerne og afsondrede Beliggenhed og Menneskenes Afsondrethed mangler der desuden enhver Spore til kulturelle Fremskridt.

Deres materielle Kultur er ligeledes yderst ringe. Australieren kender hverken til Agerbrug eller Kvægavl; alt er tilpasset efter det urolige, omvandrende Liv. Derfor har han ikke fast Bolig, men til at beskytte sig bruger han blot nogle simple flettede Vægge, der hurtig kan laves og opstilles, et Arbejde, der udelukkende besørges af Kvinderne. Undertiden søger han Tilflugt mod det daarlige Vejr i Jordhuler eller hule Træer. Mange Stammer bærer slet ikke Klæder eller kun et smalt Hoftebælte. Mod Kulden beskytter Australieren sig med en Skindkappe eller med flettede Maatter. Trods den fattige Klædning elsker han Smykker, bemaler og tatoverer Legemet og pryder det med Ar, samt bærer Kæder af Tænder og Muslinger; det er endvidere en udbredt Skik at bære en Træpind eller en Dyreknogle stukket gennem Næsen.

Australierne er meget beskedne i deres Fordringer til Føden. De lever af Udbyttet af Jagten og i Egne med Vand af Fiskeri, men ofte nøjes de med det, de finder paa Jorden, Insektlarver, Biller, Græshopper og Rødder, som Kvinderne ved Hjælp af en Stok graver op af Jorden. Iøvrigt er deres Husgeraad ikke stort, ganske svarende til deres omvandrende Liv. De fleste Brugsgenstande er lavet af Sten som Økser, Knive og Save; Øksen er uden Hul igennem ganske som i den ældre Stenalder i Europa. Som Fade bruger de Trætrug, flettede Kurve eller Barkstykker, hvorimod Lerfade er dem fuldstændig ubekendte. Foruden Gravestokken gaar Kvinderne altid rundt med deres Sytojspose med Naale af Knoglesplinter og Traad af Dyresener. Deres Vaaben er simple, men sindrige. Til Nærkamp benytter de Kolle, til Fjernkamp Kastespydet, der slynges af Sted med et særlig Kastebrædt (Wumerra), og til Jagten den bekendte Bumerang, et seglformet Stykke Træ, som er bygget saaledes, at det, hvis det forfejler sit Maal, vender tilbage til den kastende. Ved Fremstillingen af Vaaben og Redskaber lægger Australierne en vis Kunstfærdighed for Dagen, men de mangler enhver højere Teknik. Kunstsansen er ogsaa kun lidet udviklet hos dem. De kan ganske vist yde ret gode Tegninger, men til at pryde deres Brugsgenstande anvender de kun ganske simple Ornamenter, og paa samme Maade er Sang og Dans endnu højst primitive.

Australierne er, hvor de endnu ikke er kommet i Berøring med

Wagner & Debes, Leipzig

Højder
over 5000 m
fra 1500 til 5000 m
" 500 " 1500 "

Dybder
fra 0 til 200 m
Sænkninger, der ligger under Havsp.
fra 0 til 200 m
" 200 til 1500 m
" 1500 " 6000 "

Koralrev
Saltsøer
Ørkener

Dampskib
Australs

= Jernbaner
Karavaneveie

Byer m. mere end 1 Mill. Indb.
" " 500.000 til 1.000.000 "

Br. Britisk, Ch. Chilensisk, Fr. Fransk
J. Japansk, P. Portugisisk, F.St. Foren.

Europæerne, ægte Naturmennesker, der lever letsindigt i Nuet uden Tanke paa Fremtiden, og de er barnlige i deres religiose Anskuelser. De har ikke Gudebilleder, hvilket maaske hænger sammen med deres urolige Vandreliv. Sjæletro er almindelig forekommende, det vil sige den Tro, at de afdødes Sjæle opholder sig paa bestemte Steder, og tillige nærer de Frygt for Troldom og Spogeri. Alle Sygdomme opfattes som Følger af onde Heksekunster. Det tidligere saa almindeligt udbredte Menneskeæderi har vel ogsaa delvis sin Rod i Religionen.

Australierne er ikke saa vidt fremskredne, at de har kunnet organisere sig politisk. De er delt i talrige Stammer eller Horder med Familien som Grundlag. Denne opbygges atter paa Kobongsystemet, der svarer til Indianernes Totemisme. Hver Familiegruppe mener at staa i nøje Sammenhæng med et Dyr, en Plante eller en eller anden Genstand i Naturen. Ægteskabet er ordnet efter totemistiske Bestemmelser. Familiefølelsen er stærkt udviklet, og Børnene opdrages med Omhu og Kærlighed, hvilket ganske vist ikke udelukker Barnemord, som Selvopholdelsen undertiden kræver, da det under det stadige Vandreliv er næsten umuligt at opdrage flere Børn. Kvinden indtager en underordnet Stilling, og alt haardt Arbejde paalægges hende.

Barnemordet beskyttede tillige mod en Befolkningstilvækst, som paa Grund af Australiens Fattigdom paa Næringsmidler let kunde have ført til Overbefolkning; men Folketallet er ogsaa blevet stærkt formindsket af Europæerne, som de kulturfattige Indfødte ikke kunde gøre tilstrækkelig Modstand imod. De blev af Europæerne trængt ud i Ørkenen. Nu anslaar man Australiernes Tal til 100—200 000. Mange af dem har taget Tjeneste hos Kolonisterne som Hyrder, Vejvisere, Vogtere og ude ved Kysten som Dykkere; men i Almindelighed er de kun lidet modtagelige for europæisk Kultur, og de har svært ved at vænne sig til regelmæssigt Arbejde og faste Boliger.

Først sent har den hvide Race begyndt at bosætte sig i Australien. Skønt allerede opdaget i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede forblev Australien dog uberørt af Europæerne i næsten to Aarhundreder. Grunden dertil var vel nok disse Egnes store Afstand og ørkenagtige Øde; men da James Cook havde lært den landskabelig smukke og frugtbare Østkyst at kende, blev Interessen for Ny Holland, som denne Verdensdel oprindelig hed, betydelig større i Europa. Englænderne sendte først kun deres Forbrydere dertil, og den første Bosættelse, som fandt Sted 1788 i Port Jackson, hvor nu Sydney ligger, var en ren Forbryder-

koloni. Deportationen af Forbrydere vedblev indtil Midten, i Vestaustralien endog indtil Slutningen af Treserne i forrige Aarhundrede; men samtidig kom der dog flere og flere frie Kolonister, der for Størstedelen nedsatte sig som Bønder. Befolkningen tog imidlertid i Begyndelsen kun langsomt til, indtil de første Guldlejer blev fundet i 1851, hvilket fremkaldte en uhyre Tilvækst i Indvandringen. Siden har Erhvervslivet faaet et betydeligt Opsving, og nu er store Omraader fuldstændig europæiserede og har naaet en Udvikling, der næsten kan maale sig med de europæiske Landes.

I Øjeblikket er Landbruget den vigtigste Næringsvej. Allerede fra Begyndelsen blev det drevet af Europæerne, men var den Gang indskrænket til de fugtige Kystegne. Det var egentlig først Guldfundene, som lokkede Menneskene til det tørre og ørkenagtige Indre af Fastlandet. Her var Guldgraverne Kulturens Pionerer, og efter dem fulgte Kvægavlere og Agerdyrkere. Disse havde i Begyndelsen uhyre Vanskeligheder at kæmpe med; thi et indbringende Landbrug var paa store Strækninger kun muligt ved dybt indgribende tekniske Foranstaltninger som kunstig Vanding, Anlæg af Vandsamlingssteder eller Boring af artesiske Bronde (Fig. 83). Udbyttet af Jordens Dyrkning og Kvægavlen er selv nu tit truet af Nedborens Uregelmæssighed. De uforudsete, langvarige Tørkeperioder kan blive af næsten katastrofal Betydning for hele Australiens Erhvervsliv, da baade Handel og Industri lammes, hvis Landbrugets Produktion slaar fejl. Alligevel har baade Agerbrug og Kvægavl gjort betydelige Fremskridt i Løbet af de sidste Aartier; og medens de oprindelig næsten udelukkende var indskrænket til Østsiden af Fastlandet, har de nu ogsaa fundet vid Udbredelse i Vestaustralien.

Det er navnlig Kvægavlen, der er højt udviklet i Australien, thi Parklandskaberne med deres udstrakte Græsarealer yder et udmærket Foder. Højst staar Faareavlen (Fig. 80). I gunstige Aar har Faarebestanden været oppe paa over 100 Millioner. Dens store Udbredelse skyldes dels, at Faarene er meget nøjsomme, saa at selv Saltbuskstepper og Mulgascrub yder dem tilstrækkelig Næring, dels at det tørre Klima aabenbart er fremmende for Uldens Godhed og Mængde. De vigtigste Faareavlscentrer ligger i Ny Sydwales og Queensland. I nyere Tid er ogsaa Avlen af Hornkvæg blevet stærkt udvidet. Det er navnlig de mere fugtige Omraader mod Øst og Syd, der er egnede dertil, men ogsaa i Vestaustralien og i det Indre er Hornkvægets Antal vokset betydelig. Her er Kvægavlens vigtigste Opgave at skaffe Kød, medens den

ved Kysten mest staar i Mejeriproduktionens Tjeneste. I Landets Indre holdes der mange Geder, hvis Mælk man benytter. Af ringere Betydning er Svine- og Hesteavlen. I de vandfattige Egne i det Indre anvender man Kamelen som Last- og Ridedyr.

Den samlede Kvægbestand undergaar store Svingninger. Den vigtigste Aarsag hertil er de hyppigt tilbagevendende Tørkeperioder, hvor meget Kvæg dør af Sult og Tørst. Dernæst skades Kvægavlen ogsaa af

Fig. 83. Græssende Hjord i det tørre Omraade, der vandes ved en artesisk Brønd.

mange Fjender, som Dingoen, der paa en eneste Nat ofte dræber et stort Antal Faar, og Kaniner og Kænguruer, der æder det i Forvejen sparsomme Foder. Dette tvinger Beboerne til beskyttende Foranstaltninger; Græsningsarealerne maa indhegnes, hvilket medfører store Bekostninger og ofte gør det umuligt at skaffe sig nye Kvægavlsområder; thi det drejer sig om kæmpemæssige Strækninger, der er absolut nødvendige for de store Kvæghjorde, netop fordi der er saa lidt Foder. I Østaustralien er der i saa Henseende allerede indtraadt Nødstilstande, hvilket har foranlediget mange af Kvægavlerne (Squatters) til at drage til Vestaustralien, hvor der endnu er god Plads. Disse Squatters er i Reglen

meget rige Folk, hvis Hjorders Størrelse ofte maa regnes i Titusinder. Bevogtning og Pleje af Dyrene i de indhegnede Rum fordrer kun ringe Arbejdskraft og volder derfor ikke store Udgifter.

Agerbruget staar langt tilbage for Kvægavlen. Oprindelig var det indskrænket til de mere fugtige Kystegne, idet Opdyrkningen af Jorden i det regnfattige Indre kun var mulig ved Anvendelse af kunstig Vanding; men hertil mangler der paa store Strækninger Vand. Kun i Murray-Darling-Flodernes Omraade kunde der foretages Overrislinger af større Arealer; men man har senere paa Steder, hvor der intet Vand fandtes paa Overfladen, skaffet saadant tilveje ved Anlæg af artesiske Bronde. Trods de klimatiske Vanskeligheder har Agerbruget dog udviklet sig saa godt, at en Del af dets Udbytte kan udføres, og Australien er endog blevet et af Verdens Kornkamre. Dette beror imidlertid ikke paa Størrelsen af de opdyrkede Arealer og Udbyttets Mængde, men langt mere paa den forholdsvis ringe Befolkning, som ikke forbruger hele Udbyttet af Agerdyrkningen.

Mellem de dyrkede Planter indtager Hvede langt den første Plads; den trives overalt, hvor der i det mindste i Vækstiden falder tilstrækkelig Regn. Den spiller derfor ogsaa den vigtigste Rolle i Udførslen af Planteprodukter. Der dyrkes endvidere Majs, især i Ny Sydwales og Queensland, Byg, Havre, Kartofler; i Queensland ogsaa Sukkerrør, ja endog Ris. Frugt- og Vinavl er ogsaa betydelig. Her findes næsten alle Frugter fra den tempererede og den tropiske Zone, Oranger, Bananer og Ananas (Fig. 84) foruden vore Æbler, Pærer og Bærfrugter. Vinavl, der er indført af Tyskerne, drives hovedsagelig i Sydaustralien, i Victoria og Ny Sydwales.

Den naturlige Vegetation spiller kun en ringe erhvervsmæssig Rolle; dog findes der værdifuldt Gavntræ i Skovene, især haardt Træ (Jarrah- og Karritræ). Desuden udvindes der en Del Olie af Eukalyptustræerne, Garvestof af Akacierne og Harpiks af Lilietræerne.

For Kvægavlens og Agerbrugets Opblomstring beroede Australiens Betydning for Verdens Erhvervsliv paa Guldproduktionen. Ogsaa nu er det et Guldland; men det har mistet den førende Stilling, det havde tidligere. Den Maade, hvorpaa Guldet udvindes, er ogsaa blevet en ganske anden. Tidligere kunde man vinde Guld ved at udvaske det guldholdige Sand; men det er nu forbi, man maa nu udvinde Guldet ved Grubedrift, som har de allerstørste Vanskeligheder at kæmpe med. Dels ligger Guldminerne i næsten utilgængelige og ubeboede Egne, og dernæst er

Anlæg af Skakter og Tilførsel af det til Driften nodvendige Vand forbundet med store Bekostninger. For overhovedet at kunne udnytte Minerne ved Coolgardie, har man maattet hidfore Vand fra Kystbjergene gennem en 623 Kilometer lang Ledning. (Fig. 85). Naar Guldlejerne er udtomt forfalder alt, og Byerne bliver, som Coolgardie nu, dode Byer, der kun paa kunstig Maade kan beskyttes mod helt at forsvinde.

Fig. 84. Ananasmark. De afskaarne Frugter lægges frem for at modnes.

Landet er ingenlunde fattigt paa nyttige Mineraler, men de fleste findes paa Steder, der ligger for afsides til, at de kan udnyttes. Der findes rige Lejer af Solv, Bly, Kobber, Zink, Tin, Kul og Jern. Solv findes især i Stanleybjergene ved Bjergværksbyen Broken Hill, Kobber i Sydaustralien (Flinders Range), Ny Sydwales, Victoria og Tasmanien, Tin paa Tasmanien, Ny Sydwales og Queensland. De vigtigste Kulforekomster er de næsten uudtommelige Stenkulslejer ved New Castle i Ny Sydwales og Brunkulslejerne Øst for Melbourne i Victoria. Australien er overordentlig rig paa delvis meget værdifulde Jernmalme; men kun nogle enkelte Lejer i Sydaustralien udnyttes. Grunden hertil er, at

man oprindelig manglede de nødvendige Kul, og at Industrien overhovedet kun er lidet udviklet.

Industrien i Australien har først i de sidste Aartier naaet en større Betydning. Som Koloni fik Landet oprindelig sine Industrivarer fra Moderlandet, og der var derfor ikke nogen Trang til selvstændig industriel Virksomhed. Først ved den voksende politiske og økonomiske Selvstændighed vaagnede mere og mere Ønsket om Uafhængighed ogsaa paa dette Omraade, og man haabede at hæve hele Erhvervslivet ved Grundlæggelse af en Industri; men der manglede det nødvendige Grundlag for en sund Udvikling. Landet kan vel levere Raastoffer i rigelig Mængde, i nyere Tid ogsaa tilstrækkelig Kul; men det har ikke en øvet Arbejdskraft og paa Grund af den ringe Befolkning for faa Afsætningsmuligheder. Den største Hindring for at skabe en konkurrencedygtig Industri ligger dog i de sociale Forhold. Produktionen er blevet i den Grad fordyret, at den vanskeligt kan konkurrere med andre Landes. Hyppige Lønkampe vanskeliggør ogsaa Industriens Opsving.

Naar Australien alligevel i vore Dage har nogen Industri, saa er denne delvis et Kunstprodukt, der kun er muligt ved høj Beskyttelsestold og ved Forbud mod Indførsel af visse Varer. Denne Industri forarbejder i første Række Landbrugsprodukterne; der findes Møller, Slagterier, Mejerier, Sukker- og Konservesfabrikker. Denne Næringsmiddelsindustri producerer saa meget, at den baade kan dække Landets eget Behov og endda udføre. Af de øvrige Industrigrene er Tekstilindustrien, Metal- og Maskinindustrien saa vidt fremskredne, at de delvis formaar at dække Landets eget Behov; men alligevel er Australien stadig henvist til en stor Import af fremmede Industrivarer, navnlig saadanne, hvis Fremstilling kræver erfarne og skolede Arbejdere, som videnskabelige Instrumenter, Musikinstrumenter, kunstindustrielle Genstande eller saadanne, for hvilke der mangler det naturlige Grundlag, som kemiske Produkter. Der indføres derfor hovedsagelig Industrivarer og Halvfabrikater. Der udføres især Uld, Hvede, Huder og Skind, frosset Kød, Mel, Guld, Kobber og Kul.

De ugunstige Samfærdselsforhold har naturligvis ogsaa virket hæmmende paa hele Udviklingen. Allerede den Omstændighed, at Australien er den mest afsides liggende af alle Verdensdele, maatte vanskeliggøre dens Forbindelse med de andre Lande paa Jorden. Afstandene er saa store, at Dampskibe fra Europa gennemsnitlig bruger fem til syv, Dampskibe fra Amerika omtrent fire Uger for at naa de australske

Havne; og dermed er endda kun Kystegnene draget ind i Verdenstrafiken. Der er derpaa en lang Vej at tilbagelægge for at naa ind til det Indre, en Vej, som baade er farlig og besværlig paa Grund af Ørkennaturen. Det er her næsten udelukkende Landveje, thi Australien har kun een sejlbar Flod, Murray, hvis Betydning for Trafiken betydelig forringes ved, at dens Munding er lukket ud mod Havet ved en Sandbarre.

Fig. 85. I de australske Guldfelter.

Paa Grund af Vanskeligheden ved Landtrafiken har der udviklet sig en livlig Kystskibsfart fra Havn til Havn. Først Jernbanerne har bragt en bedre Adgang til det Indre af Landet. Oprindelig var det kun Stikbaner ind i Landet fra de enkelte Havne, men efterhaanden, især i Østaustralien, forenedes de til et samlet Net. Nu er ogsaa Vest- og Østaustralien forbundet med hinanden ved en Jernbane (Adelaide—Kalgoorlie—Perth); men Trafiken paa dette Banenet vanskeliggores ved, at Sporvidderne veksler ved de forskellige Staters Grænser. Uden for Banelinierne foregaar alt Samkvem med Heste, Muldyr eller Kameler som oftest paa ganske primitive Veje. I den nyeste Tid bliver ogsaa Auto-

mobiler benyttet; men de udtørrede Floddale, over hvilke der ikke er Broer, yder dem store Hindringer.

Med den fremadskridende Udvikling er ogsaa Indbyggerantallet vokset. I 1850 var det 400 000, nu er det 6¼ Millioner. Dette giver ganske vist ikke 1 Indbygger pr. Kvadratkilometer, men i Landets Indre er Befolkningen saa sparsom, at hver enkelt Beboer har mere end 20 Kvadratkilometer til sin Raadighed. Kun i den først bebyggede østlige Del og nu ogsaa i Sydvestaustralien naar Befolkningstætheden op paa et højere Tal, men holder sig ogsaa her gennemgaaende under 10. Befolkningen lever hovedsagelig i Byerne; i enkelte Stater bor endog mere end 50 pCt. af Indbyggerne i Byerne, medens Landet lider under Menneskemangel. Den australske Regering anstrenger sig nu for at tilføre Landet Mennesker og skabe en fastboende Landbefolkning, der som Farmere og Kvægavlere kan bidrage til at hæve hele Australiens Produktion.

Mellem Befolkningen er det britiske Element det overvejende, og engelsk Sprog og Levemaade er fremherskende. At det er saaledes, skyldes de historiske Forhold, idet det var Englænderne som først bosatte sig i Landet og tidlig gjorde hele den østlige Del til Kolonien Ny Sydwales. I Løbet af det 19. Aarhundrede opstod derpaa i de andre Egne andre selvstændige Kolonier eller Stater med egen Styrelse og Forfatning, og skilt fra hverandre ved skarpe Toldgrænser. Dog førte de fælles Interesser til sidst i 1901 til Grundlæggelsen af den australske Forbundsstat, The Commonwealth of Australia. Forbundet har sin egen Forfatning og fuldstændigt Selvstyre og er saaledes, ligesom Canada og Sydafrika, en engelsk Dominion. Forbindelsen med Moderlandet giver sig kun Udtryk i Generalguvernørens Person; han udnævnes af den britiske Krone, men har ikke nogen Indflydelse paa Landets Politik. Den lovgivende Magt ligger hos Forbundets Parlament, hvor Arbejderpartiet har Førerstillingen. Australien er derfor blevet et Land med meget høje Lønninger og udmærkede Levevilkaar, med mange sociale Indretninger til Gavn for Almenheden og særlig Omsorg for Undervisningen og den videre Uddannelse, men ogsaa beheftet med adskillige sociale Skader.

Da Forbundsstaten blev grundlagt, blev det ogsaa forlangt, at man skulde vælge en ny Hovedstad. Efter lang Sogen valgte man den lille By *Canberra* i Ny Sydwales.

DET VESTAUSTRALSKE PLATEAU

Den vestlige Del af Autralien er opfyldt af et ensartet Plateau, et Hojland, der gennemsnitlig er 400—500 Meter hojt, som hæver sig brat op fra Havet og dernæst sænker sig jævnt mod Øst til en Hojde af mindre end 300 Meter.

Fig. 86. Hanan Lake, Saltsø i det Indre af Vestaustralien.

Dette vestaustralske Plateau er et af de mest ode Ørkenomraader paa Fastlandet. Kun Skraaningerne mod Vest og den tropiske nordlige Del faar rigeligere Nedbor, gennemstrommes af Floder og har en yppigere Vegetation. Det Indre er en trist Ødemark; de ensformige Flader, der i vid Udstrækning er dækket af Ørkensandsten, afbrydes kun paa enkelte Steder af Øbjerge af ældre Bjergarter; Sandstenen er hyppigt forvitret til Sand, der er blæst sammen til Klitter, i Fordybningerne findes Saltsoer og Sumpe (Fig. 86), den ovrige Grund er sparsomt bevokset med Scrub og Spinifex. Frygteligst er Ødet i den store Sandørken og i Victoria-Ørkenen. Her hæver der sig flere Bjergkæder, der strækker sig

fra Vest til Ost, som Mac Donnell og Musgrave Range, opbyggede af gamle Bjergarter og stærkt nedbrudt ved Erosion og Forvitring. De modtager imidlertid paa Grund af deres Højde mere Fugtighed, er derfor rigere bevokset med Planter, ja endog med Træer (Palmer) og ligner saaledes Oaser midt i Ørkenen.

Foruden Torheden er ogsaa den store Varme om Sommeren karakteristisk for Plateauet. Det er det varmeste Omraade i Australien med en glødende Hede om Dagen under den skyfri Himmel. Varmen mildnes kun lidt ved Højden, hvorved paa den anden Side Solstraalernes Intensitet forstærkes. Mod Nord naar denne høje Varme lige ud til Kysten, hvor ogsaa Vintren er saa varm, at tropiske Planter kan trives her. Mod Vest og Syd tager Sommertemperaturen derimod betydeligt af under Indflydelse af Havet. Her hersker et oceanisk mildt, subtropisk Klima med Vinterregn. Plantedækket med sine stedsegrønne Vækster virker ligeledes tropisk, men der findes mange for dette Land specielle Arter. Ogsaa Dyreverdenen, der er fattig paa Arter, har mange for Vestaustralien særegne Former.

Netop dette Omraade har faaet stor Betydning for Erhvervslivet ved Opdagelsen af de rige Guldfelter midt i Ørkenplateauet. Mest bekendt er Coolgardie-, Murchison- og Pilbaraguldfelterne mod Vest og Kimberleyminerne mod Nord. Trods deres afsides Beliggenhed er de med Overvindelse af uhyre tekniske Vanskeligheder blevet stærkt udnyttede, delvis helt udtømt. De bragte derved Mennesker til dette Land, der ellers er saa fattigt paa Naturens Gaver, og som tidligere kun var yderst tyndt befolket. Samtidig med Befolkningens Tilvækst har ogsaa Landbruget udviklet sig mere og mere, især Kvægavlen, for hvilken der er tilstrækkelig Plads og ofte ogsaa tilstrækkeligt Græsningsland til Stede.

Folketallet er dog stadigt ret ringe. I Staten Vestaustralien, der naar til 129 Gr. østlig Længde og omfatter et Areal paa 2 527 500 Kvadratkilometer, lever der kun 375 000 Mennesker. De udstrakte Ørkener i det Indre er saa at sige ubeboelige, og kun Guldet har paa enkelte Steder lokket Mennesker til at bosætte sig. Hvor der drives Kvægavl, er den paa store Strækninger ligeledes kun i Stand til at ernære faa Mennesker. Kun det mere tilgængelige Kystomraade, der er bedre egnet til Agerbrug, er noget tættere befolket. Her ved den sydlige Vestkyst er den eneste Storby, *Perth* (160 000 Indb.) vokset op. Den er Statens Hovedstad, Indgangen til Guldfelterne i det Indre og Udgangspunkt for vigtige Jernbaner, navnlig Banen til Sydaustralien. Byen ligger ved Swan

River, der kan besejles af smaa Skibe, og er i sit Indre en fuldtud moderne By med brede Gader; den er omgivet af en Mængde Smaahøje, hvor der ligger mange Villaer og Landsteder. Forbindelsen med Havet sker gennem Havnen *Fremantle*, der anløbes af de store Verdensdampere, og som nu har aflost Albany som Vestaustraliens vigtigste Ud- og Indførselshavn.

De øvrige Byer er alle Smaabyer, og deres Antal er ringe i dette tyndt befolkede Land. De ligger overvejende ved Kysten som Geraldton, Carnarvon og Roebourne. I det Indre af Landet er der kun opstaaet større Byer midt i Guldfelterne, som *Kalgoorlie* (30 000 Indb.), der nu er den største By i det Indre, og *Coolgardie*, der nu er gaaet meget tilbage.

Den østlige Del af det vestaustralske Plateau tilhører Nordterritoriet og Sydaustralien. Nordterritoriet naar paa Halvøen Arnhemland ind i den tropiske Zone og har her et ensartet varmt Klima og faar ogsaa her rigelig Nedbør fra Nordvestmonsunen. Ved den stærkt udviklede Kyst findes der derfor en yppig Vegetation, ja der findes tropiske Regnskove, i hvilke mange indiske Planter slutter sig til de australske. I det Indre er Halvøen et gennemsnitlig 300 500 Meter højt Plateau, der gennemskæres af talrige Bjergrygge og Dale, hvorigennem Floderne, der her stadig er vandførende, iler ud til Havet; Halvøen er opfyldt af gode Græsningsarealer. Længere ind mod Land tager Tørken hurtigt til, og snart begynder den vegetationsfattige Ørken med Scrub- og Spinifexsletter og med kun periodisk flydende Vande.

For Erhvervslivet er Nordterritoriet kun lidet aabent, det ligger for afsides, og over Land kan man kun naa til det gennem de indre Ørkenlandskaber; men paa den anden Side er det det Omraade, der ligger nærmest ved Asien og Verdenstrafiken, og dets bugtrige Kyst ejer flere gode Havne. Man har derfor længe næret Planer om at anlægge en Bane, der skal forbinde dette Territorium med Australiens vigtigste Erhvervsomraader mod Syd, og man har forlængst herfra anlagt Telegraf. For Erhvervslivet synes Nordterritoriet, i det mindste i sin tropiske Del, at skulle kunne faa Betydning. Ved Kysten drives der allerede et livligt Perlefiskeri. Det fugtigvarme Kystomraade egner sig utvivlsomt til Dyrkning af tropiske Planter (Sukkerrør). Begyndelsen hertil er gjort, men der mangler Arbejdskraft. Paa dette store Omraade bor der endnu ikke 5000 Mennesker, bortset fra de indfødte, som man anslaar til 10 000, men som ikke lader sig anvende som Arbejdere. Trods Forbud hjælper

man sig med kinesiske Kulier, som allerede udgor en stor Del af Befolkningen. Kun Kvægavlen, især Avl af Hornkvæg, har naaet et større Opsving; derimod er Bjergværksdriften kun lidet udviklet, selvom Landet synes at besidde store mineralske Rigdomme. For Tiden udvindes der overvejende Guld og Tin. Det først beboede og nu stærkest beboede Omraade er Egnen omkring Palmerston ved Port Darwin. *Palmerston* (1600 Indb.) er vedblevet at være en lille By og har kun Betydning som Udgangspunkt for Telegrafen og den eneste korte Jernbane, der er Begyndelsen til den store transkontinentale Bane. I Landets Indre findes nogle smaa Bebyggelser i Kvægavlsdistrikterne eller i Guldfelterne (Pine Creek, Banens Endestation). Længere mod Syd i Ørkenlandet er de faa Bebyggelser mest knyttet til Telegraflinien, som f. Eks. Alice Springs i Mac Donnelkæden.

Den Del af Sydaustralien, der hører med til det vestaustralske Plateau, er overvejende en ensformig, næsten menneskefattig Ørken, der kun er bevokset med Spinifex og Scrub. Hertil hører den store Victoriaørken og Nullarborsletten, et trælost, karstagtigt Kalkstensplateau med underjordiske Søer og Floder.

MELLEMAUSTRALIENS LAVLAND

Det Indre af Australien mellem det vestlige Plateau og Cordillererne mod Øst optages af et udstrakt Lavland, som strækker sig gennem Kontinentet i hele dets Bredde. I Kridttiden var der her endnu Hav, og Kridtkalk og Ørkensandsten danner mest Grunden, ofte dækket af kvartære Aflejringer. Kun paa enkelte Steder rager Bjergrygge af ældre Bjergarter op over Lavlandet. De deler det Hele i tre efter deres Natur væsentlig forskellige Bækkener, Carpentaria Lavlandet mod Nord, de aflobslose Soers Omraade i det Indre og Murray-Darling Bækkenet mod Syd.

Carpentaria Lavlandet ligesom fortsætter Carpentaria Bugten, der skærer sig dybt ind i Fastlandet. Ganske jævnt hæver Grunden sig til de ret lave Højdedrag (Selwyn- og Kirby Range), som bærer Vandskellet og danner Grænsen for Lavlandet. Her hersker et tropisk Klima med rigelig Nedbør i Sommermonsunens Tid. Derfor er dette Bækken ret fugtigt; talrige, stedse vandførende Floder løber fra de omgivende Højderygge ud til Bugten, omgivet af store, til Tider oversvømmede

Sletter. Disse sumpede Lavninger er i det fugtigvarme Klima frygtede Arnesteder for Feberen, og de er derfor kun lidet egnede til Beboelse; men Vegetationen er tropisk yppig, ved Kysten Mangrover, derefter tætte Regnskove med Palmer og mange indisk-malajiske Planter og længere inde udstrakte Græsmarker. Hele dette Omraade udnyttes kun lidet, skont det maatte kunne egne sig godt til tropisk Plantekultur og inde i Landet til Kvægavl. Det er kun tyndt befolket og har ikke en eneste større By.

Paa den anden Side af Vandskellet begynder det centrale Lavlandsbækken, som i Eyresænkningen ligger 12 Meter under Havspejlet. Det er aflobsløst, men mangler ingenlunde Vandlob, der baade kommer fra Østcordillererne (Diamantina, Cooper-Barcoo) og fra Randbjergene i det vestlige Plateau (Macumba). De er alle ægte Creeks. Kun i Regntiden fyldes Flodsengen med Vand, ofte saa meget, at de gaar over deres Bredder, saaledes at store Strækninger ved Bredderne ganske oversvommes, og der danner sig store Soer i Bækkenerne. Efter Regnperioden forsvinder Vandet hurtigt; det siver ned i Grunden, som bestaar af Kalk og Ørkensandsten, eller fordamper i den hede og torre Luft. Floderne udtorres, kun enkelte Saltsoer og Sumpe bliver tilbage, Soerne skrumper ind og bliver til Saltsumpe, og Jorden er i stor Udstrækning dækket af en hvid Saltskorpe. Saaledes veksler Overflod paa Vand med den frygteligste Vandmangel, der kun mildnes noget derved, at det nedsivende Vand samler sig i Dybden som Grundvand og som saadant kan holde sig selv i lange Tørkeperioder.

Det vigtigste Bækken, hvori Vandet samler sig, er Eyresoen; men det er kun sjældent, at Tillobene naar til den, i Reglen torrer de ud forinden i Ørkenen. Derfor forandrer Soens Storrelse sig ogsaa bestandig, navnlig da den danner et meget fladt Bækken. Sædvanligvis fortjener den næppe Betegnelsen So, da den for en stor Del er fyldt med et saltholdigt Dynd. Forskellige Kendsgerninger tyder paa, at det centrale Lavland tidligere har været rigere paa Vand, formodentlig i Istiden, som her var en Regntid, og at det tillige havde et Aflob til Havet. De sidste Rester af denne gamle Vandrigdom er foruden Eyresoen Torrens- og Gairdnersoen, der ligger lidt sydligere, og som ogsaa nu er flade Bækkener, fyldt med Saltvand og omgivet af Saltsumpe.

Trods de torre Perioder, der ofte varer flere Aar, er Lavlandet ingenlunde uden Vegetation. Langs de mange Creeks vokser der — takket være Grundvandet — Træer og Buske. Store Strækninger er dækket af

Scrub eller Spinifex; desuden vokser der mange Saltplanter; dog findes der ogsaa nogne Sand- og Stenørkener. Vegetationen muliggør selv i de øde Egne Kvægavl, navnlig Faareavl, der ganske vist er truet af den langvarige Tørke og ofte kun kan trives hvor man ved artesiske Brønde kan naa ned til Grundvandet. I Tider, hvor Vand ganske mangler, maa Hjordene føres bort til fugtigere Egne, hvilket medfører store Tab af Kvæg. Lavlandet har ellers kun en ringe erhvervsgeografisk Betydning; det ligger for afsides og er paa Grund af sin Ørkennatur for lidet tilgængelig for Trafik. En eneste Jernbane fører fra Kysten, fra Byen Adelaide, ind i det Indre til Oodnadatta. I Almindelighed er Lavlandet ret menneskefattigt, Bebyggelserne er gennemgaaende smaa, hyppig kun bestaaende af nogle faa Hytter af Bølgeblik.

Mod Sydost afsluttes det centrale Lavland af Flinderskæderne (Flinders Range) og de graa Bjerge (Grey Range). Sydøst herfor ligger det store Murray-Darling-Bækken, der mod Syd, Øst og Vest omgives af de australske Cordillerer. I det Indre er det et fladt Lavland, hvor kun paa enkelte Steder nogle lave Bjergrygge rager op. Grunden bestaar mod Nord overvejende af Kridt-, mod Syd af Tertiærkalk. Trods Havets Nærhed bliver det dog mest paavirket af det indre Australiens kontinentale Klima med hede og tørre Somre. Nedbøren beløber sig vel i Randomraaderne til 500 Millimeter, men i det Indre holder den sig under 250 Millimeter; desuden forsvinder den hurtig, idet Vandet dels siver bort gennem den porøse Kalkgrund, dels fordamper i Sommervarmen. Trods dette har Bækkenet i Murray og dens Bifloder et udstrakt Strømsystem med stadig rindende Vande. Det er Floder, der udspringer paa Cordillererne og faar deres Vand derfra.

Den betydeligste Flod er Murray, ikke efter sin Længde, men paa Grund af sin Vandrigdom. Hele Aaret igennem fører den rigeligt Vand med sig, idet den om Sommeren faar stor Tilvækst fra Sneen, der smelter i dens Kildeomraade, de australske Alper. Den kan besejles af flade Dampere indtil Albury ved Foden af Cordillererne. I sit nedre Løb bliver den en Fladlandsflod, der som Følge af det ringe Fald kun flyder langsomt, og den udmunder i en Strandsø (Lake Alexandrina), der afspærres fra den foran liggende Havbugt (Encounter Bay) ved en Tange med en smal Aabning. Paa Grund af en Sandbarre og paa Grund af den stærke Brænding er Indsejlingen meget vanskelig, hvilket forringer Murrays Værdi som Samfærdselsvej. Dens betydeligste Bifloder er Murrumbidgee, som ved Højvande kan besejles indtil Wagga Wagga ved

Cordillerernes Fod, og Darling, som helt har Karakter af en Creek og i den tørre Tid opløser sig i en Række enkelte Saltsøer, men dog til Tider fører saa meget Vand, at den kan besejles et langt Stykke, indtil Bourke.

Murraylavlandet har som Følge af den større Vandrigdom ogsaa et mere yppigt Plantedække med Skove langs Floderne og fritstaaende Træer længere borte fra disse. I større Afstand fra Floderne trives

Fig. 87. Hornkvæg i Darlingdalen i Queensland.

Træerne slet ikke, og her begynder den saakaldte Scrub, der til sidst afløses af den vegetationsfattige Ørkensteppe. Oprindelig var Landet ogsaa uegnet til Dyrkning paa Grund af sin Vandfattigdom, men ved Indførelse af kunstig Vanding har man afhjulpet denne Mangel, og i vore Dage er store Arealer bragt under Kultur. Vandet til Overrislingen tages fra Floderne, som derved ganske vist betydelig svækkes i deres Vandføring til Skade for Skibsfarten, men som paa den anden Side faar forøget Betydning for Landets Næringsveje. Nu ligger der langs Floderne udstrakte Marker, Frugt- og Vinhaver, og disse Egne er Australiens

vigtigste Landbrugsområaade, navnlig mellem Murray og Murrumbidgee, med Dyrkning særlig af Hvede. Desuden er Kvægavlen (Faar, Hornkvæg) højt udviklet (Fig. 87); og endelig ejer dette Lavland ogsaa nogle mineralske Rigdomme. Kobbergruberne ved Cobar, Syd for Bourke, er ganske vist nu nedlagt, da det ikke mere kunde betale sig at udnytte dem, men i Stanley-Range er der fundet rige Solvlejer og desuden en Del Bly- og Zinklejer, hvis Udnyttelse har fremkaldt en Opblomstring af Bjergværksbyen *Broken Hill* (26 000 Indb.). Da hele dette Omraade ved sine Floder, sin Adgang til Havet og adskillige Jernbaner er godt aabnet for Trafiken, har det kunnet udvikle sig særlig godt. Det viser sig ogsaa tydelig i den for Australien ret store Befolkningstæthed, som paa enkelte Steder stiger til 6 pr. Kvadratkilometer. Dog gives der ingen større Byer, der findes kun Landsbyer og Smaastæder, som i deres Beliggenhed mest er bundet til Floderne og Vandingskanalerne.

Medens den største Del af Murray-Darling-Bækkenet tilhører Staten Ny Sydwales, ligger Egnene ved Murrays nedre Løb i Staten Sydaustralien. Ved kunstig Vanding er ogsaa denne Stat, hvor der oprindelig udelukkende bosatte sig frie Bønder, blevet et af de vigtigste hvedeproducerende Lande i Australien; desuden har den megen Frugt- og Vinavl. Landskabsbilledet er her et ganske andet; næsten 1000 Meter høje Bjergkæder hæver sig, og Havet skærer sig i flere Bugter dybt ind i Landet. Disse Forhold har bragt Erhvervslivet gunstige Betingelser: Bjergene rummer rige Kobberlejer som endnu udnyttes i Flinderskæderne og endnu mere paa Yorkehalvøen, og Havbugterne aabner Adgang for Trafiken. Ved St. Vincentbugten er Byen *Adelaide* (279 000 Indb.) vokset op til at blive en Storstad. Det er Sydaustraliens Hovedstad, Midtpunktet for Handelen og Trafiken og Samlingsstedet for Befolkningen, idet mere end Halvdelen af alle Statens Indbyggere lever her (Fig. 88). Af Hensyn til den oversøiske Trafik er der anlagt en Udhavn, Port Adelaide, hvorfra flere Jernbaner fører ind i det Indre af Landet, til Victoria, Ny Sydwales og Vestaustralien. Byen, der ligger paa en Slette ved Foden af Mount Lofty, har kun i Forretningskvarteret, hvor ogsaa de offentlige Bygninger ligger, et storstadsmæssigt Udseende, men har ellers med sine Villaer og Huse, der ligger omgivet af Haver og Anlæg, et venligt, mere landligt Udseende. Karakteristisk for Byen er det store Antal Kirker. Foruden Port Adelaide har ogsaa Port Pirie og Port Augusta ved Nordenden af Spencerbugten stor Betydning som Udførselshavne for Hvede og Malme. Fra Port Augusta udgaar desuden Banen til Perth.

DE ØSTAUSTRALSKE CORDILLERER

Gennem den østlige Del af Fastlandet gaar der i en Længde af over 3000 Kilometer en stærkt delt Bjergkæde gennemgaaende med et stejlt Fald umiddelbart ud til Havet og et jævnere Fald ind mod det indre Lavland, som det griber dybt ind i ved flere fremspringende Kæder. Det er et gammelt Bjergland, hvis Foldning allerede var afsluttet i Kul-

Fig. 88. Adelaide.

perioden; det er overvejende bygget op af palæozoiske Skifere, Kalk- og Sandsten, der i Tertiærtiden er blevet gennembrudt af Eruptivmasser, der nu er aflejret som et Dække ovenpaa de gamle Bjergarter. Gennemgaaende er disse Bjerge Mellembjerge med Spor af diluvial Gletsjerdannelse og i Nutiden gennemskaaret af dybe Dale. Mod Nord danner det ikke nogen samlet Hævning, men bestaar mere af enkelte Bjergrygge (af Granit) og Bjerge af ringe Højde med indsænkede Bækkener. Først i den mellemste Del, omtrent fra den 22. Breddegrad, bliver det til en sluttet Bjergmur, og samtidig fremtræder tydelig enkelte

Kæder af større Højde, som i Ny-England- og Liverpool-Bjergene, der har en mere plateauagtig Form. Denne Form er ogsaa fremherskende i de nordlige Kæder af det sydligste Afsnit, i de af Sandsten opbyggede blaa Bjerge (Blue Mountains) og de australske Alper, hvor Cordillerernes højeste Toppe findes. I de australske Alper drejer Bjergkæden mod Vest og strækker sig under aftagende Højde til Vestgrænsen af Staten Victoria, idet den sidste Del af Bjergene hovedsagelig er dannet af yngre eruptive Bjergarter.

Fig. 89. Træbregne.

Om Sommeren ligger Cordillererne i næsten hele deres Udstrækning inden for Sydøstpassatens Omraade, og der falder derfor rigelig Regn paa Østskraaningerne. Mod Nord naar den aarlige Nedbørsmængde omtrent 2000, Syd for Sidney endnu 1000 Millimeter, og først ved Sydkysten kommer den under dette Tal. Derved bliver Bjergene et rigt Kildeomraade baade for de Floder, der strømmer til Fastlandets Indre, hvor de ganske vist for Størstedelen snart udtørres, og for de talrige Vande, der i kort Løb og med stærkt Fald iler ud mod Havet. For Trafiken er disse uden Betydning; kun i deres nedre Løb indenfor den smalle Kystslette kan nogle af dem befejles. Takket være den store Fugtighed har Bjergene ogsaa et yppigt Plantedække, der mod Nord har et tropisk, stærkt indisk Præg, og mod Syd bestaar af subtropiske, ægte australske Former (Fig. 89). Landskabelig set er Cordillerernes Østside ganske overordentlig skøn med sine mange Dale, sine stejle, ofte vildt forrevne Bjerge og

fremfor alt ved sine herlige Skove, der ofte er dannet af kæmpemæssige Træer.

Ogsaa erhvervsmæssig set har Cordillererlandet betydelige Fortrin frem for det ovrige Australien. Jorden lader sig dyrke uden kunstig Vanding, og Agerbrug og Kvægavl staar højt. Da Klimaet gaar lige fra det tropiske til det tempererede, kan Kulturplanter fra alle Zoner med Held dyrkes her. Dertil kommer Bjerglandets Rigdom paa mineralske Skatte, Guld og Kul, og endvidere den lette Adgang for Trafiken fra Havet paa Grund af den rige Udvikling af Kysten, der med sine mange Bugter byder udmærkede Havne. Desuden er det det Omraade, hvor man har bosat sig tidligst; det er derfor erhvervsmæssigt videst fremskredent og tillige tættest befolket. Der bor her paa et Areal, som ikke udgor en Fjerdedel af denne Verdensdel, mere end tre Fjerdedele af den samlede Befolkning. Politisk horer det til Staterne Queensland, Ny Sydwales og Victoria, af hvilke de to sidstnævnte danner den egentlige Kerne i den australske Forbundsstat.

Queensland, som optager hele den nordlige Del indtil den 32. Breddegrad, og tillige udgor en stor Del af det indre Lavland, har taget mindst Del i denne erhvervsmæssige Udvikling. Det tropiske Klima har kun i ringere Grad lokket til Bosættelse; dog har disse Egne deres Betydning, fordi der her kan dyrkes tropiske Kulturplanter som Sukkerror, Kaffe, Bananer og Bomuld; til denne foles dog Mangel paa Arbejdskraft, da de for Troperne bedre egnede farvede Arbejdere i Almindelighed ikke faar Adgang. Ved Overgangen til det subtropiske Klima i den sydlige Del af Staten kommer der i Stedet for de tropiske Planter subtropiske, især Majs og Hvede; tillige faar her Kvægavlen stor Betydning, da der findes gode Græsgange. Ogsaa den store Mængde af mineralske Rigdomme har lokket mange til Queensland. Der findes flere Guldfelter, Solv- og Kobberminer samt navnlig rige Kullejer. Ved Kysten drives der desuden Perlefiskeri. Denne Kyst er vanskelig tilgængelig fra Havet paa Grund af det store Barriere-Rev (Barrier Reef), men ved Signaler og Fyrtaarne har man dog nu sikret Skibsfarten gennem den klipperige Fladsø. Der er her opstaaet flere Havnepladser som Townsville og Rockhampton; men navnlig har *Brisbane* (230 000 Indb.) udviklet sig til en vigtig Handelsplads, hvorfra Stikbaner forer ind i det Indre af Landet. Denne By (Fig. 90), der er Hovedstaden i Queensland, ligger ved Moreton Bugten noget oven for Brisbaneflodens Munding; den er tilgængelig selv for storre Skibe. Oprindelig var den

anlagt som en Forbryderkoloni, men da Deportationerne horte op, blomstrede den hurtigt op og er nu en Storstad med brede Gader, med mange offentlige Bygninger, Handelshuse og Banker. Den ligger i meget smukke Omgivelser og er omgivet af Landsteder med prægtige Haver. Sydvest for Brisbane ligger *Ipswich*, som er Midtpunktet i Kulminedistriktet.

Fig. 90. Udsigt over Brisbane.

Den mellemste og lidt af den sydlige Del af Cordillerelandet optages af Staten *Ny Sydwales* (New South Wales), der er den ældste Koloni, hvorfra Erhvervelsen af det ovrige Fastland udgik. Takket være det gunstige, subtropiske Klima og Landets rige Skatte er dette Land blomstret hurtigt op og har erhvervsmæssigt udviklet sig stærkt. Ved dets Kyst ligger et af de tættest befolkede Omraader i hele Australien. Her har Floderne, der kommer fra Bjergene, skabt frugtbare Sletter, som det er i hoj Grad lonnende at opdyrke. Her dyrkes navnlig Hvede, Majs og Kartofler, mod Nord ogsaa Sukkerror; desuden er der en betydelig Frugtavl. Naar man kommer længere ind i Landet, aftager Nedboren; Landet er mindre tæt befolket, og Agerbruget afloses af

Kvægavlen; den er i den vestlige Del af Ny Sydwales den vigtigste Næringsvej, som har gjort denne Stat til Australiens første Kvægavlsland. Hvor Bjerglandet hindrer Agerbrug og Kvægavl, leverer de tætte Skove Træ, som forarbejdes i talrige Savmøller. Jordens største Rigdom ligger dog i de mægtige Kullejer, som findes i Hunterbækkenet ved New Castle og Sydney; ved disse Byer har ogsaa Industrien gjort store Fremskridt, hvilket atter har ført til en stor Udvikling af Trafiken, som begunstiges af Kystens Rigdom paa Bugter og Havne og af det udstrakte Net af Jernbaner i det Indre.

Ny Sydwales' Opsving viser sig tydeligt i Befolkningstilvæksten og i Byernes Antal og Størrelse. Paa det 803 800 Kvadratkilometer store Areal lever der 2½ Millioner Mennesker, saaledes at den gennemsnitlige Folkemængde er omtrent 3. Mellem Byerne er Hovedstaden *Sydney* (981 000 Indb.) langt den betydeligste, og den er nu den største By i hele Australien. Fremgaaet af den første, i Aaret 1788 ved Port Jackson anlagte Straffekoloni er den hurtigt blomstret op og var allerede i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede en Storby. Byen ligger ved en dyb og vidtforgrenet Bugt, der danner en fortræffelig, ogsaa ved Kunst forbedret Havn, og den berømmes med Rette som en af de smukkeste Byer paa Jorden. Afvekslingen mellem det blaa Hav med sine Skibe og de grønne Bakker, de lyse Huse og de yndige Landsteder med deres Haver skaber et herligt og betagende Billede. Ogsaa Byens Indre med de brede Gader, de statelige Bygninger og de prægtige Anlæg og Haver virker meget smukt; kun Forretningskvarteret med sine høje Bygninger i amerikansk Stil giver et mere alvorligt Indtryk. Særlig smukke og venlige er de talrige Forstæder, der breder sig rundt om Port Jackson, og i hvilke de lave Huse ligger halvvejs skjult i Blomster- og Frugthaver. Til disse hører ogsaa Nabobyen *Parramatta*, der er omgivet af Vinbjerge og Olivenlunde. Sin glimrende Udvikling skylder Sydney i første Række sin udmærkede Beliggenhed og den deraf betingede Handel. Den er den stærkest trafikerede Handelsplads paa Østkysten; den anløbes af mange fremmede Dampskibslinier og staar navnlig i livlig Samkvem med Amerika og Sydhavsøerne; tillige vinder Byen mere og mere Betydning ved sin Industri (Uld- og Læderfabriker, Maskinfabriker og Skibsværfter), der i væsentlig Grad fremmes ved de rige Kullejer ved Byen og i det nærliggende Hunterbækken. Ogsaa Videnskaben og Kunsten trives her; Sydney har et Universitet og flere Højskoler og Museer.

De mægtige Kullejer i Hunterbækkenet har ogsaa bragt en anden By en stor Opblomstring, nemlig New Castle, (Newcastle, 88 000 Indb.), der er opstaaet ved Sammenslutning af flere Smaabyer ved Mundingen af Hunter, og som er Australiens vigtigste Kuludforselshavn med store Dokker og Skibsværfter. De øvrige Byer er alle smaa. Af nogen Betydning er *Bathurst* (9 500 Indb.), der ligger i det Indre hinsides de blaa Bjerge midt i det hojt udviklede Agerbrugs og Kvægavls Omraade og forbundet med Sydney ved en Jernbane. I den nyeste Tid er *Lithgow*, der ligger ved denne Bane, ved at udvikle sig til en livlig Industriby.

Den sydligste Del af Cordillerelandet ligger i Staten *Victoria* og optages næsten helt af de her mod Vest løbende Cordillerer. Kun mod Syd ligger der foran disse lavere Landskaber, Gippsland mod Øst og mod Vest et i Mount Gambier endende vulkansk Omraade med mange vel bevarede, nu udslukte Vulkaner.

Victoria er den mindste, men tættest befolkede Stat i Australien, idet den er 227 600 Kvadratkilometer med $1^2/_3$ Millioner Indbyggere, saaledes at Folkemængden gennemsnitlig er over 7 pr. Kvadratkilometer. Dette store Folketal skyldes de rige Guldfund, der fremkaldte en uhyre Indvandring. Guldudvindingen er nu gaaet stærkt tilbage, men erhvervsmæssigt set staar Landet hojt. Den vigtigste Næringsvej er Agerbruget. Det milde, subtropiske Klima, der paa Grund af det nærliggende Hav er ret fugtigt, og den frugtbare Jordbund har omdannet det til et blomstrende Ager- og Haveland, som fuldtud fortjener sit Tilnavn »*Australia felix*« (det lykkelige Australien). Bjergene er dækket af tætte Skove, og med deres dybe Dale besidder de mange smukke Partier.

Kvægavlen har ikke saa stor Betydning som Landbruget, og i større Omfang drives det kun i de tørre Omraader Syd for Murray. Det øvrige Land er overvejende taget i Agerdyrkningens Tjeneste, og det gunstige Klima tillader, at man kan dyrke alle Kulturplanter fra den subtropiske og den tempererede Zone. Der dyrkes megen Hvede; desuden er Frugt- og Vinavl stærkt udbredt, og Victoria er Australiens forste Vinland. Bjergværksdriften spiller derimod i vore Dage en mindre væsentlig Rolle i Erhvervslivet, selvom dens Produkter (Guld, Kul) udgor en ikke ubetydelig Del af Landets Udførsel; derimod har der i nyere Tid udviklet sig en stor Industri netop i Victoria, en Industri, der dog kun har kunnet udvikle sig ved en hoj Beskyttelsestold til Værn mod fremmede Fabrikater. For hele Erhvervslivet har

endelig ogsaa de gode Trafikforhold virket fremmende. Mod Syd letter den indskaarne Kyst Trafiken over Havet, mod Nord danner Murray ved Grænsen en brugelig Vandvej, og det mellemliggende Land er gennemkrydset af talrige Jernbanelinier.

Fig. 91. Melbourne i Fugleperspektiv.

Alt dette forklarer den for Australiens Forhold talrige Befolkning. Hovedmassen af Befolkningen — henved 60 pCt. — lever i Byerne; i Hovedstaden Melbourne alene over 54 pCt. *Melbourne* (853 000 Indb.: Fig. 91) har en lignende Betydning for Victoria som Sydney for Ny Sydwales; den er Samlingspunktet for Handel og Trafik, ja for hele denne Stats Erhvervsliv. Længe var den ogsaa den største By paa Kontinentet, men den er nu overflojet af Sydney. Den indtager dog en fremragende Stilling, idet den er den betydeligste Udførselshavn og den industri-

rigeste By i Australien. Indtil Aaret 1927 var den tillige Sæde for Forbundsregeringen og Forbundsparlamentet. Ogsaa i Fremtiden vil Melbourne kunne hævde en fremragende Plads paa Grund af sin udmærkede Beliggenhed som Udgangspunkt for flere Jernbanelinier til det Indre og som Anlobshavn for talrige oversoiske Dampskibslinier. Den ligger ved Bugten Port Phillip, men dybtgaaende Skibe kan ikke naa ind til den, hvorfor den har to Udhavne Port Melbourne og Williamstown. Byen er stor af Udstrækning og gennemskaaret af Gader, der næsten alle krydser hinanden i rette Vinkler; i de ydre Kvarterer er Husene, der næsten alle er Enfamiliehuse, omgivet af Haver, og Byen ejer mange prægtige Parker. I Byens Indre, City, paa den højre Bred af den lille Flod Yarra-Yarra, ligger Forretningskvarteret. Langs brede Gader ligger her Varehuse, Banker, Hoteller og talrige offentlige Bygninger, deriblandt Universitetet, flere Højskoler og Museer; Melbourne er et Midtpunkt for Kunsten og Videnskaben.

Ved Bugten Port Phillip er der opstaaet en anden Havneplads, *Geelong* (34 000 Indb.), der ogsaa er en fjærnere Udhavn for Melbourne, og som udmærker sig ved livlig Handel, navnlig Udforsel af Uld, og betydelig Industri (Uldtilvirkning, Skibsbyggeri).

I det Indre er de vigtigste Byer Midtpunkterne i de en Gang saa rige Guldfelter, som *Ballarat* (53 000 Indb.) paa Sydsiden af det vestlige Bjergland, endnu Sæde for et Bjergværksakademi og i vore Dage Markedsplads i et blomstrende Agerdyrknings- og Kvægavlsomraade, og *Bendigo* (44 000 Indb.) ved Bjerglandets nordlige Skrænt, beliggende i godt opdyrkede, særlig vinrige Omgivelser.

TASMANIEN

Syd for den ostlige Del af Australien hæver der sig op af Havet en stor og høj Ø, Tasmanien eller Van Diemens Land, som den oprindelig blev kaldt af Tasman, der først opdagede den. Den danner den umiddelbare Fortsættelse af den ostaustralske Cordillere, hvorfra den først blev adskilt i Kvartærtiden ved det flade, orige Bass Stræde. Ligesom Cordillererne er den opbygget af gamle Bjergarter, der ofte er gennembrudt og overdækket af ældre (Granit) og yngre Eruptivmasser. Efter sine Terrænforhold er Øen et Højland med stejlt Fald mod Havet og med bugt- og orig Kyst; i det Indre er den gennemskaaret af to

Bjergkæder, af hvilke den østlige stiger til 1527 Meter i Ben Lomond, den vestlige til 1545 Meter i Mount Cradle. Iøvrigt er Højlandet optaget af udstrakte Højsletter, hvori der ligger talrige Søer; disses Opstaaen staar i Forbindelse med en stærk Gletsjerdannelse i den diluviale Istid.

Ved sin sydlige Beliggenhed er Tasmanien fjernet fra Passatregionen og tilhører ganske de fremherskende Vestenvindes Bælte paa den sydlige Halvkugle. Der falder derfor rigelig Nedbør paa alle Tider af Aaret, navnlig paa Vestsiden, hvor den aarlige Regnmængde er over 1500 Millimeter, og Klimaet er et ensartet Øklima med milde Vintre og kølige Somre. Byen Hobart, der ligger paa 43 Breddegrad, har en Januartemperatur paa kun 16,7 Gr. og en Julitemperatur paa 7,6 Gr. I Sammenligning med Fastlandet udmærker Øen sig derfor ved ganske at være fri for den glødende Hede om Sommeren, og den er derfor paa Grund af sin friske Luft et yndet Sommeropholdssted, saa meget desto mere som den ogsaa udmærker sig ved landskabelig Skønhed. Den rigelige Nedbør, der om Vinteren falder paa Bjergene som Sne, giver Næring til en Mængde Floder, der i rask Løb haster gennem dybt indskaarne Dale ud mod Havet, og den betinger tillige en yppig Plantevækst, saa at store Strækninger er dækket af herlige Skove, hvor vi væsentlig finder de samme Planter som paa det nærliggende Fastland, idet der blot forekommer en større Mængde af stedsegrønne Bøge og Naaletræer.

Takket være det oceaniske Klima egner Øen sig fortræffelig til Agerbrug og Frugtavl, der her har naaet en frodig Udvikling. Da Temperaturen ganske svarer til den tempererede Zones, trives vore Sæd- og Frugtarter særlig godt her. Der dyrkes mange Kartofler, Humle og især Æbler og Pærer. Desuden drives der Kvægavl paa Græssletterne paa det indre Højland (især Faar og Hornkvæg). Af andre Næringsveje maa nævnes Fiskeri i de talrige Floder og Søer (Foreller, Laks) og Bjergværksdrift, da Jordbunden er rig paa nyttige Mineraler. Den rummer Guld, Sølv, Bly, Tin, Kobber, Jern og Kul. Skovene leverer mange Slags Træ, og Kaurifyrren desuden værdifuldt Harpiks.

Disse gunstige Erhvervsforhold førte en Mængde hvide Indvandrere til Øen, og disse fortrængte fuldstændig den indfødte Befolkning. Den sidste Tasmanier døde 1876, efterat forinden Resten af Indfødte var flyttet over til Flindersøen i Bass Strædet. I nyere Tid er der begyndt en stor Udvandring af Befolkningen til det nærliggende Fastland, saa at trods de gunstige Erhvervsmuligheder den gennemsnitlige Befolk-

ningsmængde kun er 3 pr. Kvadratkilometer. Paa denne Ø, der er 67 700 Kvadratkilometer stor, lever der ikke mere end 200 000 Mennesker. De faa Byer er derfor kun smaa; de ligger paa Grund af Forbindelsen med Moderlandet alle ved Kysten som Hovedstaden *Hobart* (55 000 Indb.), tidligere Hobartown, i en rigt udviklet Bugt paa Sydkysten og med en udmærket naturlig Havn. Byen ligger malerisk udbredt paa Bredden af Derwent ved Foden af det 1270 Meter høje Mount Wellington og er ved en Jernbane, der forer over Højlandet, forbundet med Byen *Launceston* (25 000 Indb.), der ligger ved en fjordagtig Indskæring paa Øens Nordkyst, og som besorger Trafiken til Melbourne.

SYDHAVSØERNE

Sydhavets Sværm af Øer ligger udbredt over Havet Øst for Australien. Den bestaar af nogle faa storre og utallige mindre og ganske smaa Øer, som er spredt vidt over Oceanet i enkelte Grupper. Trods disse Øers Talrighed, som har fundet Udtryk i Betegnelsen Polynesien (af græsk poly = mange og nesos = Ø), omfatter det Land, der rager op over Vandet, kun et Areal paa 1¼ Million Kvadratkilometer, og er altsaa mindre end Frankrig og den pyrenæiske Halvø tilsammen. Af dette Areal falder mere end 1 Million Kvadratkilometer paa de to største Øer, Ny Guinea og Ny Zeeland, saa at der til den øvrige Øgruppe ikke bliver mere tilbage

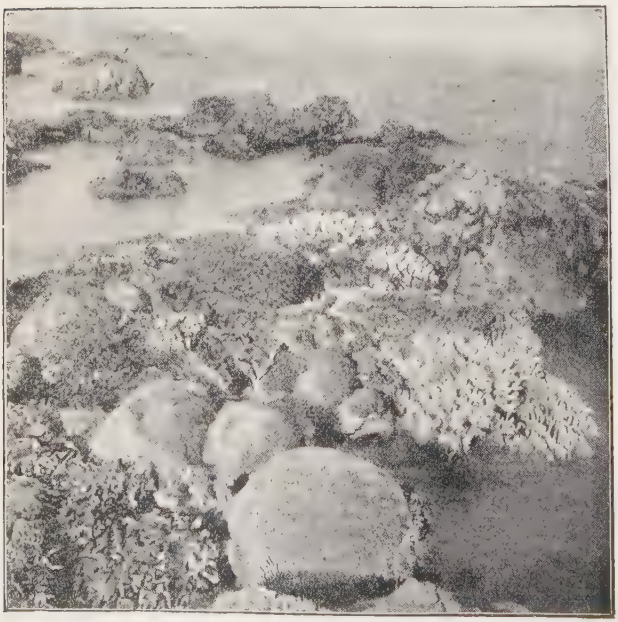

Fig. 92. Ydre Barrière i et Koralrev.

end et Areal, der omtrent svarer til Halvdelen af Norge. Dette lille Landomraade fordeler sig imidlertid over et vældigt Rum, der næsten er dobbelt saa stort som hele Asien, og som geografisk set fuldtud giver det Betydning af en særlig Verdensdel, navnlig da det besidder mange Ejendommeligheder baade i sine Naturforhold og hos sine Beboere.

Fig. 93. Atol. (Koraløen Whitsunday).

Maaske er Sydhavsoerne virkelig at betragte som Resterne af et Fastland, som efter at være sunket i Havet, nu kun rager op over dette i sine højeste Punkter. Denne Øverdens Geologi er endnu kun lidet undersøgt; men det staar dog fast, at de store Øer i deres Bjerge bestaar af arkaiske og palæozoiske Bjergarter og derfor vel maa anses for Dele af et gammelt Fastland. Paa den anden Side er mange af Oerne ganske unge og skabt ved Frembryden af vulkanske Masser eller ved Koraldyrenes utrættelige Arbejde (Fig. 92). Navnlig de mindre og mindste Øer er af korallinsk Oprindelse. Efter Darwins Lære om deres Opstaaen er de tillige Vidner om en Sænkning af Havbunden. De optræder hyppigt som Ringrev, hvor Koralrevet som en Ring omslutter en Lagune (Fig. 93). Darwin antager, at Koralrevet oprindelig som et Kystrev omgav en Landtange, men dernæst blev til et Voldrev, idet Landet sænkede sig, for til sidst, naar Landet helt var forsvundet under Vandet, at blive til et Ringrev (Atol).

For Øernes Natur er deres geografiske Beliggenhed af afgørende Betydning. Hovedmassen ligger i det ækvatoriale Bælte mellem Vendekresene og har derfor et ensartet fugtigvarmt Tropeklima; dog er Kli-

maet ogsaa paa de Øer, der ligger uden for Vendekresene, oceanisk mildt og ligeledes varmt og fugtigt. Dette giver Anledning til et yppigt Plantedække overalt, og alle rejsende priser Sydhavsøerne netop paa Grund af deres pragtfulde Vegetation som et Paradis. Selv de lave Koraloer med deres ufrugtbare Kalkbund er landskabeligt smukke med deres Pryd af Kokospalmer. Dog er Floraen i Sammenligning med det nærliggende Asiens ofte fattig paa Arter. Kun saadanne Planter, der levedygtige har været i Stand til at overvinde den lange Vej over Havet, eller hvis Fro har kunnet overføres af Fugle, har formaaet at erobre Øerne, I Afsondretheden har de udviklet sig selvstændigt, og mange ejendommelige Former er blevet bevaret.

Det samme gælder om Dyreverdenen, for hvis Udbredelse Havet frembyder endnu større Hindringer, og som til deres Bevarelse kræver langt mere Plads, end mange af de smaa Øer kan give. Der findes derfor kun faa Arter, navnlig af Landpattedyrene, som kun forekommer i større Mængder paa de store Øer. Gunstigere stiller Forholdet sig for Fuglene, som lettere kan naa fra Ø til Ø og finde tilstrækkelig Næring. Selve Havet yder dem Næring, idet der her findes en Rigdom af Fisk, Skildpadder, farveprægtige Koraller, Perlemuslinger og Trepanger (Soagurker). Faunaen bærer Præg af en indomalajisk, eller snarere malajo-papuanisk Oprindelse, men paa Grund af den betydelige Afstand fra Oprindelsesstedet faar den ligesom Floraen mere og mere en ejendommelig, særlig Karakter, saaledes at det egentlige Polynesien og især Ny Zeeland danner et selvstændigt Faunaområde.

Befolkningen stammer ligeledes oprindelig fra den malajiske Øverden. Kun de dygtige Sofarere, Malajerne, formaaede at befare disse udstrakte Have og trænge frem til de fjerneste Øer; dog har de vestlige Øer ogsaa faaet Indvandringer fra Australien, eller ogsaa er der paa dem bevaret en ældre negroid Befolkning. Saaledes træffer vi nu blandt Beboerne to Racer, de mørkhudede og krushaarede Papuaer og de lysebrune, glathaarede Polynesiere, der efter Etnologernes Mening hører til de malajiske Folkeslag. Ved Blanding af de to Raceelementer er Melanesierne og Mikronesierne opstaaet, idet de sidstnævnte betragtes som en Overgangsform fra Melanesierne til Polynesierne.

Fra deres Hjem har Polynesierne medbragt en højere Kultur, fremfor alt deres beundringsværdige Dygtighed som Søfolk, der viser sig baade i deres yderst fortræffelige Skibsbygning (Baade med Ud-

læggere eller Dobbeltbaade) og i deres Evne til at orientere sig med stor Sikkerhed paa de store Havflader. Ogsaa Papuaerne staar paa et ret højt Kulturtrin; de driver delvis Agerbrug, omend under primitive Former, og besidder stor Kunstfærdighed i Fremstillingen af deres Vaaben og Redskaber. I Almindelighed er Fletning af Maatter, Husbygning, Træskæreri og enkelte Steder ogsaa Pottemageri højt udviklet paa Sydhavsoerne. I deres Levevis har Sydhavets Beboere meget tilfælles indbyrdes, hvilket skyldes det ensartede ved deres Hjemsteder. Saaledes er de med Hensyn til deres Ernæring næsten udelukkende henvist til Plantefode og Havdyr, da der er stor Fattigdom paa Landdyr og næsten fuldstændig Mangel paa Husdyr af enhver Art. Det vidt udbredte Menneskeæderi kan maaske delvis forklares ved en deraf opstaaet Begærlighed efter Kød.

Hele denne Øverden er sent blevet betraadt af Europæerne, og først James Cooks Rejser i den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede bragte fuld Opklaring over de geografiske Forhold. I den følgende Tid førte Handelen til stadig nøjere Forbindelse med Europa, og i Løbet af det 19. Aarhundrede blev Øerne ogsaa delt politisk, hvorved Franskmændene og Englænderne fik Storsteparten. Som Kolonimagter optræder desuden Holland, De Forenede Stater, Japan (som Bestyrer af de tidligere tyske Kolonier) og Chile yderst mod Øst. Øernes Værdi for Erhvervslivet bestaar hovedsagelig i den rige Produktion af vegetabilske Raastoffer, af hvilke langt det vigtigste er Kopra; det udvindes af Nødderne af Kokospalmen, der er Sydhavets mest karakteristiske Træ.

Berøringen med Europæerne blev ikke nogen Velsignelse for den der boende Befolkning. Den antog vel forholdsvis hurtig europæisk Civilisation og Kristendommen, i det mindste udvendigt, men mange blev Ofre for europæiske Sygdomme, især Konssygdomme, og for Paavirkning af Alkohol. Desuden har ogsaa Indførelsen af europæiske Skikke og navnlig europæisk Klædedragt, som fuldstændig rev de Indfødte ud af gamle, nedarvede Vaner, bidraget til at svække deres Livs- og Modstandskraft.

Skønt Sydhavets samlede Ømængde geografisk danner en vis Enhed, fremtræder der dog allerede paa Grund af de store Afstande væsentlige Forskelligheder i Øernes Natur, hvilke har ført til en videre Deling af det samlede Omraade. Man deler nu Hovedmassen af Øerne i Melanesien og Polynesien, hvortil kommer Ny Zeeland mod Syd og Hawaii Øerne mod Nord.

MELANESIEN

Mod Nord og Nordost omgives Fastlandet Australien af en Øgruppe, der kun skilles fra det ved det smalle og flade Torresstræde, og som for en Del sidder fast paa selve Fastlandssokkelen. Efter Øernes mørke Befolkning har man kaldt dem Melanesien (af græsk melas = sort og nesos = Ø) eller ogsaa de australske Øer paa Grund af den nære Forbindelse med Australien. De strækker sig fra Ny-Guinea til Ny-Kaledonien og Ny-Hebriderne og danner i deres Helhed en flad Bue, som strækker sig i Hovedretningen Vestnordvest til Sydsydost.

Geologisk er disse Øer endnu ikke helt udforskede, da de vilde Menneskeædere, som bebor dem, vanskeliggor Adgangen til det Indre. Efter det, der hidtil er oplyst, er de opbygget af foldede, arkæiske og palæozoiske Bjergarter, der ofte er gennembrudt af ældre og yngre Eruptiver. Øerne hører antageligt derfor til en sammenhængende Bjergbue, som slutter sig umiddelbart til den store Sundabue i den malajiske Øgruppe, men hvoraf store Dele, ligesom ved Østasiens Øbuer, er sunket ned i Dybet. Disse Øer ligger tydelig ordnet i to parallele Rækker, en indre Række, der overvejende bestaar af ældre Bjergarter, og som gaar gennem Ny Guinea over Louisiaderne til Ny Kaledonien og Loyalty Øerne, og en ydre Række, der overvejende dannes af smaa, nyere vulkanske Øer, som begynder med Admiralitetsoerne og over Ny-Mecklenburg, det nordlige Ny Pommern, Salomons- og Santa Cruzoerne naar til Ny Hebriderne. Ny Pommern, der ligger paa tværs af den almindelige Retning, danner ligesom en Bro mellem de to Rækker. Øernes Bygning har aabenbart i nyere Tid været udsat for store Forstyrrelser. Herpaa tyder for det første den stærke vulkanske Virksomhed paa den ydre Række, og dernæst beviser ogsaa Tilstedeværelsen af ungt Koralkalk i større Dybde, end det er muligt for Koraldyrene at leve, at der virkelig maa have fundet en Sænkning Sted, medens paa den anden Side saadanne Kalkarters Optræden over Vandet tyder paa, at Landet maa have hævet sig. Nu omgives Kysterne ofte af Kyst- og Voldrev.

Øerne er alle opfyldt af Bjerge. Større Lavlande findes kun paa Ny Guinea, der som Følge heraf ogsaa er den eneste Ø, som besidder større Flodsystemer. Bjergene naar delvis en betydelig Højde, paa Ny Guinea til 5000, paa Salomonsoerne til 3100, paa Ny Kaledonien til 1675 og paa Ny Hebriderne til 1682 Meter.

I Bjergenes lavere Regioner og ved Kysterne hersker der et ensartet varmt Tropeklima med sydhesmisfæriske Aarstider (d. v. s. Sommer i Januar og Vinter i Juli), der i sine Fugtighedsforhold er stærkt paavirket af Luftstromningerne. Om Vintren ligger Melanesien ganske inden for Sydostpassatens Omraade, om Sommeren blæser mod Vest den australske Monsun som Nordenvind, men den kan ikke naa Ny Kaledonien og Ny Hebriderne. Imidlertid faar ogsaa de sydostligste Øer Sommerregn paa Grund af Sydostpassaten. Vintren er gennemgaaende den torre Aarstid, men i de vestlige Egne udebliver Nedboren dog ingenlunde helt, og alle Tider af Aaret er her mere eller mindre regnrige; den aarlige Nedborsmængde naar paa de Steder paa Nordsiden, som Monsunen umiddelbart stoder paa, op til 6000 Millimeter. Kun hvor Bjergene giver Læ og i Sydostpassatens Regioner falder den til under 1500 Millimeter.

Det fugtigvarme Klima fremkalder overalt en ægte Tropevegetation, der er saa meget desto yppigere, jo kortere den torre Vintertid varer, og som derfor udvikler sig i rigest Fylde i Monsunomraadet, hvor der er Nedbor paa alle Tider af Aaret. Der træffer vi tætte Urskove, mest stedsegronne Regnskove. Under Indflydelse af den torre Vintertid gaar disse over i Skove, der er gronne i Regntiden, eller i de mere regnfattige Egne, den sydlige Del af Ny Guinea og de sydostligste Øer, i Savanner med enkelte Trægrupper. Skoven behersker overvejende Landskabsbilledet, den omgiver som Mangroveskov Kysterne, dækker de lavere Flodbredder og de nederste Bjergskraaninger med 30—50 Meter hoje Træer, hvis Lov er uigennemtrængeligt for Lyset, stiger op ad Skraaningerne indtil en Hojde af 2000 Meter som Bjergskov, rig paa Underskov, og ender i en Hojde af 3000 Meter som lav Skov med Buske og Rhododendron, hvorefter trælose Græsgange med mange Urter. Floraen bestaar hovedsagelig af indo-malajiske Planter; dog optræder der saa mange særegne Arter, at Melanesien danner en selvstændig Provins i det sydasiatisk-polynesiske Blomsterrige. Paa Savannerne er der trængt mange australske Former ind.

I hojere Grad har Dyreverdenen et australsk Præg; her fuldbyrdes Overgangen fra den sydostasiatiske til den australske Fauna. Hojere Pattedyr er kun repræsenterede gennem nogle Gnavere, Flagermus og Vildsvin, der maaske egentlig er forvildede Tamsvin; derimod moder vi allerede her Pungdyr og Kloakdyr (Myrepindsvin). Fugleverdenen er rigere paa Arter, men minder stærkt om Australiens med Kasuarer,

Papegojer og Duer. Karakteristisk er Paradisfuglen, der navnlig hører hjemme paa Ny Guinea, men ikke mere forekommer paa Ny Hebriderne og Ny Kaledonien.

Allerede Navnet Melanesien siger os, at Befolkningen hører til den melanesiske Race; den er efter antropologiske Kendetegn tydelig delt i to Typer, Papuaerne og de egentlige Melanesiere, som hovedsagelig adskiller sig fra hinanden ved Hudfarve og Haar; Melanesierne er sandsynligvis fra først af en Afart af Papuaerne, opstaaet ved en stærkere Blanding med polynesisk Blod. Derfor taler ogsaa, at de fortrinsvis bebor Kysterne paa de yderste og sydostligste Øer, hvor de mere er kommet i Beroring med Polynesierne. Papuaerne bor som oftest i det Indre af Øerne, navnlig paa Ny Guinea. Forud for melanesisk Race synes der at have været et ældre, negroid Befolkningslag, hvoraf Rester er bevaret i de allerede omtalte Pygmæstammer.

Melanesiens Befolkning lever for en stor Del endnu fuldstændig uberort af europæisk Civilisation. Skønt Øerne blev opdagede allerede i det 16. Aarhundrede, blev de dog først opsøgt af Missionærer og Handelsfolk i det 19. Aarhundrede. Handelsmændene har bidraget meget til at vanskeliggøre Samkvemmet med de indfødte, idet de hvervede dem som Arbejdere, men derpaa ofte bortførte dem med List eller Magt. I Løbet af det 19. Aarhundrede begyndte de europæiske Magter at tage Øerne i Besiddelse som Kolonier, og først erhvervede Hollænderne den vestlige Del af Ny Guinea, derpaa Franskmændene Ny Kaledonien og Loyalty Øerne, og til sidst (1884) blev Resten delt mellem England og Tyskland, saaledes at den nordlige Del af Ny Guineas Østside, Bismarckarchipelet (Ny Pommern og Ny Mecklenburg) og de nordlige Salomonsøer tilfaldt Tyskland, medens England fik den sydlige Del af Ny Guineas Østside, de sydlige Salomonsøer og Santa Cruz Øerne. Kun Ny Hebriderne forblev neutrale og staar under engelsk-fransk Forvaltning.

Melanesien har endnu ikke faaet nogen større Betydning; thi selvom Øerne gennemgaaende utvivlsomt egner sig til Dyrkning af tropiske Planter, er Kolonisationen endnu kun lidet fremskreden og mest indskrænket til Kystegnene, ja paa enkelte Øer er den vel overhovedet endnu slet ikke begyndt. Den støder ogsaa paa store Vanskeligheder paa Grund af det ofte yderst usunde Tropeklima og endnu mere paa Grund af de vilde og grusomme Beboeres fjendtlige Optræden; som oftest har man end ikke kunnet faa nogen Handelsforbindelse i Gang

med dem. Iovrigt vilde en saadan vel næppe vise sig at være særlig lonnende, da Øerne kun er sparsomt befolkede. Man anslaar Folketallet paa alle Øerne, der omfatter ca. 960 000 Kvadratkilometer, til ikke mere end 1¼ Million, saaledes at Befolkningstætheden ikke er meget mere end 1 pr. Kvadratkilometer.

Mellem Melanesiens Øer udmærker *Ny Guinea* sig ved sin Storrelse, idet denne Ø med et Areal paa 771 900 Kvadratkilometer er den næststorste Ø i hele Verden. I sin langstrakte Form folger den den Retning fra Vestnordvest til Østsydøst, der behersker hele Øgruppen. Ved begge Ender løber Øen ud i smalle Halvøer, og kun paa Midten har den en større Bredde. Her bliver den, navnlig mod Nord, begrænset af en ensformig Kyst, medens den ved begge Ender har en rig Kystudvikling. Mod Nordvest indsnævrer den store Geelvink Baai Øen til en smal Landtange, og Halvøen Vest herfor bliver gennemskaaret i næsten hele sin Bredde af en dybt indgribende Bugt, og mod Sydøst bevirker den store Papua Gulf og

Fig. 94. Trækænguru.

Huon Gulf ligeledes en stærk Indsnævring af Øen. Det Indre af Guinea er opfyldt af Bjerge, som gennemskærer den i hele dens Længde, og hvor de enkelte Kæder strækker sig i samme Retning som hele Øen. I den midterste Del løber ofte flere Kæder parallelt ved Siden af hverandre, adskilte ved brede Sænkninger, der gennemstrommes af Floder. Til disse Længdedalsfloder hører Kejserinde Augusta Floden (Sepik River) og Ottilie Floden (Ramu River) i det tidligere tyske Omraade. I Almindelighed er Bjergene endnu kun lidet udforskede, ofte kender vi end ikke deres Højde, men ved dog, at de ofte overstiger 4000 Meter, og at de højeste Toppe i den hollandske Del er dækkede af evig Sne og Gletsjere og bærer Spor af en stærk diluvial Gletsjerdannelse. Medens Bjergene ved begge Ender af Øen til begge Sider naar umiddelbart ud til Havet, er Bjerglandet i Midten indskrænket til Øens nordlige Del, idet der foran det mod Syd ligger et stort Lavland, gennemstrommet af talrige Floder, der kommer fra Bjergkæderne mod Nord, og dette Lavland er for en stor Del et lavt, sumpet Terræn, der overskylles af Floderne. Af disse er Fly eller Gower River Ny Guineas største Flod.

Floderne er rige paa Vand hele Aaret igennem. Dette skyldes den stærke Nedbør, som falder navnlig paa Øens Nordside, hvor der ikke er nogen Maaned uden rigelig Regn, og hvor den aarlige Nedbørsmængde gennemsnitlig naar op over 3000, paa enkelte Steder endog over 6000 Millimeter. Denne tropiske Regnmængde i Forbindelse med den hele Aaret igennem ensartet høje Varme fra 25—27 Gr. har skænket Øen et prægtigt Plantedække. Tæt Urskov dækker Lavningerne ved Kysten og Flodernes Dalbunde og stiger mere end 3000 Meter op ad Bjergsiderne. Denne Urskov er fortrinsvis dannet af indomalajiske Planter, blandt andet af Palmer, Pandaneer, Figenarter og Træbregner. Kun i det mere tørre sydlige Lavland træder Savanner i Stedet for samlet Skov, ofte med australske Træer som Eucalypter, Akacier og Kasuariner. Paa disse Savanner lever australske Dyr (Kasuaren og Myrepindsvinet), af hvilke nogle er trængt frem til Bjerglandet, hvor vi ogsaa træffer Trækænguruen (Fig. 94). Karakteristiske for Urskovsomraadet er de farveprægtige Paradisfugle; desuden findes der mange Vildsvin, Mus, Flagermus (den flyvende Hund), Kakaduer, Duer, forskellige Krybdyr, mange Sommerfugle og Biller.

Ogsaa hos Befolkningen gør Indflydelse fra Nabolandene sig gældende. Papuaerne, der hovedsagelig bor i det Indre, udgør Befolknin-

gens Kerne. Ved Kysten lever derimod Melanesierne, hos hvem der viser sig Tilslutning baade til Malajerne mod Vest og til Polynesierne mod Nord og Øst. De adskiller sig fra Papuaerne ikke blot ved den lyse Hudfarve og det glatte Haar, men ogsaa ved deres hele Udseende; det er slanke Skikkelser, medens Papuaerne er smaa og undersætsige. Iøvrigt er Papuaerne foruden ved den brune indtil sorte Hud og det sorte, krusede Haar karakteristiske ved deres stærke Skægvækst, smalle Kranie, brede, ofte lidt krummede Næse og tykke Læber. De har derfor i deres Ydre meget negeragtigt ved sig og staar vel Sydostasiens Negritoer nær.

Fig. 95. Papuansk Pottemager.

Papuaerne er — som maaske ikke noget andet Folk paa Jorden — delt i utallige Stammer, som ofte afviger betydelig fra hverandre i deres legemlige Ejendommeligheder og endnu mere i deres Væsen. I Almindelighed anses de for at være let pirrelige, tilbageholdne, grusomme og hævngerrige, men ogsaa med aandelige Anlæg. Dog er det paa Grund af den uhyre Splittelse vanskeligt at give en almindelig Karakteristik af dem. Splittelsen træder tydeligt frem i deres Sprog; selv Nabostammer kan ofte ikke gøre sig forstaaelige for hinanden. Denne Splittelse er formodentlig en Følge af den stærke Adskillelse ved de tætte Urskove.

Om Kulturen hos Befolkningen i det Indre ved vi kun lidt. Kyststammerne driver lidt primitivt Agerbrug, idet de navnlig dyrker Taro, Bananer, Yams, Sukkerrør, Tobak, Areka- og Sagopalmen og Brødfrugttræet. En passende Jordbund hertil faar man ved at rydde Skoven. Iøvrigt lever Papuaerne af Frugter og lavere Dyr, som Naturen byder dem i rig Mængde, af Udbyttet af Fiskeriet, som de udøver meget dygtigt med Net, Ruser og Spyd, og af Jagten, som kun kan drives i et meget beskedent Omfang, da der kun er meget lidt Vildt, som de tætte Urskove tilmed gør det vanskeligt at forfølge. Kosten er derfor overvejende vegetabilsk, den ringe Mængde Kødspise stammer — bortset fra Udbyttet af Jagten og Fiskeriet — fra Husdyrene, Svin, Hunde og Høns. Som Nydelsesmidler anvendes Betel og Tobak, og som berusende Drik den hos Polynesierne vidt udbredte Kava, der fremstilles af Kavaroden.

Papuaernes materielle Kultur er ret ringe. For Europæerne indførte Jern, levede de endnu i Almindelighed i Stenalderen med Redskaber af Træ, Knogler og Sten. Som Vaaben foretrækker man Spyd og Koller; Bue og Pile anvendes kun af enkelte Stammer. I Fremstillingen af deres Redskaber og Vaaben lægger de Indfødte en forbavsende Kunstfærdighed for Dagen; navnlig er de Mestre i at udskære i Træ; og her kan de yde det beundringsværdige. De viser desuden en stor Dygtighed i Flætning og Pottemagerarbejde, der ganske vist kun udøves af enkelte Stammer, hvis Produkter derfor er vigtige som Handelsvarer (Fig. 95). Deres Lerfade forsyner de med farvede Ornamenter, ligesom de overhovedet gerne pryder deres Redskaber med Farver, hvorved de foretrækker rødt, hvidt og sort.

Papuerne lever i Landsbyer. Deres Hytter med firkantet Grundrids og højt Gavltag bygger de som oftest paa et Underlag, der bestaar af Pæle, (Fig. 96) for at beskytte sig baade mod fjendtlige Overfald og mod Grundens Fugtighed. Undertiden bygges Husene ogsaa oppe i Træerne. Som Materiale anvendes Bambusstænger og flettede Maatter, til Taget Palmeblade, Græs og Bark. Foruden disse Hytter, i hvilke der for det meste bor flere Familier, findes der i Landsbyerne ogsaa fælles Mands- og Ungkarlehuse. I de sidste afholdes de offentlige Forsamlinger. Hyppigt findes der ogsaa de saakaldte Aandehuse til Opbevaring af forskellige Genstande, der anvendes ved religiøse Fester; disse Huse er sædvanligvis rigt prydede med Træskærerarbejder.

I dette Tropeland er Klædedragten indskrænket til det mindst mulige; Mændene gaar næsten nogne, kun med et Baand eller et Bælte omkring Lænderne, Kvinderne bærer et kort Græs- eller Bastskort. Dog smykker de gerne og meget omhyggeligt Legemet med Muslingeskaller, Dyretænder, Frugtkerner (Fig. 97) og enkelte Steder med Ar

Fig. 96. Pælebygninger paa Ny Guinea.

og Tatoveringer (Fig. 98); undertiden maler de sig ogsaa helt rode eller hvide, gennemborer Orelappet og Næseskillevæggen og udvider Hullerne ved at indstikke stadig større Genstande (Fig. 101). En særlig Pleje vier de Hovedhaaret og sætter det op i de mærkværdigste Frisurer; dette gælder baade Mænd og Kvinder. For at skaane denne mojsommeligt fremstillede Haaropsætning sover de paa Nakkestotter eller Hovedskamler, som derfor horer med til deres nodvendigste Husgeraad.

Ved Fester, til hvis Afholdelse man benytter enhver Lejlighed, og som fejres med Dans, Sang og Gæstebud, bærer man ofte Masker.

Vi ved kun yderst lidt om Papuaernes religiose Forestillinger. De beror hovedsagelig paa en Sjæle- og Aandetro, hvormed der er forbundet Dyrkning af Forfædrene og en højt udviklet Trolddomskunst. Aandetroen har maaske ogsaa ført til den vidt udbredte Kannibalisme. Papuaen fortærer den Fjende, han har taget til Fange eller dræbt, fordi han antager, at naar han nyder sin Fjendes Kød, gaar dennes Kraft og Væsen over i ham selv.

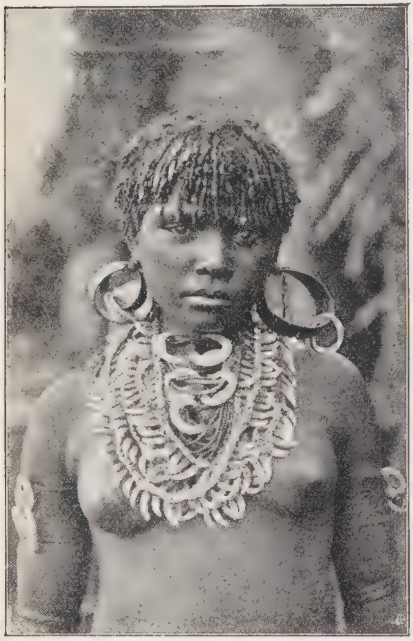

Fig. 97. Sekstenaarig Pige fra Astrolabebugten.

Vort Kendskab til Papuaerne er imidlertid i Almindelighed endnu meget ringe, da det kun er lykkedes ganske enkelte Ekspeditioner at trænge frem til Stammerne i det Indre. Koloniseringen af Ny Guinea har hidtil ogsaa udelukkende været indskrænket til Kystegnene. Den hollandske Del af Øen, hvor der kun ligger nogle enkelte Handelsstationer, er mindst udforsket; noget bedre stiller Forholdet sig ved den engelske Del, hvortil mange Kolonister er draget hen i den seneste Tid paa Grund af Fund af Guld, og hvor man ogsaa har begyndt at anlægge Plantager. Fly River kan desuden besejles et langt Stykke, hvorved det er blevet muligt for Europæerne at trænge dybere ind i Landet. Her leverer Skovene meget Træ og Kautsjuk, og i Vandene ved Kysterne findes Perler, Perlemor og Trepanger. Siden 1905 hører denne tidligere britiske Kronkoloni som *Territoriet Papua* til det australske Forbund. Forvaltningen har sit Sæde i *Granville* ved Port Moresby.

Den tidligere tyske Del af Øen, Kejser Wilhelms Land, havde ogsaa begyndt at dyrke tropiske Planter i Plantager i Nærheden af Astrolabe Bugten, og der dyrkedes navnlig Bomuld, Kapok, Kakao, Kaffe, Tobak, Kokospalmer og Kautsjuktræer. Under den tyske Styrelse blev

der foretaget talrige Ekspeditioner til Landet bag Floderne og til Kammene af de indre Bjerge.

Kejser Wilhelms Land dannede sammen med Bismarckarchipelet Kolonien tysk Ny Guinea, som imidlertid nu styres af det australske Forbund. Bismarckarchipelet omfatter Ny Pommern (New Britain), de franske Øer, Ny Lauenberg, Ny Mecklenburg (New Ireland) og Admiralitetsøerne. Ogsaa disse Øer er opfyldt af Bjerge af ældre Bjergarter, som hyppigt er omgivet af Koralkalk; de er endvidere rige paa vulkanske Dannelser, som mange af de smaa Øer skylder deres Opstaaen, og paa endnu virksomme Vulkaner, især paa Gazellehalvøen paa Ny Pommern (New-Britain). Langs Kysterne ligger ofte en bred Bræmme af nye Koralrev. Klimatisk ligger hele dette Omraade inden for den australske Monsun, har sin Hovedregntid om Sommeren (December til Februar), men er, under Indflydelse af Sydøstpassaten, forholdsvis tørt om Vinteren (August, September). Derfor findes her foruden Urskov Savanner, der er bevokset med Lalanggræs (Alang-Alang).

Befolkningen er Melanesiere, der nogle Steder har en mørkere, andre en lysere Hudfarve (Fig. 99). I Ny Pommerns Bjerge lever der endnu Rester af en ældre, ganske papuansk Befolkning, saaledes de saakaldte Baininger paa Gazellehalvøen. I hele deres Levemaade og Kultur minder Beboerne paa Bismarckøerne om Ny Guineas Befolkning; de er lige saa

Fig. 98. Tatoveret Koipige fra Ny Guinea.

krigeriske og grusomme og desuden berygtede som Menneskeædere; de er lige saa dygtige til at fremstille Redskaber og Vaaben og til at skære i Træ, og i Bemalingen viser de næsten endnu større Glæde ved Farver. De driver en Del Handel og bruger Muslinger (Divarra) som Penge. Hemmelige Forbund findes paa mange af Øerne, deriblandt det meget bekendte, mærkværdige Dukdukdanser-Forbund paa Gazellehalvøen (Fig. 100).

Befolkningen er i højere Grad end paa Ny Guinea traadt i Handelsforbindelse med Europæerne.

Til de tidligere tyske, nu australske, Besiddelser hører ogsaa de nordligste af *Salomonsøerne*, der ellers tilhører Englænderne. Denne Øgruppe, som i sin Helhed omfatter et Areal paa 43 000 Kvadratkilometer, hører til Melanesiens yderste Ørække og bestaar af syv større og mange mindre Øer, der delvis ligger ordnet i to Rækker. Mod Nordost ligger der langs dem nogle lave Øer af korallinsk Oprindelse (Atoller). Da Øerne helt er opfyldt af høje Bjerglande, synes de at være Resten af et tidligere sammenhængende Bjergdrag, som derpaa ved Brud er blevet delt. Paa saadanne tektoniske Forstyrrelser tyder

Fig. 99. Indfødte (Drenge) fra Bismarckarchipelet.

WAKATIPUSØEN
(Ny Zeeland).

Fig. 100. Dukdukdansere. Dukdukmændene forbereder sig til en Dans i det afspærrede Rum, hvor de unge indvies i Forbundets Hemmeligheder og optages i det.

ogsaa de mægtige sent vulkanske Aflejringer, som dækker det gamle Grundfjeld, og de mange, endnu virksomme Vulkaner og hede Kilder. Paa den store Ø *Bougainville* naar Bjerglandet i Vulkanen Balbi en Højde af 3070 Meter, og paa Øen *Guadalcanar* en Højde af 2440 Meter. De fleste af Øerne har et stejlt Fald ud mod Havet, men omgives langs Kysterne af brede Koralrev; de adskilles fra Melanesiens indre Ørække ved et 9140 Meter dybt Hav.

Efter alle rejsendes Skildringer er Salomonsoerne overordentlig smukke. Fra Kysten til op paa Bjergenes Toppe er Jordbunden dækket af tætte Skove, hvor de Indfødte lever i fuldstændig Afsondrethed og uden Beroring med de Hvide. Det er Melanesiere med en meget mørk Hudfarve; paa de sydostlige Øer er de dog stærkt blandet med Polynesiere. I Almindelighed er det høje, kraftige Skikkelser, der er vilde og krigeriske og frygtede Menneskædere (Fig. 101); de optræder meget fjendtligt over for Europæerne, hvilket er forstaaeligt, da mange af deres Stammefrænder ofte med Magt er blevet slæbt bort som Arbejdere. Den kristne Mission har derfor ogsaa kun haft liden Fremgang paa disse Øer. Der er nogen Handelsforbindelse med Øerne, der leverer Kopra og Perlemor.

Umiddelbart Sydost for Salomonsoerne ligger *Santa Cruzøerne*, der ligeledes tilhører Englænderne. De bestaar af nogle skovklædte høje Øer af vulkansk Oprindelse med en endnu virksom Vulkan og flere smaa og lave Koraløer. Beboerne er Melanesiere, der dog er stærkt blandet med Polynesiere; disse udgør Hovedbefolkningen paa de østligste Øer.

Den ydre Række af de melanesiske Øer ender derpaa med *Ny Hebriderne*. Ogsaa disse Øer rager op af et dybt Hav og deres Kerne bestaar af ældre Bjergarter, hvorpaa der er aflejret mægtige, sent vulkanske Lag. Vulkanerne er endnu i livlig Virksomhed. Nogle af Øerne naar en betydelig Højde, saaledes Hovedøen *Espiritu Santo*, hvis højeste Top, der er en Vulkan, er 1682 Meter høj.

Med Ny Hebriderne kommer vi ud af det australske Monsunområde; her hersker om Vinteren Sydostpassaten med klart Vejr, medens der om Sommeren blæser Vestenvinde, som ofte afbrydes af Østenvinde, undertiden ogsaa af Orkaner, der bringer Regntid. Den aarlige Nedbørsmængde synker ned under 2000 Millimeter, men alligevel er Klimaet tropisk fugtigt og varmt, og Plantevæksten er yppig, omend ikke saa rig som paa Melanesiens nordlige Øer. Plantebilledet ændrer sig ogsaa noget, idet der optræder nykaledoniske og polynesiske Former. Dyreverdenen er meget fattig, og Pattedyr mangler ganske.

Hos Befolkningen gør der sig en stærk polynesisk Indflydelse gældende; den bestaar ikke af rene Melanesiere, men er snarere et melanesisk-polynesisk Blandingsfolk. Paa Grund af deres krigeriske og grusomme Væsen har de Indfødte et daarligt Ry, navnlig da Menneskeæderiet hos dem har ført til Handel med Menneskekød; og de er forbitrede Fjender af de Hvide, som ganske vist her ogsaa ofte har anvendt baade List og Magt for at skaffe sig Arbejdere. Der bor kun faa Europæere paa disse Øer, og den eneste Handelsvare af nogen Betydning, man faar derfra, er Kopra.

Siden 1887 staar Ny Hebriderne under engelsk-fransk Overhøjhed.

Den sidste melanesiske Øgruppe danner Ny Kaledonien og Loyaltyøerne. Medens de sidstnævnte bestaar af nyere, hævet Koralkalk, møder vi i Ny Kaledonien et ældre Bjerglandskab, der er opbygget af arkaiske Bjergarter, mod Sydvest ogsaa af mesozoiske og mod Sydost af Massiver af Serpentin. Bjergene gennemskærer Øen i hele dens Længde; de falder stejlt af mod Nordostkysten, medens de ved Sydvestkysten har et jævnere Fald. De naar i St. Painé en Højde af 1642, i Humboldtbjerget

1634 Meter. Kysten er rig paa Bugter, men et bredt Voldrev, der omgiver hele Øen, vanskeliggør Adgangen fra Havet.

Ny Kaledonien (Nouvelle-Calédonie) ligger nær den sydlige Vendekres og har derfor et mere subtropisk Klima. Den gennemsnitlige Aarstemperatur beløber sig paa den sydlige Del af Øen kun til 23 Gr., og den aarlige Temperatursvingning stiger til 7 Gr. Ogsaa Regnmængden tager betydeligt af; paa Nordostsiden, der faar mest Regn, beløber den sig til næsten 2000, men paa den mere tørre Sydvestside næppe til 1200 Millimeter. Om Sommeren hersker Sydøstpassaten, der bringer Hovedregnen; om Vinteren indtræffer hyppigt Vesten- og Nordenvinde. Paa Grund af den ringere Nedbør og den større Tørhed om Vinteren er Vegetationen mere subtropisk, Skoven indskrænket til de fugtige Steder og den øvrige Jordbund dækket af Buskvækster eller optaget af Savanner med spredte Træer. Floraen er rig paa Arter og stærkt endemisk; den indeholder dog ogsaa mange australske Arter (Eucalypter, Araukarier, Dammarafyr). Det mest almindelige Træ er det saakaldte Niaulitræ. Dyreverdenen er fattig; Pattedyrene er kun repræsenterede ved nogle Flagermus. Man slutter deraf, at Øen tidlig er blevet afsondret, idet den efter

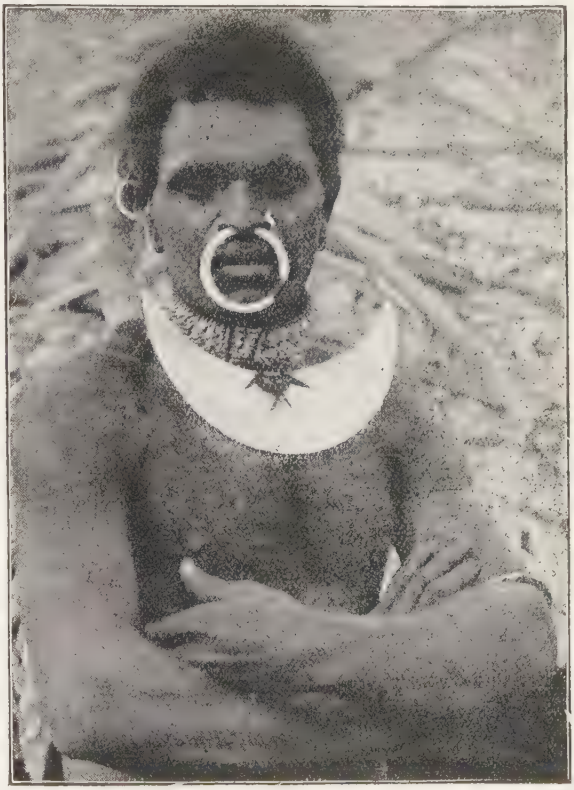

Fig. 101. Mand fra Malaita (Salomonsøerne). Halskæden bestaar af Dyretænder, Næse- og Ørenringe samt Brystsmykket er fremstillet af Muslingeskaller.

Geologernes Mening tidligere har hængt sammen med Australien og Ny Zeeland.

Paa Grund af sin store Frugtbarhed blev Ny Kaledonien allerede 1853 taget i Besiddelse af Franskmændene, som senere her oprettede en Forbryderkoloni. Derved kom der mange Hvide til Øen, navnlig da efter Deportationernes Ophor ogsaa mange frie Mænd bosatte sig her. I vore Dage er de Hvides Tal større end de Indfødtes, som vel gaar deres Uddøen i Møde, da de sorgelige Følget af Berøringen med Europæerne (Sygdomme, Alkohol) har hærget frygteligt blandt dem. Disse Indfødte er Melanesiere, der dog er stærkt blandede med Polynesiere. Oprindelig var det et vildt, krigerisk Folk, som stadig laa i indbyrdes Krig, og Menneskeæderi, selv af Medlemmer af deres egen Stamme, var stærkt udbredt blandt dem; dog var de tillige dygtige Agerdyrkere, der kendte til Terrassekultur og kunstig Vanding. De drev desuden ivrigt Fiskeri.

Ny Kaledoniens erhvervsmæssige Udvikling foregik i Begyndelsen, da det endnu var en fransk Straffekoloni, meget langsomt, men har i nyere Tid faaet et stort Opsving. Europæerne har navnlig bosat sig i den tørre, af lavt Bakkeland opfyldte vestlige Del, som egner sig fortræffeligt til Plantekultur, og som tillige byder Kvægavlen udmærkede Græsningsarealer. Foruden Agerbrug og Kvægavl spiller ogsaa Bjergværksdrift en betydelig Rolle blandt Næringsvejene, thi Øen er overordentlig rig paa nyttige Mineraler. I de ældste Bjergarter findes Guld, Kobber, Bly og Zink, i de mesozoiske Kul og i Serpentinmassiverne Jern, Nikkel og andre Malme. Bjergværksdriftens Frembringelser faar derfor stor Betydning for Udførselen, der iøvrigt bestaar af Agerbrugets og Kvægavlens Produkter. Samlingspunktet for Trafiken og Handelen er Hovedstaden *Nouméa* (10 000 Indb.), der ligger henrivende paa Spidsen af en Halvø og besidder en god Havn.

NY ZEELANDGRUPPEN

Omtrent 2000 Kilometer Sydøst for Australien hæver Ny Zealandsøernes Gruppe sig op af Havet. Den bestaar af Dobbeltøen Ny Zeeland (New Zealand) og flere smaa Øer, der alle sidder paa et fælles undersøisk Plateau. Mod Nord ligger Norfolk og Kermadec Øerne, mod Sydøst Chatham-, Bounty- og Antipode Øerne, mod Syd Auckland Øerne og

Øen Campbell og mod Sydvest i noget større Afstand Macquarie Øerne. Kernen af Hovedøerne bestaar af ældre Bjergarter og synes derfor at være Rester af tidligere, større Fastlandsmasse. Det er formodentlig det yderste Stykke af den Kontinentalrand, som de melanesiske Øer tilhører, og som ogsaa Ny Zeelands nordvestlige Halvø strækker sig hen imod. Maaske er Øen Norfolk en Rest af den Bro, der efter Geologernes Mening lige til Tertiærtiden forbandt Ny Kaledonien med Ny Zeeland.

Fig. 102. »Den hvide Terrasse« i Nærheden af Vulkanen Tarawera.

Imidlertid ligger Ny Zeeland i sin Udstrækning i Længden og i sine Bjerges Retning fra Sydvest til Nordøst og skærer saaledes næsten lodret den melanesiske Øgruppes Retning; dermed viser Øen hen mod Tongaøerne, mod hvilke den ligeledes strækker en Halvø ud mod Nordøst. Her stoder altsaa de to tektoniske Retninger, der behersker Sydhavets Overden, sammen, idet de, som vi skal faa at se, er svejtsede til hinanden ved mægtige nyvulkanske Dannelser.

I Form og Bygning ligner Ny Zeeland afgjort Halvøen Italien, som man undertiden for Spøg har sammenlignet med en Støvle. Ny Zeeland

er saaledes en anden Stovle, men ganske vist stærkt sønderrevet· thi ved Cookstrædet deles den i to Stykker, Nordøen og Sydøen.

Nordoen er mod Vest næsten helt af vulkansk Oprindelse. Det gamle Grundfjeld er sonderlemmet og sunket ned, og nye Eruptivmasser er aflejret paa det. De vulkanske Kræfter er endnu i fuld Virksomhed og ytrer sig paa mange forskellige Maader, ved dampende Solfatarer og Fumaroler (5: delvis udslukte Vulkaner), ved hede Kilder og Gejsere og ildsprudende Bjerge med vældige Eksplosioner. Navnlig opviser det saakaldte Sodistrikt i det Indre mangfoldige vulkanske Fænomener. Her ligger Tauposoen, et Eksplosionsbækken, der er storre end Genfersoen; og Nord herfor ligger flere Soer, der delvis er fyldt med varmt Vand, som ved sin Fordampning efterlader farveprægtige Dannelser af Kiselsinter, af hvilke de skonneste, de berømte Sinterterrasser ved Rotomahanasoen, blev fuldstændig odelagt i Aaret 1886 ved et voldsomt Udbrud af Vulkanen Tarawera (Fig. 102). Lige saa rig paa vulkanske Dannelser er Landtangen Auckland, der forer til den nordvestlige Halvo, og som med sine talrige Kraterkegler, Lava- og Tufmarker ligner de flegreiske Marker ved Neapel. Ogsaa de hojeste Hævninger, der rager op paa den vestlige Del af Nordsoens ellers lave Bakke- og Taffelland· er Vulkaner, som den endnu virksomme Tongarino, Ngauruhoe med sit stadig dampende Krater, den udslukte Ruapehu, der er Nordoens hojeste Bjerg (2 803 Meter) og det for sig selv mod Sydvest beliggende Mount Egmont.

Den ostlige Del af Nordoen er opfyldt af et lavt Bjergland, der overvejende er opbygget af foldede palæozoiske Bjergarter, og som i sin Helhed gaar fra Nordost til Sydvest og fortsættes hinsides Cookstrædet i det mægtige Bjergdrag, der gennemskærer Sydoen lige til dens sydligste Spids og ligesom danner dens Rygrad. Disse Bjerge er ogsaa en gammel Opfoldning af arkaiske og palæozoiske Bjergarter, hvortil der mod Øst slutter sig mesozoiske og tertiære Lag, der er gennembrudt af Trachytmasser.

Dette Bjergdrag opfylder mod Nord med sine foran liggende Kæder Øen i hele dens Bredde og danner ud imod Cookstrædet en Riaskyst med dybt indskaarne Bugter og talrige Øer. Længere mod Syd er det indskrænket til den vestlige Halvdel. Her ligger der foran det mod Øst en bred Slette, dækket af kvartære Sedimenter, Canterburysletten, som ender i en flad, ensformig Kyst, der kun afbrydes af den vulkanske Halvo Banks Peninsula. Fra denne Slette hæver der sig mod Syd, ad-

skilt fra Hovedbjergdraget, et selvstændigt Bjergland, der ligeledes er opstaaet ved en gammel Foldning og opbygget af ældre Bjergarter; det opfylder hele den ostlige Halvdel af Øen og ender i Stewart Øen paa den anden Side af Foveauxstrædet.

Det vestlige Bjergdrag naar sin storste Hojde midt paa Oen og har her Karakteren af Hojbjerge med stejle Tinder og Rygge med udstrakte Firner og Gletsjere, med dybe Dalklofter og herlige Soer; i sin land-

Fig. 103. Mount Cook (Aorangi) paa Ny Zeeland.

skabelige Skonhed og Storslaaethed minder det om Alperne og kaldes derfor med Rette de nyzeelandske Alper. Det hojeste Punkt er det 3 768 Meter hoje Mount Cook eller Aorangi, der er omgivet af talrige mere end 3000 Meter hoje snedækkede Bjerge (Fig. 103). Fra dens Firnsletter kommer Tasmangletsjeren, en Isstrom med en Længde af tre Kilometer, altsaa betydelig storre end Alpernes storste Gletsjer, Aletschgletsjeren. Ligesom ved denne kan Bjergenes alpine Karakter fores tilbage til en stærk diluvial Gletsjerdannelse. Endnu langt nedenfor de nuværende Gletsjerender har Dalene glaciale Former

og er gennemskaaret af Moræner. Ogsaa de langstrakte, fjordagtige Soer paa Bjergenes Østside, Soer, der minder om de norditalienske Soer, er sikkert af glacial Oprindelse (se Kunstbilaget: Wakatipusøen).

Mod Vest grænser Bjergene i Almindelighed ud til Havet i en sluttet, ensformig Stejlkyst; kun længst mod Syd skærer smalle Bugter med stejle Vægge, ægte Fjældfjorde, sig dybt ind i Kystbræmmen og danner en Kyst, der i meget ligner Norges, og som ligesom denne er opstaaet ved en Sænkning af Landet, hvorved de lavere Dele af Dalene er blevet overskyllede af Havet. Det sydlige Bjergland med sine mere plateauagtige Bjerge og sin stille, alvorlige Natur minder overhovedet meget om Norge.

Denne Lighed beror for en Del ogsaa paa ensartede klimatiske Forhold. Her som der hersker et udpræget oceanisk Klima, som ganske vist er betydeligt varmere paa Ny Zeeland, men som dog sammenlignet med Landene under samme Breddegrad paa den nordlige Halvkugle (Ny Zeeland strækker sig fra den 34. til den 47. Breddegrad) synes koligt med sin Aarstemperatur paa 15 til 10 Gr. Vestenvindene bringer kolig Luft og rigelig Regn; de nedsætter Sommertemperaturen og gør Vintrene milde. Østsiden har derfor en noget varmere Sommer og koldere Vinter, da Bjergene standser Vindene. Nedboren er paa Vestkysten gennemsnitlig 3000 Millimeter om Aaret, men aftager paa Østsiden til 800 Millimeter. I Almindelighed er den fordelt over alle Aarets Maaneder, men dog med et Maximum om Vinteren. Kun paa Nordoen er Sommeren tør, og her hersker saaledes et mere subtropisk Klima. Paa Vestsiden af Sydoen er Vejret meget foranderligt og ofte stormfuldt. Den oceanisk fugtige og om Sommeren kolige Luft betinger tillige Bjergenes Snerigdom og Snegrænsens lave Beliggenhed, som paa Luvsiden af Mount Cook gaar ned til 2 100 Meter, paa den mere tørre Læside derimod kun naar til 2 400 Meter, og den giver Anledning til Dannelsen af en Mængde vandrige Bække og Floder, som imidlertid kun paa Sydøens Østside faar en større Udvikling; paa Grund af det stærke Fald er de dog alle uegnede til Sejlads.

Takket være dette ensartet varme og fugtige Øklima har Ny Zeeland et rigt Plantedække; dog er Vegetationsbilledet meget forskelligt paa Øst- og Vestsiden paa Grund af de klimatiske Modsætninger. Mod Nord bedækker næsten tropiske, men ikke tætte Skove Jordbunden med Palmer, Lianer og Epifyter; Palmerne trænger frem til Midten af Syd-

oen. Iovrigt hersker der en mere subtropisk stedsegron Skov- og Buskformation med stedsegronne Boge og Oliventræarter, med Naaletræer, især den prægtige, indtil 50 Meter hoje Kaurifyr, og med mange Bregner, som optræder under forskellige Former og enten dækker Jorden som Underskov eller vokser paa Træerne. Skov og Buskads vokser hojt op ad Bjergenes Sider; nær Snegrænsen afloses de af en alpin Staudevegetation. Paa den mere torre Østside af Sydoen mangler der Skov; der ligger store Hedestrækninger med Buskadser og ensformige Bregnegrupper, Betegnende for denne Planteverden er dens Mangel paa Blomster; de faa Blomster, der findes, er uanselige og uden Duft. Mellem Planterne er mange i deres Udbredelse indskrænkede til Ny Zeeland, og Floraen er saaledes stærkt endemisk med kun faa Forbindelser med Australien, hvorfra den tidlig blev adskilt, men med forholdsvis stort Slægtskab med Sydamerikas Flora, hvormed den har mere end hundrede Arter fælles; man kan heraf slutte sig til en tidligere nojere Forbindelse mellem disse to Omraader. I vore Dage har Plantebestanden og Vegetationen undergaaet mange Forandringer gennem de europæiske Kolonister, der navnlige har ladet mange af de bregnebevoksede Sletter afloese af Græssletter.

Ny Zeelands Dyreverden er endnu mere ejendommelig end dets Planteverden. Af Pattedyr ejede Landet oprindelig kun to Flagermusarter og et Dyr, der lignede Fiskeodderen, og som levede i Floderne. Formodentlig blev Rotter og Hunde indfort af de forst sent indvandrede Beboere, Maorierne. Derpaa bragte Europæerne Svinet, der forekommer som vildt, og endvidere Harer og Kaniner. Det er ganske mærkeligt, at de for Australien saa karakteristiske Pattedyr, Pung- og Kloakdyr, fuldstændig mangler. Ny Zeeland maa altsaa være blevet adskilt fra Fastlandet, for disse indvandrede dertil. Særlig fremmedartet virker Fuglene, af hvilke Halvdelen er endemiske, deriblandt navnlig den vingelose Lobefugl Kivien, der er saa stor som en Hone og har en haaragtig Fjerbeklædning, Sumpfuglen Weka og den nu uddode Kæmpefugl Moa, der naaede en Hojde af 4 Meter. I Almindelighed er Fuglenes Fjerbeklædning mat og ensformig i Farven, kun mellem Papegojerne har enkelte prægtige Farter. Biologisk interessant er en Papegojeart, Kea, der efter Indforelsen af Faareavlen forvandledes fra en planteædende til en kodædende Fugl, saaledes at man nu fra Statens Side maa træffe Foranstaltninger til at faa den udryddet for at beskytte Faareflokkene. Endvidere findes der Duer, Maager og Ænder, ved Ky-

Fig. 104. Maorihøvding med kunstfærdig Tatovering.

sterne Havfugle og længst mod Syd Pingviner. Kun sjældent hører man Fuglesang, da der paa Øerne kun findes meget faa Sangfugle. Krybdyrene er repræsenterede ved Firben, deriblandt den mærkværdige Hatteria, der er den eneste levende Art af en særlig, ellers forlængst uddød Krybdyrorden.

Først i det 13. eller 14. Aarhundrede indvandrede de polynesiske Maorier, som bredte sig over hele Omraadet og hurtigt tog til i Antal, saaledes at deres Tal ved Slutningen af det 18. Aarhundrede af Cook blev anslaaet til 120 000. Senere er dette Tal gaaet stærkt tilbage paa Grund af deres stadige Krige indbyrdes og deres haardnakkede Kampe med de hvide, saaledes at man i den sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede mente, at der kun var 40 000 tilbage, hvilket Tal dog atter er vokset i de sidste Aartier; man mener nu, at der — Blandingsfolk medregnede — findes ca. 64 000; men de nuværende Maorier er civiliserede, har antaget vesterlandsk Kultur og bekender sig til Kristendommen.

Legemlige Ejendommeligheder tyder paa Maoriernes polynesiske Herkomst. Det er høje, kraftige og smukt byggede Mennesker med lysebrun Hudfarve og glat sort Haar (Fig. 105). Blandt dem findes tillige, især i de lavere Befolkningslag, mere og mindre morkhudede Elementer med kruset Haar; efter enkelte Etnologers Mening er disse Rester af en tidligere negroid Befolkning, men de er dog snarere kun et melanesisk Blandingsfolk, der hidrører fra Indvandring eller fra Indførelse af Slaver. Maorierne skildres som grusomme og hævngerrige i deres Væsen. Kamp og Krig var Mændenes Yndlingsbeskæftigelse, og Menneskeæderi var ogsaa almindeligt hos dem. I mange Aar gjorde de en forbitret Modstand mod Englænderne, og først i 1892 var deres Kraft endelig brudt. De fik anvist Boliger i Kongelandet Nord for Tauposøen, hvor de

nu lever som fredelige Borgere, der socialt er ligestillede med de hvide Kolonister.

Kulturelt stod de allerede tidligt paa et ret højt Trin; de drev Agerbrug og udmærkede sig ved en beundringsværdig Dygtighed, især i Træskærerkunst. Alle deres Ejendele, Døre og Dørposter i deres Træhuse, deres store, tyve Meter lange Krigskanoer smykkede de med Udskæringer i rig Ornamentik, der mest bestod af Spiraler og Arabesker. Til at udføre disse Arbejder havde de til deres Raadighed intet andet Værktøj end Stenmejsler og Muslingeskaller. De prydede ogsaa deres Legemer med en saa rig Tatovering, at der ikke findes Sidestykke dertil hos noget andet Folk paa Jorden (Fig. 104). De boede i firkantede Hytter med Vægge af Træ eller flettede Maatter og højt Sadeltag (Fig. 106). For at beskytte sig mod fjendtlige Angreb anlagde de paa vanskelig tilgængelige Højder smaa Fæstninger, kaldet Pah, der var omgivet af Palisader. Deres Klædedragt, der kun bestod af en Maatte, hængt over Skuldrene, og som iøvrigt var prydet med Fuglefjer og Muslingeskaller, fremstillede de af nyzeelandsk Hør. Deres Føde var overvejende vegetabilsk; Trangen til Kød blev tilfredsstillet ved Muslinger og Fisk. Sandsynligvis fandt Maorierne, da de betraadte Øen, endnu Moafuglen levende; og de har sikkert efterstræbt

Fig. 105. Maoripige.

den for Kodets Skyld, hvilket har fort til dens fuldstændige Udryddelse.

Den europæiske Kolonisation begyndte sent paa Ny Zeeland. Ganske vist havde allerede James Cook taget Øerne i Besiddelse for England, men forst i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede grundlagde Hvalfangere og Sælhundejægere en Koloni paa Nordoen. Efter dem kom bortlobne Matroser, Straffefanger og Eventyrere og senere Missionærer. Den tiltagende Bosættelse af Kolonister tvang til sidst den engelske Regering til at tage sig af Øernes Forvaltning for at beskytte Kolonisterne. I Aaret 1839 blev Ny Zeeland gjort til engelsk Koloni som en Del af Ny Sydwales og i Aaret 1907 til en selvstændig britisk Dominion.

Kolonisationen skred i Begyndelsen langsomt frem, da Maoriernes Modstand og de stadige Krige lagde den mange Hindringer i Vejen. Forst da der var fundet Guld paa Ny Zeeland, tiltog Invandrernes Antal, navnlig da Landet ogsaa bod Kvægavl og Agerbrug gode Erhvervsmuligheder. Nu lever der paa dette Areal, der omfatter 267 497 Kvadratkilometer 1,4 Millioner Mennesker, saaledes at den gennemsnitlige Befolkningsmængde belober sig til 5. Befolkningstilvæksten skyldes hovedsagelig et stort Fodselsoverskud, mindre Indvandring, da der over for den staar en ikke ubetydelig Udvandring. Ny Zeeland har ikke sluttet sig til det australske Forbund, men er forblevet politisk selvstændigt; men i Gennemforingen af demokratiske og socialistiske Ideer overgaar det næsten the Commonwealth of Australia.

Erhvervslivets Tyngdepunkt ligger nu i Kvægavlen, der ligesom i Australien er hojt udviklet. Vigtigst er Faareavlen, der navnlig drives paa Sletterne paa Sydoens Østside. Den leverer de vigtigste Udforselsgenstande: Uld og frosset Kod. Avlen af Hornkvæg har i nyere Tid faaet et stærkt Opsving ved Anlægget af Enge og Dyrkning af Foderplanter. I ringere Grad har Agerbruget vundet Udbredelse, thi det fugtige og kolige Øklima er ikke gunstigt; dog overstiger Udbyttet deraf delvis Befolkningens eget Forbrug. De vigtigste Kornsorter er Majs mod Nord, Hvede i de mellemste Egne og Havre mod Syd. Mellem de andre Planteprodukter spiller den nyzeelandske Hor, der udvindes af Phormium tenax, en ret stor Rolle. Skovene leverer Træ og Kaurifyrren ogsaa værdifuldt Harpiks, der tillige findes fossilt i store Mængder.

Den næste Plads i Erhvervslivet indtager Bjergværksdriften, da særlig Sydoen i sine gamle Bjerge er rig paa mineralske Skatte som Guld, Solv, Kobber, Antimon, Mangan og Kul. I storre Omfang udvindes der

dog kun Guld og Kul. Kullene findes som Brunkul og som Stenkul, og de har faaet særlig Betydning, fordi de leverer det nodvendige Brændselsmateriale til Industrien, der er ved at faa et stort Opsving. Denne Industri, der ligesom i Australien beskyttes af en hoj Indforselstold, forarbejder i Uldspinderier, Kodkonservesfabriker, Garverier, Mejerier, Moller og Savskærerier Landets egne Produkter, men formaar ikke at

Fig. 106. Maorihus med Udskæringer og Bemaling.

dække Befolkningens Trang til andre Fabriksvarer, som derfor maa indfores i stor Mængde, især Klæder, Metalvarer, Maskiner og Nydelsesmidler. Ny Zeeland har derfor en livlig Handelsforbindelse med Yderverdenen, og hertil hjælper de mange gode Havne ved den indskaarne Kyst. Landet staar i regelmæssig Dampskibsforbindelse med Australien, Tasmanien, England, Kalifornien og Sydamerika, og der findes tillige en livlig Kystskibsfart. Derimod lader Forbindelserne i Landets Indre endnu meget tilbage at onske; der er ganske vist Jernbaner, der gennemskærer begge Øer i hele deres Længde, og som forer fra Havn til Havn, men fra disse Baner udgaar der kun faa Stikbaner til det Indre.

Paa Sydoen er Jernbanenettet indskrænket til Øens Østside, der gennemskæres af en eneste Linie. De vestlige Bjerge har kun lidet bekvemme Pasovergange og sætter derfor en Skranke for Trafiken.

Da Trafiken derfor hovedsagelig foregaar over Havet, er større Byer kun opstaaet ved Kysten. Af disse har *Auckland* (192 000 Indb.) det største Indbyggerantal. Byen, der er grundlagt 1840, ligger paa Nord-

Fig. 107. Udsigt over Wellington Harbour.

oen paa den smalle Landtange mellem Haurakibugten og Manukaubugten ved Foden af den udslukte Vulkan Mount Eden midt i et af Kraterbjerge og Lavasletter bedækket vulkansk Omraade; den har en for sin Skønhed berømt Havn, en livlig Skibsfart og betydelig Handel, samt en opblomstrende Industri. Bybilledet oplives af talrige offentlige Bygninger og Kirker. Regeringen havde tidligere sit Sæde i Auckland, men i Aaret 1876 blev det forlagt til *Wellington* (121 000 Indb.), der siden har faaet et rask Opsving. Ved sin centrale Beliggenhed paa den yderste Sydspids af Nordoen og ved Cookstrædet synes den særlig egnet til at være Hovedstaden i denne Dominion. Wellington, der blev anlagt alle-

rede 1839, da de første Kolonister kom til Øen, har nu ved sine offentlige Bygninger (Regerings- og Parlamentsbygninger, Teater, Museum, Victoria College) og Forretnings- og Bolighuse, der er opført af Sten, et moderne storstadsmæssigt Udseende og er tillige en stærkt trafikeret Havne- og Handelsplads (Fig. 107).

Den betydeligste By paa Sydøen er *Christchurch* (118 000 Indb.), der ligger noget inde i Landet midt paa Østsiden; den udmærker sig ved sin Handel med Kvæg og Uld, de vigtigste Produkter fra den nærliggende Canterburyslette, og er desuden Sæde for en Industri, der er ved at udvikle sig. Forbindelsen med Yderverdenen sker over Forstaden *Lyttelton*, der har en fortræffelig Naturhavn, en gammel Kraterkedel. Den næststørste By er *Dunedin* (85 000 Indb.), der ligger langt mod Syd paa Østkysten ved Enden af en Bugt, der skærer sig dybt ind i Landet. Denne By, der ligger i meget smukke Omgivelser, skylder i første Række de nærliggende Otagoguldfelter sin Opblomstring; dog har den ogsaa en livlig Handel, der foregaar over Udhavnen *Port Chalmers*. I sit Ydre gør Byen et fornemt Indtryk ved sine Kirker og offentlige Bygninger, og den har ved sit Universitet et rigt aandeligt Liv.

Ny Zeelands øvrige Byer er gennemgaaende smaa; *Hokitika* og *Greymouth* paa Sydøens Vestkyst og *Nelson* paa dens Nordkyst har faaet nogen Betydning som Havnepladser. Ellers er de fire nævnte større Byer de vigtigste Samlingspunkter for Befolkningen, idet mere end en Tredjedel (næsten 37 pCt.) af Indbyggerne er forenede i dem. De øvrige to Tredjedele bor spredt over Landet, meget ulige fordelt. Nogenlunde tæt befolket, med mere end 10 Beboere pr. Kvadratkilometer, er Omegnen af Auckland, den sydlige Del af Nordøen og de nordlige Kystlandskaber paa Sydøen. Af Ny Zeelandgruppens smaa Øer er kun Norfolk, Kermadec og Chathamøerne til Stadighed beboede.

DEN POLYNESISKE ØVERDEN

Ved den polynesiske Øverden forstaar vi alle de Øer, som breder sig over det vidt udstrakte Sydhav lige til Marianerne og Hawaii-Øerne mod Nord og til Marquesas- og Paumotu-Øerne mod Øst. Det er et Omraade, der paa Grund af de etnologiske Forhold sædvanlig deles i Mikronesien og Polynesien, men som geografisk set absolut danner en Enhed. Denne Enhed træder tydelig frem allerede derved, at Øerne ikke ligger vilkaar-

lig spredt over Havet, men er ordnet i Række og følger bestemte Retninger, og ligesom ved Melanesien er det Retningen fra Nordvest til Sydost, der er den overvejende, og kun enkelte Øgrupper afviger herfra og faar mere Retning fra Nordost til Sydvest. Et Dybdekort over Havet viser os, at disse Ørækker sidder fast paa undersøiske Sokler, som er anbragt i den samme Retning ligesom ogsaa de dybe Sænkninger, som gennemskærer Havbunden. Alt tyder paa en ensartet tektonisk Bygning paa dette Omraade, og paa at der her foreligger et gammelt Fastland, der er sunket i Havet. Enkelte Øer bestaar faktisk endnu af et Grundfjæld af ældre Bjergarter; men de fleste er ganske vist ægte oceaniske Øer, der er opstaaet selvstændig midt i Havet, og de er enten af vulkansk eller af korallinsk Oprindelse.

Alt efter deres Opstaaen har Øerne forskellige Former. Hvor Grundfjeldet er til Stede, eller hvor vulkanske Bjergarter opbygger Grunden, danner de Bjergoer, der for en Del endog naar betydelige Højder; paa Hawaii 4200, paa Tahiti 2240, paa Samoa 1650 og paa Fidjioerne 1290 Meter. De vulkanske Bjergoer er uden Undtagelse af yngre Alder, mest Basalt-. Dolerit- eller Andesitbjerge, og de vulkanske Kræfter er her stadig i Virksomhed; baade paa Marianerne, paa Samoa og Hawaii findes virksomme ildsprudende Bjerge. I Modsætning til disse Øer er de korallinske Dannelser alle lave Øer, overvejende Atoller, der sidder fast paa et undersoisk Plateau, der ofte er af vulkansk Oprindelse. Undertiden omgiver Koralbygninger ogsaa Bjergoerne som Voldrev, formodentlig vordende Atoller, naar en yderligere Sænkning af Havbunden forer til, at Økernen synker ned i Havet. Darwins Lære har netop her fundet en Bekræftelse, idet man ved Boringer paa Elliceoerne har konstateret, at der findes ung Koralkalk paa Dybder, hvor de revbyggende Koraldyr ikke formaar at leve.

Fælles for alle Øernes Terrænforhold er en stærk Nedbrydning ved Denudation og Erosion, der er en Følge af den hurtige Forvitring i det fugtige Klima. Der hersker et fuldstændig oceanisk Tropeklima, der skyldes den ækvatoriale Beliggenhed og Havet.

Denne Øverden ligger i næsten hele sin Udstrækning i Passatzonen. I Juli, der altsaa er Vintertiden paa den sydlige Halvkugle, naar Sydostpassaten ind over Ækvator og bliver dernæst aflost af et Bælte med Vindstille, Nord for hvilket den Nordostpassat begynder, der ogsaa blæser over Hawaiioerne. Mod Vest gaar den stadig mere og mere over til at blive en Østenvind, og de vestligste Øer ligger inden for den asiatiske

FISKERLEJE PAA SAMOA

Sydostmonsuns Omraade. I Januar forskydes Passatzonen mod Syd, og Nordostpassaten naar da lige til Ækvator. Syd for Ækvator blæser Østenvinde, der mod Vest gaar over til Nordenvinde, delvis ogsaa afbrudt af Vindstille. I Overgangstiden fra Sommer til Vinter (Februar, Marts) optræder ofte heftige Storme, der anretter frygtelige Ødelæggelser.

I den sydlige Halvkugles Sommertid falder Hovedregntiden i næsten hele dette Omraade; der hersker altsaa Sommerregn, undtagen paa Hawaii. Nedborsmængden aftager i Almindelighed fra Vest til Ost, men paavirkes desuden paa de enkelte Øer stærkt af Hojdeforholdene. De lavere Øer er ofte regnfattige; paa de ækvatoriale Sporader gaar den aarlige Regnmængde ned til 300 Millimeter. Paa de hoje Øer er der stor Forskel mellem Øernes Luv- og Læsider. Da ostlige Vinde er de fremherskende, faar Øernes Østside en ganske overvættes Mængde Regn, medens Vestsiderne undertiden kan være næsten orkenagtig torre.

Da Øerne er omgivet af et meget varmt Hav med en Overfladetemperatur paa 26—27 Gr., er Lufttemperaturen ogsaa hoj og næsten ensartet. Den gennemsnitlige Aarstemperatur belober sig i det ækvatoriale Omraade ligeledes til 26—27 Gr., og kun mod Nord og Syd synker den til 22 Gr. Her stiger den aarlige Temperatursvingning, der ellers kun er 2—3 Gr., indtil 6 Gr. Med den ensartet hoje Varme er forbundet en stor Fugtighed, og Luften er stadig rig, ja næsten mættet med Vanddampe.

Høj Varme og Fugtighed fremmer Plantevæksten. En tæt tropisk Urskov dækker derfor overalt de hoje Øer paa de regnfulde Luvsider og skænker deres Bjerglandskaber en næsten paradisisk Skonhed. Paa Læsiden er Fugtigheden ikke stor nok til, at der kan trives tættere Skove; der træffer vi derfor Savanner, ofte afbrudt af en spredt Træbestand. De lavere, mere regnfattige Øer mangler ganske Skov; paa deres lidet frugtbare Koralkalkbund trives kun Kokospalmer, nogle Buske, Urter og Græsser. Hvor der findes tilstrækkeligt Ferskvand, omgiver Mangrovesumpe Kysten.

Til denne Plantedækkets tropiske Yppighed paa Bjergoerne svarer nu ingenlunde en tropisk Fylde af Arter; Floraen synes tværtimod fattig i Sammenligning med de nærliggende Fastlande; Naaletræer mangler fuldstændig. I Almindelighed er indomalajiske Planter overvejende (Pandanus- og Figenarter, Brodfrugttræet, Areka- og Kentiapalmen), hvortil der slutter sig nogle australske, nyzeelandske og mod Øst ogsaa amerikanske Planter. Mange Arter er i deres Forekomst indskrænket til

denne Øverden, ja selv til enkelte Øer. Beskyttet af Øernes Afsondrethed har der her holdt sig mange Planter, som paa Fastlandet er bukket under i Kampen for Tilværelsen, ligesom der ogsaa har udviklet sig nye Former. Karakteristisk er Forekomsten af de mange Kryptogamer (Bregner og Ulvefod), der formodentlig lettere har kunnet udbrede sig over Havet.

Fig. 108. Høvdingesønner fra Samoa, prydede til Dans

I Øernes Skove hersker Ro og Fred, thi der findes kun meget faa Dyr. I endnu højere Grad end i Melanesien er Dyreverdenen her fattig, i stigende Grad mod Øst. Af Pattedyr forekommer kun Flagermus. Noget rigere er Fuglefaunaen paa Grund af Fuglenes større Mulighed for at kunne komme over Havet, og navnlig findes der en Del Papagøjer, Duer, Honningsugere og Havfugle. Disse Fugle har i høj Grad bidraget til at udbrede Planterne ud selv til de fjerneste Øer, idet de i deres Gødning eller i deres Fjerbeklædning let kunde medføre spiredygtige Frø. De øvrige Dyreklasser er ligesom Pattedyrene kun sparsomt repræsenterede. Der gives nogle Firben og Slanger, paa Fidjioerne ogsaa Padder (Frøer), derimod kun faa Sommerfugle og andre Insekter. I Havet er der et rigt Dyreliv, især Fisk, Skildpadder, Muslinger (Perlemuslinger) og Trepanger.

Oprindelig var denne Øverden ikke beboet af Mennesker. De nuværende Polynesiere er indvandrede og har efterhaanden bredt sig over alle Øerne lige til Ny Zeeland og Hawaii. De er en Gren af den malajiske Race, og deres Hjem laa sandsynligvis paa Molukkerne og Philip-

pinerne, i den ostlige Del af den malajiske Øgruppe. Deres Dygtighed som Sømænd førte dem over de store Havflader og bragte dem omkring til de mange Øer; ofte har maaske ogsaa Overbefolkning paa de smaa Øer givet Stødet til Udvandringer.

Polynesierne gør i deres Ydre ikke noget fremmedartet Indtryk; deres Ansigtstræk ligner utvivlsomt Europæernes, blot har de fremspringende Læber og mongolsk-malajisk Hudfarve, der er lysebrun, noget spillende i det gule. Det fine bølgede eller lokkede Haar har en dyb sort Glans. Det er ofte høje, smukke Mennesker med velskabte, smidige Legemer (Fig. 108). Trods deres store Udbredelse over hele denne Øverden er de dog et temmelig ensartet Folk i deres legemlige og aandelige Egenskaber. Kun paa Hawaii har de ligesom paa Ny Zeeland udviklet sig mere selvstændigt, paa Fidjioerne er de stærkt blandet med Papuaerne, og paa de smaa Øer mod Nord, i Mikronesien, er der opstaaet en særlig Afart af den polynesiske Race. Disse Mikronesiere er formodentlig et melanesisk-polynesisk Blandingsfolk, i hvert Tilfælde har de delvis negroide Træk, idet deres Legemsstørrelse er mindre end Polynesiernes, deres Hudfarve ofte mørkere, og deres Haar undertiden kruset.

Sydhavsoerne ligger endnu fjernere fra Europa end Melanesien og Australien og er derfor delvis langt senere blevet betraadt af Europæerne. Skønt enkelte af dem allerede var opdagede i det 16. og 17. Aarhundrede, bragte dog først Cooks Rejser nøjere Kendskab til dem. I det 19. Aarhundrede udfoldede Missionærer en livlig Virksomhed her, en Virksomhed, der kronedes med Held, thi i vore Dage bekender de fleste Polynesiere sig til Kristendommen. Samtidig begyndte Europæerne at knytte Handelsforbindelser med Beboerne og udnytte Oerne i Erhvervslivets Tjeneste. Af Handelsvarer leverer Oerne især Kopra, endvidere Havets Produkter (Perler, Perlemor, Skildpadde), samt Fosfater og Guano. De fleste af Øerne er dog for smaa til større erhvervsmæssig Udnyttelse og ogsaa for fattige paa Naturens Gaver.

Efter Optagelsen af Handelsforbindelser med Oerne begyndte de fremmede Magter efterhaanden at tage dem i Besiddelse, og nu er den samlede Øverden delt mellem Magterne. Englænderne ejer Fidji-, Tonga- og Gilbertoerne, samt mange af de smaa Grupper, Franskmændene Tubuai, Tahiti, Paumotu og Marquesasoerne. Hawaiioerne, Guani og de østlige Samoaøer tilhører de Forenede Stater, og af det tidligere tyske Koloniomraade forvaltes nu Karolinerne, Marianerne, Palau- og Marshalløerne af Japan, de vestlige Samoaøer af Ny Zeeland.

MIKRONESIEN

Nord for Melanesien breder der sig over Sydhavet en vidt spredt Skare af Øer, som overvejende bestaar af meget smaa Øer og derfor træffende har faaet Navnet Mikronesien (af græsk: mikros = lille, nesos = Ø). Hertil regner man Palauoerne, Karolinerne og Marianerne, Marshall-, Gilbert- og Elliceoerne. Det er overvejende lave Koraloer, mellem hvilke der kun rager nogle enkelte store Bjergoer op, der er af vulkansk Oprindelse.

Med Undtagelse af Gilbert- og Ellicegruppen ligger Øerne Nord for Ækvator, om Vintren inden for Nordostpassatens Omraade. Hovedregntiden falder i den nordlige Halvkugles Sommer, uden at Vintermaanederne dog er helt uden Regn. Den aarlige Nedbørsmængde opviser overordentlig store Forskelligheder; blandt de lave Øer er nogle regnfattige, medens de høje Øer faar et Overmaal af Regn, indtil over 6000 Millimeter, dog kun paa Luvsiden, altsaa mod Øst. I Temperaturforholdene gør Havets Indflydelse sig stærkt gældende; den ensartet høje Varme mildnes af den forfriskende Vind, der fra Havet blæser ind over Øerne. Til den afvekslende Regnmængde svarer Vegetationen; kun paa Bjergoernes Østside dækker tætte Urskove af indomalajisk Karakter Bjergenes Skraaninger; paa de mere tørre Vestsider træder Savanner i deres Sted, og paa de lavere Øer er Kokospalmer og Brødfrugttræer ofte de eneste Træer. Til Trods herfor er disse Koraloer ikke uden landskabelig Skønhed, navnlig set fra Havet yder Atollerne et farveprægtigt Billede med deres hvide Strand, som Brændingen slaar imod, og paa hvilken de pyntelige Palmer hæver sig; bag dem danner de sparsomme Buske og Urter et grønt Bælte, der omslutter den dybblaa, fuldstændig rolige Lagune i det Indre.

Befolkningen er Mikronesiere, der mod Vest har mere melanesiske, mod Øst mere polynesiske Træk. I deres Kultur ligner de Polynesierne; de udmærker sig ligesom disse ved Sødygtighed og overgaar dem i Baadebygning (Baade med Udlæggere). Ved deres Sejladser benytter de sig endog af primitive Sokort. De er ligeledes fremragende som Fiskere. Deres Brugsgenstande og Vaaben fremstiller de overvejende af Træ og Kokostrevler; desuden udfører de Pottemagerarbejde. Hos Beboerne paa de vestlige Øer finder man Vævestolen, som mangler paa de østlige Øer og i Polynesien. De adskiller sig desuden fra Polynesierne ved deres Smykkers Art, ved deres Ornamentik og ved Anvendelsen af Muslinger

som Penge. Flere Ruiner af gamle Bygningsværker, som man har fundet paa Øerne, tyder paa en tidligere højere Kultur.

Desværre aftager Befolkningen stærkt paa mange Øer og gaar vel langsomt sin Undergang i Møde. Grunden hertil er Beroringen med Europæerne, der har berøvet dem deres oprindelige Livsvaner og stærkt skadet deres Sundhedstilstand.

Mikronesiens Betydning for Erhvervslivet beror hovedsagelig paa Produktion af Kopra og Udbyttet af Fiskeriet (Perlemor, Trepanger, Skildpaddeskal). Kokospalmer og Brødfrugttræer findes paa alle Øerne, derimod er Dyrkningen af andre tropiske Kulturplanter indskrænket til de faa Bjerge. Nogle Øer leverer større Mængder af Fosfater (Angaur i Palauøerne og Nauru blandt Gilbertøerne).

Fig. 109. Hus fra Palauøerne.

Mikronesien begynder mod Vest med *Palau*-Gruppen, der bestaar af nogle større og flere mindre Øer, der tilsammen har et Areal paa 450 Kvadratkilometer. De bestaar af ungvulkanske Bjergarter eller af hævet Koralkalk og er omgivet af Koralrev, ja hele Øgruppen er omgivet af et Voldrev. Under det fugtigvarme Tropeklima er den faste Bund dækket af et mægtigt Lag af rød Forvitringsjord, som bærer en yppig Urskovsvegetation. Den mikronesiske Befolkning er kendt som Mestre i Hus- og Baadebygning. (Fig. 109).

Mod Øst slutter sig hertil *Karolinerne*, der danner en langstrakt, vest-østlig rettet Række af mere end 700 Øer, hvis samlede Areal dog næppe beløber sig til 1000 Kvadratkilometer. De er næsten alle af koralinsk Oprindelse, mest Atoller, kun nogle enkelte (Yap, Ruk eller Truk, Ponape og Kusaie) er vulkanske Bjergoer, delvis med en Kerne af ældre Bjergarter. Af disse Øer naar den største, *Ponape* (347 Kvadratkilometer)

en Højde af 872 Meter. I det tropisk-oceaniske Klima er Bjergoerne med deres dybe Dale prydet med et yppigt Plantedække, som i det Indre og i Læ for de overvejende Ostenvinde, gaar over i træfattige Savanner.

Ligesom paa Palau findes der ogsaa hos Beboerne af Karolinerne Spor af melanesisk Indflydelse. Deres Hudfarve er mork, kaffebrun, og deres sorte Haar er ikke sjældent lokket og endog kruset. Det er i Almindelighed slanke Mennesker af Middelhøjde. De bor i firkantede Huse

Fig. 110. Indfødte paa Øen Yap med Stenpenge.

med kunstfærdigt bemalede Gavle, og disse Huse er opført paa et fast Underlag af Basaltplader eller Koralkalkblokke. Paa Ponape og Kusaie findes Ruiner af de for nævnte mærkværdige gamle Stenbygninger af vældige Dimensioner, opført af kæmpemæssige Basaltplader, om hvis Herkomst vi intet ved. Blandt de tekniske Færdigheder staar især Vævekunsten, Fremstillingen af flettede Maatter og Kurve og Bygningen af fortræffelige Baade højt. En særlig Mærkværdighed besidder Øen Yap i sine Stenpenge, der bestaar af runde, i Midten gennemborede Stenplader, der ligner vore Mollesten, og som har en Diameter fra 1 til 2 Meter (Fig. 110). Beboerne finder navnlig deres Livsunderhold ved Fi-

skeri, dog tjener ogsaa Frugterne af Kokospalmen, Brødfrugttræet, Bananerne og Knoldene af Taroplanten som Næring.

Til Handelen leverer Øerne, foruden Kopra og Havets Produkter, Fosfat, der udvindes paa Øen *Fais*.

Øerne tilhørte oprindelig Spanien, men Tyskland erhvervede dem ved Køb 1899; nu forvaltes de som Mandat af Japan.

Fra de vestlige Karoliner udgaar mod Nord en Række, der hedder *Marianerne* (tidligere kaldt Ladronerne »Tyveøerne«). Ved deres meridionale Retning viser de hen imod Boninøerne, sammen med hvilke de tilhører den ostasiatisk Øbue; de er skilt fra Karolinerne ved en 9635 Meter dyb Sænkning i Havet, Guamsænkningen. Det er ligeledes en Gruppe smaa Øer med et samlet Areal paa kun 1140 Kvadratkilometer, hvoraf alene 544 Kvadratkilometer falder paa den største, *Guam*. Øerne bestaar af flere vulkanske, indtil 750 Meter stigende Bjergøer og nogle lave Koraløer. Vulkanske Kræfter er stadig i Virksomhed paa disse Øer som paa de øvrige i den ostasiatiske Øbue, og der findes baade virksomme Vulkaner og hede Kilder, ligesom der hyppig finder Jordskælv Sted.

Paa Grund af den nordlige Beliggenhed falder Øerne inden for den ostasiatiske Monsuns Omraade, og denne bringer den meste Regn. Nedboren er tropisk rig, men Vintren er i Almindelighed tør. Derfor findes der kun en tættere, tropisk Urskov i Lavninger ved Kysten; Bjergene i det Indre er dækket af Buskads eller Græssletter eller rager op som nøgne Klipper.

De oprindelige Beboere, Chomorros, blev med Ild og Sværd ganske udryddede af Spanierne, Øernes tidlige Ejere, og i deres Sted kom der Tagaler fra Filippinerne og Karolinerne som Kolonister. Spanierne indførte ogsaa Axishjorte og Okser, som delvis lever i vild Tilstand; iøvrigt har de kun gjort lidet for Øernes Kolonisering, som først blev fremmet, da Tyskerne overtog Øerne. Imidlertid er Øerne for smaa til, at de kan faa nogen virkelig Betydning. Indbyggerantallet overstiger næppe 18 000, og heraf lever Hovedmassen, nemlig 15 800, paa *Guam*, som de Forenede Stater fik 1899 som Sejrspris efter Krigen med Spanien. For Amerika er Øen et vigtigt Støttepunkt i Forbindelsen med Filippinerne. Hovedhavnen *San Ignacio d'Agana* er en moderne By med 9000 Indb.

Øst for Karolinerne drejer Mikronesiens Økæde af mod Sydost. Den første Gruppe dannes her af *Marshalløerne*, der alle er af korallinsk Oprindelse, Atoller, der kun rager faa Meter op over Havspejlet. De 33 Øer ligger ordnet i to parallelle Rækker, mod Øst Ratak (der betyder

»mod Daggry«), mod Vest Ralik (»mod Aften«). Paa Grund af den ringe Højde har de et udpræget Havklima med en saa ensartet Temperatur, at den daglige og den aarlige Temperatursvingning næppe kan mærkes. Kun de næsten daglig indtrædende Regnskyl bringer nogen Afkøling. Tillige er Luften bestandig fugtig, og Regnen, der kun om Vintren, naar Nordostpassaten hersker, tager en lille Smule af, beløber sig i Gennemsnit til over 4000 Millimeter om Aaret. Dette Regnvand er af særlig Vigtighed for Beboerne, da det yder dem deres eneste ferske Vand; thi i den porose Koralkalk gives der ingen Kilder, og hvor Regnvandet samler sig i smaa Damme, bliver det hurtigt til et udrikkeligt Brakvand.

Det fugtigvarme Tropeklima skænker Marshalløerne en forholdsvis rig Vegetation, der blot — som paa alle Koraløer — er fattig paa Arter. I sin Karakter har den et indomalajisk Præg. Blandt Dyrene har de mange Havfugle en vis Betydning, fordi enkelte Øer tjener dem som Rugepladser; paa disse Øer aflejres der derfor uhyre Guanolag, hvis Udnyttelse ganske vist har vist sig at være mindre lønnende.

Den indfødte Befolkning er stærkt blandet med Polynesiere, i Almindelighed afviger den dog ikke meget fra Befolkningen paa Karolinerne, men er ligesom denne allerede stærkt europæiseret, gaar med europæisk Dragt, hvorfor den gamle Skik med at lade sig tatovere næsten er gaaet af Brug, og har antaget Kristendommen. De Indfødte er fortræffelige Søfarere, og de har tidligere foretaget større Handelsfarter. De benytter ved deres Sejladser nogle ejendommelige Kort, hvor Øerne betegnes ved fastklæbede Muslingeskaller, og de urolige Farvande ved smaa Pinde. De bygger ogsaa Baade af en ganske særegen Form, der gør det muligt at sejle overordentlig hurtigt. De kender ikke Vævestolen, men Kvinderne fletter meget fine Maatter.

Paa Grund af deres Lidenhed — det samlede Areal er ikke 400 Kvadratkilometer — har Øerne, trods en ret tæt Befolkning (ca. 15 000 Indb.) kun ringe Værdi og har ogsaa kun ringe Udviklingsmuligheder. Tyskerne, der ejede disse Øer indtil Verdenskrigen, anlagde allerede 1878 paa Øen *Jaluit*, der har en udmærket Naturhavn, en Kulstation for Flaaden.

Lidt for sig selv ligger Øen Nauru; den er en hævet Atol, der naar en Højde af 70 Meter. Øen rummer rige Fosfatlejer, der udnyttes med Held. Den kun 21 Kvadratkilometer store Ø er derfor tæt befolket. Øen, der siden 1888 havde været i Tysklands Besiddelse, forvaltes nu som Mandat af Ny Zeeland.

De sidste Grupper i Mikronesien er *Gilbert-* og *Elliceoerne*, der ligeledes er lave Koraløer, der i deres Klima, Plante- og Dyreverden væsentlig frembyder det samme Billede som Marshalløerne. Der falder rigelig Regn, men meget uregelmæssigt, saaledes at der er Aar, hvor den ikke er tilstrækkelig til den normale Plantevækst; paa Gilbertoerne, der er meget tæt befolket (428 Kvadratkilometer med 35 000 Indb.), er der under saadanne Forhold ofte opstaaet odelæggende Hungersnod. De indfødte er Mikronesiere, men ligner — navnlig paa Elliceoerne — de nærboende polynesiske Samoanere. Indbyggerne paa Gilbertoerne er berømt for deres frygtelige Vaaben, Spyd og Dolke, besatte med Hajtænder; mod disse Vaaben beskytter de sig ved Rustninger af Kokustrevler, der dækker hele Legemet.

Elliceoerne omfatter kun 37 Kvadratkilometer og beboes af næppe 3000 Mennesker.

POLYNESIEN

De øvrige Sydhavsøer udgør Polynesien i snævrere Betydning. De bestaar af flere selvstændige Grupper, som er spredt vidt over Havet. De fleste af Øerne, særlig de store og høje, er dannede af yngre vulkanske Masser, medens de smaa og lave er Koraløer.

Næsten alle Polynesiens Øer ligger Syd for Ækvator og har altsaa et sydhemisfærisk Tropeklima. Hele Aaret igennem blæser Sydostpassaten hen over dem, men den naar dog kun om Vinteren sin fulde Udfoldelse, medens den om Sommeren mere gaar over i Øst- og Nordostvinde eller afbrydes af Vindstille. Paa denne Aarstid falder den meste Regn; paa Øernes Luvside regner det imidlertid rigeligt ogsaa i de andre Maaneder, og de tørre Perioder om Vintren er i Almindelighed indskrænket til de høje Øers Læside. I Nedbørsmængden viser sig store Forskelligheder, alt efter Øernes Beliggenhed i Forhold til Vinden og efter deres Højde. Paa de høje Øer lider de Egne, der ligger i Læ for Vinden, undertiden af Tørke, og de lave Øer er delvis næsten regnløse. Derimod stiger den aarlige Regnmængde paa Bjergoernes Luvside til 3000, enkelte Steder endog til 6000 Millimeter. Her er ogsaa Planteverdenen under Indflydelse af den ensartet høje Varme udviklet til den største Yppighed, medens der i det Indre og paa Vestsiderne kun findes

Savanner, og mange af de lave Øer er overhovedet kun sparsomt bevoksede. Jo fjernere Øerne ligger fra Fastlandene, des mere formindskes Arternes Antal: og dette gælder baade for Planter og for Dyr, idet Indvandringen over Havet bliver stadig vanskeligere.

Kun Menneskene har været i Stand til at sætte over det store Hav og trænge frem selv til de yderste Øer. Det var de sodygtige Polynesiere, som befolkede Øerne, og som endnu, skønt de er spredt vidt omkring,

Fig. 111. Samoanere, der tumler sig i Vandet (»Surf-riding«).

danner et baade legemligt og kulturelt ensartet Folk; selv i deres Sprog afviger de kun lidt fra hverandre. Dygtige Sømænd er de stadig, thi de besejler Havet i deres Dobbeltbaade (i Modsætning til Mikronesierne, der anvender Baade med Udlæggere) og finder Vej, idet de orienterer sig efter Stjernerne, Vindene og Strømmene. De er overhovedet meget fortrolige med Vandet, er fortræffelige Svømmere og Dykkere og fører til Dels et næsten amfibieagtigt Liv (Fig. 111); fremfor alt er de dygtige Fiskere, og Fiskeriet er, ogsaa i teknisk Henseende, højt udviklet hos dem. Paa Land driver de Agerbrug under Anvendelse af Terrassekultur, kunstig Vanding og Gødskning. Der dyrkes navnlig Taro, Yams, Batater, Kokospalmer, Brødfrugttræer og Bananer. Kulturelt har de ikke senere gjort Fremskridt, formodentlig paa Grund af Øernes Afsondret-

hed og Lidenhed, og fordi der i det rige Tropeland mangler enhver tvingende Grund til større legemligt og aandeligt Arbejde.

Deres Levemaade bestemmes væsentlig af deres Boligs Natur. I Almindelighed fører de en temmelig sorgfri Tilværelse, idet Føde findes i Overflod i Frugter og Planterødder, i Havets Dyr og i Husdyrene (Hund, Høns og Svin). Kawaen yder dem en berusende Drik, som i smukt formede Træskaale tilberedes af de knuste Rodstykker af en

Fig. 112. Tilberedning af Kawa.

vis Plante (Fig. 112). Kawadrikken er ogsaa vidt udbredt hos Mikronesierne og Melanesierne. Iøvrigt dækker Planter, Dyr og selve Jordbunden alle andre Fornødenheder. Af Barken af flere Træsorter (Papirmorbærtræet, Brødfrugttræet) fremstiller de indfødte et Stof, Tapa, der bruges til at bygge Huse og Baade af; til Vaaben (Spyd og Kølle) og Redskaber benytter de Kokospalmens Træ, som Erstatning for det manglende Jern anvender de Knogler og Sten. Noget svært Arbejde fordrer Livet ikke af dem, og det er derfor forstaaeligt, at vi hos mange Polynesiere finder et velplejet Legeme.

I det varme Tropeklima behøves der ikke Klæder. Polynesierne gik derfor oprindelig kun med et Skørt om Lænderne, men de ynder at pynte sig med mange Smykker, pryder navnlig gerne deres Haar med

Blomster og Fjer og anvender til Dels ogsaa Tatovering. De bor i Huse af Form som det firkantede malajiske Hus; som oftest hviler Husene paa Pæle eller et fast Underlag, er dækkede med Banan- eller Palmeblade og har Vægge af flettede Maatter. I Fremstillingen af Maatter og Tapa, i Skibsbygning, i Forfærdigelsen af Vaaben og Redskaber, der ofte er forsynede med kunstfærdige Udskæringer, lægges der stor Dygtighed for Dagen.

Polynesiernes Væsen er blevet meget forskellig bedomt og oprindelig utvivlsomt overdrevet, idet de er bleven skildret som næsten paradisisk gode og ædle. De er ægte Naturborn, muntre og sorglose, som oftest godmodige og fredelige, men tillige barnligt lunefulde og derfor ofte grusomme. De er i Besiddelse af en vidunderlig Stedsans og Kendskab til Stjernernes Bevægelse, og de viser en vis Kunstsans i deres Ornamentik, i deres Musik, i hvilken Trommerne spiller Hovedrollen, og i deres sirlige Danse. Der findes ogsaa Digtninge med fortællende Indhold hos dem. Samfundsforholdene er karakteriserede ved en skarp Adskillelse mellem Stænderne, Adelen, de frie Folk og Slaverne. Kun de fornemme har en Sjæl, og kun de har Rettigheder og kan erklære »Tabu«. Dette Tabu, som ogsaa findes paa de ovrige Sydhavsoer, gor alle Genstande urorlige for andre. Særlig virksom er Tabu af saadanne Genstande, der har at gore med Lig, hvilket kan forklares ved Frygten for de dode. Tabu har baade sociale Hensigter (Advarsel mod Ødselhed, Forebyggelse af Hungersnød) og politiske. Hvor Befolkningen har dannet Stater, hersker der en despotisk Forfatning; Hovdingerne eller Kongerne besidder uindskrænket Magt og en stærk, ukrænkelig Ret til at erklære Tabu.

I Verdenshusholdningen har Polynesien paa Grund af sin afsides Beliggenhed og Øernes Lidenhed endnu ikke nogen storre Betydning. Dog tyder meget paa, at Plantekulturen kan udvikle sig i Fremtiden, da man allerede paa nogle af Øerne har haft godt Resultat af Dyrkningen af tropiske Nytteplanter. Det var forst i det 19. Aarhundrede, at Europæere egentlig fik Adgang til Øerne. Forst udfoldede Missionærerne her en ivrig Virksomhed og udbredte Kristendommen paa alle Øerne; dernæst bragte Handelen flere Europæere til disse Steder. Beroringen med Europa voldte ogsaa her de indfodte megen Skade og forte derved til Formindskelse af deres Tal. Nu lever der i Polynesien, hvis samlede Areal er ca. 28 000 Kvadratkilometer, kun 270 000 Mennesker, altsaa ikke engang 10 pr. Kvadratkilometer. Samtidig med at Handelsforbin-

delser kom i Stand, delte de europæiske Magter Øerne mellem sig, og saaledes erhvervede Frankrig Selskabsoerne, Tubuai-, Paumotu- og Marquesasoerne, England fik Fidji-, Tonga-, Phonix-, Union-, Manihiki- og Cooksoerne. Af Samoaoerne tilhorte de vestlige fra 1899 indtil Verdenskrigen Tyskland, derefter Ny Zealand som Mandat, de ostlige de Forenede Stader. Den lille Paaskeo yderst mod Øst ejes af Chile.

Polynesiens vestligste Gruppe er *Fidji* (Fidschi- eller Viti-)*oerne*. Paa Grund af deres stærkt papuanske Befolkning regnes de ofte med til Melanesien; men de ligger ganske uden for den melanesiske Ørække og afviger ogsaa i deres Bygning fra denne; de danner snarere en sluttet Gruppe inden for Sydhavets Økæder.

Disse Fidjioer bestaar af to Hovedoer, *Viti Levu*, der er 11 600 Kvadratkilometer, og *Vanua Levu*, der er 6400 Kvadratkilometer, samt talrige mindre og ganske smaa Øer, hvoraf mange er ubeboede. De store Øer er hovedsagelig opbygget af yngre vulkanske Bjergarter og har endnu hede Kilder, men ingen virksomme Vulkaner; de fleste af de smaa Øer er Koraloer, der ligesom Hovedoerne omgives af Strand- og Voldrev. De Øer, der er af vulkansk Oprindelse, er alle opfyldt af Bjerge, som til Dels naar en betydelig Hojde; paa Viti Levu er den hojeste Top 1290, paa Vanua Levu 1260 Meter. I de indre Bjerglande udspringer talrige Floder, der i kort Lob med stærkt Fald iler ud mod Havet, og af hvilke nogle i deres Lob kan besejles af smaa Fartojer. Disse Floder er meget vandrige, thi paa Fidjioerne faar den Side, der vender mod Sydostpassaten, megen Regn, og den aarlige Nedborsmængde belober sig enkelte Steder til over 6000 Millimeter. Derfor er Østsiderne lige op til Bjergenes Top dækket af yppig tropisk Urskov, der giver Landskabet en rig malerisk Skonhed. Paa den anden Side af Bjergkammen synker Regnmængden ned til 1200 Millimeter, og om Vinteren indtræder længere torre Perioder; der bliver Skoven derfor mindre tæt og gaar til sidst over i den træfattige Savanne. Planteverdenen er stærkt indomalajisk, men baade i Plante- og i Dyreverdenen viser der sig en Overgang. Af Forekomsten af enkelte lavere Dyr, især Snegle, har man ment at kunne slutte sig til en tidligere Sammenhæng med et storre Kontinent, hvorpaa ogsaa Tilstedeværelsen af ældre Bjergarter paa Viti Levu tyder.

Fra et etnologisk Standpunkt kan man med Rette betragte Fidjioerne som en Del af Melanesien, thi Befolkningen Grundstamme er Papuaer, som imidlertid baade aandeligt og legemligt har modtaget

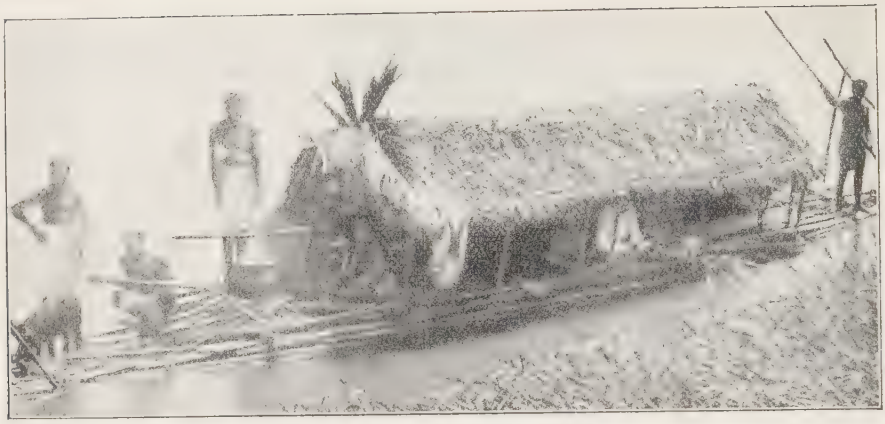

Fig. 113. Indfødte fra Fijiøerne paa deres Baad, hvor de bor.

stor Paavirkning ved Blanding med de nærboende Polynesiere. Deres Kultur er næsten rent polynesisk. Det er kraftige, muskulose Mennesker, meget krigerske, og de laa tidligere altid i Fejde med hverandre (Fig. 113). Med sand Nydelse hengav de sig til Menneskeæderi, der først blev afskaffet ved Missionærernes ivrige Bestræbelser. De indfødtes Antal beløber sig til ca. 100 000, Antallet af den samlede Befolkning til ca. 157 000, hvilket — da Øernes Areal er 18 344 Kvadratkilometer — giver en Folketæthed paa 8 pr. Kvadratkilometer. Foruden de indfødte findes der mange Indere, som er hvervet af Englænderne som Arbejdere paa Plantagerne. Dyrkning i Plantager er vidt fremskreden, thi Lavningerne ved Flodernes nedre Løb yder en fortræffelig Jordbund hertil. De vigtigste dyrkede Planter er Sukkerrør, Kokospalmer og Bananer, som ogsaa er de vigtigste Udførselsprodukter. For at aabne Adgang ogsaa til det Indre af Øerne er man nu begyndt at anlægge Jernbaner. Regeringens Sæde er i *Suva*, der ligger paa Sydkysten af Viti Levu omgivet af et prægtigt Tropelandskab og med en udmærket Havn, der anløbes af flere Dampskibslinier.

Øst for Fidjiøerne ligger *Tongaøerne*. De hører til den Ørække, som i Retningen Nordøst til Sydvest forer over Kermadec til Ny Zeeland, og som mod Øst omgives af en over 9000 Meter dyb Sænkning i Havbunden. Tongaøerne ligger i to adskilte Rækker, hvoraf den vestlige dannes af høje Øer, bestaaende af Basalt og omgivet af Koralrev, den østlige af hævede Koraløer og Atoller. De høje Øer rager indtil 920 Meter op, har virksomme Vulkaner og hjemsøges ikke sjældent af Jordskælv. Det er

for Storstedelen Smaaoer med Undtagelse af *Tongatabu*, der er 430 Kvadratkilometer stor. Trods deres store Antal (mere end 150) har de tilsammen et Areal paa kun 1000 Kvadratkilometer. De er ofte blevet berømmede for deres store Skønhed, idet de lige fra Grunden til Bjergenes Top er prydede med et herligt Plantedække, der har udviklet sig til den yppigste Fylde, skønt Nedboren er forholdsvis ringe efter tropiske Forhold, næppe 2000 Millimeter om Aaret, og afbrudt af en tør Periode om Vinteren. I Stedet for Urskov findes der derfor her hyppige Buskkrat, Urte- og Græssletter. Plante- og Dyreverdenen ligner Fidjioernes.

Den vulkanske Jordbund, der mest bestaar af Tuf og Aske, er frugtbar og egner sig fortræffelig til Dyrkning af tropiske Planter; den drives ogsaa med Flid af de Indfødte. Befolkningen er rene Polynesiere, smukt byggede Mennesker, der ligesom de øvrige Polynesiere er dygtige Søfolk og kunstfærdige Haandværkere, navnlig er de gode Baadebyggere. Paa Grund af deres tillidsfulde og venlige Optræden gav Cook fordum disse Øer Navnet Venskabsoerne.Man anslaar det samlede Folketal til 24 000, hvilket giver en Befolkningstæthed paa 24. Øerne staar i stadig Dampskibsforbindelse med Ny

Fig. 114. Flodlandskab fra Samoa.

Zeeland og Australien. Hovedstaden er den lille By *Nukualofa* paa Tongatabu.

Nord for Tongaoerne ligger *Samoaoerne* (Skipperoerne), der bestaar af tre store Øer, *Sawaii*, *Upolu* og *Tutuila*, og flere mindre (*Manuaoerne*). Vulkanske Kræfter har ogsaa hævet disse Øer op paa et undersoisk Plateau, og som Bjerge, dannet af Trachyt og Basalt, hvorover der ofte ligger yngre Lava- og Tuflag, hæver de sig op af Havet. Paa Sawaii hersker der endnu en livlig vulkansk Virksomhed. I Almindelighed hæver Øerne sig stejlt op af Havet, Kysterne er omgivet af Strandrev, og i det indre Bjergland naar den højeste Top paa Sawaii en Højde af 1650 Meter. Kun paa enkelte Steder ligger der lave Sletter foran Bjergene. Disse Sletter er i Reglen gennemskaarne af mange Vandløb, ligesom rivende Bække med Strømhvirvler og Vandfald, der styrter ned i dybe Kløfter, opliver Bjerglandskabet (Fig. 114).

Denne store Vandmængde skylder Øerne den rige Nedbør, hvis Mængde aarligt udgør over 3000 Millimeter, og som overvejende falder om Sommeren, men om Vintren ikke afbrydes af nogen egentlig tør Periode. Sammen med den stadig høje Varme (25—26 Grader) bevirker den en stærk Forvitring af de vulkanske Bjergarter, som derved omdannes til en meget frugtbar Jordbund, hvorpaa der udvikler sig en yppig Plantevækst. Prægtige Tropeskove med Palmer, Pandaner, Figner og Bregner, med Slyngplanter, Snyltere og Epifyter beklæder Bjerg og Dal og skænker Øerne en paradisisk Skønhed. Kun hvor den porøse Tuf danner Jordbunden, er Vegetationen mere sparsom.

I dette jordiske Paradis bor en særlig skøn Slags Mennesker, Samoanerne, der anses for den reneste og ædleste Type af Polynesierne; navnlig Kvinderne er yndefulde og venlige (Fig. 116). Indbyrdes har Samoanerne ligesom de øvrige Polynesiere ligget i stadige Krige. Ogsaa de er dygtige Sofarere og Fiskere (se Kunstbilaget: Samoansk Fiskerlandsby), vidunderlige Svømmere og fortræffelige Husbyggere (Fig. 115), samt fremragende Mestre i at fremstille Maatter og Tapa. De driver endvidere Dyrkning af Planter og har organiseret sig i Stater med en Høvding og mange med særlige Titler udmærkede Hoffolk. Man anslaar deres Tal til 47 000, hvoraf 38 000 bor paa det tidligere tyske Omraade, der omfatter et Areal paa 2572 Kvadratkilometer, medens der paa den østlige amerikanske Del, der er 190 Kvadratkilometer stor, bor ca. 9000, saaledes at denne altsaa er betydelig tættere befolket. Efter at Tyskerne havde erhvervet Øerne, begyndte de at anlægge

Plantager af Kokospalmer, Kautsjuktræer, Kakao, Te og Kaffe, især paa Øen Upolu, hvor ogsaa Hovedstaden *Apia* findes, der var Sæde for den tyske Forvaltning. Da Samoanerne kun vanskeligt kan vænne sig til at arbejde, indforte Tyskerne Kinesere og Melanesiere som Arbejdere.

Den bedste Havn, *Pago-Pago* paa Øen Tutuila, erhvervede de Forenede Stater allerede 1878 og indrettede her en Kulstation for deres

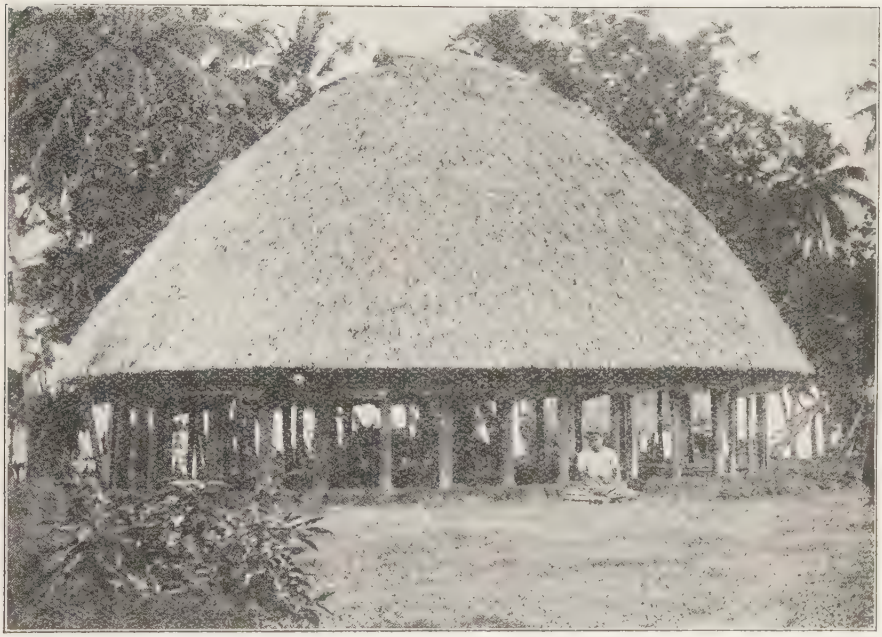

Fig. 115. Hus paa Samoa.

Flaade. Denne Havn anlobes af flere vigtige Dampskibslinier mellem Australien og Nordamerika.

Vidt spredt over Havet ligger der Nord og Ost for Samoa nogle smaa Øgrupper, *Phonix-*, *Unions-* eller *Tokelau-* og *Cooksoerne*. Det er Koraloer; kun *Narotonga*, en af Cooksoerne, er en vulkansk Bjergo, der stiger til 890 Meter. Paa Grund af disse Oers gennemgaaende ringe Hojde er de trods deres tropiske Beliggenhed overordentlig regnfattige, og den porose Kalkbund, som Vandet hurtig siver igennem, er kun sparsomt dækket af Urter og Græsser; men Oerne er ofte Rugepladser for talrige Havfugle, af hvis Ekskrementer der er dannet værdifulde

Guanolag, især paa Phonix- og Unionsoerne; disse Lag er dog nu næsten udtomt. Kun paa den hoje Ø *Narotonga* findes tropisk Urskov og storre Plantager. Cooksoerne er i det hele taget storre, idet deres samlede Areal udgor 368 Kvadratkilometer, hvorpaa der bor 8400 Polynesiere. Øst for Phonixoerne ligger *Manahikioerne*, der ligeledes er lave, sparsomt bevoksede Atoller.

Mod Øst afsluttes Polynesien af en Række storre Øgrupper, der alle tilhorer Frankrig og styres under eet som *Océanie française*. Kernen i dette Koloniomraade udgores af *Selskabsoerne*, der bestaar af to Grupper, den ene mod Vest, den anden mod Øst. Til den sidste hører *Tahiti*, som med sine 1040 Kvadratkilometer udgor næsten to Tredjedele af hele Øgruppens Areal (1652 Kvadratkilometer). Denne Ø bestaar af to ved en smal Landtange forbundne Dele, Store- og Lille-Tahiti. Store-Tahiti er en eneste stor Vulkankegle paa 2237 Meters Hojde og med en i Toppen nedsænket mægtig Kraterkedel, fra hvis Rand der til alle Sider udstraaler dybe Klofter, hvorigennem rivende Bække bruser. Ogsaa Lille-Tahiti og flere af de andre Øer er vulkanske Hojoer, der som oftest er omgivet af Strandrev; de ovrige er lave Atoller.

Tahiti blev længe paa Grund af sin landskabelige Skonhed, sit af Havet mildnede Tropeklima og sin venlige, uskyldige og sædelige Befolkning prist som et jordisk Paradis. Med sine Dale og Bjerge, dækkede af et herligt Plantesmykke, der trods en forholdsvis ringe Nedbør paa ikke 1200 Millimeter om Aaret, udfolder sig i storste Yppighed, besidder Øen faktisk henrivende skonne Landskaber; men Befolkningen har senere ikke vist sig saa god og uskyldig; den er efter Berøringen med Europæerne i stor Mængde gaaet tilgrunde ved Udsvævelser og Sygdomme, saaledes at den nu fra flere Hundrede Tusinde er skrumpet ind til 12 000.

Takket være det tropiske Øklima og den frugtbare Forvitringsjordbund egner Øerne sig fortrinlig til Plantedyrkning, navnlig paa de store Kystsletter, som Floderne har dannet ved deres Mundinger. Man dyrker særlig Vanille og Oranger. Den storste Vanskelighed ved Dyrkningen har været at skaffe tilstrækkelig Arbejdskraft, og dette har fort til, at man har indkaldt kinesiske Kulier. Derved er det samlede Indbyggerantal steget til 21 000; men Folketætheden er med 12 Indbyggere pr. Kvadratkilometer stadig ringe og kunde godt foroges, ligesom Jorden ogsaa kunde udnyttes i langt hojere Grad. Forvaltningens Sæde

og Midtpunktet for Handelen er *Papeete* paa Nordkysten af Tahiti: denne By er tillige Hovedstaden i Océanie française.

Syd for Selskabsoerne i Nærheden af Cooksoerne ligger *Tubuai-* eller *Australoerne*, en lille Gruppe vulkanske Bjergoer, hvis samlede Areal kun er 286 Kvadratkilometer med ca. 2000 Indbyggere (Polynesiere).

Fig. 116. Unge Piger fra Samoa med Halssmykker.

Den storste og hojeste af Oerne er *Tubuai*. Da Oerne næsten ligger ved Vendekredsen, er Klimaet her mere koligt, med en aarlig Gennemsnitstemperatur paa 22 Grader, og tillige mere tort, hvorfor Vegetationen her er mere sparsom. Selv Kokospalmen trives ikke mere i samme Fylde som paa de andre, nærmere ved Ækvator liggende Oer.

Endnu mere sparsomt er Plantedækket paa de Ost herfor liggende *Paumotu-* eller *Tuamotuoer* (de lave Øer, de farlige Oer kaldes de ogsaa) en i Retning Nordvest—Sydost liggende Gruppe af flade Koraloer, mest Atoller. Ved den yderste sydlige Ende af dem moder vi atter hoje,

vulkanske Øer i *Gambieroerne* og i *Pitcairn*. Paa Paumotuøernes ufrugtbare, porose Koralkalkbund kan Planter kun daarligt trives trods det fugtigvarme Klima; paa enkelte af Øerne mangler endog Sydhavsoernes karakteristiske Træ, Kokospalmen. Beboerne lever derfor hovedsagelig af det, som Havet byder dem. Disse Øer, hvis samlede Areal kun er 947 Kvadratkilometer, bebos af ca. 7500 Polynesiere, som staar Tahitierne nær og ligeledes er dygtige Sofarere, flinke Fiskere og fortræffelige Baadebyggere. Frygtelige Orkaner med mægtige Flodbolger hærger undertiden Øerne; saaledes omkom i 1903 omtrent en Tiendedel af Befolkningen som Offer for en saadan Flodbølge.

Fig. 117. Klippeskulptur paa Paaskeøen.

En særlig Interesse har den lille Klippeø *Pitcairn*, der som britisk Besiddelse er tildelt den selvstyrende Koloni (Dominion) Ny Zeeland. Ved dens Opdagelse i 1767 var den ubeboet, men mærkværdige Billedstøtter og Granitmindesmærker vidnede om, at den i Fortiden maa have været beboet af et kulturelt hojtstaaende Folk. I Aaret 1790 fik den atter Beboere, idet nogle engelske Matroser, der havde gjort Mytteri, bosatte sig her sammen med nogle Kvinder, som de havde medbragt fra Tahiti. Paa Øen lever der nu 170 Mennesker, der hovedsagelig driver Fiskeri og en Smule Kvægavl (Geder, Faar).

Den sidste Gruppe i det franske Koloniomraade er *Marquesasøerne*, der ligger Nord for Paumotooerne. Det er overvejende nyvulkanske Bjergoer, som paa de to største *Hivaoa* (400 Kvadratkilometer) og *Nukuhiva* naar til en Hojde af henholdsvis 1070 og 1190 Meter. Rundtom falder de stejlt af mod store Havdybder og er derfor ikke omgivet af Koralrev. De stejle Klippevægge egner sig ikke til Dyrkning, og kun paa de smaa Lavninger ved Kysten findes der Plantager af Kokospalmer, Brodfrugttræer, Bomuld og Kaffe. Det naturlige Plantedække

har paa de Sider, der vender mod Sydostpassaten endnu en tropisk Yppighed, men der, hvor der er Læ for Vinden, bliver det sparsommere. Træerne forsvinder, og Buskvæksler og Græsser dækker Jorden. Ogsaa paa denne Øgruppe lever der en polynesisk Befolkning, hvis Antal i Løbet af de sidste Aartier er gaaet stærkt tilbage ved Alkohol og Sygdomme og nu kun beløber sig til 2750; dette giver en meget ringe Folketæthed, da Øernes samlede Areal er 1275 Kvadratkilometer. Manglen paa Arbejdskraft er derfor særlig stor her, hvilket gør det vanskeligt at udnytte Øerne i Erhvervslivets Tjeneste. Befolkningen bekender sig til Kristendommen og har under europæisk Paavirkning næsten ganske aflagt sine gamle Ejendommeligheder. Den var tidligere frygtede Menneskeædere og udmærkede sig ved en højt udviklet Tatovering.

Nord for Ækvator rager nogle smaa Koraløer (Christmas, Fanning, Palmyra) op af Havet; disse Øer, som man undertiden kalder de polynesiske Sporader, er tørre og regnfattige, og naar de overhovedet er beboede, skyldes det de rige Guanolag, som man stadig udnytter. Øerne ejes af Englænderne.

Langt mod Øst i Sydhavet ligger fuldstændig isoleret som en Forpost for Polynesien den lille Ø *Rapanui* eller *Paaskeøen*, som den ogsaa kaldes, fordi den blev opdaget en Paaskesøndag. Den er kun 118 Kvadratkilometer stor og opfyldt af Bjerge, der naar en Højde af 615 Meter; den er opbygget af yngre vulkanske Bjergarter og rig paa varme Kilder og udslukte Kratere. Der findes ikke Vandløb paa Øen; fersk Vand forekommer kun i Damme og Sumpe. Vegetationen er, efter at alle Træer er udryddede, yderst sparsom og bestaar hovedsagelig af Græsser, Urter og Bregner. Endnu fattigere er Øens Dyreverden; kun Havfugle findes der i større Mængde. De oprindelige Beboere var Polynesiere, der nu, efter at mange er bortført som Slaver og Arbejdere og mange døde af Sygdom, er svundet ind til nogle ganske faa Rester. Ligesom paa Pitcairn findes ogsaa her gamle Mindesmærker, kæmpemæssige, indtil 25 Meter høje Stenbilleder (Fig. 117) og Trætavler med indridsede Figurer og Skrifttegn, Vidnesbyrd om en gammel Kultur, over hvis Herkomst der ruger et uigennemtrængeligt Mørke. Der lever nu 230 Mennesker paa Øen; de dyrker nogle indførte Nytteplanter, Sukkerrør og Bananer, og driver lidt Kvægavl (Faar, Hornkvæg).

HAWAIIØERNE

Nord for Polynesien ligger midt i det stille Ocean *Hawaii-* eller *Sandwichoerne* helt for sig selv. Fra Havbunden hæver der sig her ganske tydeligt fra Dybder paa mere end 5000 Meter et ca. 1000 Meter højt Plateau, hvorpaa Øerne sidder. Baade det undersøiske Plateau og Øerne ligger i Retningen Nordvest til Sydøst. Mod Nordvest begynder Øgruppen med nogle smaa Koraloer, derpaa følger mod Sydøst større Bjergoer, og hele Rækken ender mod Sydøst med den største Ø, *Hawaii*, der med sine 10 400 Kvadratkilometer optager omtrent de to Tredjedele af det samlede Areal (16 700 Kvadratkilometer).

De høje Øer er alle af vulkansk Oprindelse. Her rager fyrretyve Vulkaner op, delvis til vældige Højder og med kæmpemæssige Kraterkedler. *Mauna Kea* paa Hawaii er med 4208 Meter det højeste Bjerg i hele den polynesiske Øverden. To Vulkaner er endnu virksomme, nemlig den 4170 Meter høje *Mauna Loa* og den 1230 Meter høje *Kilauea*, hvis Krater har et Gennemsnit paa 10—13 Kilometer og paa Bunden rummer en Ildsø, der, skønt den nu er stærkt formindsket, frembyder et storslaaet Naturskuespil. Endnu i Løbet af det sidste Aarhundrede har der fundet frygtelige Udbrud Sted, og Øerne er hyppig hjemsøgt af Jordskælv. Ejendommeligt for disse Vulkaner er, at de næsten kun udsender flydende Lava, hvoraf man kan forklare sig deres yderst flade Ophvælving (Fig. 118).

Øernes mægtige Højde er af afgørende Betydning for Klimaet. Da Nordøstpassaten blæser her hele Aaret, er Sydvestsiderne næsten stadig af de indre Bjerge dækkede mod Vinden. Dette viser sig tydeligt i Regnens Fordeling. Paa Nordvestkysten af Havaii er den aarlige Regnmængde over 3500 Millimeter, paa Sydvestkysten næppe 400. Paa Luvsiden tager Regnmængden stærkt til med Højden og naar i Passatens Skyregioner op til 6000—7000 Millimeter, ja paa det 1738 Meter høje *Waialealebjerg* paa Øen *Kauai* har man konstateret en Regnmængde paa 12 500 Millimeter. Hovedregntiden falder om Vinteren. Passaten bliver da undertiden afbrudt af varme Syd- og Sydvestvinde, der navnlig bringer megen Regn. Paa Læsiden er ogsaa den aarlige Temperatursvingning en lille Smule større. I Almindelighed er denne imidlertid lille, og der hersker hele Aaret igennem en tropisk og tillige oceanisk ensartet Varme paa 23 Gr. i Gennemsnit, fra 21 Gr. i den koldeste Maaned til 25 Gr. i den varmeste.

Forskellen i Fugtigheden ytrer sig ogsaa i Vegetationens Udvikling. Kun paa Oens Luvside finder vi Skove med tropisk Yppighed: de gaar ca. 700 Meter op paa Bjergene; derpaa følger indtil 1800 Meter et noget lavere Lovskovsbælte, der er rigt paa Træbregner og derover indtil 3000 Meter et Bælte med dvergagtige Træer og Buske, der fører til en Højbjergsvegetation med lave Urter og Græsser, ofte ogsaa til nogne Lava-

Fig. 118. Lavastrømme, som paa Øen Hawaii strømmer ud i Havet under voldsom Udvikling af Dampe.

flader, paa hvilke ingen Planter kan gro. Stiger vi nu ned paa Læsiden, bliver Plantevæksten stadig sparsommere, efterhaanden som Torken tiltager; til sidst dækker kun Græssletter Jordbunden, ofte af Karakter som øde Ørkenstepper. Karakteristisk for Artsbestanden er, at mere end fire Femtedele af Planterne kun findes paa disse Øer, mange af dem endda kun paa een af Øerne. Det af Havet opstegne Land har faaet sit Plantedække ved Indvandring, som formodentlig fandt Sted fra alle Nabolande, da der i Floraen findes Tilslutning baade til Polynesien og til Asien og Amerika. I det nye Hjem har Planterne udviklet sig selvstændig, men mange gamle Former er blevet bevarede. Ejendommeligt er navnlig det store Antal Kryptogamer, især Bregner og Ulvefod. Dyreverdenen opviser baade polynesiske og amerikanske Former. Den er fattig paa Arter; Pattedyrene var oprindelig kun repræsenterede ved en enkelt Flagermusart; Fugle forekommer i flere Arter, hvorimod der kun er faa Krybdyr (ingen Slanger), og Insekter er sjældne. Ofte er den oprindelige Plante- og Dyreverden blevet stærkt ændret af Menneskene ved Opdyrkning af Jorden, ved Indførelse af Nytteplanter, samt Hus- og Jagtdyr.

Befolkningen frembyder det samme Billede af Indvandring fra alle Sider. De indfødte, der selv kalder sig Kanaker, hvilket betyder Mennesker, er Polynesiere, der først indvandrede i det 10. eller 11. Aarhundrede. I Legemsbygning, Levevis og Kultur viser de fuldstændig polynesiske Træk. Kulturelt har de selvstændig udviklet sig videre i deres nye Hjem, hvortil Øernes Størrelse og det mere tempererede Klima vel har bidraget meget. Grundlaget for deres Erhverv var Agerbruget, som de drev paa Øernes tørre Læsider under Anvendelse af kunstig Vanding.

De gamle Sæder og Skikke er nu under Indflydelse af de talrige Fremmede næsten ganske forsvundet, og Kanakerne, af hvilke der skal have været ca. 300 000 paa den Tid, da Cook opdagede Øerne, er nu svundet ind til 24 000. Hyppige Krige, men ogsaa Umoral og Sygdomme, navnlig den af Kineserne indførte Spedalskhed, er Skyld i dette Forfald. Fredeligere Tilstande indtraadte først, da Øerne i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev forenede til et Kongerige. Tronstridigheder og tiltagende Indflydelse af de fremmede førte i 1893 til Kongedømmets Fald, og Hawaii blev en Republik. I denne Forandring havde Amerikanerne en stor Del; da de ogsaa erhvervsmæssig set havde store Interesser paa Øerne, gjorde de dem i 1898 til Koloni og indlemmede dem i Aaret 1900 som selvstændigt Territorium i Unionen. Japanerne optraadte som

Amerikanernes Medbejlere, da Besiddelsen af de saa gunstigt beliggende Øer vilde have været af største Betydning for deres politiske Magtudfoldelse i det stille Ocean. Selvom de har maattet overlade Amerikanerne det politiske Herredomme, har de dog sikret sig en stor Andel i Øernes erhvervsmæsige Udnyttelse, thi af de 328 000 nuværende Ind

Fig. 119. Palmeallé i Honolulu.

byggere er mere end to Femtedele Japanere, medens de Hvides Antal, fornemmelig Amerikanere, kun beløber sig til en Femtedel. Til Kanakerne, Japanerne og de Hvide kommer der endnu henved 40 000 Filippinere, 26 000 Kinesere og talrige Blandingsfolk, saaledes at der i Virkeligheden paa Hawaii findes en sælsom Folkeblanding.

Under de Forenede Staters Styrelse her Erhvervslivet faaet et stort Opsving. Det vigtigste Erhverv er Agerbruget, der fremmes stærkt af

den vulkanske Forvitringsjords Frugtbarhed og af det tempererede, oceaniske Tropeklima. Nu dyrkes der hovedsagelig Sukkerrør og Ris, men dog planter man ogsaa mange andre Tropeplanter, som Bananer, Ananas, Kaffe og Tobak. Sukker og Frugter er de vigtigste Udførselsartikler, men Kvægavlen, der er i god Vækst, kan desuden eksportere Huder og Skind. Handelen er i første Række baseret paa de Forenede Stater, og den er næsten ganske i Amerikanernes og Englændernes Hænder. For bedre at udnytte Øerne er man begyndt at anlægge Jernbaner.

Den vigtigste Havneplads og Territoriets Hovedstad er *Honolulu* (83 000 Indb.), der ligger paa Sydkysten af Øen *Oahu* ved Foden af en gammel Vulkan, omgivet af Haver og i det Indre rig paa offentlige Bygninger, store Butiker og Forretningsbygninger, mest Træhuse, undertiden med Cementpuds; hele Byen er gennemkrydset af smukke Alléer (Fig. 119). Som Havn er den Samlingspunkt for de store Dampskibslinier paa det stille Ocean. Vest for Honolulu ligger *Pearl Harbour*, der ved Dokker og Befæstningsanlæg er indrettet til en første Rangs Flaadestation for de Forenede Stater. Paa Hawaii er *Hilo* paa Nordostkysten den vigtigste Udforselshavn for Sukker. De øvrige Øer har kun mindre Havnepladser, *Maui* paa *Lahaina*, den særlig godt anlagte *Kauai* paa *Waimea* og *Hanalei*. Øen *Molokai* tjener til Opholdssted for de mange spedalske, som man, for at bekæmpe den frygtelige Sygdom, internerer her.

POLITISK OVERSIGT OVER AFRIKA OG AUSTRALIEN

EFTER TRYKTE KILDER VED S.-N.

AFRIKA

Abessinien er et Kejserrige, hvis Uafhængighed blev anerkendt 26. Oktober 1896 ved Overenskomsten i Adis Abeba mellem Italien og Kejser Menelik; ved en Traktat af 13. Decbr. 1906 har England, Frankrig og Italien sikret Landets Integritet. Den 28. Septbr. 1923 blev Abessinien optaget i Folkenes Forbund. Opgivelserne over Landets Størrelse og Folketal varierer meget (6—800 000 Kvadratkilometer med ca. 8—11 Millioner Indb.). Hovedstad: *Adis Abeba*. Side 86—92.

Belgisk Besiddelse: Kongostaten blev grundlagt 1885 af Kong Leopold II, men blev i 1907 overtaget af den belgiske Stat som Koloni (Congo belge). Ministeren for Kolonien udnævnes af Kongen og er Medlem af Ministerraadet; han er desuden Præsident for Koloniraadet, der bestaar af 14 Medlemmer. Kongen repræsenteres i Kolonien af Generalguvernøren og flere Viceguvernører. Kolonien er delt i 22 Distrikter. Ved Versaillesfreden blev Distrikterne *Ruanda* og *Urundi* i det tidligere tyske Østafrika fojet hertil. Hovedstad: *Leopoldville*. Side 123—124.

Engelske Besiddelser: Den sydafrikanske Union (*Union of South Africa*) er en britisk Dominion eller et Forbund af selvstyrende Stater (se Side 149). Unionen bestaar af de tidligere britiske Kolonier *Kaplandet* og *Natal* samt de ved Boerkrigen (1899—1902) erobrede Boerfristater *Transwaal* og *Oranjefristaten*. Unionens samlede Areal er ca. 1 225 000 Kvadratkilometer med ca. 7 Millioner Indb. (Side 150—159). Unionen administrerer efter Folkeforbundets Beslutning: *South-West Africa Protectorate*, den tidligere tyske Koloni Tysk Sydvestafrika (Side 167). I Sydafrika ligger endvidere den britiske Kronkoloni *Basutoland* (Side 155) og Protektoratet *Bechuanaland*, samt de to store selvstyrende Kolonier *Northern Rhodesia* og *Southern Rhodesia*, der tilsammen har et

Areal paa 1 138 450 Kvadratkilometer med knap 2 Millioner Indb. Forvaltningen har sit Sæde i Byen Livingstone. Side 160—162.

I Vestafrika ligger Kolonien og Protektoratet *Nigeria*, Kolonierne *Gambia*, *Guldkysten* og *Sierra Leone* (se Side 80). De tidligere tyske Kolonier *Togo* (Side 80) og *Kamerun* (Side 130) er overdraget England og Frankrig i Forening.

Britisk Østafrika bestaar af Kolonierne *Kenia* og *Uganda* (Side 109—110) og Øerne *Sansibar* og *Pemba* (Side 108). *Østsudan*, der omfatter Landene Darfur, Kordofan og Sennar, styres efter en Overenskomst mellem den ægyptiske og britiske Regering (Kairo, den 19. Januar 1899) af en Generalguvernor, som udvælges af Ægypten og godkendes af Storbritannien. (Side 82—85).

Til de engelske Besiddelser hører endvidere Øerne *Mauritius* (Side 173), *Rodriguez* (S. 174), *Sokotra* (S. 174), *Aldabraoerne*, *Amiranterne* og *Seychellerne* (S. 172), *Tristan da Cunha*, *St. Helena* og *Ascension*. (Side 174—175).

Franske Besiddelser: Algier er siden 1830 en fransk Koloni, der styres af en Generalguvernor. Ca. 577 000 Kvadratkilometer med næsten 6 Mill. Indb. Kolonien er delt i Nordalgier, der omfatter tre Departementer (Oran, Alger, Constantine) og Sydalgier, der omfatter 4 Territorier. (Side 39—46). — *Tunis* styres af en Bey, hvis Magt dog er uden nogen Betydning, efter at Frankrig i 1881 har overtaget Protektoratet over Landet. 77 000 Kvadratkilometer med 2 Million Indb. Hovedstaden er *Tunis* (172 000 Indb.) Side 46—49. — *Fransk Vestafrika* bestaar af Kolonierne *Senegal*, *Fransk Guinea*, *Dahomey*, *Fransk Sudan* (tidligere Øvre Senegal og Niger), *Elfenbenskysten*, *Mauritanien*. Dette uhyre Omraade (næsten 4 Mill. Kvadratkilometer med over 12 Mill. Indb.) styres af en Generalguvernor (se Side 80). — *Fransk Kongo* bestaar af tre Kolonier (Gabun, Midtkongo og Ubangi) og Tsadsoomraadet. Hver Koloni styres af en Viceguvernor, der staar under Generalguvernoren i fransk Vestafrika (se Side 118 og 129—30). *Madagascar*, fransk Koloni med sin egen Generalguvernor, 585 530 Kvadratkilometer med næsten 3½ Mill. Indb. Hovedstaden er *Tananarivo* (67 000 Indb.) Side 167—171. Desuden ejer Frankrig de smaa Øer *Komorerne* (Side 171—172) og den største af Maskarenerne *Réunion* (Side 173).

Italienske Besiddelser: Kolonierne *Eritrea* (Side 92) og *Somalia* (Side 95—96) samt i Nordafrika *Tripolis*, der indtil 1911 stod under tyrkisk

Herredomme, men nu sammen med *Fezzan* og *Barka* danner den ital. Koloni *Libia*, paa hvilket Omraade der dog kun bor ca. 780 000 Indb. Hovedby: *Tripolis* (65 000 Indb.). Side 55—57.

Liberia er en Republik, hvis Grundlæggelse i 1822 skyldes europæiske og amerikanske Selskabers Bestræbelser for at skaffe frie Negre fast Opholdssted. Juli 1847 blev Staten konstitueret som en fri og uafhængig Republik, der anerkendtes af Magterne. Den udovende Magt er hos Præsidenten, og Ministerraadet, den lovgivende hos Parlamentet, der har to Kamre, Senatet og Repræsentanternes Hus. Ca. 95 000 Kvadratkilometer med ca. 2 Mill. Indb. Hovedstad: *Monrovia*. (Side 80).

Marokko er et Sultanat, hvis Sultan dog ved Traktat af Marts 1913 har anerkendt Frankrigs Protektorat; samtidig fik Spanien Protektoratet over en sammenhængende Strækning, der omfatter det meste af Marokkos Middelhavskyst. Endelig blev *Tanger* og omliggende Land gjort til international Zone ved en Overenskomst, der undertegnedes af England, Frankrig og Spanien den 18. Decbr. 1923. (Side 35—39).

Portugisiske Besiddelser: Foruden Portugisisk *Østafrika* (Side 112) og en Del af *Guinea* (Kolonien *Angola* og *Cabinda* (Side 128—129) ejer Portugal de 14 *kapverdiske Øer* (Side 175—176). *Madeira*, der sammen med de nærliggende Øer Porto Santo og Desiertos udgør et særlig Forvaltningsomraade (Side 178—180), og endelig *Azorerne*, der er en portug. Provins (Side 180—182).

Spanske Besiddelser: Foruden *spansk Guinea* (Side 130) og *Guldkysten* ejer Spanien de smaa Øer *Fernando Po* og *Annabom* (Side 130), samt de *kanariske Øer*, der hører direkte under Spanien som en spansk Provins. (Side 176—178).

Ægypten var oprindelig en Del af det tyrkiske Rige, men ved Verdenskrigens Begyndelse erklærede England Ægypten for et engelsk Protektorat og afsatte Khediven. Englands Protektorat blev anerkendt af Magterne. Ægypten ophøjedes til et Sultanat. Den 28. Febr. 1922 ophævedes det engelske Protektorat, og Ægypten erklæredes for et selvstændigt Kongerige. Det britiske Riges Repræsentant, der har Titlen High commissioner, er dog stadig den faktiske Magthaver. Kun en lille Del (Nildalen og Deltaet) af det store Land er beboet og opdyrket. Der er ca. 14 Mill. Indb. Hovedstad: *Kairo* (ca. 791 000 Indb.). Side 58—70.

AUSTRALIEN

Det australske Forbund, The Commonwealth of Australia, der bestaar af de 6 Kolonier (nu selvstændige Stater) Ny Syd Wales, Victoria, Queensland, Sydaustralien, Vestaustralien og Tasmanien, blev proklameret i Sydney den 1. Januar 1901. Hovedstaden er *Canberra* (se Side 208). Hertil slutter sig Nordterritoriet i det nordlige Australien, Territoriet Papua paa Ny Guinea og Øen Nordfolk. Hele Forbundets Omraade er da næsten 8 Mill. Kvadratkilometer med over 6 Millioner Indb. Den lovgivende Magt udoves af den engelske Konge, der repræsenteres af Generalguvernorere, i Forbindelse med Parlamentet, der bestaar af Senatet og Repræsentanterne Hus; den udovende Magt ligger hos Generalguvernoren ved Ministre, der skal være Medlemmer af Parlamentet. (Side 209—226).

Ny Zeeland (New Zealand), fra 1839 engelsk Koloni, blev i 1907 gjort til Dominion (selvstyrende Koloni), der ikke har sluttet sig til det australske Forbund, men er forblevet selvstændig. De to Øer — Nord- og Sydoen — omfatter tilsammen 267 497 Kvadratkilometer med 1,4 Mill. Indb. (Side 244—255).

Af den kolossale Mængde Øer, der ligger i det store eller stille Ocean (Sydhavsoerne) er *Ny Guinea* Jordens næststorste Ø; den vestlige Del af den ejes af Holland; Sydsiden af den ostlige Del af England, Nordsiden tidligere af Tyskland. Den engelske Del er senere (1905) som Territoriet *Papua* fojet til det australske Forbund, medens den tidligere tyske Del nu forvaltes som Mandat af Forbundet (Side 233—240). De ovrige Øer, som for en stor Del er meget smaa Koraløer, er delt mellem de forskellige Magter: Frankrig, England, Holland, U. S. A., Japan og Chile. (Se Kapitlerne om Sydhavsøerne Side 226—298).

FORTEGNELSE OVER KORTENE

SIDE

Afrika, Floder og Bjerge ..... 120—121
Australien og Sydhavsøerne ..... 200—201

FORTEGNELSE OVER BILAGENE

Brønd i Marrakech ..... 16— 17
El Kantara i det algierske Atlas ..... 32— 33
Oasen Touat ..... 48— 49
Beduiner i Ørkenen ..... 64— 65
Gade i Kairo ..... 80— 81
Vandfald i Natal. I Forgrunden indfødte Kvinder, der henter Vand i Kalabasser ..... 96— 97
Wakatipusøen (Ny Zeeland) ..... 240—241
Fiskerleje paa Samoa ..... 256—257

INDHOLD

AFRIKA 7
Nordafrika 30
Atlaslandene 30
Marokko 35
Algier 39
Tunis 46
Sahara 49
Tripolis og Barka 55
Ægypten og Nubien 58

SIDE

Det ækvatoriale Afrika 70
Sudan 70
Vestsudan 71
Det mellemste Sudan 80
Østsudan 82
Det østafrikanske Højland 85
Abessinien 86
Somalihalvøen 93
Det østafrikanske Søplateau 96
Det ækvatoriale Vestafrika 113
Kongobækkenet 118
Nedre-Guinea 124

Sydafrika 131
Kaplandet 150
Det østlige Boerhøjland 154
Rhodesia og Kystforlandet 160
Kalahari og Sydvestafrika 165
De afrikanske Øer 167
De østafrikanske Øer 167
De vestafrikanske Øer 174

AUSTRALIEN 185
Fastlandet Australien og Tasmanien 188
Det vestaustralske Plateau 209
Mellemaustralske Lavland 212
De Østaustralske Cordillerer 217
Tasmanien 224

Sydhavsøerne 226
Melanesien 230
Ny Zeelandsgruppen 244
Den polynesiske Øverden 255
Mikronesien 260
Polynesien 265
Hawaiiøerne 278

POLITISK OVERSIGT OVER AFRIKA OG AUSTRALIEN 283
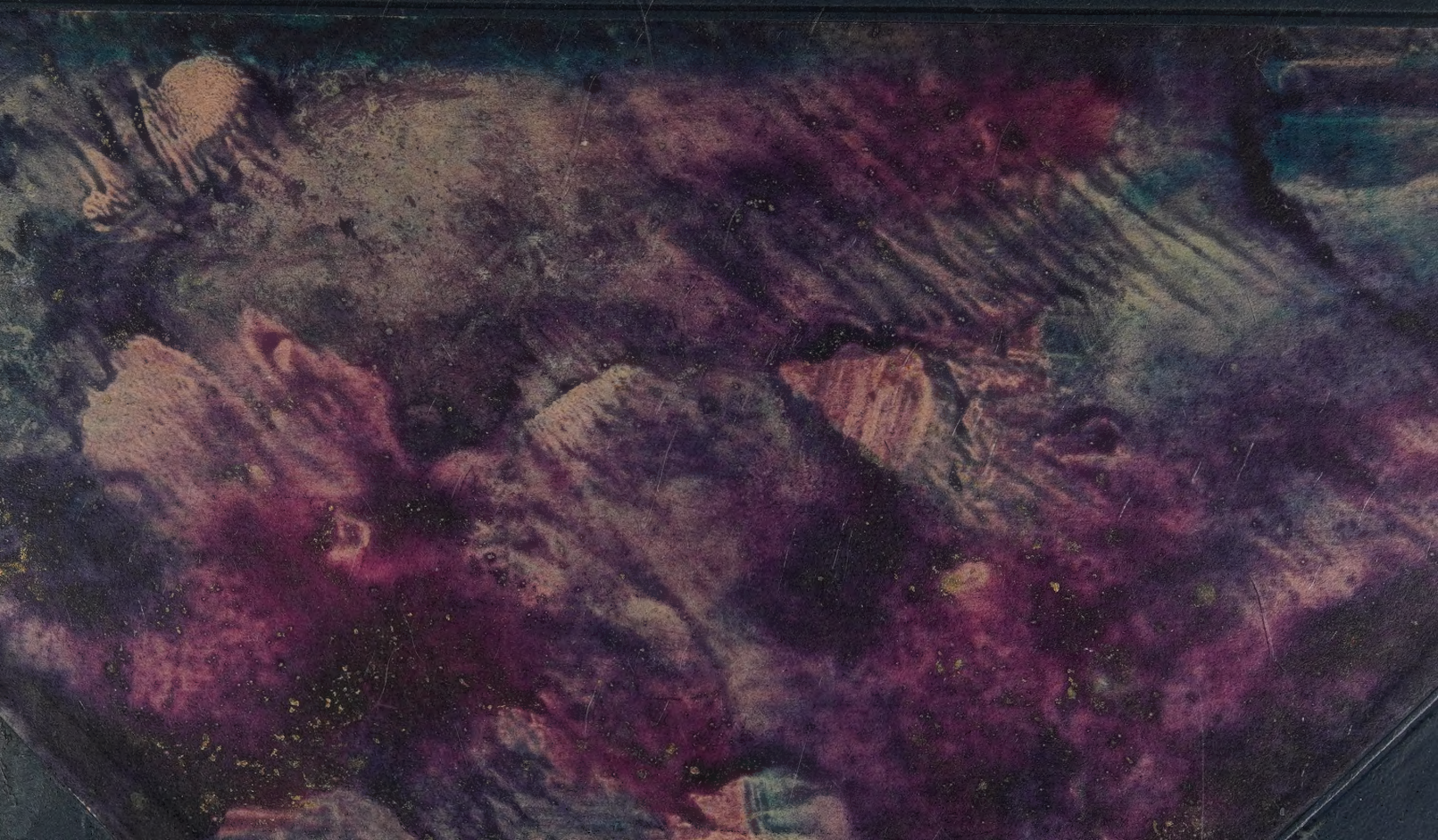
Y0-CIR-014